

Харківський національний
економічний університет

*Управління
розвитком*

Збірник наукових робіт

№ **20** (117) 2011

видається щомісячно

Харків • ХНЕУ • 2011

Засновник і видавець ХНЕУ.
Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 16779–5351 ПР. від 21.05.2010 р.

Затверджено на засіданні
вченої ради університету,
протокол № 2 від 17.10.2011 р.

Редакційна колегія

Пономаренко В. С. — докт. екон. наук, професор (головний редактор)

Афанасьєв М. В. — канд. екон. наук, професор ХНЕУ

Внукова Н. М. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ

Гриньова В. М. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ

Дікань Л. В. — канд. екон. наук, професор ХНЕУ

Дорошнін М. С. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ

Іванов Ю. Б. — докт. екон. наук, професор

Науково-дослідного центру індустріальних
проблем розвитку НАН України

Кизим М. О. — докт. екон. наук, професор

Науково-дослідного центру індустріальних
проблем розвитку НАН України

Клебанова Т. С. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ

Козьменко О. В. — докт. екон. наук, професор

Української академії банківської справи

Національного банку України

Криворотов В. В. — докт. екон. наук, професор

Уральського федерального університету
імені першого Президента Росії Б. Н. Ельцина

Левикин В. М. — докт. техн. наук, професор

Харківського національного університету
радіоелектроніки

Лутай Л. А. — докт. екон. наук, професор

Донецького національного університету економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

Малырец Л. М. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ

Назарова Г. В. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ

Орлов П. А. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ

Пилипенко А. А. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ

(заступник головного редактора)

Попов О. Є. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ

Пушкар О. І. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ

Сєдова Л. М. — відповідальний секретар

Чухрай Н. І. — докт. екон. наук, професор

Національного університету "Львівська політехніка"

Ястремська О. М. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ

Chauchat Jean-Hugues — professeur (HdR)

de l'Université Lumière Lyon2

Solarz Jan Krzysztof — prof. nadzw.dr hab. Akademia

finansów, Warszawa

Wackowski Kazimierz — prof. nzw. dr hab.

Politechnika Warszawska

Zehetner Andreas — mag. Uppu Austria University

of Applied Sciences

Поштова адреса

засновника і видавця:

61001, Україна, м. Харків, пр. Леніна, 9а

Головний редактор **Пономаренко В. С.**

Конт. телефон: (057)702-03-04

Поштова адреса редакції:

61001, Україна, м. Харків,
пров. Інженерний, 1а, 1 під'їзд

Зав. редакції **Сєдова Л. М.** (057)758-77-05

Редакція (057)758-77-04

Редактори: **Семенова І. М., Замазій О. Є.,
Лященко Т. О.**

Комп'ютерна верстка — **Самойленко Т. О.**

E-mail: vydav@ksue.edu.ua

Відповідальність за достовірність фактів, дат, назв, імен, прізвищ, цифрових даних, які наводяться, несуть автори статей.

Рішення про публікацію статті приймає редакційна колегія. У текст статті без узгодження з автором можуть бути внесені редакційні виправлення або скорочення.

Редакція залишає за собою право їх опублікування у вигляді коротких повідомлень і рефератів.

При передрукуванні матеріалів посилання на збірник обов'язкове.

Підписано до друку 24.10.2011 р.

Формат 84×108 1/16. Панір MultiCopy.

Ум.-друк. арк. 21,5. Обл.-вид. арк. 27,09. Тираж 500 прим. Зам. № 626.

Ціна договірна.

Видавець і виготівник — видавництво ХНЕУ, 61001, м. Харків, пр. Леніна, 9а.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
Дк № 481 від 13.06.2001 р.

© Харківський національний
економічний університет, 2011.

© Видавництво ХНЕУ,
дизайн, оформлення обкладинки, 2011.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ МЕТАЛЕВИХ ДЕПОЗИТІВ

Анотація. Розглянуто дослідження ринку депозитів та розроблено шляхи щодо вдосконалення залучення коштів населення до металевих депозитів.

Аннотация. Рассмотрены исследования рынка депозитов и разработаны пути совершенствования привлечения средств населения в металлические депозиты.

Annotation. The article is devoted to research of the market of deposits and developed ways of improvement of the population's funds in metal deposits.

Ключові слова: банківські метали, ринок банківських металів, депозитні операції, дорогоцінні метали.

На сьогоднішній день в умовах зростання потреб економіки у фінансуванні комерційні банки відчувають гостру нестачу довгострокових стабільних ресурсів. Гривня схильна до інфляції, курси долара та євро безсистемно коливаються, а інвестування коштів у нерухомість чи землю є ризиковим у зв'язку з тим, що ціни на них завищені, єдиним надійним матеріальним носієм вартості залишається золото. Воно стало головною інвестиційною ідеєю 2010 року. Відповідно до чинного законодавства банківські метали – це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів [1].

Становлення та функціонування ринку банківських металів вивчалися у роботах таких відомих українських учених, як: Василик О. Д., Васюренко О. В., Дзяблюк О. В., Дубовик Н. М., Заруба О. Д., Рисін В. В., Ковальчук Т. Т., Мороз А. М., Савлук М. І., Сусіденко В. Т. та ін. У їхніх роботах проаналізовано функціонування банківської системи, досліджено сучасні методи управління ресурсною базою комерційного банку.

Метою статті є дослідження ринку депозитів України та розробка шляхів щодо вдосконалення залучення коштів населення до металевих депозитів.

Ринок банківських металів – це сегмент ринку, де укладаються угоди з купівлі та продажу банківських металів [2].

Одним із найбільш вигідних видів вкладень на сьогодні є "золоті" депозити. Для банкірів привабливість цього депозиту полягає в його невеликій вартості – це кілька відсотків річних (у середньому 6 %). Для вкладників інтерес становлять не стільки відсотки, скільки зростання ціни цього дорогоцінного металу. Так, лише за жовтень 2009 року ціна золота за тройську унцію зросла на \$ 23 і становила \$ 1070.

Гарантією успішного управління депозитними операціями є взаємовигідні відносини між банком і клієнтом. Щоб збільшити депозитні залучення, банк повинен ретельно і постійно вивчати інтереси та запити вкладників. Важливо, щоб банк надавав вкладникам найзручніші форми депозитного обслуговування. Основними напрямками вдосконалення операцій щодо формування ресурсної бази банку є:

розвиток депозитних операцій з населенням на основі впровадження нової техніки і технології банківського обслуговування фізичних осіб;

забезпечення вищої стійкості залучених банком ресурсів;

активне використання процентної політики як методу стимулювання розміщення коштів на різні види депозитів;

розширення обсягів строкових депозитів шляхом використання коштів спеціального призначення, що містяться на рахунках підприємств;

розширення практики залучення коштів клієнтів на ощадні вклади як найстабільнішу частину мобілізованих банками ресурсів;

залучення заощаджень населення шляхом реалізації банківських металів.

Слід зазначити, що одним з важливих елементів успішного функціонування банку також є страхування депозитів.

У таблиці подано порівняльну характеристику гривневих і металевих депозитів у банку "Хрещатик" [3].

Порівняльна характеристика гривневих та металевих депозитів

Депозит "Золотий добробут"	Депозит "Звичайний"
1. Термін розміщення – 3, 6, 12, 24 міс.	1. Термін розміщення – від 1 до 36 міс.
2. Валюта вкладу – банківські метали (золото 999,9 проби)	2. Валюта вкладу – гривня, долари США, євро
3. Мінімальна сума депозиту – 100 г золота	3. Мінімальна сума депозиту – 10 тис. UAH, 10 тис. USD, 10 тис. EUR
4. Відсоткова ставка від: 1) 100 г до 499 г; 2) від 500 г і вище. За умови залучення на: 3 місяці: 1) 1 %; 2) 2 %; 6 місяців: 1) 2,5 %; 2) 3 %; 12 місяців: 1) 3,5 %; 2) 4 %	4. Відсоткова ставка складається з двох частин: базова ставка, що нараховується і сплачується щомісяця до кінця строку розміщення депозиту; бонусна ставка, що нараховується і сплачується щомісяця разом зі сплатою за невикористання вкладником права на довгострокове отримання вкладу на 90-й день з дня розміщення депозиту

Депозити в банківських металах, зокрема в золоті, – альтернатива інших способів вкладення коштів. На перший погляд, поводитися з ним досить просто: власне метал або його еквівалент у гривні вноситься на депозит. Ця сума тут перераховується за курсом металу. Відсотки – максимум 5 % річних – нараховуються теж у золоті, а після закінчення терміну депозиту його теж можна отримати або в накопиченому металі, або еквівалентній сумі грошей у перерахунку за курсом. Однак якщо не уточнювати, за яким, можна легко втратити вкладені гроші. Перший варіант передбачає вкладення за курсом продажу золота, а закриття – за курсом покупки. У цьому випадку втрата можлива тільки тоді, коли вартість металу не змінилася, адже маржа між курсом купівлі та продажу може досягати 30 %, а то й більше. Очевидно, що якщо до моменту закриття депозиту метал не підніметься в ціні хоча б до рівня відсотків, клієнт втратить на цьому гроші. У другому випадку гроші вносяться за курсом продажу золота, а закривається депозит за курсом, якщо золотий депозит відкривається в таких умовах, то клієнтові краще заручитися гарантією незмінності маржі. Однак у будь-якому разі забирати депозит клієнт змушений на умовах, продиктованих банком. Усе ж, незважаючи на ряд недоліків (зокрема, низьку прибутковість – від 1,5 до 5,0 % річних, а також високий розмір первинного внеску, що становить у середньому 100 грам, що еквівалентно як мінімум 10 000 грн), золото все ж є досить надійним активом, на який не має значного впливу економічна і політична ситуація в країні. До того ж ціна золота має тенденцію до збільшення: середній приріст становить близько 20 % на рік. Однак за підйомами слідують періоди спаду, якими, тим не менше, теж можна скористатися, наприклад, щоб відкрити депозит.

Таким чином, депозит у золоті є вигідним інструментом інвестування тільки на тривалий період (від трьох років і більше). Тим не менше, це непогана можливість отримати додатковий дохід.

Наук. керівн. Губарева І. О.

Література: 1. Васюренко О. В. Банківські операції / О. В. Васюренко. – К. : Знання, 2004. – 324 с. 2. Чиж Л. Я. Системно-структурний аналіз ринку банківських металів / Л. Я. Чиж // Львівський НУ ім. Івана Франка. – 2008. – № 7. – С. 297–301. 3. Офіційний сайт банку "Хрещатик". – Режим доступу: www.xcitybank.com.ua.

Воробйов П. О.

УДК 336.774.3

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ БАНКУ

Анотація. Розглянуто основні методи управління кредитним ризиком та заходи щодо його мінімізації.

Аннотация. Рассмотрены основные методы управления кредитным риском и способы его минимизации.

Annotation. Basic methods of credit risk management and risk minimization are described in this article.

Ключові слова: кредитний ризик, управління кредитним ризиком, мінімізація кредитного ризику.

Сучасні тенденції розвитку кредитного сектору економіки змушують українських аналітиків банківської справи і безпосередньо банкірів виявляти інтерес до моделей оцінки кредитного ризику та методів його управління. Спадкоємність світового досвіду в цьому найважливішому аспекті функціонування комерційних банків на даний момент набуває високого значення, оскільки власний, недостатньо ефективний досвід кредитування все більш відчутно позначається на фінансових результатах діяльності українських банків.

Ефективність кредитних угод, яку можна оцінити за показниками рентабельності вкладень, рівнем проблемних кредитів у портфелі банку й іншими критеріями, залежить як від факторів зовнішнього середовища, так і від сукупності методів управління кредитним ризиком [1].

У публікаціях останніх років увага концентрується на прикладних аспектах управління кредитним ризиком. Сучасна теорія управління ризиками сприяє кількісному виміру ризиків, визначенню ступеня їх імовірності і прийняттю правильних рішень. Великий внесок до розробки даних питань зробили такі автори, як: Афанасьєва О. Н., Белоглазова Г. Н., Валенцева І. І., Грязнова А. Г., Захаров В. С., Лаврушин О. І., Никольський П. С., Пессель М. А., Сивульський Н. І., Тіпенко Н. Г., Усоськин В. М., Човників В. А. та ін.; в числі зарубіжних дослідників роботи слід відзначити таких авторів: Барлтропа К. Дж., Долану Е. Дж., Коха Т. У., Кемпбелл Р. Дж., Ченга Ф. Лі, А. Майєка, Д. МакНотон, Же Матука, Же Рівуара, Дж. Синки, Джозефа І. Фіннерті та ін.

Спираючись на загальноприйняте визначення поняття "управління ризиком", слід зазначити, що управління банківським кредитним ризиком — це суворо формалізований процес з чіткою послідовністю етапів, механізмів і методів управління. Управління ризиком як процес містить у собі етапи планування стратегії у сфері ризику, визначення й аналіз факторів ризику, розробку і здійснення заходів, спрямованих на попередження, вимір, оцінку, прогнозування, зниження, запобігання, мінімізацію наслідки реалізації ризику.

Можна виділити три основні цілі управління банківським кредитним ризиком: попередження ризику. Дана мета досягається шляхом ліквідації передумов виникнення кредитного ризику в майбутньому;

підтримка ризику на визначеному рівні. Ця мета припускає дотримання банком вимог відносно рівня ризику, що встановлюється центральним банком;

мінімізація ризику при деяких заданих умовах, що охоплює комплекс заходів прямого впливу на кредитний ризик.

Показники кредитного ризику банку, отримані в результаті аналізу ризикової ситуації, є основою для застосування тих чи інших методів регулювання ризику. Оцінку кредитного ризику розподіляють на два взаємодоповнюючих види: якісну і кількісну. Перша становить собою ідентифікацію можливих факторів кредитного ризику, а також стадій кредитного процесу, при виконанні яких ризик виникає, друга — вираження передбачуваних втрат у балах, цифрах, грошових одиницях [2].

Методи запобігання кредитного ризику припускають відмову від розширення кола клієнтів і фінансування проектів, реалізація яких викликає серйозні сумніви.

Тому найбільш широко застосовуються методи зниження (мінімізації) кредитного ризику, зміст яких складають такі заходи:

раціоналізація кредитів;

резервування коштів на покриття можливих збитків за сумнівними боргами;

диверсифікація кредитів;

структурування кредитів.

Раціоналізація кредитів припускає встановлення лімітів. Певні обмеження на кредитну діяльність банку накладають вимоги центрального банку, такі, як: максимальний ризик на одного чи групу пов'язаних позичальників та ліміти кредитування клієнтів.

Формування резервів є одним із методів зниження кредитного ризику, що призначені для захисту вкладників, кредиторів та акціонерів. Водночас резерви за кредитними операціями підвищують надійність і стабільність банківської системи загалом.

Методи диверсифікації кредитів припускають розподіл, з одного боку, позичок банку між широким колом клієнтів, а з іншого — відповідальності між учасниками угоди [3].

У зарубіжній практиці під кредитним ризиком розуміється можливе зниження прибутку банку або втрата частини акціонерного капіталу в результаті нездатності позичальника погашати й обслуговувати отриманий кредит. Зарубіжні банки для оцінки кредитного ризику застосовують спеціальні методики кредитного рейтингування, що становлять сукупність оцінних параметрів кредитоспроможності позичальника [4].

Англійські клірингові банки здійснюють оцінку потенційного ризику неплатежу за кредитом із використанням методик PARSEL і CAMPARI.

Методика PARSEL включає: P (Person) — інформація про персону потенційного позичальника, його репутацію; A (Amount) — об'єктування суми затребуваного кредиту; R (Repayment) — можливість погашення; S (Security) — оцінка забезпечення; E (Expediensly) — доцільність кредиту; R (Remuneration) — винагорода банку (відсоткова ставка) за ризик надання кредиту. Методика CAMPARI більш розширена в системі оцінки: C (Character) — репутація позичальника; A (Ability) —

оцінка бізнесу позичальника; M (Means) – аналіз необхідності звертання за позичкою; P (Purpose) – мета кредиту; A (Amount) – обґрунтування мети кредиту; R (Repayment) – можливість погашення; I (Insurance) – спосіб страхування кредитного ризику.

У практиці американських банків використовують "правило п'ятьох сі": 1 C (customer's character – характер позичальника) – репутація позичальника, ступінь відповідальності, готовність і бажання сплатити борг; 2 C (capacity to pay – фінансові можливості) – припускає ретельний аналіз доходів і витрат позичальника і перспективи їхнього розвитку в майбутньому; 3 C (capital) – капітал, майно; 4 C (collateral) – забезпечення позики, достатність, якість і ступінь реалізованої застави у випадку непогашення позички; 5 C (current business conditions and goodwill – загальні економічні умови) – визначають діловий клімат у країні і впливають на становище банку та позичальника [5].

Таким чином, проблема управління банківським кредитним ризиком набуває трохи іншого змісту, оскільки сукупність методів управління в ній розглядається як система заходів непрямого і прямого впливу на керований об'єкт – кредитний ризик. Безсумнівно, що при виникненні серйозних проблем з поверненням кредитів переважного значення набувають методи прямого впливу. Проте застосування непрямих методів, основу яких складають методи попередження ризику, дозволяє значною мірою ліквідувати передумови виникнення в банку подібних ситуацій кредитного ризику.

Наук. керівн. Чмутова І. М.

Література: 1. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волооко. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2003. – 734 с. 2. Васюренко О. В. Банківський менеджмент : посібник / О. В. Васюренко. – К. : Видавничий центр "Академія", 2001. – 320 с. 3. Лютий І. О. Банківський маркетинг : навчальний посібник / І. О. Лютий, О. О. Солодка. – К. : Знання, 2006. – 395 с. 4. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли / Б. Селигмен. – М., 1968. – 600 с. 5. Наумов Д. О. Класифікація ризиків у міжнародній практиці / Д. О. Наумов // Економіка та держава. – 2007. – № 1. – С. 38–40.

Чепурна К. Б.

УДК 336.717; 336.748

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ФОРВАРДНА УГОДА ЯК МЕТОД ХЕДЖУВАННЯ ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ БАНКУ

Анотація. Розглянуто мінімізацію валютного ризику комерційного банку шляхом укладання форвардного контракту. Визначено послідовність дій, що повинен провести банк для запобігання валютним ризикам.

Аннотация. Рассмотрена минимизация валютного риска коммерческого банка путем подписания форвардного контракта. Выделена последовательность действий, которые необходимо предпринять банку для предотвращения валютных рисков.

Annotation. Minimize ation of the currency risk of commercial bank by signing the forward contract is considered in the article. The sequence of actions to be taken by the bank, to prevent curency risks.

Ключові слова: валютний ризик, хеджування, форвардна угода.

Актуальність теми статті полягає в тому, що в Україні практично не застосовуються інструменти, що дають можливість зменшити або уникнути валютного ризику банку, тому зусилля банківської системи повинні бути спрямовані на розробку необхідного інструментарію та підготовку фахівців у цій сфері, а Національний банк України має приділити увагу достатній розробці необхідних нормативних та інструктивних матеріалів.

Дослідженням методів управління валютним ризиком банку займалися такі вчені, як: Ботвина Н. О., Євстюніна Н. В. [1], Стремецька Ю. І., Ткачук Н. М. [2], Ребрик М. А. [3] та ін. Проте, незважаючи на те, що важливо використовувати методи у комплексі, метою статті є більш детальний розгляд хеджування шляхом укладання форвардного контракту.

© Чепурна К. Б., 2011

Валютний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали [4]. Ураховуючи те, що банк може мати дуже незначний вплив на формування факторів виникнення валютного ризику на внутрішньому валютному ринку України, зусилля банківської установи повинні бути спрямовані на управління валютним ризиком всередині самого банку. Фактори, які впливають на ризик, можна розподілити на дві групи. Збільшують ризик:

- коливання валютних курсів;
- відкриті валютні позиції.
- Зменшують валютний ризик банку:
  - ліміти позицій за валютами;
  - контроль за ризиками з боку керівництва;
  - використання методів хеджування.

Більш детально зупинимось на такому факторі зменшення валютного ризику, як хеджування. Хеджування (англ. *hedging*) – заходи, спрямовані на страхування ризиків на фінансових ринках [4]. Його сутність полягає в тому, щоб здійснити валютообмінні операції до того, як відбудеться несприятлива зміна курсу або щоб компенсувати збитки від подібної зміни за рахунок рівнозначних угод з валютою, курс якої змінюється в протилежному напрямку.

З появою плаваючих валютних взаєморозрахунків зростає увага до пошуку методів хеджування валютних ризиків. Учасники ринку і фахівці прагнуть не тільки знайти інструменти, які захищали валютні позиції, але й давали змогу отримати від цього прибуток. Сьогодні фінансовий світ використовує п'ять альтернативних методів хеджування валютних ризиків [3]: форвардний контракт, ф'ючерсний контракт, опціонний контракт, опціон по ф'ючерсу та валютний своп.

Зупинимось на такому методі хеджування валютних ризиків, як форвардний контракт. Форвардний контракт – це угода про купівлю-продаж товару чи фінансового інструменту з поставкою та розрахунком у майбутньому [4]. Форвардна угода як "нестандартизований" документ може бути укладена без участі біржі, безпосередньо між клієнтом і банком і як індивідуальний контракт дозволяє мати відмінності, які враховували потреби поточного моменту і для клієнта, і для банку.

Умови контракту такі: курс фіксується на момент укладання угоди; реальне постачання валюти відбувається через обговорений проміжок часу; обсяг контракту не стандартизований [1].

Специфікою форвардного ринку є те, що форвардні валютні курси, на відміну від інших видів угод, безпосередньо не фіксуються, а розраховуються. Форвардний валютний курс розраховується на момент укладання угоди і складається з поточного курсу (спот-курс) і форвардної маржі, яка може виступати у вигляді премії або знижки (дисконту). Якщо форвардний курс валюти вищий від поточного, то для його визначення до спот-курсу додається форвардна премія і навпаки.

Для запобігання валютного ризику будемо застосовувати метод визначення форвардного курсу, виходячи з принципу паритету відсоткових ставок. Для цього дії банку мають бути такі:

- придбання кредиту у гривнях на певний строк у час укладання форвардної угоди;
- придбання валюти за поточним курсом;
- придбана валюта кладеться на депозит на той же строк;
- після закінчення строку отримання валюти назад і продаж її покупцю форвардної угоди за курсом контракту;
- повернення гривневого кредиту з відсотками;
- підрахування отриманого прибутку.

Після закінчення строку у банку передбачається негативний грошовий потік через основний борг та відсотки за кредитом, але в той же час очікується позитивний грошовий потік за рахунок відсотків за депозитом.

Після завершення строку банк, якому повернули валютний депозит з відсотками, передає певну суму коштів своєму клієнту за форвардним контрактом. Для того щоб банк не мав втрат, клієнт повинен заплатити ту ж суму, яку банк повинен виплатити за гривневим кредитом.

Банк отримує прибуток від розміщення валютного депозиту [5]. Загальна сума, яка сплачується банку в обмін на суму за форвардним контрактом, повинна коректуватися на розмір цих відсоткових платежів.

З метою визначення кінцевого розміру курсу форвардної угоди потрібно врахувати валютний дохід банку. Для цього проаналізуємо відсоткові платежі і розрахуємо розмір форвардної маржі, розмір якої і визначить остаточний форвардний курс обміну за даною форвардною угодою. Виконавши операції (кредитну і депозитну), банк отримав відсоткове зменшення, яке він повинен ураховувати. Для цього застосуємо формулу:

$$P(Д) \text{ продажу} = \frac{K_{\text{спот-продажу}} \times (C_{\text{кред. депоз. б.}}) \times T}{360 \times 100}, \quad (1)$$

де $P(Д) \text{ продажу}$ – премія (дисконт) для форвардного курсу на продаж валюти;

$K_{\text{спот-продажу}}$ – спот-курс продажу валюти;

$C_{\text{кред.}}$ – відсоткова ставка за міжбанківськими кредитами для даної валюти (гривні);

$C_{\text{депоз. б.}}$ – відсоткова ставка за міжбанківськими депозитами для базової валюти;

T – термін форвардної угоди в днях.

Форвардна маржа визначається у вигляді премії, тому розрахунковий курс нашої угоди А (курс "аутрайт") становить:

$$\text{Апродажу} = \text{Кспот-продажу} + \text{П}. \quad (2)$$

Форвардна премія компенсує відсоткову різницю між депозитом у доларах і кредитом у гривнях, забезпечує паритет відсоткових ставок.

Порівняно з ф'ючерсними контрактами форвардні контракти можуть мати місце тільки при наявності взаємної довіри партнерів відносно один одного, що дисциплінує учасників угоди та дозволяє укласти тільки виважені, добре прораховані валютні угоди.

Таким чином, використання форвардного контракту як методу мінімізації валютного ризику є необхідним комерційним банкам України. Це обумовлено тим, що валютний ризик повною мірою бере на себе саме банк, зобов'язуючись поставити в майбутньому обумовлену в угоді кількість валюти за курсом, про який банк домовився з клієнтом раніше. Укладання форвардної угоди сприяє стійкості банку та уникненню можливих фінансових втрат. Як показує світова практика, ринок форвардних угод з терміном до шести місяців забезпечує достатню стабільність. Це свідчить про те, що наведений метод дуже переконливо показує переваги такого підходу до запобігання валютних ризиків як з боку клієнта, так і дозволяє банку врахувати свій інтерес та отримати необхідний прибуток.

Наук. керівн. Дзеніс В. О.

Література: 1. Ботвина Н. О. Страхування валютного ризику в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Н. О. Ботвина, Н. В. Євстюніна. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/portal/>. 2. Ткачук Н. М. Методи управління валютним ризиком банку / Н. М. Ткачук, Ю. І. Стремецька // Наука й економіка. – 2010. – № 2 (18). – С. 106–112. 3. Ребрик М. А. Управління структурними компонентами валютного ризику банку / М. А. Ребрик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція : збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 2 (76). – С. 310–316. 4. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – 6-е изд., доп. – М. : Институт новой экономики, 2004. – 1376 с. 5. Банківський менеджмент : навчальний посібник / Кириченко О. А., Гіленко І. В., Роголь С. та ін. – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с.

Захарова О. М.

УДК 336.774

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОКАЗНИКІВ МЕТОДИК ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА

Анотація. Розглянуто існуючі методи оцінки кредитоспроможності позичальника та визначено їх переваги та недоліки. Обґрунтовано склад показників оцінки кредитоспроможності.

Аннотация. Рассмотрены существующие методы оценки кредитоспособности заемщика и определены их преимущества и недостатки. Обоснован состав показателей оценки кредитоспособности.

Annotation. The existing methods for evaluating the creditworthiness of the borrower are regarded and their advantages and disadvantages are determined. The composition of indicators of credit rating is grounded.

Ключові слова: кредитна політика, методи оцінки кредитоспроможності позичальника.

У сучасних умовах економіка України характеризується не досить позитивними тенденціями економічного зростання, темпи та стійкість яких значною мірою залежать від здатності національної банківської системи забезпечувати потреби суб'єктів господарювання необхідними кредитними ресурсами. В умовах обмеженості власних фінансових ресурсів більшості вітчизняних підприємств проблема отримання кредитних коштів стає однією з найважливіших не тільки з позицій поточної діяльності, але й перспектив подальшого розвитку суб'єктів господарювання. Будь-яка кредитна операція повинна враховувати збалансованість інтересів банку та позичальника. Так,

© Захарова О. М., 2011

банку необхідно максимально точно оцінити кредитоспроможність контрагента, а останньому – чітко уявити вимоги, що ставляться кредитором. Таким чином, вирішальну роль при прийнятті кредитних рішень відіграє оцінка кредитоспроможності позичальника [1].

Дослідженню теорії і практики організації кредитних відносин між банківськими установами та підприємствами присвячені праці таких вітчизняних вчених-економістів: В. Галасюка, І. Бланка, А. Пересади, В. Гриньової, В. Пономаренка, П. Перерви, В. Вітлінського, О. Дзюблюка, Г. Мельника, А. Бакаєва, А. Мороза, Р. Шевченка, Я. Чайковського, П. Ковальова, Ю. Потійка. Широкого висвітлення ця проблема набула в роботах таких російських авторів: В. Єдронова, О. Герасимова, О. Неволина, В. Ковальова, Р. Фатхутдінова, В. Шеремета та ін.

Проте недостатньо розробленою є єдина методика оцінки кредитоспроможності позичальника. Слід зазначити, що існуючі методики недостатньо обґрунтовані і зайво орієнтовані на сформовані традиції, що робить їхнє використання в сучасних умовах у більшості випадків неефективним і навіть може призводити до висновків щодо кредитоспроможності позичальників, які не відповідають реальності.

Актуальною є подальша розробка теоретичних пропозицій щодо вдосконалення методичних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника, практичне використання яких дозволить банківській системі України підвищити ефективність діяльності кредитних інститутів у процесі кредитування суб'єктів господарювання.

Мета даної статті полягає у виділенні показників, які найбільш доцільно використовувати при оцінці кредитоспроможності позичальника. Для цього необхідно узагальнити основні методи і моделі, які застосовуються у вітчизняній та світовій практиці: рейтингові, кредитний скоринг, дискримінальний аналіз, модель Альтмана, модель Чессера, CAMPARI, PARTS, PARSER, 6СІ, а також моделі, які використовуються вітчизняними банками: Промінвест Банк, Правекс Банк, Райффайзен Банк "Аваль", Укрсоцбанк та ПриватБанк [2].

У зарубіжній практиці широкого застосування набула модель Альтмана. Побудова моделей, подібних рівнянню Альтмана, для українських позичальників поки що є проблематичною з декількох причин. По-перше, через відсутність статистики банкрутств; по-друге, через вплив на факт визнання фірми банкрутом багатьох чинників, що не піддаються врахуванню; по-третє, через нестабільність вітчизняної нормативної бази у сфері банкрутства українських підприємств [2].

Модель Чессера за даними його вибірок дозволила за рік до порушення умов кредитного договору правильно спрогнозувати можливість надання трьох з кожних чотирьох кредитів. За два роки до порушення умов договору точність класифікації складала 57 %. Слід зазначити, що і Z-модель Альтмана, і модель нагляду за кредитами Чессера відповідають умовам розвинутої ринкової економіки.

Якщо аналізувати зарубіжні методики, такі, як CAMPARI та PARTS, то основними критеріями, на які звертається увага при їх використанні, є: репутація позичальника, якість менеджменту, управлінські навички; забезпечення кредиту, можливість реалізації застави, спосіб страхування кредитного ризику; експозиція грошових потоків та кредитних потреб; можливість погашення кредиту; обґрунтування суми кредиту; мета кредиту. Використання даних показників дає майже повний аналіз позичальника, але дані методики не включають такі характеристики, як: фінансовий стан позичальника, оцінка бізнесу, адекватність капіталу, контроль, доцільність надання позики, винагорода за кредитний ризик, процентна ставка, що достатньо негативно може відобразитися при оцінці кредитоспроможності позичальника, оскільки дані показники досить важливі у процесі надання кредиту [2].

Оцінка кредитоспроможності позичальника за фінансовими показниками має ряд недоліків. По-перше, не можна обмежуватися виключно фінансовими коефіцієнтами чи надавати перевагу одному з показників, оскільки ці коефіцієнти неповно характеризують кредитоспроможність позичальника. По-друге, фактичні показники за минулий період, що беруться за розрахункову базу, не можуть бути єдиними критеріями оцінки здатності позичальника виконати свої зобов'язання у визначений строк, включаючи погашення кредиту банку. По-третє, відсутність єдиної бази нормативних значень фінансових показників, рівень яких підлягає змінам залежно від стану розвитку економіки та окремих видів економічної діяльності. Відсутність інформації про динаміку зазначених показників діяльності підприємства підвищує ризик у процесі кредитування позичальника.

З метою подолання недоліків усіх зазначених моделей і методів у сучасних умовах банківської установи розробляють та використовують власні методики оцінки кредитоспроможності позичальника з урахуванням інтересів банків.

Автором було проведено теоретичне узагальнення складу показників оцінки кредитоспроможності позичальника за розглянутими методиками та моделями, у результаті чого сформовано такий їх перелік: показники ділової активності; характеристика особистості позичальника, репутація; спроможність вчасно повернути кредит; забезпечення, види та вартість активів, застава; загальна сума; показники платоспроможності; показники фінансової стійкості; кредитна історія; ефективність управління; умови повернення.

Використання даних показників надасть банкам можливість підвищити якість процесу оцінки кредитоспроможності позичальника.

Наук. керівн. Чмута І. М.

Література: 1. Галасюк В. В. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальника / В. В. Галасюк, В. І. Галасюк // Вісник НБУ. – 2001. – № 9. – С. 54–57. 2. Епіфанов А. О. Оцінка кредитоспроможності позичальника та інвестиційна привабливість суб'єктів господарювання : монографія / А. О. Епіфанов, Т. М. Мельник ; за ред. докт. екон. наук Епіфанова А. О. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 286 с.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ПОБУДОВИ МОДЕЛІ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ ПЕРВИННОГО ІПОТЕЧНОГО РИНКУ

Анотація. Розглянуто походження терміна "іпотека" та надано сучасне трактування поняття "іпотечний ринок", досліджено систему функціонування первинного іпотечного ринку, а на основі методу системного аналізу побудовано модель іпотечного кредитування на первинному ринку.

Анотация. Рассмотрено происхождение понятия "ипотека" и предоставлена современная трактовка определения "ипотечный рынок", исследовано систему функционирования первичного ипотечного рынка, а на основе метода системного анализа построена модель ипотечного кредитования на первичном рынке.

Annotation. In the article the origin of the concept "mortgage" is considered and modern interpretation of determination of "mortgage market" is given, the system of functioning of primary mortgage market is investigated, and on the basis of the method of system analysis the model of the mortgage crediting is built at the primary market.

Ключові слова: іпотека, іпотечний ринок, первинний іпотечний ринок, метод системного аналізу.

Іпотечний ринок – один із найважливіших механізмів ринкової економіки, а іпотека – суттєвий фактор економічного і соціального розвитку суспільства. Однак через різні умови ефективність використання нерухомості з метою збільшення капіталу не відповідає економічному потенціалу, закладеному в ній. Головна проблема сьогодні полягає у відсутності загальної системи іпотеки як механізму використання ресурсів і системного підходу в дослідженні факторів, які впливають на ефективність роботи іпотечного механізму в посткризовий період.

Теоретичні та практичні аспекти іпотечних відносин та іпотечного кредитування досліджувались багатьма економістами. Основні напрямки іпотечних відносин та іпотечного ринку досліджено в працях відомих вчених: Кірєєва О. І. [1], Внукової Н. М. [2], Євтух О. Т. [3]. Автори висвітлювали окремі теоретичні та практичні аспекти формування й розвитку іпотечного кредитування. Однак вони не приділяли достатньо уваги комплексному аналізу системи іпотечного кредитування, тому постає необхідність подальшого дослідження цих питань.

Тому метою даної статті є побудова моделі іпотечного кредитування на первинному ринку з використанням системного аналізу на основі вивченої системи його функціонування.

Термін "іпотека" (від грецьк. *hypotheka* – підставка) був відомий ще в стародавній Греції на початку VI ст. до н. е. Прийнято вважати, що своїм походженням він завдячує архонту (одна з найвищих посадових осіб ряду античних міст з демократичним устроєм) Солону та був пов'язаний із забезпеченням відповідальності боржника перед кредитором певними земельними ділянками. До того часу в Афінах заставним забезпеченням виступала особистість боржника, якому у випадку невиконання вимог загрожувало рабство. На межі такої земельної ділянки, яка належала боржнику, кредитор встановлював спеціальний стовп з надписом про те, що це майно виступає забезпеченням його претензії у визначеній сумі, на цьому стовпі також відмічалися всі борги власника землі. Такий стовп отримав назву "іпотеки", а саме слово у переносному значенні стало застосовуватися для визначення застави [1].

Сьогодні іпотечний ринок трактується як система організованих відносин, що виникають з приводу купівлі та продажу фінансових зобов'язань, пов'язаних із використанням нерухомого майна для забезпечення грошових або майнових зобов'язань позичальником на основі певних економічних принципів та правових норм.

Сучасний ринок іпотечного кредитування зазнав значного розвитку, що спричинило і розвиток системи кредитування. Залежно від того, між якими суб'єктами іпотечного ринку обертаються іпотечні зобов'язання, він поділяється на первинний та вторинний [2].

Первинний іпотечний ринок – це сегмент іпотечного ринку, який охоплює економічні відносини, що виникають у процесі купівлі-продажу іпотечних заставних банками. При цьому за заставною до банку-покупця на обслуговування переходить і позичальник, який основну суму кредиту та відсотки сплачує тепер банку-покупцю заставної. Купити заставну можуть лише такі

Дана модель працює таким чином. У першу чергу інвестор дає в позику кошти кредитору, той, у свою чергу, дані кошти надає в позику позичальнику, при чому ставка залучення коштів кредитором менша від ставки запозичення. Позичальник задля забезпечення вимог кредитору дає іншому заставу, але перед цим звертається до оцінювача задля оцінки застави, а також для страхової компанії, щоб застрахувати об'єкт іпотеки. Після чого кредитор приймає об'єкт застави з висновками та іншими документами, отриманими від оцінювача та страхової компанії. При цьому вартість застави повинна складати частину об'єкта іпотеки, що регулюється внутрішнім положенням кредитора про іпотечне кредитування. При погашенні заборгованості позичальником кредитор виплачує позичковий капітал та відсотки з нього інвестору. Оскільки це система, то на неї впливають зовнішні фактори, тобто держава, яка створює нормативно-правове забезпечення і вимагає його дотримання від інвестора, кредитора, позичальника, оцінювача та страхової компанії.

Таким чином, у статті побудовано модель іпотечного кредитування на первинному ринку за допомогою методу системного аналізу. Перспективою розвитку теми є вдосконалення системи кредитування іпотечного ринку для розвитку ринку іпотеки.

Наук. керівн. Колесніченко В. Ф.

Література: 1. Кірсєва О. І. Іпотечне кредитування: проблеми та перспективи розвитку в Україні : інформ.-анал. мат. / О. І. Кірсєва. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2004. – 104 с. 2. Внукова Н. М. Іпотечний ринок: теорія та практика : монографія / Н. М. Внукова, О. Є. Бажанов. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2008. – 192 с. 3. Євтух О. Т. Іпотека та іпотечний ринок / О. М. Євтух // Вісник НБУ. – 2003. – № 9. – С. 18–22.

Біляєва В. Ю.

УДК 336.717.1

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ ЯК МЕТОДУ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

Анотація. Досліджено сутність сек'юритизації банківських активів. Проаналізовано переваги та недоліки даного методу управління кредитним ризиком порівняно з іншими інструментами мінімізації кредитного ризику банку.

Аннотация. Изучена сущность секьюритизации банковских активов. Проанализированы преимущества и недостатки данного метода управления кредитным риском по сравнению с другими инструментами минимизации кредитного риска банка.

Annotation. In the article the nature of banking assets securitization was studied. The advantages and disadvantages of this method of credit management in comparison with other means of risk management in bank were analysed.

Ключові слова: сек'юритизація, схеми сек'юритизації, банк-оригінаитор, компанія спеціального призначення, пул кредитів, цінні папери.

На сьогоднішній день найважливішою умовою відновлення докризового рівня ліквідності та платоспроможності вітчизняної банківської системи є створення необхідних передумов для активізації кредитної діяльності комерційних банківських установ. Зважена кредитна політика потребує створення ефективної системи управління кредитними ризиками. У зв'язку із розвитком банківських технологій відбувається трансформація інструментів управління кредитними ризиками, зв'язуються нові методи і засоби, серед яких виділяють сек'юритизацію. Зарубіжний досвід свідчить про те, що впровадження механізму сек'юритизації у сфері кредитного ризик-менеджменту сприяє рефінансуванню кредитів, диверсифікації вкладень та розподілу ризиків. Тому актуальним є дослідження переваг і недоліків методу сек'юритизації з метою його практичного використання у сфері кредитного ризик-менеджменту.

Дослідженню теоретичних та практичних аспектів упровадження механізму сек'юритизації у сферу банківських послуг України присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, таких, як:

© Біляєва В. Ю., 2011

Ю. Коваленко [1], Д. Наумова [2], О. Чуба [3], М Рябокін [4], О. Вовчак [5]. Проте сутність методу сек'юритизації та його переваги залишаються недостатньо висвітленими, що призводить до недостатнього використання даного методу управління кредитними ризиками на практиці.

Метою даної статті є дослідження економічної сутності методу сек'юритизації, його основних переваг та недоліків порівняно з іншими засобами мінімізації кредитного ризику.

На сьогоднішній день використання методу сек'юритизації у вітчизняній практиці ускладнює відсутність чіткого визначення цього поняття, що викликане відсутністю відповідного нормативно-правового забезпечення.

Термін "сек'юритизація" вперше був використаний у 1977 році у Wall Street Journal, де описувалася процедура андеррайтингу першого випуску цінних паперів, забезпечених заставою прав вимоги за іпотечними кредитами [1, с. 82]. На сьогоднішній день сек'юритизація банківських кредитів – це операція, у процесі якої банк "продає" повністю або частково виданий кредит, списуючи його зі свого балансу до настання строку його погашення, і передає право отримання основного боргу й відсотків за ним новому кредиторі [2, с. 67].

Використання методу сек'юритизації у сфері кредитування вітчизняних банківських установ практично не відбувається. Це пов'язано, перш за все, з високим рівнем витрат, яких потребує використання даного методу. Незважаючи на це, перші спроби застосування сек'юритизації в Україні мали місце. Запровадження сек'юритизації відбувалося ПАТ КБ "ПриватБанк" на суму 180 млн дол. США та ПАТ "Дельта Банк" на суму 100 млн грн.

Упровадження методу сек'юритизації є досить трудомістким процесом, у якому беруть участь багато учасників, а саме: банк-оригінація, який є ініціатором операції, компанії спеціального призначення (SPV), які беруть на себе функції з випуску, розміщення, гарантування і погашення цінних паперів; інвестор, який купує цінні папери; позичальник, який отримує кредит, а потім віддає грошові кошти банку-оригінації [2 – 4].

Виділяють такі схеми сек'юритизації: класична, синтетична та накопичувальна. Найскладнішим вважається класичний метод, або метод "дійсних продаж", який передбачає продаж кредитного портфеля банком-оригінацією SPV, яка, у свою чергу, фінансує купівлю таких активів шляхом випуску цінних паперів на ринку капіталів. Класична схема сек'юритизації відбувається в такі етапи [4]:

1. Надання кредиту банком-оригінацією позичальнику на певну суму і термін, визначення шляхів та способів погашення і забезпечення цього кредиту.

2. Формування пулу кредитів за показниками терміновості, відсоткової ставки, кредитними ризиками, ліквідністю та їх продаж SPV.

Основною метою введення у механізм сек'юритизації SPV є транспарентна ізоляція кредитних ризиків шляхом списання з балансу фінансових активів оригінації у вигляді пулу кредитів та передача останнього SPV.

3. Випуск і розміщення цінних паперів SPV серед інвесторів. На цьому етапі підключається банк-андеррайтер, який виконає функції з розміщення цінних паперів, рейтингова компанія для присвоєння цінним паперам рейтингу, страхова компанія, яка забезпечує додаткову гарантію інвестору.

Для спостереження за ходом здійснення угоди до виконання даної операції підключається зовнішній гарант, якому передається пріоритетне право розпорядження активами SPV і який виконує функції платіжного агента з випущених цінних паперів.

3 метою висвітлення пріоритетності цінних паперів, які розміщуються SPV серед інвесторів, спеціальні рейтингові агентства присвоюють їм відповідні рейтинги. У ході проведення сек'юритизації іпотечних кредитів ПАТ КБ "ПриватБанк" іпотечним цінним паперам, емітованим SPV, міжнародна рейтингова агенція Fitch Ratings присвоїла рейтинг на три пункти вищий за рейтинг України на момент емісії (B1/BB). Високий рівень надійності цінних паперів SPV зумовили якість іпотечного покриття, юридичну структуру угоди та сформовані резерви на випадок непередбачуваних обставин [5, с. 10].

4. Акумуляція грошових коштів банком для подальшого погашення цінних паперів і виплати відсотків за ними.

5. Погашення цінних паперів SPV. Серйозною проблемою на даному етапі є можливість дострокового погашення цінних паперів емітентам, викликана розбіжністю у строках надходження виплат позичальників за кредитами та виплат за цінними паперами інвесторам. З метою мінімізації ризику SPV повинно бути створено резерви із виплат позичальників.

3 метою підвищення рівня використання методу сек'юритизації слід виявити його основні переваги окремо для банку-оригінації та інвестора. Банку-оригінації використання сек'юритизації дає можливість залучення додаткового фінансування, диверсифікації його джерел та зниження його вартості; розширення кола потенційних інвесторів; поліпшення структури балансу та покращення фінансово-економічних показників; зменшення навантаження на власний капітал обмеження або уникнення кредитних ризиків; підвищення конкурентоспроможності, яка досягається шляхом більш ефективного залучення капіталу. До переваг, які існують для інвестора, можна віднести такі: диверсифікація інвестиційних інструментів; можливість здійснення інвестицій у більш ліквідні, надійні та з вищим рівнем доходності цінні папери [2 – 4].

Незважаючи на позитивні аспекти засобу сек'юритизації, існують і деякі його недоліки, які ускладнюють використання цього методу у вітчизняних банках. До них можна віднести такі: юридична складність та тривалість процесу; недостатня гнучкість і відсутність можливості впливати на клієнтів; потреба у наявності накопичених активів для продажу (як правило, не менше 100 млн дол. США); значні валютні ризики у разі девальвації національної валюти; можливість часткового погір-

шення балансу банківської установи у випадку надлишкового збільшення сек'юритизації; потреба у наявності розвинутої інфраструктури міжнародних інвесторів [2; 4; 5].

Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день метод сек'юритизації широко розповсюджений у міжнародній банківській практиці та активно конкурує з іншими інструментами ризик-менеджменту. Створення умов для активного використання даного методу у вітчизняній практиці є необхідним, адже це приведе до підвищення рівня ліквідності та платоспроможності банківської системи України шляхом отримання альтернативних довгострокових фінансових ресурсів.

Наук. керівн. Рац О. М.

Література: 1. Коваленко Ю. Сучасні тенденції процесу сек'юритизації іпотечних активів / Ю. Коваленко // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – № 1. – С. 80–86. 2. Чуб О. До питання використання банками механізмів сек'юритизації активів / О. Чуб // Банківська справа. – 2009. – № 3. – С. 66–72. 3. Наумов Д. Сек'юритизація – інноваційний фінансовий механізм / Наумов Д. // Банківська справа. – 2009. – № 1. – С. 65–83. 4. Рябокін М. Аналіз процесу сек'юритизації фінансових активів / М. Рябокін // Гроші, фінанси і кредит. – 2009. – № 6. – С. 223–228. 5. Вовчак О. Досвід рефінансування іпотечних кредитів через механізм сек'юритизації в Україні / О. Вовчак // Вісник НБУ. – 2009. – № 12. – С. 10–13.

Грибенкин Б. С.

УДК 336.717.1

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

Анотація. Розглянуто можливі ризики у сфері банківських безготівкових розрахунків, а саме у використанні платіжних карток. Визначено окремі групи ризиків і шляхи їх зниження шляхом формулювання дій, котрі можуть бути застосовані банком щодо мінімізації можливих втрат.

Анотация. Рассмотрены возможные риски в сфере банковских безналичных расчетов, а именно в использовании платежных карт. Определены отдельные группы рисков и пути их снижения путем формулирования действий, которые могут быть применены банком по минимизации возможных потерь.

Annotation. The article examined the possible risks in the banking clearing settlements – namely, the use of payment cards. Distinct groups of risks and risk mitigation through the formulation of action that can be applied by the bank to minimize potential losses were identified.

Ключові слова: ризики банківських безготівкових розрахунків, платіжна картка.

Згідно із ст. 1, п. 1.27 Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" [1], платіжна картка – це спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Метою даної роботи є вивчення основних сфер виникнення ризиків при проведенні операцій з платіжними картками та пошук можливих шляхів їх мінімізації.

Серед вітчизняних науковців та економістів проблемами розвитку платіжних карток займались Ф. Бутинець, О. Сокольська, А. Герасимович, І. Парасій-Вергуненко, В. Харченко, Н. Шульга, В. Кравець, О. Махаєва, К. Жидко, І. Дорошенко, А. Одарюк, В. Шеломенцев, І. Кудельчук та ін. Серед іноземних економістів – це Р. Смітт, У. Кінг.

© Грибенкин Б. С., 2011

Сьогоднішній рівень розвитку національного карткового ринку дозволяє стверджувати, що платіжні картки стали звичним та повсякденним фінансовим інструментом для пересічного громадянина, а власне ринок досяг стадії своєї зрілості.

Як відомо, випуск платіжних карток є найважливішою тенденцією розвитку технології безготівкових розрахунків у банківській діяльності.

В Україні картковий бізнес не тільки довів свою перспективу, але й став невід'ємним елементом комплексу банківських послуг.

На кінець 2010 року за даними офіційної статистики 127 українських банків емітували платіжні картки. За останні 8 років кількість активних платіжних карток, емітованих в Україні, зросла з 3,6 до 41,2 млн грн (у 11,4 раза), кількість банкоматів, встановлених українськими банками, зросла з 1,8 до 20,9 тис. грн (у 11,4 раза), кількість платіжних терміналів – з 14,8 до 94,3 тис. грн (майже у 6,5 раза). Українські держателі платіжних карток здійснили у 2009 році 532 млн операцій, що у 7,2 раза більше, ніж у 2005 році (74 млн грн), а загальний обсяг операцій за ті же роки зріс з 20,0 до 225,1 млрд грн (понад 11,2 раза) [2].

Найбільшою мірою розвиваються карткові зарплатні проекти, що є далеким від завдань розвитку безготівкових розрахунків. Отже, не виконується основна функція карткових систем – переведення роздрібного грошового обороту в безготівкову форму. Для зняття готівки картки, емітовані українськими банками, використовуються більш як у 18 разів частіше, ніж для розрахунків за товари та послуги. Водночас на світовому картковому ринку картки міжнародних платіжних систем як засіб безготівкових платежів працюють більш ефективно.

Як правило, до процесу використання карток причетні різні учасники ринку. Тому автор вважає за доцільне розділити випадки виникнення втрат, зумовлених безпосередньо діями учасників цього ринку, на три групи:

1) ризик з боку емітента (банку):

випуск паралельних карток на одного клієнта. Це ризик зазнати банком втрат у разі відсутності або нульових оборотів за картками;

несанкціоноване установлення авторизаційного ліміту. Це ризик збільшення розміру доступної суми за картковим рахунком;

недотримання вимог платіжної системи стосовно оформлення платежів чи передання інформації. Це ризик застосування штрафних санкцій до банку;

2) ризик з боку користувача, який передбачає, як правило, ризик втрати коштів з рахунка:

списання коштів за рахунком клієнта за підробленими картками;

несвоєчасне повідомлення клієнтом банку про втрату картки;

списання коштів за рахунком клієнта за втраченими картками;

розголошення конфіденційної інформації;

3) ризик з боку торговця:

овердрафт за рахунком клієнта, що виник у результаті шахрайських дій клієнта при масових операціях у торговельній мережі за картою нижче авторизаційних лімітів торгових точок. Це ризик виникнення збитків у торговця;

постійна зміна персоналу та відмова від проведення інструктажу з роботи з платіжними картками. Це ризик виникнення порушень при обслуговуванні платіжних карток, що теж зумовлює втрати торговця;

відмова від використання елементарних методів перевірки платіжних карток.

Отже, застосування такого групування дозволяє сформулювати дії, котрі можуть бути застосовані банком щодо мінімізації можливих втрат.

Варто окремо зупинитись на такому негативному моменті у картковому бізнесі, як постійне зростання втрат внаслідок здійснення шахрайських операцій. По суті, це явище є зовнішнім ризиком, який стосується усіх учасників ринку платіжних карток. Водночас проблема шахрайства явно недооцінюється українськими користувачами платіжних карток через відсутність повної та достовірної інформації про цей негативний бік функціонування ринку платіжних карток.

Комерційні банки в основному замовчують інформацію про осіб та суми обкрадання карткових рахунків. Разом з тим відсутня і єдина база даних про шахраїв [3]. Щорічно від махінацій із платіжними картками потерпають банки, їх клієнти, торговці. І хоча існують деякі статистичні дані щодо проведення успішних шахрайських дій, слід розуміти, що банки воліють не розповсюджувати таку інформацію, оскільки це може негативно позначитися на їх іміджі. Таким чином, проаналізувавши ймовірні ризики, можна знизити банківські втрати і підвищити продуктивність банків.

Наук. керівн. Жукова О. К.

Література: 1. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України № 29 від 01.01.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 2. Кудельчук І. А. Ризики у сфері банківського карткового бізнесу / Кудельчук І. А. // Економічний простір. – 2010. – № 23/1. – С. 292–298. 3. Харченко В. О. Підсумки діяльності банків України на ринку платіжних карток у 2007 р. / В. О. Харченко // Вісник НБУ. – 2008. – № 4. – С. 30–35.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ БАНКУ

Анотація. Визначено поняття витрат банку, наведено їх класифікацію, досліджено основні принципи їх формування та розглянуто основні методи їх оптимізації.

Анотация. Определено понятие расходов банка, приведена их классификация, исследованы основные принципы их формирования и рассмотрены основные методы их оптимизации.

Annotation. The article defines the concept of the bank expenses, gives their classification, the basic principles of their formation and the basic methods of their optimization are regarded.

Ключові слова: витрати, банківська система, оптимізація, управління, планування, банківські продукти.

Вирішення проблеми розвитку та економічного зростання банків можливе завдяки вдосконаленню системи управління витратами. Тому перед управлінським персоналом постає завдання пошуку і впровадження системи, яка б відповідала принципам єдності підходів на різних рівнях управління, планування, обліку, оцінки та аналізу; управління витратами на стадіях життєвого циклу продуктів; органічного поєднання зниження витрат з досягненням високої якості послуг, що надаються, та, як наслідок, сприяла оптимізації витрат банку. Головною проблемою на сьогодні є те, що в багатьох банках присутня тенденція до збільшення витрат, які, у свою чергу, призводять до збільшення собівартості банківських операцій та зменшення капіталу банків України. Проблеми оптимізації витрат недостатньо висвітлені. Так, залишається нерозглянутим цілий ряд питань, що пов'язані з фінансовим плануванням витрат, методик щодо зниження їх рівня та ін.

Метою статті є визначення основних проблем оптимізації витрат, висвітлення основних аспектів їх оптимізації в банківській установі та висвітлення методів скорочення банківських витрат.

Зважаючи на вищенаведене, можна вважати дослідження сутності банківських витрат та їх оптимізації достатньо актуальною проблемою в умовах, що склалися в банківській системі України.

Дослідженням питань управління витратами займаються вітчизняні вчені: Н. Андрущенко, І. Боярко, Д. Гладких, В. Лень, В. Ольхова, Н. Шандова, Н. Шульга та ін. Проте цілий ряд питань, що потребують вирішення, залишаються поза увагою, наприклад методи оптимізації витрат банківської установи.

Аналіз витрат комерційного банку передбачає врахування специфічних умов, пов'язаних з місцем, яке посідають банки в ринковій системі взаємовідносин. Методики оптимізації витрат, планування витрат, створення механізмів управлінської звітності та інші, що застосовуються зарубіжними банками, не можуть повною мірою відповідати вимогам аналізу витрат українських банків, оскільки умови їх функціонування суттєво відрізняються від вітчизняних. Для української банківської системи характерні нестабільність, високий рівень інфляції та ризику, що суттєво впливає на використання фінансових інструментів, політичну та загальну соціально-економічну ситуацію. У зв'язку з цим особливого значення набуває попередня діагностика негативних тенденцій у діяльності банків.

Поняття "витрати" має подвійне трактування: у першому випадку вони використовуються для позначення витрат виробничої або функціональної направленості (витрати виробництва), у другому випадку поняття "витрати" включають витрати на соціальні потреби та ін., що робить це поняття значно ширшим. У банківській теорії під витратами розуміють операційні витрати, що виникають у процесі створення банківських продуктів та формують виробничу собівартість послуг. Порівняльний аналіз повної та виробничої собівартості дає найбільш повне уявлення про ефективність вкладення ресурсів і рентабельність проведених операцій [1].

За формою впливу фактори, що впливають на витрати поділяються на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх, передусім, відносяться фактори, на які банк не має змоги вплинути, а саме:

- економічні;
- політичні;
- фактори, пов'язані з функціонуванням банку як елемента банківської системи;
- соціальні;
- фактори, що пов'язані з регулюванням діяльності банку.

Особливе значення для успішної діяльності банку має фаза економічного циклу, в якій перебуває країна. У період кризи в цілому знижуються доходи суб'єктів економічної діяльності, зростають витрати на залучення коштів, скорочуються масштаби прибутку банків, що призводить

до зниження їх ліквідності та надійності, а також зростає кількість неплатежів, що призводить до збільшення відрахувань банку до резервів та фондів.

Внутрішні фактори впливу на витрати банку обумовлені власне діяльністю банку. До них відносяться:

- внутрішній потенціал банку;
- спектр виконуваних послуг та операцій;
- зміни цін на послуги;
- стан і ефективність використання трудових ресурсів.

Витрати банку є закономірною складовою його операційної діяльності та функціонування. У банківській теорії та практиці процес управління витратами традиційно ґрунтується на класифікації витрат банку, які поділяються на умовно-постійні та змінні.

В умовах функціонування банку умовно-постійними витратами є велика частина адміністративно-господарських витрат, що забезпечують його життєдіяльність. До змінних витрат поряд з господарськими відносяться і операційні витрати банку, які визначаються обсягом залучених в обіг пасивів та масштабами проведених банком операцій.

Операційні витрати, у свою чергу, поділяються на процентні і непроцентні [2]. Розподіл витрат на процентні і непроцентні дуже важливий, оскільки у процесі аналізу прибутковості банківських операцій та загального стану банку вартість залучених ресурсів є відправним базовим показником. Велике значення для управління витратами банку має класифікація операційних витрат за:

- місцем виникнення;
- належністю.

За місцем виникнення витрати групують з метою планування, контролю і визначення загального фінансового результату або аналізу ефективності роботи. Аналіз витрат за належністю дає можливість визначити шляхи і способи їх оптимізації, тим самим сприяючи економії витрат ресурсів банку й використанню їх у більш прибуткових операціях.

Таким чином, в основі тих чи інших угруповань витрат лежить загальний підхід до управління витратами, метою якого є їх оптимізація.

Формування значної частини витрат комерційного банку пов'язане, як відомо, із залученням грошових ресурсів. При цьому основне місце у структурі пасивів банку займають депозитні операції.

Формування витрат, пов'язаних з виконанням банком пасивних операцій, багато в чому залежить від якості управління цими операціями. Управління пасивами передбачає здійснення депозитної політики, яка визначає структуру відповідних витрат банку і створює можливість їх оптимізації. Формування витрат у процесі розміщення залучених ресурсів та проведення активних операцій є одним із найскладніших завдань менеджменту в умовах розвитку банківської системи.

Оптимальне управління витратами можна визначити як вибір таких параметрів, які забезпечували б найкраще з точки зору заданого критерію протікання процесу формування витрат банку. Таке управління означає, що всі важелі та обрані банком методи стимулювання налагоджені таким чином, що інтереси кожного підрозділу були б узгоджені зі стратегічними цілями банку і спрямовані на вибір шляхів реалізації оптимального плану витрачання ресурсів. Тому оптимізацією витрат банку буде процес формування витрат найкращим чином при заданих критеріях, що виражають стратегію розвитку банку.

Визначення комерційним банком методів оптимізації власних витрат прямо залежить від фінансового стану і перспектив розвитку банку. При цьому управління поточними витратами банку базується на одному з двох підходів: пріоритетна орієнтація на оптимізацію поточних витрат, що передбачає практичну реалізацію будь-яких витрат, визнаних доцільними з позиції їх окупності чи інших критеріїв, та орієнтація на мінімізацію поточних витрат, що припускає економію на будь-яких можливих статтях планованих витрат і попередню диференціацію їх на декілька категорій – об'єктивно необхідні, підлягають раціональній мінімізації, здійснювані лише за залишковим принципом [3].

Той і інший метод передбачає скорочення витрат. Вважається, що оптимізація більш пріоритетна, ніж просто мінімізація витрат, оскільки передбачає якісне зниження витрат, збережене на перспективу.

Ґрунтуючись на тому чи іншому підході, як основні методи оптимізації витрат банку можна визначити такі:

- планування витрат;
- управління тарифною політикою;
- пряме скорочення витрат;
- проведення банківського моніторингу;
- оптимізацію податкової бази шляхом планування.

Отже, планування витрат є одним з основних методів їх оптимізації, оскільки банк має можливість визначити до початку тієї чи іншої операції власні реальні фінансові можливості, встановити ліміт витрат на проведення операції і спрогнозувати ефективність цих витрат.

Наук. керівн. Яременко О. Р.

Література: 1. Вовчак О. Д. Роль банків в економіці України / О. Д. Вовчак // Фінанси України. – 1999. – № 10. – С. 15–17. 2. Панова Г. С. Кредитная политика коммерческого банка : учебник / Г. С. Панова. – М. : ИПФК, ДИС, 1997. – 464 с. 3. Криклій О. А. Способи і методи оптимізації витрат банку / О. А. Криклій // Банківський менеджмент. – 2009. – № 2. – С. 20–23.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

КРЕДИТНИЙ РИЗИК ТА МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ НИМ

Анотація. Визначено актуальні проблеми, пов'язані з кредитним ризиком, з якими сьогодні стикаються комерційні банки. Розглянуто суть кредитного ризику та причини його виникнення. Запропоновано методи управління кредитним ризиком у банку.

Анотация. Определены актуальные проблемы, связанные с кредитным риском, с которым сегодня сталкиваются коммерческие банки. Рассмотрены сущность кредитного риска и причины его возникновения. Предложены методы управления кредитным риском в банке.

Annotation. In article the current problems related to credit risk, which today are faced by commercial banks are determined. The essence of credit risk and its root causes are regarded. Methods of credit risk management at the bank are offered.

Ключові слова: кредитний ризик, управління ризиком, комерційний банк, позичальник, кредитоспроможність.

Кредитні операції банку є найбільш прибутковими та ризиковими видами діяльності комерційної установи. У ситуації, яка склалася в банківській сфері в останні роки, банки зазнають фінансового краху у зв'язку з надзвичайно ризикованою кредитною політикою. Саме тому розгляд даного питання є актуальним на сьогодні. Мета дослідження полягає у пошуці шляхів зниження кредитного ризику.

Кредитній діяльності банківських установ, її ролі в економічному розвитку країни та дослідженню специфіки кредитних ризиків присвячено праці вітчизняних науковців: Сала І. В., Бланка І. А., Вітлінського В. В., Вовчак О. Д., Волошина І. В., Герасимовича А. М., Голуба В. М., Карчевої Г. Т., Крупки М. І., Лазепка І. М., Мороза А. М., Мочерного С. В., Пернарівського О. В., Савлука М. І. та ін. На думку Сала І. В. та Криклія О. А., кредитний ризик – це можливість того, що у майбутньому в певний момент вартість банківських активів зменшиться у зв'язку з неповерненням (неповним або несвоєчасним поверненням) цих активів [1]. "Кредитний ризик – ймовірність виникнення збитків внаслідок недотримання суб'єктами кредитних відносин параметрів кредитної угоди, що в цілому може призвести до неповернення основного боргу та сплати відсотків за ним", – вважає О. Малахова [2]. Мороз А. М. стверджує, що кредитний ризик – це ризик несплати у визначений строк основного боргу і процентів за позичками, що належать кредитору [3].

Автор статті додержується такого визначення: кредитний ризик – це ризик, що передбачає існування альтернатив і необхідність вибору, а також це загроза втрати банком частини прибутку в результаті несплати позичальником суми взятої позики та відсотків за користування нею через неспроможність виконати умови фінансової угоди.

Ступінь кредитного ризику банку залежить від дії багатьох факторів:

1. Фактори зовнішнього кредитного ризику, пов'язані з діяльністю позичальника, із забезпеченням кредиту, з поручителем, гарантом, страховиком: економічні, політичні, форс-мажорні, законодавчо-регулюючі. Фактори, які мають зовнішній характер, пов'язані з можливістю реалізації кредитного ризику через дії, що не залежать від діяльності персоналу кредитного підрозділу банку. Позичальник може не повернути кредит, незважаючи на сумлінні дії співробітників банку.

2. Фактори внутрішнього кредитного ризику (стратегічні, організаційні, управлінські, інформаційні, методологічні). Пов'язані з помилками персоналу, допущеними в ході оформлення кредитної документації, при оцінці кредитоспроможності позичальника, порушеннями посадових інструкцій і помилками, допущеними безпосередньо в правилах здійснення кредитування.

Більшість банків України до недавнього часу при оцінці кредитного ризику враховували лише одне з можливих зовнішніх джерел – фінансові можливості позичальника, тобто об'єктивний ризик, пов'язаний з позичальником. Практика показала, що дуже багато позичальників не повертають кредити не тому, що не мають можливості, а тому, що не бажають цього робити. У таких випадках банк змушений подавати до суду і може зіткнутися з проблемою неправильно укладеної кредитної угоди. Це стосується всіх угод, укладених під час кредитування, і свідчить про те, що при оцінці кредитного ризику обов'язково потрібно враховувати юридичний ризик.

Однією з причин виникнення кредитного ризику є також нездатність позичальника до створення адекватного майбутнього грошового потоку у зв'язку з непередбаченими несприятли-

вими змінами в діловому, економічному і політичному оточенні, в якому він знаходиться. Причиною виникнення кредитного ризику можна вважати також неврахування впливу ділового циклу на кредитоспроможність позичальника.

Причиною виникнення кредитного ризику є також невпевненість у майбутній вартості і якості (ліквідності і можливості продажу на ринку) застави під кредит, тобто наявність у позичальника власного ліквідного майна є обов'язковою. Кредитний ризик зменшується, якщо вартість такого майна більша від суми кредиту.

Безперечно, існують причини виникнення кредитного ризику, які не залежать ні від дій працівників і стану конкретного банку, ні від позичальників. Саме тому можливості управління зовнішніми причинами обмежені, але завдяки своєчасним заходам банк може до певної міри пом'якшити їх вплив і уникнути значних збитків.

Так, кредитний ризик може виникнути у зв'язку з кон'юнктурними коливаннями на ринку, в тому числі у зв'язку з економічним розвитком держави, державним регулюванням економіки та ін. Крім того, кредитний ризик може бути зумовлений епізодичними випадковими чи стихійними подіями, які впливають на процес банківської діяльності та кон'юнктуру ринку банківських послуг.

Неможливо зі стовідсотковою точністю визначити, які зміни в зовнішньому середовищі призведуть до виникнення кредитного ризику. Але слідкувати за ситуацією в країні і світі вкрай потрібно для того, щоб вчасно вжити необхідні заходи. Недостатнє сприйняття і неврахування економічних, політичних змін та інших умов кредитної політики означає те, що банк наражається на кредитний ризик [1; 4 – 6].

Гарантією результативного управління кредитними ризиками служить науково обґрунтована методологія даного процесу, що базується на чітко вироблених принципах. Узагальнено принципи управління можна визначити як первинні відносно процесу управління норми, правила і закономірності, що випливають із суті і рівня розвитку суспільства та його продуктивних сил, дотримання яких (норм, правил і закономірностей) сприяє досягненню поставлених перед суспільством цілей і завдань.

Виділимо ряд шляхів, які дозволять комерційним банкам удосконалити процес кредитування фізичних та юридичних осіб:

розроблення мінімального переліку необхідних документів для оформлення кредиту та скорочення часу отримання кредиту;

індивідуальний підхід до кожного позичальника при зборі проблемної заборгованості;

запровадження нових видів банківських продуктів для юридичних осіб, таких, як револьверне та контокорентне кредитування;

введення нових видів банківських продуктів для найменш захищених верств населення;

створення програми з кредитування підприємців, які бажають створити власну справу;

запровадження диференційованих процентних ставок для позичальників після індивідуальної роботи з кожним;

удосконалення роботи щодо оцінки ділової репутації клієнта;

роз'яснення найбільш значущих аспектів кредитної угоди;

постійне залучення клієнтів шляхом проведення рекламних акцій та презентацій;

створення позитивного образу банку для клієнтів;

залучення та взаємодія банків з кредитними брокерами як надійними посередниками між кредитором та позичальником.

Окремим пунктом можна виділити співпрацю банків з колекторською компанією, яка займається примусовим стягненням боргу з позичальника.

Таким чином, питання кредитного ризику у діяльності комерційних банків є актуальним на сьогоднішній день, ураховуючи сучасні проблеми кредитування, українським банкам слід відповідально підійти до питання оцінки ризиків кредитного портфеля та вибору методів управління кредитним портфелем, адже, ставлячи за мету максимізацію доходу, банки часто ризикують втратити все.

Наук. керівн. Яременко О. Р.

Література: 1. Сало І. В. Фінансовий менеджмент у банку : навч. посібник / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2007. – 314 с. 2. Малахова О. Напрями оптимізації роботи банків щодо управління кредитним ризиком / О. Малахова // Світ фінансів. – 2008. – № 2. – С. 101–112. 3. Банківські операції : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : КНЕУ, 2002 – 476 с. 4. Дубова С. Е. Аналіз ризикобудуючих факторів в системі управління ризиками / С. Е. Дубова // Финансы и кредит. – 2006. – № 7. – С. 2–16. 5. Ковальов П. П. Ліміт активних операцій на одного позичальника як інструмент управління кредитним ризиком / П. П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 3. – С. 127–130. 6. Слобода Л. Я. Класифікація та характеристика чинників кредитних ризиків банківських установ / Л. Я. Слобода // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 185–193.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто проблеми, пов'язані з виконанням банками операцій в іноземній валюті, та основні напрямки вдосконалення здійснення валютних операцій.

Аннотация. Рассмотрены проблемы, связанные с выполнением банками операций в иностранной валюте, и основные направления усовершенствования валютных операций.

Annotation. The article deals with the problems associated with the implementation of bank operations in foreign currency and basic directions of improvement of foreign exchange operations.

Ключові слова: комерційний банк, валюта, валютні операції, валютний курс, валютні ризики, хеджування.

Світова фінансово-економічна криза головним чином вплинула на валютно-фінансову систему України та, як наслідок, мала суттєвий вплив на здійснення банками валютних операцій. Починаючи з квітня 2008 року курсові тенденції були досить неоднозначними. Якщо у квітні-травні гривня ревальвувала відносно долара, то вже починаючи з липня почалася її різка девальвація.

Актуальністю обраної теми є розширення спектру нових фінансових послуг і зростання обсягів банківських операцій з іноземною валютою на сучасному етапі розвитку банківської системи України, що відбуваються в умовах нестабільності валютного ринку, поглиблення світової фінансової кризи та кризових явищ в економіці нашої держави.

Вивченням валютних операцій комерційних банків займалися Карманов Є. В., Костюченко О. А., Мороз А. М., Петрашко Л. П., Савлук М. І., Тиркало Л. І. та ін. Ці вчені описували валютні операції, давали їм економічне обґрунтування, але розвиток валютних операцій комерційних банків у після-кризовий стан ними розглянутий не був.

Основними причинами нестабільності валютного курсу в Україні протягом 2008 – 2009 рр. були [1]:

- діяльність валютних ринків і спекулятивні валютні операції;
- фінансова криза;
- стан платіжного балансу;
- темп інфляції;
- різниця процентних ставок у різних країнах;
- ступінь використання певної валюти на євrorинку і в міжнародних розрахунках;
- прискорення або затримка міжнародних платежів.

Перша причина є потужним рушієм курсової політики, адже на фоні другої на валютному ринку відбуваються масові спекуляції. Валютний курс американського долара мав тенденцію до зниження з осені 2008 року, наслідком чого стало те, що фірми і банки завчасно обміняли її на стійкіші валюти, що погіршило позиції ослабленої валюти. Валютні ринки швидко зреагували на зміни в економіці і політиці, на коливання курсових співвідношень. Таким чином, вони розширили можливості валютної спекуляції і стихійного руху "гарячих грошей". Плюс до всього на валютний курс вплинула психологічна ситуація. У населення почався психоз. Поштовхом до спекуляцій став різко зрослий попит на валюту. Також великі зміни в курсову політику внесли спекулятивні дії певних банків з грошима, виділеними їм на рефінансування.

Протягом цих років в Україні спостерігався пасивний платіжний баланс, який і став одним із чинників тенденції зниження курсу національної валюти, оскільки іноземні боржники обміняли її на іноземну валюту для погашення зовнішніх зобов'язань.

Проаналізувавши вплив інфляції (індексу споживчих цін) на валютний курс, можна побачити, що співвідношення валют за їх купівельною спроможністю (паритет купівельної спроможності), відображаючи дію закону вартості, служить своєрідним "хребтом" валютного курсу, тому на валютний курс суттєво впливає темп інфляції. Чим вищий темп інфляції у країні, тим нижчий курс її валюти, що можна побачити з побудованої факторної моделі [2].

З огляду на сьогоднішній день напрямками вдосконалення валютних операцій є:

удосконалення страхування валютних ризиків – збільшення ефективності внутрішньої нормативної бази шляхом упровадження нових законів; розрахунок розміру і строку неузгоджених грошових потоків від операцій в іноземній валюті; використання міжнародно визнаних інструментів

хеджування валютного ризику та перегляд системи і правил ризик-менеджменту в банках щодо оцінки ризиків розкриття інформації;

посилення ролі НБУ у процесах курсоутворення шляхом збільшення жорсткості правил торгівлі на валютному ринку – перехід до нового сценарію регулювання Національним банком України валютного курсу, ключовими ознаками якого має стати концентрація зусиль на створенні належних інституційно-організаційних умов для розвитку ринкових засад курсоутворення, раціональнішого використання валютних коштів, посилення мотивації суб'єктів валютних відносин до підтримання збалансованих валютних позицій і страхування валютних ризиків, удосконалення політики валютних інтервенцій у напрямі підвищення її узгодженості з процентною політикою;

розвиток механізмів управління гнучким валютним курсом – використання гнучкого валютного курсу за призначенням як компенсатора негативних зовнішніх шоків та засобу підтримки конкурентоспроможності товаровиробників, що дозволить не допустити різких стрибків валютного курсу та збереже оптимальну динаміку реального обмінного курсу шляхом зменшення темпів інфляції;

зміцнення стабільності банківської системи, наслідком чого стане підвищення довіри населення як до банківської системи взагалі, так і до банківських операцій (валютних) зокрема;

дозвіл з боку уряду на використання іноземної валюти при здійсненні операцій з цінними паперами – це дасть змогу при виникненні необхідності зменшити надлишок іноземної валюти у населення;

посилення контролю за спекулятивними угодами на міжбанківському валютному ринку;

перехід до фактичної "прив'язки" курсу гривні до "кошика валют" – до складу кошика могли б увійти, зокрема, долар США, євро, фунт Великої Британії, швейцарський франк, щоб коливання курсу однієї валюти компенсували інші валюти;

очищення банківських балансів від "дописувань" – це підсумовування позабалансових статей до основних, таких позабалансових статей, як, наприклад, клієнтські форвардні валютні зобов'язання або гарантії. Тут банки можуть додатково маніпулювати своїми валютними позиціями. Масштаб таких операцій може зростати на порядок. Наприклад, у банку власний ліміт відкритої довгої валютної позиції становить 1 млн доларів, то за рахунок позабалансових статей обсяг цих операцій можна збільшити до 10 млн. Тому правомірним буде суттєве скорочення ліміту відкритої довгої валютної позиції безпосередньо банків та очищення їх балансів від "дописувань". Для цього, на думку автора, варто запровадити окремі нормативи. Це підвищило б пропозицію валюти на ринку, одночасно обмеживши можливість заробляти на коливаннях курсу [3];

заборона формування валютних резервів під активи в доларах США або в іншій іноземній валюті – в портфелях наших банків валютні кредити мають дуже велику питому вагу, тому в міру погіршення якості цих портфельів у банків виникає необхідність додатково нарощувати свої валютні резерви під ці кредити; тим самим формується досить значний додатковий попит на долар;

удосконалення законодавчої бази – виділення чіткого поняття валютних операцій.

На думку автора, з вищевказаних рекомендацій головним є підвищення безпеки проведення валютних операцій. Значно підвищити рівень безпечності проведення операцій з іноземною валютою може ефективно збудована система ризик-менеджменту банку, яка повинна базуватися на детальному аналізі, оцінці можливих наслідків та виборі оптимальних методів управління валютним ризиком. Стратегія управління валютним ризиком полягає в тому, що банк може обирати між повним непокритим валютним ризиком; повним хеджуванням валютних ризиків і вибірково хеджуванням валютних ризиків. Політика непокриття валютних ризиків, тобто допущення відкритої валютної позиції, може застосовуватися у стабільних валютних умовах. Дана політика вимагає прогнозування майбутніх змін валютних курсів з достатнім ступенем ймовірності. Автоматичне покриття ризику, тобто політика 100 % хеджування, означає те, що будь-який валютний ризик має бути хеджований, як тільки він стає відомим банку. Вибіркове покриття валютного ризику означає допущення відкритої валютної позиції в межах певного рівня зміни курсу. Зауважимо, що, здійснюючи вибір стратегії управління валютним ризиком, банк може утримувати валютну позицію закритою (стратегія валютного метчингу) або відкритою (стратегія максимізації прибутку) [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що існує багато методів удосконалення валютних операцій, але основними з них можна назвати подолання курсової нестабільності та хеджування валютних ризиків. Як показала економічна криза, інструменти подолання курсової нестабільності та страхування валютних ризиків є недосконалими в Україні, тому, перед тим як розробляти власну методичку, необхідно спочатку дослідити досвід розвинених країн.

Наук. керівн. Яременко О. Р.

Література: 1. Владимир О. В. Особенности регулирования валютных отношений с боку державы та Национального банку України: реалії сьогодення та шляхи оптимізації / О. В. Владимир // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 3 (28). – С. 174–184. 2. Ребрик М. А. Ліміти як вираження толерантності банку до валютного ризику / М. А. Ребрик // Гроші, фінанси та кредит. – 2010. – № 1 (103). – С. 193–199. 3. Демченко М. Ю. Доларизація як проблема на шляху економічного розвитку: світовий досвід та українські реалії / М. Ю. Демченко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 5. – С. 169–171. 4. Ткачук Н. М. Методи управління валютним ризиком банку / Н. М. Ткачук // Наука й економіка. – 2010. – № 2 (18). – С. 106–112.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА

Анотація. Розглянуто сутність та особливості проведення оцінок і зменшення ризиків кредитних операцій банку. Охарактеризовано види сучасних методик, які використовуються на практиці у різних банках країни.

Аннотация. Рассмотрены сущность и особенности проведения оценок и уменьшения рисков кредитных операций банка. Охарактеризованы виды современных методик, которые используются на практике в разных банках страны.

Annotation. The article reviews the nature and characteristics of assessments and reducing credit risk operations. Kinds of modern techniques used in practice in different banks are characterized.

Ключові слова: кредитоспроможність, ризики, кредит, аналіз, позичальник, платоспроможність.

В умовах сучасного кризового періоду вітчизняної економіки комерційні банки змушені постійно вдосконалювати стратегію та тактику своєї кредитної діяльності. Кредитна політика банку є системою грошово-кредитних заходів, які проводяться банком для досягнення певних фінансових результатів, і одним з елементів банківської політики. Кредитна політика банку визначає завдання і пріоритети кредитної діяльності банку, засоби та методи їх реалізації, принципи і порядок організації процесу кредитування. Найважливішим завданням кредитної політики є оцінка кредитоспроможності позичальника. Кредитоспроможність – здатність позичальника повністю і в певний термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Значний внесок у розробку питань оцінки кредитоспроможності позичальників зробили сучасні зарубіжні економісти: Е. Брігем, Л. Гапенський, Роуз П. С., Сінклі Дж. Ф. Дослідженню питань щодо оцінки кредитоспроможності позичальників банківських установ присвячено також наукові праці вітчизняних вчених: Вітлінського В. В., Пернавського О. В., Дзюблика О. В., Мора А. М. та ін.

Актуальність теми роботи обумовлюється проблематичністю застосування звичайних методів оцінки кредитоспроможності позичальника і ризику повернення кредитів за кризових умов. Зростання значення питань управління банківськими активами і кредитного менеджменту вимагає комплексного підходу до розгляду всієї системи управління банківськими активами й розробки на цій основі інструментарію управління банківськими активами.

Кредитна політика банку визначає завдання й пріоритети кредитної діяльності банку, засоби і методи їх реалізації, а також принципи і порядок організації власне кредитного процесу. Кредитна політика створює основу організації процесу банківського кредитування відповідно до загальної ринкової стратегії діяльності банку та повинна чітко визначати цілі кредитування, відповідне документально-методичне забезпечення і правила їх реалізації.

Процес кредитування складається з ряду етапів, кожний з яких забезпечує вирішення певних завдань, а в сукупності досягаються головні цілі – надійність і прибутковість для банку.

Етапами кредитного процесу виступають [1]:

- а) отримання та розгляд кредитної заявки;
- б) безпосередня співбесіда з потенційним позичальником;
- в) оцінка кредитоспроможності;
- г) підготовка до складання кредитного договору;
- д) кредитна угода;
- ж) моніторинг і контроль якості виданих кредитів.

Інформаційною базою, покликаною забезпечити процес оцінки кредитоспроможності клієнтів банку, можуть бути матеріали, отримані безпосередньо від позичальника (його звітність), кредитна історія підприємства; відомості, які при необхідності можуть бути одержані із зовнішнього оточення клієнта (постачальників, кредиторів, покупців продукції, обслуговуючих банків), а також матеріали державних органів та зовнішніх аудиторів (галузеві аналітичні дослідження, статистична інформація, аудиторські висновки, результати перевірок державними органами) [2].

Оцінка банком кредитоспроможності позичальника – один з найважливіших етапів при наданні банком кредиту позичальнику.

Одним з елементів оцінювання кредитоспроможності є з'ясування персональних якостей потенційного позичальника. Тут увага банку має зосереджуватися на таких моментах, як репутація,

порядність і чесність, професійна здатність, матеріальна забезпеченість, ставлення до своїх зобов'язань перед іншими кредиторами в минулому [2].

Склад та суть показників впливають із самого поняття кредитоспроможності. Вони повинні відобразити фінансово-господарський стан підприємства з точки зору ефективності розміщення позикових коштів і усіх коштів взагалі, оцінити здатність та готовність позичальника здійснювати платежі та погашати кредити в заздалегідь визначені строки.

Різноманітність визначень кредитоспроможності позичальника і складність самої її оцінки обумовлюють застосування безлічі підходів до вирішення даної проблеми. Існують різні способи оцінки кредитоспроможності. Кожен із них взаємно доповнює один одного. Виділяють такі методи оцінки кредитоспроможності: метод оцінки кредитоспроможності позичальника на основі системи фінансових коефіцієнтів, які визначаються за балансовими формами; метод оцінки кредитоспроможності позичальника на основі розрахунку фінансових коефіцієнтів; метод оцінки кредитоспроможності на основі аналізу грошових потоків; метод оцінки кредитоспроможності на основі аналізу ділового ризику; прогнозні методи оцінки кредитоспроможності [3].

Якщо, наприклад, аналіз цільового ризику дозволяє оцінити кредитоспроможність клієнта у момент здійснення операції тільки на базі однієї позикової операції, то система фінансових коефіцієнтів прогнозує ризик з урахуванням сукупного боргу, середніх стандартів, що склалися, і тенденцій. Аналіз грошового потоку клієнта не тільки оцінює в цілому кредитоспроможність клієнта, але і показує на цій основі граничні розміри нових позик, а також слабкі місця управління підприємством, з яких можуть витікати умови кредитування.

З огляду на недоліки у практиці вітчизняної банківської сфери, а також на роль кредитоспроможності позичальників як основного методу мінімізації кредитного ризику вдосконалення цієї сфери аналітичної роботи є можливим у таких двох напрямках: з одного боку, це істотне розширення базового складу показників до рівня, який би дав усебічну характеристику різноманітним аспектам діяльності клієнта, а з другого — це активне використання аналізу грошового потоку підприємства, що дає можливість оцінити обороти коштів позичальника, а відтак і більш точно прогнозувати його перспективи у використанні банківських кредитів [4].

Як показує досвід кредитування в Західних країнах, при аналізі забезпечення кредиту слід звертати особливу увагу на такі характеристики, як термін служби, стан і структура активів позичальника. Тут велику роль відіграє фактор, пов'язаний з технологією, адже якщо активи позичальника технологічно застаріли, то їх цінність як забезпечення буде невелика, оскільки їх важко буде перетворити в грошові засоби у випадку недостатності доходів позичальника для погашення зобов'язаності за кредитом [5].

Таким чином, відзначимо, що причиною недоліків будь-якого з методів оцінки кредитоспроможності є їх вузька цілеспрямованість. Якщо неможливо врахувати всі чинники, що впливають на оцінку кредитоспроможності, то, як правило, їх групують і розглядають при аналізі окремо або вдаються до середніх значень. Тому в сучасних умовах будь-яка методика повинна бути орієнтована на синтез основних і додаткових методів або застосовувати пов'язану систему побудовану на декількох методах.

Наук. керівн. Жуков В. В.

Література: 1. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>. 2. Чайковський Я. Удосконалення методики комплексної оцінки кредитоспроможності позичальників / Я. Чайковський // Вісник національного банку України. – 2003. – № 11. – С. 30–34. 3. Бермічева О. В. Визначення рейтингу кредитоспроможності позичальника / О. В. Бермічева // Наше право. – 2007. – № 3. – С. 73–77. 4. Бугель Ю. Основні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника / Ю. Бугель // Банківська справа. – 2007. – № 4. – С. 54–59. 5. Рудченко І. В. Кредитоспроможність позичальників як критерій формування кредитних відносин / І. В. Рудченко // Держава і регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2008. – № 5. – С. 162–165.

УДК 005.915:336.71

Яркова Н. В.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКУ

Анотація. Проаналізовано методики оцінки фінансового стану банку, які включають показники фінансової стійкості, ділової активності, ліквідності та ефективності управління.

Аннотация. Проанализированы методики оценки финансового состояния банка, которые включают показатели финансовой устойчивости, деловой активности, ликвидности и эффективности управления.

© Яркова Н. В., 2011

Annotation. The article analyzes the methods of bank's financial position evaluation, which include indicators of financial stability, business activity, liquidity and efficiency of management.

Ключові слова: фінансовий стан банку, капітальна стійкість банку, ділова активність банку, ліквідність банку, ефективність управління банком.

Оцінка фінансового стану в сучасних умовах є важливим компонентом аналізу діяльності будь-якої банківської установи. Об'єктивне оцінювання фінансового стану комерційних банків є одним із пріоритетних напрямів дослідження у банківській сфері.

Серед вчених, які займалися вивченням методик оцінки фінансового стану банку, слід виділити таких, як: Дзюблюк О. В., Михайлюк Р. В. [1], Чмутова І. М. [2], Парасій-Вергуненко І. М. [3], Пілецька С. Т. [4], Мішина С. В. [5], Коваленко В. В., Крухмаль О. В. [6], Герасимович А. М. [7]. Однак ні у вітчизняній, ні у зарубіжній науці не існує універсальної методики для оцінювання фінансового стану банку, чим і зумовлена актуальність обраної теми.

Метою роботи є дослідження існуючих методик та запропонування показників для комплексної оцінки фінансового стану банку. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: розглянути сутність поняття "оцінка фінансового стану банку", систематизувати запропоновані українськими вченими методики.

Стан фінансів (фінансовий стан) банку, на думку Дзюблюка О. В. та Михайлюка Р. В., визначається як наявність у нього фінансових ресурсів, забезпеченість грошовими ресурсами, необхідними для діяльності, підтримки нормального режиму роботи, здійснення грошових розрахунків з іншими економічними суб'єктами [1, с. 36].

Парасій-Вергуненко І. М. та Пілецька С. Т. стверджують, що метою оцінки фінансового стану банку є його аналіз у ретроспективній динаміці для виявлення реальної стійкості банку [3, с. 186; 4, с. 163].

Мішина С. В., Мішин О. Ю. вважають, що аналіз фінансового стану банку полягає у визначенні показників ліквідності, фінансової стійкості та ділової активності [5, с. 100].

Фінансова стійкість комерційного банку – це якісна характеристика його фінансового стану, котрий відзначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням фінансових ресурсів і активів за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності й платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків і котрий здатний витримати непередбачені втрати і зберегти стан ефективного функціонування [1, с. 37].

Одним із методичних підходів, який використовується для оцінювання фінансового стану банку, є коефіцієнтний аналіз, який ґрунтується на розрахунку широкого переліку фінансових показників і дає змогу детально і всебічно дослідити діяльність банку й виявити специфічні риси його функціонування.

Комплексний підхід до оцінки фінансового стану комерційного банку передбачає оцінку його фінансової стійкості, ділової активності, ліквідності та ефективності управління [3, с. 186; 4, с. 163; 7, с. 555].

Проаналізувавши методики, запропоновані різними українськими вченими, було визначено основні коефіцієнти, аналіз яких дає змогу в повній мірі оцінити фінансовий стан банку.

У таблиці наведений алгоритм розрахунку та економічний зміст показників фінансової стійкості банку.

Таблиця
Алгоритм розрахунку та економічний зміст показників фінансової стійкості банку

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст	Оптимальне значення
1	2	3	4
Коефіцієнт надійності	$K_n = K / Z_k$	Співвідношення власного капіталу (K) до залучених коштів (Z _к) означає рівень залежності банку від залучених коштів	$\geq 5 \%$
Коефіцієнт фінансового важеля	$K_{fv} = Z / K$	Співвідношення зобов'язань банку (Z) до капіталу розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку	20:1
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	$K_{uk} = K / A_{zag}$	Співвідношення власного капіталу й активів (A _{заг}) розкриває достатність сформованого капіталу в активізації та покритті різних ризиків	$\geq 10 \%$
Співвідношення статутного і балансового капіталів	$K_{stb} = K_{st} / K$	Співвідношення статутного капіталу банку (K _{ст}) до балансового власного капіталу (K) характеризує залежність банку від його засновників	15 – 50 %
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	$K_k = K / П$	Співвідношення капіталу-брутто, тобто балансового капіталу, до пасивів банку (П) визначає рівень капіталу в структурі загальних пасивів	10 – 15 %

1	2	3	4
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	$K_{зк}=A_k/K$	Співвідношення капіталізованих активів / основних фондів (A_k) і власного капіталу показує, яку частину капіталу розміщено в нерухомості (майно)	Зростання
Коефіцієнт захищеності дохідних активів	$K_{зда}=(K-A_n-Зб)/A_d$	Є сигналом про захист дохідних активів (A_d), що чутливі до зміни процентних ставок, мобільним власним капіталом, де A_n – недохідні активи, $Зб$ – збитки	Позитивне
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	$K_{мк}=A/K_a$	Ступінь покриття активів банку (A) акціонерним капіталом (K_a)	12 – 15 %
Співвідношення капіталу до депозитів	$K_{кд}=K/D$	Вказує, яка частина депозитів (D) захищена власним капіталом банку	15 – 20 %

Далі наведено групи показників, які використовуються для оцінки ділової активності, ліквідності та ефективності управління банком.

Ділова активність банку характеризується його спроможністю залучати кошти, ефективністю та раціональністю їх розміщення. Для оцінки ділової активності банку використовують такі показники:

- коефіцієнт активності залучених ресурсів;
- рівень використання залучених коштів у кредитні вкладення;
- коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель;
- коефіцієнт дохідних активів;
- рівень депозитів у зобов'язаннях;
- рівень використання залучених коштів у дохідні активи.

Показники ліквідності – одні з найважливіших для характеристики надійності банків. Вони належать до групи показників оцінки фінансового стану банку, яку більшість аналітиків ставлять на перше місце за ступенем важливості для аналізу діяльності банків. Для оцінки ліквідності банку доцільним є розрахунок таких коефіцієнтів:

- миттєвої ліквідності;
- поточної ліквідності;
- короткострокової ліквідності;
- загальної ліквідності;
- ресурсної ліквідності зобов'язань;
- співвідношення високоліквідних і робочих активів;
- ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів.

Один із показників, який, у першу чергу, цікавить Національний банк, акціонерів та клієнтів при оцінюванні фінансового стану банку, – це фінансовий результат діяльності. Для оцінки ефективності управління банком доцільним є розрахунок таких коефіцієнтів:

- чиста процентна маржа;
- чистий спред;
- рентабельність активів;
- рентабельність дохідних активів;
- рентабельність загального капіталу;
- рентабельність статутного капіталу;
- рентабельність діяльності за витратами.

Таким чином, оцінка фінансового стану банку за допомогою комплексного підходу передбачає оцінку його фінансової стійкості, ділової активності, ліквідності та ефективності управління. Використання запропонованих груп показників дозволяє повною мірою оцінити банківську установу, визначивши її сильні та слабкі сторони.

Наук. керівн. Губарева І. О.

Література: 1. Дзюблук О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія / О. В. Дзюблук, Р. В. Михайлюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – 316 с. 2. Чмутова І. М. Аналіз банківської діяльності : конспект лекцій / І. М. Чмутова. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 256 с. 3. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисципліни / І. М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с. 4. Пілецька С. Т. Аналіз банківської діяльності : курс лекцій / С. Т. Пілецька, О. А. Сапліна. – Краматорськ : ДДМА, 2009. – 204 с. 5. Мішина С. В. Аналіз у бюджетних та кредитних установах : конспект лекцій для студентів спеціальності 6.050100 "Облік і аудит" усіх форм навчання / С. В. Мішина, О. Ю. Мішин. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2007. – 144 с. 6. Коваленко В. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с. 7. Аналіз банківської діяльності : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. ; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2004. – 599 с.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАСПРОМОЖНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Анотація. Розглянуто питання забезпечення ліквідності комерційних банків в умовах фінансово-економічної кризи, запропоновано можливі рекомендації щодо підвищення ліквідності та платоспроможності комерційного банку.

Анотация. Рассмотрены вопросы обеспечения ликвидности коммерческих банков в условиях финансово-экономического кризиса, предложены возможные рекомендации по повышению ликвидности и платежеспособности коммерческого банка.

Annotation. The questions of providing liquidity of commercial banks in financial crisis, the possible recommendations to improve the liquidity and solvency of commercial bank are considered.

Ключові слова: ліквідність банку, ліквідність банківської системи, платоспроможність, ліквідність балансу.

Ліквідність банківської системи є важливим об'єктом управління центральних банків усіх країн світу. Це пов'язано з їх роллю у функціонуванні банківської системи країни і забезпеченні проведення монетарної політики. Передумовою ефективного виконання своїх функцій як окремим банком, так і всією банківською системою, є оптимальний рівень банківської ліквідності: він зумовлює їх надійність, фінансову стійкість і конкурентоспроможність [1].

Водночас недостатня чи надлишкова ліквідність справляє негативний вплив, який має різноманітні прояви на мікро- та макrorівні. Зокрема, на мікрорівні низька ліквідність банку обмежує його платоспроможність, спричиняє втрату клієнтської бази, довіри клієнтів, що ускладнює залучення депозитних ресурсів і доступ до зовнішніх (недепозитних) джерел фінансування для підтримання ліквідності.

Дослідженню банківської ліквідності присвячено багато наукових праць. В Україні цю проблему вивчали такі науковці, як Герасимович А. М., Мороз А. М., Дзюблюк О. В., Луців Б. Л., Примостка Л. О. та ін.

Метою дослідження є розгляд можливих рекомендацій щодо підвищення ліквідності та платоспроможності.

Глобальна економічна криза досить суттєво вплинула на стан банківської системи України та національні фінансові ринки. Кризові явища, які розпочались у другій половині 2008 року, призвели до відсутнього падіння індексів фондового ринку, неочікуваного обвалу курсу гривні, впливу банківських депозитів, що, безумовно, призвело до проблем комерційних банків, пов'язаних із забезпеченням їх ліквідності. На практиці виникла двозначна суперечлива ситуація, коли банки, відчуваючи потребу в грошах, намагаються залучити їх усіма можливими методами і в той же час не мають ефективних можливостей їх розміщення задля забезпечення своєї ліквідності та фінансової стійкості у майбутньому.

Відомо, що механізм забезпечення ліквідності комерційних банків з боку НБУ передбачає дотримання встановлених вимог до ліквідності, зокрема, норматив миттєвої ліквідності (Н4), норматив поточної ліквідності (Н5), норматив короткострокової ліквідності (Н6).

Рекомендації сприяють підвищенню ліквідності і платоспроможності банку, що виявився на межі своєї ліквідності, а це можливо через помилки в його політиці, недооцінки ринку, недоліків в аналітичній роботі та через інші причини, і який змушений вживати термінові заходи [2].

По-перше, банку з нестійким становищем можна порадити поліпшити організаційну структуру банку, тобто приділити увагу розвитку менеджменту, зокрема, створити, наприклад, службу внутрішнього аудиту, що дозволило б знизити зловживання у середині банку.

По-друге, банку необхідно оцінювати ліквідність балансу шляхом розрахунку коефіцієнтів ліквідності. У процесі аналізу балансу на ліквідність можуть бути виявлені відхилення вбік як зниження мінімально допустимих значень, так і їхнього істотного перевищення. У першому випадку комерційним банкам потрібно в місячний термін привести показники ліквідності у відповідність із нормативними значеннями. Це можливо за рахунок скорочення, насамперед, міжбанківських кредитів, кредиторської заборгованості й інших видів залучених ресурсів, а також за рахунок збільшення власних коштів банку. Проте варто мати на увазі, що залучення додаткового капіталу у формі випуску нових акцій викликає скорочення дивідендів і несхвалення пайовиків.

З іншого боку, для комерційного банку, як і будь-якого іншого підприємства, загальною основою ліквідності виступає забезпечення прибутковості виробничої діяльності (виконуваних операцій) [3].

Таким чином, якщо фактичне значення основного нормативного коефіцієнта ліквідності виявляється набагато більше, ніж установлене мінімально допустиме, то діяльність такого банку буде негативно оцінюватися його пайовиками, із погляду невикористаних можливостей, для одержання прибутку. У зв'язку з цим варто зауважити, що аналіз ліквідності балансу повинен проводитися одночасно з аналізом прибутковості банку. Досвід роботи комерційних банків показує, що банки одержують більше прибутку, коли функціонують на грані мінімально допустимих значень нормативів ліквідності, тобто цілком використовують надані їм права із залучення коштів як кредитних ресурсів.

У той же час особливості його роботи як установи, що засновує свою діяльність на використанні коштів клієнтів, диктує необхідність застосування показників ліквідності. Максимальна ліквідність досягається при максимізації залишків у касах і на кореспондентських рахунках стосовно інших активів, але саме в цьому випадку прибуток банку мінімальний. Максимізація прибутку потребує не збереження коштів, а їх використання для видачі позичок і здійснення інвестицій.

Оскільки для цього необхідно звести касову готівку і залишки на кореспондентських рахунках до мінімуму, то максимізація прибутку ставить під загрозу безперерійність виконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами [4].

По-третє, банк повинен визначити потребу в ліквідних коштах хоча б на короткострокову перспективу. Як уже відзначалося, прогнозування цієї потреби може здійснюватися двома методами. Один із них припускає аналіз потреб у кредиті й очікуваному рівні внесків кожного з головних клієнтів, а інший – прогнозування обсягу позичок і внесків. Обидва розглянутих методи мають недолік: вони спираються на середній, а не граничний рівень ліквідності. Це може бути достатнім для оцінки ліквідності банківської системи в цілому, але воно не підкаже керівництву окремого банку, яка повинна бути його касова готівка на наступному тижні, щоб покрити вилучення внесків і заявки на кредит. Тільки аналіз рахунків окремих клієнтів банку дозволяє йому визначити потреби в готівці на даний момент.

У вирішенні цього завдання допоможе також попереднє вивчення господарських і фінансових умов на місцевому ринку, специфіки клієнтури, можливостей виходу на нові ринки, а також перспективи розвитку банківських послуг, у тому числі відкриття нових видів рахунків, проведення операцій по трасту, лізингу, факторингу і т. д.

Причому, крім місцевих чинників, необхідно враховувати також і загальнонаціональні, наприклад, зміни в грошово-кредитній політиці, у законодавстві і т. д. [5].

Вивчення всього цього, а також прогнозування допоможе банку більш точно визначити необхідну частку ліквідних коштів в активі банку. При цьому банк повинен спиратися на свій досвід.

По-четверте, підтримка ліквідності на необхідному рівні здійснюється за допомогою проведення визначеної політики банку в області пасивних і активних операцій, що формується з урахуванням конкретних умов грошового ринку й особливостей виконуваних операцій, тобто банк має розробити грамотну політику управління активними і пасивними операціями.

Наук. керівн. Жукова О. К.

Література: 1. Міщенко В. І. Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу / В. І. Міщенко, А. Сомик // Вісник НБУ. – 2008. – № 11. – С. 6–9. 2. Деревська О. Активно-пасивні операції та управління ліквідністю банківської установи / О. Деревська // Вісник НБУ. – 2008. – С. 44–50. 3. Лис І. Удосконалення управління ліквідністю банку в умовах світової фінансової кризи / І. Лис // Банківська справа. – 2009. – № 4. – С. 19–25. 4. Міщенко В. Ліквідність банківської системи: сучасний стан, чинники та напрями підвищення ефективності регулювання / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник НБУ. – 2009. – № 1 – С. 34–41. 5. Волохата В. Є. Ліквідність банківської системи: проблеми та напрями підвищення ефективності управління / В. Є. Волохата, О. С. Гарна // Наука й економіка. – 2009. – С. 18–21.

УДК 336.774.3

Різниченко В. В.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА

Анотація. Розглянуто створення мережі комерційних банків, перехід до дворівневої банківської системи, що вимагає глибоких змін у підходах до оцінки кредитоспроможності позичальника.

Аннотация. Рассмотрены создание сети коммерческих банков, переход к двухуровневой банковской системе, что требует глубоких изменений в подходах к оценке кредитоспособности заемщика.

© Різниченко В. В., 2011

Annotation. Creating a network of commercial banks, moving to a two-tiered banking system which requires deep changes in the approach to assess the creditworthiness of the borrower are considered.

Ключові слова: кредитоспроможність позичальника, фінансовий стан.

Оцінка кредитоспроможності позичальника – це складний процес визначення фінансового стану позичальника. У таблиці наведені різні визначення поняття кредитоспроможності та фінансового стану згідно з нормативно-правовими актами.

Загалом процес визначення кредитоспроможності позичальника значною мірою, на думку автора, є творчим, а не механічним. Для досягнення позитивного результату кредитний працівник повинен пам'ятати про головну мету процесу оцінки кредитоспроможності позичальника – оцінку кредитного ризику і виявлення джерел повернення боргу та відсотків.

Таблиця

Визначення дефініцій "кредитоспроможність" і "фінансовий стан" нормативно-правовими актами України

Визначення поняття	Нормативно-правовий акт
1. Кредитоспроможність – правовий і господарсько-фінансовий стан позичальника, який визначає наявність передумов для одержання ним кредитів, а також їх погашення у встановлені терміни [1]	Рекомендації НБУ щодо оцінки комерційними банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника (п. 2 Інструкції) № 23011/79 від 02.06.1994 р.
2. Кредитоспроможність – наявність передумов для одержання кредиту і здатність повернути його. Кредитоспроможність позичальника визначається за показниками, що характеризують його здатність своєчасно розраховуватися за раніше одержаними кредитами, його поточний фінансовий стан, спроможність у разі потреби мобілізувати кошти з різних джерел і забезпечити оперативну конверсію активів у ліквідні кошти [2]	Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні (розд. 6, п. 1.1): Постанова Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р.
3. Кредитоспроможність – наявність у позичальника/контрагента банку передумов для отримання кредиту та його здатність повернути кредит і відсотки за ним у повному обсязі та в обумовлені договором терміни [3]	Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків (гл. 2): Постанова Правління НБУ № 279 від 06.07.2000 р.
4. Кредитоспроможність – вірогідність повернення позичальником житлового іпотечного кредиту і сплати відсотків за кредитом у повному обсязі й у встановлені кредитним договором терміни [4]	Стандарти надання, рефінансування та обслуговування іпотечних житлових кредитів (розд. Основні терміни): Рішення Державної іпотечної установи № 35 від 13.02.2006 р.
5. Кредитоспроможність – наявність у підприємств передумов для отримання кредиту [5]	Методичні рекомендації щодо аналізу і оцінки фінансового стану підприємств (розд. 2): Рішення Центральної спілки споживчих товариств України від 28.07.2006 р.
6. Фінансовий стан підприємства – сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, реальні й потенційні фінансові можливості підприємства [6]	Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації (п. 1.1): Наказ Міністерства фінансів України і Фонду державного майна України № 49/121 від 26.01.2001 р.

Зрозуміло, що в сучасних умовах діяльності комерційні банки повинні зосереджувати основну увагу на оцінці ймовірності кредитних ризиків за фінансовими показниками діяльності позичальників, адже для цього є всі можливості. Так, розроблені підходи до економіко-математичного моделювання стратегії кредитного ризику [7], проте за певних причин не під силу багатьом банківським установам.

У вітчизняній банківській практиці для оцінки кредитоспроможності позичальника користуються набором як якісних, так і кількісних показників. Причому кожен окремий банк розробляє власний набір показників, який може бути або об'ємним, або обмеженим, охоплювати річні звітні дати або поквартальні тощо [8, с. 93–94].

У сучасних умовах пов'язувати кредитоспроможність з одним із перелічених вище чинників, як це роблять нині в ринково розвинених країнах, не доводиться, також як одержати єдину, синтетичну оцінку кредитоспроможності позичальника з узагальненням цифрових і нецифрових даних. По-перше, тому, що, розглядаючи будь-який чинник, стикаєшся з проблемою його визначення. По-друге, свій внесок в об'єктивні труднощі вносить суб'єктивний чинник – кризові українські умови і будь-який із чинників при їх комплексному розгляді може виявитися вирішальним. Це

означає, що для обґрунтованої оцінки кредитоспроможності, крім інформації в цифрових величинах, потрібна експертна оцінка кваліфікованих аналітиків.

Кредитоспроможність позичальника залежить від багатьох факторів, тому аналізувати кожен з них не просто. Більша частина показників має за основу дані звітності на певну дату.

Складністю є кількісна оцінка деяких факторів, таких, наприклад, як репутація позичальника. Існує та використовується багато методів та підходів до вирішення даного питання. Їх комплексне застосування робить оцінку кредитоспроможності позичальника такою, що найбільше відповідає реальності.

Наук. керієн. Жуков В. В.

Література: 1. Рекомендації щодо оцінки комерційними банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника : Лист НБУ № 23011/793 від 02.06.1994 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>. 2. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 3. Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків : Постанова Правління НБУ № 279 від 06.07.2000 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 4. Стандарти надання, рефінансування та обслуговування іпотечних житлових кредитів : Рішення Державної іпотечної установи № 35 від 13.02.2006 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>. 5. Методичні рекомендації щодо аналізу і оцінки фінансового стану підприємств : Рішення Центральної спілки споживчих товариств України від 28.07.2006 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>. 6. Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації (п. 1.1) : Наказ Міністерства фінансів України і Фонду державного майна України № 49/121 від 26.01.2001 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 7. Бордюг В. В. Теоретичні основи оцінки кредитоспроможності позичальника банку / В. В. Бордюг // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – № 3, грудень. – С. 112–115. 8. Андрушків Т. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників банками України в період розвитку економічної кризи / Т. Андрушків, Н. Андрушків // Наука молода. – 2008. – № 10. – С. 91–95.

УДК 338.49:336.76

Нехай М. Б.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ, ЩО НАЙБІЛЬШЕ ВПЛИВАЮТЬ НА ЦІНУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. Проведено аналіз впливу різних факторів на рівень процентних ставок за споживчими кредитами та визначено ті з них, які відіграють найбільшу роль при формуванні вартості кредитних ресурсів; запропоновано рекомендації щодо зниження ціни споживчого кредитування та розширення його обсягів в Україні.

Аннотация. Проведен анализ влияния разных факторов на уровень процентных ставок по потребительским кредитам и определены те из них, которые играют наибольшую роль при формировании стоимости кредитных ресурсов; предложены рекомендации относительно снижения цены потребительского кредитования и расширения его объемов в Украине.

Annotation. The article analyzes the influence of different factors on the level of interest rates for consumer credits and determines the most important from them, the ways of the reduction of interest rates and expansion of the consumer crediting volume are determined.

Ключові слова: споживчий кредит, процентна ставка, доходи населення, депозитна ставка, облікова ставка, рівень цін, платоспроможний попит.

Розвиток споживчого кредитування в Україні характеризувався бурхливим зростанням упродовж докризових років, проте фінансова криза завдала значного удару банківській системі України. Зростання інфляції стало причиною масових неплатежів за кредитами та спричинило зниження ліквідності банківських установ. Для подолання вказаних труднощів НБУ та комерційні банки були змушені провести ряд непопулярних заходів з метою відновлення своєї платоспроможності, наслідком чого стало зниження довіри населення до банків та відплив депозитів. У цих умовах комерційні банки, намагаючись компенсувати понесені збитки, значно підвищили вартість споживчих кредитів. Усе це на фоні загального скорочення попиту на кредитні ресурси через зменшення доходів населення спричинило скорочення обсягів споживчого кредитування в Україні. У 2010 р. відсоткові ставки за споживчими кредитами продовжують залишатися дуже високими, а тому визначення та дослідження факторів, що впливають на їх рівень, є надзвичайно актуальним.

Вивченню проблем розвитку споживчого кредитування в Україні присвячено чимало праць сучасних економістів, серед яких можна виділити М. Ватаманюк [1], В. Прядко [2], О. Червінську [3] та ін. Проте аналітичний огляд теоретичних робіт названих вчених свідчить про те, що вони, головним чином, досліджують загальний стан споживчого кредитування, не приділяючи уваги безпосередньо чинникам, які визначають ціну кредитів.

Метою дослідження є аналіз факторів, які впливають на розмір відсоткових ставок за споживчими кредитами, та розгляд можливих шляхів розширення споживчого кредитування в післякризовий період.

Для визначення факторів, які відіграють найбільшу роль у формуванні ціни споживчих кредитів, проведемо множинний регресійний аналіз, у ході якого побудуємо п'ятифакторну регресійну модель. Як змінний фактор Y візьмемо ставки за споживчими кредитами в Україні за 2006 – 2010 рр. [4]. Як пояснючі фактори, вплив яких на фактор Y будемо аналізувати, виділимо наявні доходи населення (x_1), ставки за депозитами (x_2), облікову ставку (x_3) та індекс споживчих цін (x_4).

Для визначення параметрів рівняння множинної регресії спочатку побудуємо рівняння множинної регресії у стандартизованих змінних, а потім здійснимо перехід до рівняння в натуральних змінних.

Виконаємо множинний регресійний аналіз за алгоритмом, поданим на рисунку.

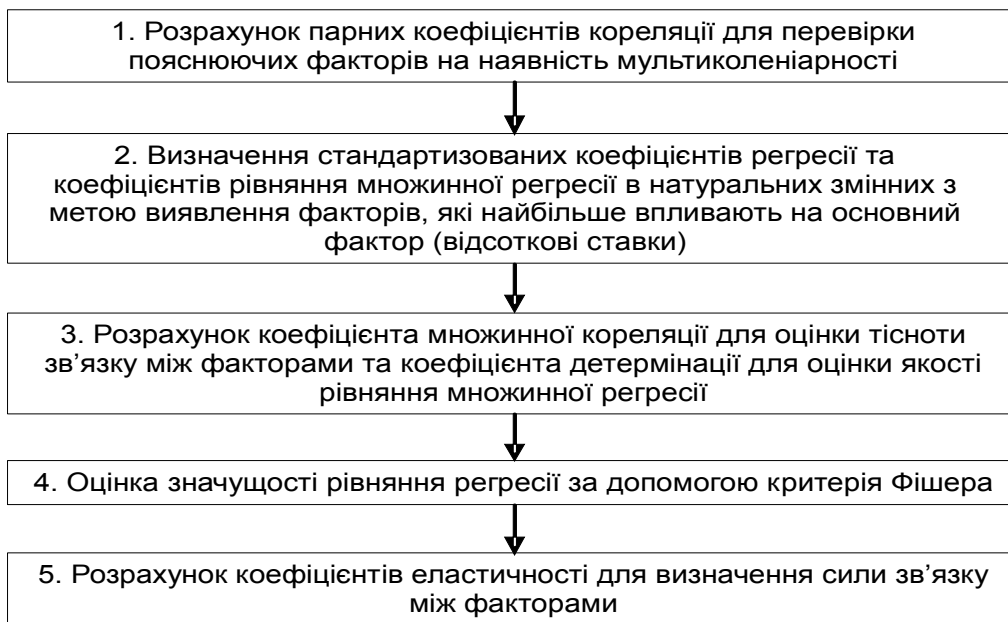

Рис. Алгоритм проведення множинного регресійного аналізу

Перевірка факторів на наявність мультиколеніарності підтвердила її відсутність в даній моделі.

Розрахунок стандартизованих коефіцієнтів регресії показав, що на відсоткові ставки за споживчими кредитами найбільше впливає порівняно з іншими факторами обсяг наявних доходів населення, менш за все – облікова ставка.

Рівняння регресії в натуральних змінних має вигляд:

$$Y = 1,1017 + 0,0001x_1 + 0,4886x_2 + 0,0234x_3 + 4,6796x_4.$$

В економіко-математичній моделі залежність процентних ставок за споживчими кредитами від розміру наявних доходів населення, депозитних ставок, облікової ставки та індексу цін характеризується як тісна, в якій 89,82 % варіації кредитних ставок визначається варіацією факторів,

включених до моделі. На частку інших факторів припадає 10,18 %. При цьому перевірка рівняння за допомогою критерію Фішера підтвердила статистичну значущість моделі.

Коефіцієнти еластичності показують, на скільки відсотків від свого середнього рівня збільшуються ставки за споживчими кредитами в разі збільшення пояснюючих факторів на 1 % від їхнього середнього рівня. Так, при збільшенні наявних доходів населення на 1 % від їх середнього рівня, ставки за споживчими кредитами зростають на 0,4893 %, при збільшенні ставок за депозитами – на 0,2124 %, при підвищенні облікової ставки – на 0,0113 %, а при зростанні індексу цін – на 0,2531 %, що знову ж таки підтверджує найбільшу залежність ціни кредитів від обсягу доходів фізичних осіб порівняно з іншими факторами.

В Україні найважливішим джерелом підвищення рівня добробуту населення має стати зростання заробітної плати. Дієвим інструментом регулювання оплати праці є мінімальна заробітна плата, яка повинна встановлюватися на рівні прожиткового мінімуму, а в умовах зростання цін необхідним заходом є проведення індексації заробітної плати з метою захищення її від інфляції. Реформування системи соціальних пільг є іншою нагальною проблемою в Україні, бо існування цієї системи спотворює економічну поведінку та викривляє конкуренцію, коли зусилля економічних суб'єктів спрямовані не на посилення їх конкурентоспроможності шляхом підвищення якості, а на отримання пільг, які нададуть конкурентні переваги простим прийняттям законодавчих актів [5]. Упорядкування системи соціальної допомоги, компенсацій та пільг дасть змогу різко підвищити ефективність системи соціального захисту, зокрема посилити адресність соціальних програм, знизити нерівність у розподілі доходів та ліквідувати бідність. Важливим напрямком підвищення рівня добробуту в Україні повинно також бути покращення умов для підприємницької діяльності. Частка доходів від підприємницької діяльності у структурі грошових доходів населення в Україні є ще недостатньо високою порівняно з іншими країнами. Саме доходи від підприємницької діяльності можуть стати важливим джерелом підвищення рівня добробуту в Україні. Високі податки на бізнес та складність їх сплати є лише одним з чинників несприятливого інституційного середовища в Україні.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна побачити, що розв'язання проблем споживчого кредитування необхідно проводити, перш за все, на макрорівні. Множинний регресійний аналіз також показав, що кредитні ставки та наявні доходи населення знаходяться в прямій залежності, тобто збільшення зазначених факторів викликає збільшення ставок. Іншими словами, населення України при підвищенні свого добробуту згодне платити більше, а тому дієвим інструментом регулювання ціни споживчих кредитів може також стати встановлення на законодавчому рівні верхньої та нижчої меж відсоткових ставок, вибір між якими сторони мають здійснювати на прийнятній для них основі.

Наук. керівн. Колесніченко В. Ф.

Література: 1. Ватаманюк М. М. Проблеми кредитування фізичних осіб в Україні напередодні та у розпал економічної кризи / М. М. Ватаманюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – № 20.5. – С. 164–168. 2. Прядко В. В. Кредитний потенціал комерційних банків у період економічної кризи / В. В. Прядко, Н. С. Островська // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 73–77. 3. Червінська О. С. Проблеми банківського обслуговування клієнтів в умовах стабілізації фінансової кризи / О. С. Червінська // Науковий вісник НЛТУ. – 2009. – № 19.6. – С. 242–247. 4. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. 5. Холод Н. М. Напрями підвищення добробуту населення в Україні в контексті інституційних реформ / Н. М. Холод // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.7. – С. 212–219.

УДК 336.717.111

Рижков О. М.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Анотація. Розглянуто теоретичні основи та здійснено аналіз існуючих методів управління ліквідністю комерційного банку. Обґрунтовано переваги та недоліки даних методів, а також можливі випадки їх застосування.

Аннотация. Рассмотрены теоретические основы и проведен анализ существующих методов управления ликвидностью коммерческого банка. Обоснованы преимущества и недостатки данных методов, а также возможные случаи их применения.

© Рижков О. М., 2011

Annotation. In the article theoretical bases are examined and the analysis of existing management methods is carried out by liquidity of bank. Advantages and defects of the given methods, and also chances of their application are reasoned.

Ключові слова: ліквідність банку, управління ліквідністю, управління активами та пасивами, збалансоване управління ліквідністю.

У сучасних умовах розвитку економіки України стабільне функціонування та подальший динамічний розвиток будь-якого вітчизняного банку залежать від його здатності забезпечити ефективне управління ліквідністю. Від управління ліквідністю залежать не лише спроможність банку розраховуватись за своїми зобов'язаннями, але й задовольняти існуючий попит на ресурси для здійснення активних операцій.

Управління ліквідністю комерційного банку, дієвість цього процесу є тією основою, яка визначає ступінь ефективності діяльності будь-якої кредитної організації. Саме навколо цього будуються процеси управління і надійністю, і платоспроможністю, і прибутковістю, а також взагалі ресурсний менеджмент комерційного банку. Крім того, значення показників ліквідності є основним свідченням надійності установи банку, а отже, і ділової репутації. Саме тому вибір методу управління ліквідністю банку є досить важливим і актуальним питанням.

Дослідження ліквідності комерційних банків проводили такі відомі вітчизняні науковці, як: Герасимович А. М., Деркач О. В., Ковальчук Т. Т., Кочетков В. М., Кривов'яз Т. В., Лазепко І. М., Мороз А. М., Мирун М. І., Пересада А. А., Пуховкіна М. Ф., Раєвський К. Є., Савлук М. І., Шлиг Ф. І., а також зарубіжні спеціалісти: Сінкі Дж. Ф., Роуз П. С., Долан Е. Дж., Лаврушин О. І., Мамонова І. Д., Усоскін В. М., Ямпольский М. М.

Високо оцінюючи внесок вітчизняних та зарубіжних науковців, їх досягнення як у теоретичних, так і у практичних аспектах дослідження проблеми банківської ліквідності, залишається невисвітленим досить широке коло питань. Зокрема, недостатньо уваги приділяється практичним аспектам застосування методів управління банківською ліквідністю, існують неточності у понятійному апараті.

Метою статті є аналіз основних положень, переваг і недоліків існуючих методів управління ліквідністю банку, а також обґрунтування доцільності застосування цих методів в умовах конкретного банку.

Ліквідність є однією із найважливіших системних характеристик діяльності банку. Цей показник є її динамічним станом, який забезпечує своєчасність, повноту і безперервність виконання всіх сукупних зобов'язань банку та достатність коштів відповідно до потреб його розвитку [1].

Термін "ліквідність" (від лат. *liquidus* – рідкий, текучий) у буквальному значенні слова означає легкість реалізації, продажу, перетворення матеріальних цінностей у кошти. Іншими словами, ліквідність – це спроможність банку виконувати свої поточні фінансові зобов'язання [2].

На сьогодні існує декілька загальних методів управління ліквідністю банку: 1) управління активами; 2) управління пасивами; 3) збалансоване управління ліквідністю.

Одним з найбільш використовуваних є метод управління активами. Сутність цього підходу полягає в нагромадженні високоліквідних активів, які повністю забезпечують потреби ліквідності банку. У разі виникнення попиту на ліквідні засоби активи продаються доти, доки не будуть задоволені потреби у грошових коштах. Отже, відбувається перетворення (трансформація) активів у грошову форму. Саме тому цей метод також називається методом трансформації активів.

За такого підходу активи повинні мати такі властивості:

1) стабільність цін, тобто ринок повинен мати здатність приймати всі активи, що продаються, без значного зниження ціни на них; 2) продавець активів повинен мати можливість відшкодувати початкові інвестиції з мінімальним ризиком; 3) активи повинні мати власний ринок.

Управління ліквідністю через управління активами є традиційним і найпростішим підходом. Саме тому така стратегія використовується невеликими банками, які не мають широких можливостей запозичення коштів та доступу на грошові ринки.

Метод управління активами є менш ризиковим порівняно з іншими, але одночасно і досить дорогим з погляду вартості. Продаж активів супроводжується певними витратами (комісійні, брокерські, біржові внески тощо), а також призводить до погіршення стану балансу, оскільки продаються низькоризикові активи. Саме тому підтримка значного запасу ліквідних коштів у цілому знижує показники прибутковості банку [3].

Метод управління пасивами полягає в запозиченні грошових коштів у кількості, достатній для повного покриття потреб у ліквідних засобах. Основними джерелами запозичення ліквідних коштів для банків є міжбанківські позики, угоди РЕПО, депозитні сертифікати, позики в євровалюті та механізм рефінансування операцій комерційного банку центральним банком. На вибір джерела впливають такі характеристики, як доступність, відносна вартість коштів, терміновість та тривалість потреби в ліквідних засобах, правила регулювання, обмеження. Саме тому великі міжнародні банки найчастіше використовують цю стратегію у процесі управління ліквідністю, іноді повністю задовольняючи потребу в ліквідних засобах саме таким способом.

Управління ліквідністю через управління пасивами оцінюється як найбільш ризикова стратегія, оскільки супроводжується підвищенням ризику зміни відсоткових ставок та ризику доступності запозичених коштів [3].

Згідно із збалансованим підходом до управління ліквідністю частина попиту на ліквідні засоби задовольняється за рахунок нагромадження високоліквідних активів, а решта — за допомогою проведення операцій запозичення коштів.

Перевагою даної стратегії є гнучкість, яка дозволяє банку вибирати найбільш вигідне поєднання різних джерел поповнення ліквідних коштів залежно від економічних умов та змін в ринкових цінах. Недоліком стратегії є складний підхід до її застосування, що веде до затрат часу

та коштів. Тому даний метод використовується лише у банках, що мають гнучку систему управління ресурсами [4].

З метою обґрунтування застосування методів управління ліквідністю в умовах конкретного банку проведемо їх порівняльну характеристику (таблиця).

Таблиця

Порівняльна характеристика методів управління ліквідністю комерційного банку

Методи	Зміст	Переваги	Недоліки	Застосування
Управління активами	Накопичення банком високоліквідних активів, що забезпечують необхідну ліквідність	Мінімальний ризик; легкість у застосуванні	Зменшення доходності від надлишку високоліквідних активів	Невеликі банки; в період фінансової нестабільності; за умови дефіциту ліквідних коштів
Управління пасивами	Залучення достатньої кількості коштів для забезпечення певного рівня ліквідності	Підтримання необхідного рівня ліквідності без зменшення доходності; уникнення нагромадження низькодохідних високоліквідних активів	Банки, що мають гнучку систему управління ресурсами; збалансований стан грошового ринку залучених ресурсів через великий рівень конкуренції	Великі міжнародні банки; за наявності надійних джерел фінансування; за умови високої ліквідності банківської системи
Збалансоване управління ліквідністю	Накопичення ліквідних активів разом із запозиченням коштів	Висока гнучкість – підтримання високого рівня доходності поряд зі зменшенням ризиків	Складний підхід, що потребує додаткових витрат часу та коштів	Банки, що мають гнучку систему управління ресурсами; збалансований стан грошового ринку

Таким чином, забезпечення ліквідності комерційного банку є однією з його першочергових завдань. Для підтримання потрібного рівня ліквідності банки можуть застосовувати різні теорії управління ліквідністю, проте всі вони мають свої переваги та недоліки, а тому дуже рідко використовуються у чистому вигляді. Саме тому головним завданням для підтримання високого рівня прибутковості банку є обґрунтування необхідності застосування певного методу управління ліквідністю.

Наук. керівн. Чмута І. М.

Література: 1. Хімич Н. О. Управління ліквідністю комерційних банків в умовах нестабільності фінансових ринків / Н. О. Хімич // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – С. 76–83. 2. Івашук О. Концептуальні підходи до ліквідності банку як об'єкт фінансового управління / О. Івашук // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2(27). – С. 163–169. 3. Молчанов О. В. Теоретичні підходи до управління ліквідністю сучасних банків / О. В. Молчанов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 10. – С. 48–51. 4. Червінська О. С. Управління банківською ліквідністю як метод фінансового менеджменту / О. С. Червінська, М. Р. Мокринська, П. В. Матвій // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19. – С. 165–169.

УДК 336.717.3

Бережний Є. О.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКУ

Анотація. Досліджено основні підходи до формування ресурсної бази банку. Визначено критерії встановлення ефективності депозитної політики банку та методи, що допомагають їх оцінити. Описано залучення депозитних ресурсів у банківську установу.

Аннотация. Исследованы основные подходы к формированию ресурсной базы банка. Определены критерии установления эффективности депозитной политики банка и методы, помогающие их оценить. Описаны привлечение депозитных ресурсов в банковское учреждение.

© Бережний Є. О., 2011

Annotation. The article examines the main approaches to the resource base of the bank. The criteria for establishing the effectiveness of bank deposit policy and methods helping to assess them are defined. We describe the involvement of deposit resources to the banking institution.

Ключові слова: ресурсна база банку, депозит, депозитний портфель.

Прагнучи до вирішення завдання щодо збільшення прибутку при зважених ризиках, банк неминуче стикається з питанням підвищення ефективності формування власної ресурсної бази. Особливої актуальності це завдання набуває в умовах глобальної фінансово-економічної кризи, коли величезне навантаження лягло на світову фінансову систему. Як у вітчизняній практиці депозитний портфель є важливою складовою ресурсної бази кредитної установи. Від ефективності залучення коштів, управління депозитами фізичних і юридичних осіб багато в чому залежать найважливіші показники діяльності банку — рентабельність і ліквідність. У зв'язку з цим назріла гостра необхідність пошуку дієвих методів аналізу та прогнозування економічних показників банківської діяльності з метою своєчасного коригування грошово-кредитної політики та недопущення руйнування фінансового потенціалу.

Способи узгодження і регулювання взаємодіючих між собою швидко коливаючих соціально-економічних процесів і, зокрема, в аспекті їх фінансових складових становлять особливий інтерес у ланці "депозит — ресурсний потенціал банку". Специфіка даних процесів полягає в тому, що практично будь-яку складну операцію можна розглядати як сукупність відносно самостійних, але взаємодіючих між собою процесів (ресурсних потоків), що постійно коливаються.

Абсолютно очевидно, що питання, які торкаються ресурсної наповненості банківського сектору, завжди перебувають у центрі уваги науковців і фахівців-практиків. Зокрема, слід відзначити роботи таких вітчизняних авторів, як: Вожжов А. П. [1], Нікітін А. В. [2], Васюренко О. В. [3], Комашко О. В. [4] та ін. Крім цього, активно досліджують дану проблему і зарубіжні науковці: Дж. Синки [5], Роуз П. С. [6], Уотшем Т. Дж. [7], Конюховський П. В. [8], Костіна Н. І. [9] та ін. Аналіз результатів напрацювань у даному напрямку дає підстави стверджувати, що проблема формування й управління ресурсним потенціалом банку є досить складною, багатогранною і до кінця не вирішеною.

Банківські ресурси з точки зору джерел утворення поділяються на власні і залучені. Головним джерелом банківських ресурсів є залучені кошти, частка яких у середньому по банківській системі України складає 80 % від загальної величини ресурсів, а решта 20 % припадає на власний капітал. Підвищення ефективності діяльності банківської установи та зміцнення його ресурсного потенціалу можливе за рахунок удосконалення процесу формування депозитного портфеля, перш за все, шляхом забезпечення припливу в банк більш стабільних ресурсів та орієнтації на зниження їх середньозваженої вартості із забезпеченням рентабельності кожної операції щодо залучення нового або у процесі обслуговування старого клієнта. З точки зору оцінки динаміки банківської діяльності операцію із залучення депозитів можна розглядати як первинний (аналітичний) ресурсний потік [10].

Сукупність первинних потоків, збудованих у логічній та хронологічній послідовності, становить синтетичний ресурсний потік. На даний момент застосовуються різні підходи до вирішення завдання моделювання депозитної бази банку. Часом головна мета формулюється як "залучення клієнта", тобто в основу своєї роботи банк ставить маркетинговий принцип — "банк для клієнта". Виходячи з цілей оптимізації депозитного портфеля, основними результатами є забезпечення стабільного припливу в банк вільних грошових коштів та залучення нових клієнтів. Однак саме по собі залучення великого числа клієнтів і постійний наплив депозитів не будуть сприяти підвищенню стабільності ресурсної бази.

Традиційні методи моделювання надходження і стійкості вкладів полягають у розрахунку двох-трьох основних показників або їх модифікацій: середній термін зберігання грошових коштів, рівень осідання коштів, а також величина залишку коштів, доступних для використання (трансформація) [11].

До власних банківських ресурсів належать фонди, які створюються за рахунок прибутку та коштів акціонерів і засновників банку. Їх метою є розвиток матеріально-технічної бази, покриття можливих збитків, забезпечення мінімального рівня платоспроможності, стимулювання праці співробітників. Йдеться про статутний фонд, який відіграє вирішальну роль в обсязі власних коштів і формується з коштів акціонерів або пайових внесків засновників та учасників. Згідно із законодавством, встановлення обсягу статутного фонду — право засновників комерційного банку, однак він не може бути менший від мінімуму, що визначений Національним банком України.

Один з найважливіших шляхів зростання власних ресурсів комерційних банків — емісія й розміщення серед юридичних і фізичних осіб акцій, облігацій та інших цінних паперів. Дозвіл на їх випуск дає Національний банк України, а реєстрацію здійснює Міністерство фінансів. Потрібно зазначити, що при організації комерційного банку забороняється для формування чи збільшення статутного фонду використовувати бюджетні ресурси або ті, що одержані в кредит чи під заставу.

Статутний капітал банку формується шляхом випуску і продажу акцій його учасникам — юридичним і фізичним особам. Відповідно до цього розробляється методика відображення операцій з формування статутного капіталу банку.

Незважаючи, на закріплення у докризовий період позитивних тенденцій у динаміці та структурі ресурсів банків, не втратили своєї актуальності невирішені проблеми. До них, в першу чергу, відноситься низький рівень ресурсної бази та перевага коротких пасивів. Це робить банківський сектор підданим ризику втрати ліквідності, сприяє підвищенню кредитного та ринкового

ризиків. У результаті цього банки мають обмежені можливості кредитувати нефінансовий сектор економіки та населення, забезпечувати достатній рівень довіри клієнтів та вкладників.

Таким чином, у процесі дослідження було розглянуто основні джерела формування ресурсного потенціалу банку, конкретизовано основні проблеми підвищення капіталізації банків та визначено основні методи їх вирішення.

Наук. керівн. Колодізев О. М.

Література: 1. Вожжов А. П. Процеси трансформації банківських ресурсів / Вожжов А. П. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2006. – 339 с. 2. Нікітін А. В. Ситуаційне моделювання банківської діяльності : [навч. посібн.] / Нікітін А. В. – К. : КНЕУ, 2003. – 153 с. 3. Васюренко О. Математичні методи і моделі у сфері аналізу та Управління банківською діяльністю / Васюренко О. В., Азаренкова Г. М. // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 8. – С. 11–13. 4. Комашко О. В. SARCH-Моделі та прогнозування в умовах невизначеності / Комашко О. В., Рябій М. А., Распутну Л. В. // Банківська справа. – 1998. – № 4. – С. 47–52. 5. Синклит м. Джозеф. Управление финансами в коммерческих банках / Синклит м. Джозеф. – М. : Сата-Паху, 1994. – 145 с. 6. Роуз П. С. Банковский менеджмент: Предоставление финансовых услуг / Питер С. Роуз ; пер. с англ. – М. : Акад. нар. хоз-ва: Дело, 1995. – 743 с. 7. Уотшем Т. Дж. Количественные методы в финансах / Уотшем Т. Дж., Паррамоу К. – М. : Финансы, ЮНИТИ, 1999. – 257 с. 8. Конюховский П. В. Микроэкономическое моделирование банковской деятельности / Конюховский П. В. – СПб. : Питер, 2001. – 234 с. 9. Костина Н. И. Финансовое прогнозирование в экономических системах / Костина Н. И., Алексеев А. А. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 285 с. 10. Громов В. И. Резонансные модели гармонизации ресурсных потоков в социально-экономических системах : [монография] / Громов В. И., Лапко Б. В. – Гомель : ЧУП "ЦНТП Развитие", 2005. – 181 с. 11. Лаврушин О. И. Банковский менеджмент / О. И. Лаврушин. – М. : КноРус, 2010. – 553 с.

УДК 330.115:519.856

Ляшенко О. В.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ФАКТОРІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ЗБІЛЬШЕННЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ У БАНКУ

Анотація. Розглянуто фактори, які впливають на збільшення кредитних операцій. Проаналізовано проблеми, які погіршують якість кредитного портфеля комерційних банків. Визначено найбільш впливові фактори підвищення доходів від кредитування згідно із сучасними тенденціями розвитку українських банків.

Аннотация. Рассмотрены факторы, которые влияют на увеличение кредитных операций. Проанализированы проблемы, которые ухудшают качество кредитного портфеля коммерческих банков. Определены наиболее влиятельные факторы повышения доходов от кредитования согласно с современными тенденциями развития украинских банков.

Annotation. In the article factors that affect the increase of the credit operations are considered. The problems, which impair the quality of loan portfolios of commercial banks are analyzed. The most influential factors of increasing income from lending in accordance with modern trends of development of Ukrainian banks are identified.

Ключові слова: економіко-математична модель, кредитні операції, процентні доходи, кредитний портфель, комерційний банк.

Актуальність дослідження полягає в тому, що банківська справа є однією з найбільш динамічних сфер економіки. Погіршення фінансового стану банків створює проблеми як в економіці держави, так і в управлінні прибутками, ризиками та ліквідністю для самих банків. Негативні зміни у структурі активів, якими супроводжується занепад на фінансовому ринку, знижують ефективність операцій і, зрештою, призводять до кризових ситуацій. Однак якщо правильно оці-

нити, проаналізувати та передбачити можливі зміни активів, їхніх структурних елементів, то масштаби негативних наслідків можна зменшити.

Проблеми кредитної діяльності банків досліджуються багатьма науковцями, серед яких, перш за все, необхідно відмітити таких українських учених, як: Лагутін В. Д. [1], Кузнєцова Н. В. [2] та Е. Марецька [3]. Основну увагу вчених присвячено визначенню головних проблем організації процесу банківського кредитування, порівняльному аналізу характеристик моделей оцінювання ризиків кредитування, математичному моделюванню кредитів та ін.

Метою статті є побудова економіко-математичної моделі з великим числом факторів, визначивши при цьому вплив кожного з них окремо на кредитні операції, а також сукупний їх вплив на модельований показник.

Банки, що є, по суті, комерційними підприємствами, накладають комерційний характер і на всю систему кредитної діяльності. Перш за все, виходячи з принципу прибутковості банківського господарства, банківські позики є платними. І тому банки як торгові підприємства торгують, перш за все, своїми ресурсами, розміщуючи їх у кредитні операції. Саме тому для банків є, насамперед, головним дохід від кредитної діяльності [1].

Розглянемо часовий ряд, що визначає значення доходів від кредитних операцій (результативна ознака – Y) ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" за період з 2006 р. до 2010 р. щоквартально. З огляду на звітність банку, можна відмітити, що банк проводить агресивну кредитну політику, бо частка кредитного портфеля у загальному обсязі активів перевищує 50 %. Це свідчить про те, що банк при розробці кредитної політики, перш за все, враховував такий фактор, як прибуток [4]. Як фактори, які впливають на результативну ознаку, тобто на дохід від кредитних операцій, візьмемо: відношення кредитів до депозитів банку, питома вага робочих активів у загальних активах банку, кредитний портфель банку та середні відсоткові ставки за кредитами.

Розмір кредитного прибутку банку залежить не тільки від обсягу його власних коштів, а й від залучених ресурсів, тобто чим більше у банку є вільних коштів, які поступають до нього через вкладення, тим більше він може розмістити цих коштів на видачі кредитів, звісно, дотримуючись норм резервування. У сучасній ринковій системі торгувати великим обсягом коштів можна лише тоді, коли банк додатково залучив кошти своїх клієнтів. Оскільки банк залучає ресурси не для себе, а для інших, то виявляється, що обсяг кредитного продукту стає тим вище, чим більше обсяг акумульованих ним на засадах зворотності коштів. Тому перший фактор, який було взято, – це відношення обсягу кредитів до обсягу депозитів. Це можна пояснити тим, що збільшення обсягу депозитів веде до збільшення й обсягів кредитів, що приведе до збільшення доходу, який буде отриманий від кредитних операцій [2].

ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" у 2010 році зазнав зменшення доходу від кредитних операцій на 15,08 %, це відбулося через зменшення обсягу активів, а саме через зменшення обсягу робочих активів, тобто активів, які приносять банку найбільші доходи. Отже, причиною падіння доходів банку стало зменшення обсягу робочих активів. Тому доцільно як другий фактор взяти питому вагу робочих активів у загальному обсязі активів. Пояснюється це тим, що зі збільшенням обсягу робочих активів у загальному обсязі активів відбудеться збільшення доходів від кредитних операцій банку, що у майбутньому приведе до збільшення прибутку банку, задля чого він і проводить агресивну кредитну політику.

Крім зниження показників банківського кредитування, спостерігається тенденція до зростання обсягів простроченої позикової заборгованості за всіма галузями економіки. Зростання простроченої заборгованості є свідченням нестабільної роботи підприємств та стійкого погіршення економічної ситуації в країні та її регіонах. Усе це призводить до дестабілізації у банківських установах, а саме зниження якості кредитного портфеля, скорочення кредитних вкладень, зростання кредитного ризику та, як наслідок, зниження доходів від кредитних операцій. Отже, третій фактор – це кредитний портфель банку [3].

Нормативна база НБУ робить акцент на тому, що видані кредити визначаються за справедливою вартістю, яка містить суму кредиту за договором та процентні доходи. На процентні доходи банку за операціями з кредитування впливають власне проценти (за фіксованою або плаваючою процентною ставкою). Отже, четвертий фактор – це середні процентні ставки за кредитами.

Таким чином, як свідчать розрахункові дані, побудована економіко-математична модель є статистично значущою. Звідси треба підвести підсумок, що для проведення ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" ефективної кредитної політики, перш за все, необхідно приділити увагу збільшенню активів банку, а саме робочих активів, які складаються з високоліквідних та ліквідних активів, а також налагодженню депозитної політики – сприяння мобілізації заощаджень клієнтів, спрямування їх у напрямку найефективнішого використання, опосередковано збільшуючи загальну масу інвестицій та потенціал економічного зростання. Необхідними умовами для створення ефективної банківської системи в Україні є можливість та практичне здійснення переливу фінансових коштів між клієнтами банків, надання споживачам свободи вибору між різними об'єктами розміщення тимчасово вільних грошових коштів, а також надання рівних прав усім, хто пред'являє попит на кредитні ресурси.

Наук. керівн. Колесніченко В. Ф.

Література: 1. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика / В. Д. Лагутін. – К., 2004. – 139 с. 2. Кузнєцова Н. В. Порівняльний аналіз характеристик моделей оцінювання ризиків кредитування / Н. В. Кузнєцов // Вісник ХНТУ. – 2010. – № 1 (34). – С. 52–62. 3. Марецька Э. Математическое моделирование кредитов / Э. Марецька // Моделирование та інформаційні технології. – 1999. – № 4. – С. 148–154. 4. Офіційний сайт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua>.

МІНІМІЗАЦІЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ ЯК ОСНОВА БЕЗБИТКОВОСТІ БАНКУ

Анотація. Розглянуто проблеми мінімізації кредитних ризиків комерційного банку. Проаналізовано основні види кредитних ризиків. Розглянуто підходи до мінімізації та оптимізації кредитних ризиків.

Аннотация. Рассмотрены проблемы минимизации кредитных рисков коммерческого банка. Проанализированы основные виды кредитных рисков. Рассмотрены подходы к минимизации и оптимизации кредитных рисков.

Annotation. In article problems of minimization of credit risks of commercial bank are considered. Mainstreams of credit risks are analysed. Approaches to minimization and optimization of credit risks are considered.

Ключові слова: мінімізація кредитного ризику, управління, оптимізація, позичальник, комерційний банк.

Кредитна діяльність комерційних банків є одним з основних джерел їхніх доходів, а кредитні ризики – головна проблема комерційних банків [1; 2]. Виникнення кредитного ризику обумовлюється тим, що кожного разу, коли банк прагне придбати прибутковий актив (у вигляді кредиту), він бере на себе ризик того, що позичальник може виявитися неплатоспроможним, тобто не зможе (чи не хоче) своєчасно погасити основну суму боргу й відсотки та при цьому банку не вдасться скористатися забезпеченням позики [1].

Дослідження процесу мінімізації ризиків комерційного банку, привертає увагу як зарубіжних, так і вітчизняних науковців і практиків. Теоретичні та методичні підходи до мінімізації ризику кредитної діяльності відображені в роботах провідних вітчизняних вчених і фахівців у галузі банківської справи, теорії кредиту, банківського менеджменту, аналізу кредитного ризику, теорії економічного ризику: Васюренко О. В., Мороза А. М., Савлука М. І., Пуховкіна М. Ф., А. Камінського, Шевченка Р. І., Швець Н. Р., Колісніченко В. Ф., Вовк В. Я.

В умовах сучасного кризового періоду вітчизняної економіки комерційні банки змушені постійно вдосконалювати стратегію та тактику своєї кредитної діяльності. У зв'язку з цим актуальним є аналіз і управління кредитним ризиком з метою зниження його рівня.

Загальні підходи до мінімізації та оптимізації ризиків в Україні визначені у Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, де відповідно до того, чи є залежність між ризиками і доходами, ризики поділяють на 2 групи:

ризики, що піддаються кількісній оцінці (фінансові ризики), наприклад, кредитний, ліквідності;

ризики, що не піддаються кількісній оцінці (нефінансові ризики)[2].

Ризики, щодо яких є залежність між ризиками і доходами, розглядаються як такі, що піддаються кількісній оцінці, управління цими ризиками полягає в їх оптимізації. Ризики, щодо яких немає залежності між ризиком і доходами, кількісній оцінці не піддаються та управління ними зводиться до їх мінімізації. Процес управління ризиками, як правило, не має на меті усунення ризику, а спрямований на забезпечення отримання банком відповідної винагороди за прийняття ризику. Виняток становлять деякі ризики, щодо яких немає взаємозв'язку між їх рівнем та величиною винагороди [3].

Багато ризиків, на які наражається банк, за своєю суттю властиві банківській діяльності і є істотною часткою посередницької функції перерозподілу грошових ресурсів, яку виконують банки (наприклад, кредитний ризик). Для таких ризиків банк прагне оптимізувати співвідношення між ризиком і доходами, максимізуючи дохідність для заданого рівня ризику або мінімізуючи ризик, який необхідно прийняти для забезпечення бажаного рівня дохідності. Таким чином, проявляються два підходи до управління ризиками, що піддаються кількісній оцінці, та мінімізація кредитного ризику на рівні окремого кредиту [4].

Оптимізація кредитного портфеля, насамперед, має передбачати підвищення ефективності "превентивних" заходів, метою яких є уникнення несприятливих для банку ситуацій щодо повернення основної суми боргу за виданими позиками та нарахованих відсотків. Отже, можна сказати, що кредитоспроможність є тим напрямом, оптимізація якого дасть максимальний результат щодо мінімізації кредитного ризику. Комплекс критеріальних складових кредитоспроможності позичальника містить у собі такі показники, як характер, здатність, грошові кошти, забезпечення, умови, контроль.

Потрібно відзначити, що визначення кредитоспроможності за вимогами НБУ засвідчило таке, що за самостійно розробленими банками критеріями оцінки позичальників часто завищується їх клас, і це призводить до штучного поліпшення реального фінансового стану позичальника, та класифікація одного і того ж позичальника в різних банках істотно відрізняється. Об'єднання українськими банками в єдиному рейтингу різноманітних кількісних і якісних показників породжує значний суб'єктивізм. Такий підхід до оцінки кредитоспроможності є недоцільним, бо якісні показники неможливо об'єктивно визначити кількісно і кількісні критерії оцінки не можуть завжди вимірюватися за єдиною шкалою. З огляду на свої відмінності показники можуть потребувати різного розмаху та поділу оцінної шкали, для того щоб забезпечити групування значень показника в якісно однорідні групи [5].

Слід зауважити ще на одну проблему, розв'язання якої може позитивно вплинути на мінімізацію кредитних ризиків. Сутність проблеми полягає в такому: незалежно від якості кредитного портфеля та методів, які застосовуються під час управління кредитним ризиком, усі банки тією чи іншою мірою стикаються з проблемами неповернення кредитів. Проблемними кредитами називають такі, за якими своєчасно не проведено один чи кілька платежів, суттєво знизилася ринкова вартість забезпечення, виникли обставини, які дають підставу банку мати сумнів щодо повернення позки. Завдання менеджменту під час управління проблемними кредитами полягає в мінімізації збитків за кредитними операціями банку за допомогою відповідних методів управління. Отже, перспективними напрямками вдосконалення засобів управління кредитним ризиком через застава-забезпечувальний механізм є процес оцінювання застави, визначення достатності тієї чи іншої форми забезпечення для гарантування повернення кредитів, узагальнення досвіду діяльності банків щодо вирішення ситуацій з проблемними кредитами, що, у свою чергу, сприятиме мінімізації кредитних ризиків банків. У найближчій перспективі діяльність Всеукраїнського бюро кредитних історій сприятиме зниженню банківських ризиків і спрощенню процедури кредитування фізичних осіб. Завдяки цьому банки зможуть диференціювати умови кредитування [6].

Таким чином, поліпшення якості управління кредитними ризиками можна досягти через спрощення процедури кредитування, мінімізації кредитного ризику на рівні окремого кредиту, оптимізації кредитного портфеля, максимізації дохідності для заданого рівня ризику. Слід зауважити, що ця галузь банківського сектору потребує подальших досліджень та вдосконалення існуючих методів управління кредитним ризиком і підходів до його мінімізації.

Наук. керівн. Чмутова І. М.

Література: 1. Череп А. В. Управління кредитними ризиками як фактор підвищення ефективності банківської діяльності / А. В. Череп // Економічний простір. – 2009. – № 23/2. – С. 44–49. 2. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку [Текст] : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. – 86 с. 3. Швець Н. Р. Ризики банківських установ: проблеми визначення та управління / Н. Р. Швець // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 97–103. 4. Чайковський Я. Сучасний стан та перспективи розвитку банківського кредитування / Я. Чайковський // Банківська справа. – 2008. – № 2. – С. 36–47. 5. Нідзельська І. А. Кредитні ризики та їх наслідки в умовах поглиблення фінансової кризи / І. А. Нідзельська // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 102–108. 6. Галасюк В. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників / В. Галасюк // Вісник НБУ. – 2009. – № 9. – С. 54–57.

Щавінська І. В.

УДК 336.717.3

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ ВКЛАДЕННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. Розглянуто можливі напрямки вкладення коштів населення. Проаналізовано переваги грошового депозиту, вкладів у золото, іноземну валюту та нерухомість. Визначено найефективніший спосіб вкладення свого капіталу, що дозволить отримати надійний прибуток у вигляді відсотків.

Анотация. Рассмотрены возможные направления вложений денежных средств населения. Проанализированы преимущества денежного депозита, вложения в золото, иностранную валюту и недвижимость. Определен эффективный способ вложения своего капитала, что позволит получить надежную прибыль в виде процентов.

© Щавінська І. В., 2011

Annotation. The article considers the possible ways of public investing. The advantages of cash deposits and gold deposits in foreign currency and real estate are analysed. The most effective way of their capital investments that will provide a reliable income as a percentage is determined.

Ключові слова: вклади, грошовий депозит, золото, іноземна валюта, нерухомість.

У сучасних умовах вітчизняної економіки дуже актуальним постає питання ефективного вкладу коштів населення. У Законі України "Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб" подано таке визначення поняття: вклад (депозит) – це кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які відповідно до законодавства України розміщені вкладником на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку на іменних рахунках у учасника Фонду гарантування вкладів фізичних осіб чи залучені таким учасником у формі випуску (емісії) іменних ощадних (депозитних) сертифікатів і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору [1].

Дослідженням проблеми пошуку видів депозиту та інших вкладів і їх застосування з метою отримання прибутку займалися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, такі, як: Суханов Є. А., Александрова Н. Г., Тищенко Л. В., Мойоров В. Н. [2] та ін. Проте не достатньо дослідженою залишається проблема визначення ефективних вкладів з урахуванням післякризових умов сучасної економіки України.

Тому метою даної статті є розгляд можливих видів депозитів та інших вкладів для з'ясування найкращого варіанта отримати прибуток від свого капіталу на сучасному етапі розвитку економіки в Україні.

На початку року прийнято планувати наперед, як складеться ситуація протягом року. Кожен хоче заробити більше грошей, ніж у минулому році, але щоб вони не пропали через інфляцію, їх необхідно кудись вкласти. Отже, необхідно проаналізувати, які вклади принесуть найбільший дохід.

Перший напрям вкладення, який розглядається, – гривневий депозит. Незважаючи на те, що 2010 рік був непротим з точки зору економічної ситуації в Україні, на національній валюті це не відобразилось [3].

Ставки на початку 2010 року були не рівні теперішнім. Навіть великі банки закладами на рік давали близько 18 % річних, а середні та невеликі привертати клієнтів дохідністю у 20 % за вирахуванням інфляції.

Другий напрям вкладення коштів – золото. У минулому році золото подорожчало більше ніж на чверть. Крім того, це метал демонструє зростання вартості десятий рік підряд, що стало найбільш довгостроковим періодом збільшення ціни на метал з 1920 року.

Загалом той, хто вклав свої кошти в золото, не помилився. Навіть із врахуванням того, що існує різниця між курсами купівлі та продажу злитків банками, можна було заробити 16 – 18 % річних, що вище рівня інфляції.

Наступним напрямом вкладання буде валюта. Курс долара з січня 2010 року до грудня 2010 року коливався в межах 20 копійок, що зовсім не втішало спекулянтів. Навіть євро за попередній рік серйозно "просів" усього один раз: в кінці весни за нього давали менше 10 гривень, тоді як на початку року він коштував майже 12 гривень. Потім євровалюта знову піднялась і до кінця року стабільно трималась в межах 10,5 – 11,0 грн. Звичайно, навіть на цих коливаннях можна було заробити, але не дуже багато, адже українські банки при роботі з євро встановлюють значну різницю між купівлею та продажем.

У 2011 році великі світові банки роблять ставку на долар. Існує вірогідність зниження курсу євро на 10 %. Якщо такий прогноз збудеться, то від вкладень у євро будуть лише збитки.

Четвертий напрям – нерухомість. На сьогодні ціни на квартири знижуються. У Києві, перед Новим роком ціни на квадратні метри досягли майже мінімальних, за спостереженнями у березні 2009 року в розпал кризи. За 2010 рік зниження вартості, за оцінками аналітиків, склало близько 5 %.

Тобто купівля квартири з метою перепродажу не має ніякого сенсу. Хоча її реально здавати в оренду. За недавніми підрахунками, дохід від оренди помешкання при умові сплати всіх аналогів та збору в пенсійний фонд принесе лише 6 % на рік. Якщо не платити податки, то можна отримати 7 – 8 % річних, що все одно нижче рівня передбаченої інфляції. Доходи та прогнози вкладів наведені в таблиці [4].

Таблиця

Доходи та прогнози вкладів

Вклади	Гривневий депозит	Золото	Валюта	Нерухомість
Дохід	+10...12 %	+7 %	+2 %	-8 %
Прогноз	+3 %	+8 %	-3...8 %	-20 %

Реальний приріст депозитів у 2010 році склав 12 млрд грн. Про це говориться в Основах державно-кредитної політики на 2011 рік, які проводив НБУ.

"За 11 місяців 2010-го року загальний об'єм депозитів виріс на 21,9 %, у тому числі в національній валюті – на 32,1 %, що значно перевищує показник їх зростання в іноземній валюті (10,4 %). Питома вага довгострокових депозитів у загальному їх об'ємі збільшилась із 24,4 % на початку року до 30,6 % на 1 грудня 2010 року" [5].

Згідно з документом, відсоткові ставки за кредитами в національній валюті знизились з початку року з 19,6 до 13,4 %, а за депозитами в іноземній валюті – з 14,1 до 8,0 % відповідно.

"Офіційний курс гривні укріпився відносно долара США на 0,6 %, а відносно євро і російського рубля – на 8,9 і 4,0 % відповідно. Динаміка обмінного курсу гривні у цьому році стала важливим фактором стабілізації не тільки валютного, але й всього внутрішнього ринку країни", – говориться в документі [5].

Таким чином, у сучасних умовах вітчизняної економіки найкращий та найефективніший напрям вкладення коштів населення – грошовий депозит. Ураховуючи цифри (див. таблицю), можна підвести підсумок, що грошовий депозит має найвищий відсоток прибутку із вищеперелічених, але не потрібно забувати, що вітчизняна економіка не стійка, отже, перед тим, як вибрати напрям вкладення коштів, потрібно все зважити.

Наук. керівн. Холодна Ю. Є.

Література: 1. Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України // Голос України. – 2003. – № 49. – С. 120–174. 2. Майоров В. Н. Гроші як предмет банківських договорів / В. Н. Майоров // Юридична Україна. – 2007. – № 11 – С. 47–51. 3. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. 4. Офіційний сайт "Фінанси України". – Режим доступу : www.finance.ua. 5. Основи державно-кредитної політики на 2011 рік // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 2. – С. 34–39.

Кравченко Д. А.

УДК 005.332.8

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНИМ ФУНКЦІОНУВАННЯМ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Розглянуто фінансовий механізм підприємства, що є основою його діяльності і визначає системний підхід до оптимізації витрат, виявлення резервів виробництва, зниження собівартості продукції, збільшення прибутку, зростання рівня рентабельності, зміцнення конкурентної позиції на ринку.

Аннотация. Рассмотрен финансовый механизм предприятия, который является основой его деятельности и определяет системный подход к оптимизации затрат, выявлению резервов производства, снижению себестоимости продукции, увеличению прибыли, росту уровня рентабельности, укреплению конкурентной позиции на рынке.

Annotation. A financial mechanism of enterprise is the basic link of national economy is regarded. It determines the system approach to optimization of expenses, to the exposure of backlogs of production, decline of unit cost, increase of income, growth of level of profitability, strengthening of competition position at the market.

Ключові слова: фінансовий механізм підприємства, інструменти управління, інформаційне забезпечення.

Питаннями дослідження та визначення джерел удосконалення ефективного управління підприємством займалися такі вітчизняні вчені-науковці: Захарін С. В. [1], Василенко В. О. [2], Покропивний С. Ф. [3], Поддєрьогін А. М. [4] та ін.

Від того, як швидко підприємство зможе встановити чіткі орієнтири своєї діяльності, тобто визначити мету функціонування і врахувати її вплив, залежить його результативність [1].

Метою механізму управління ефективною діяльністю підприємства є забезпечення зростання його ринкової вартості. Усі прагнення підприємства, аналітичні методи і прийоми менеджменту повинні бути спрямовані до однієї загальної мети: максимізувати свою вартість, базуючи процес прийняття управлінських рішень на пріоритетних факторах-показниках, здатних вплинути на збільшення вартості підприємства.

© Кравченко Д. А., 2011

На рисунку зображено структуру фінансового механізму підприємства [2].

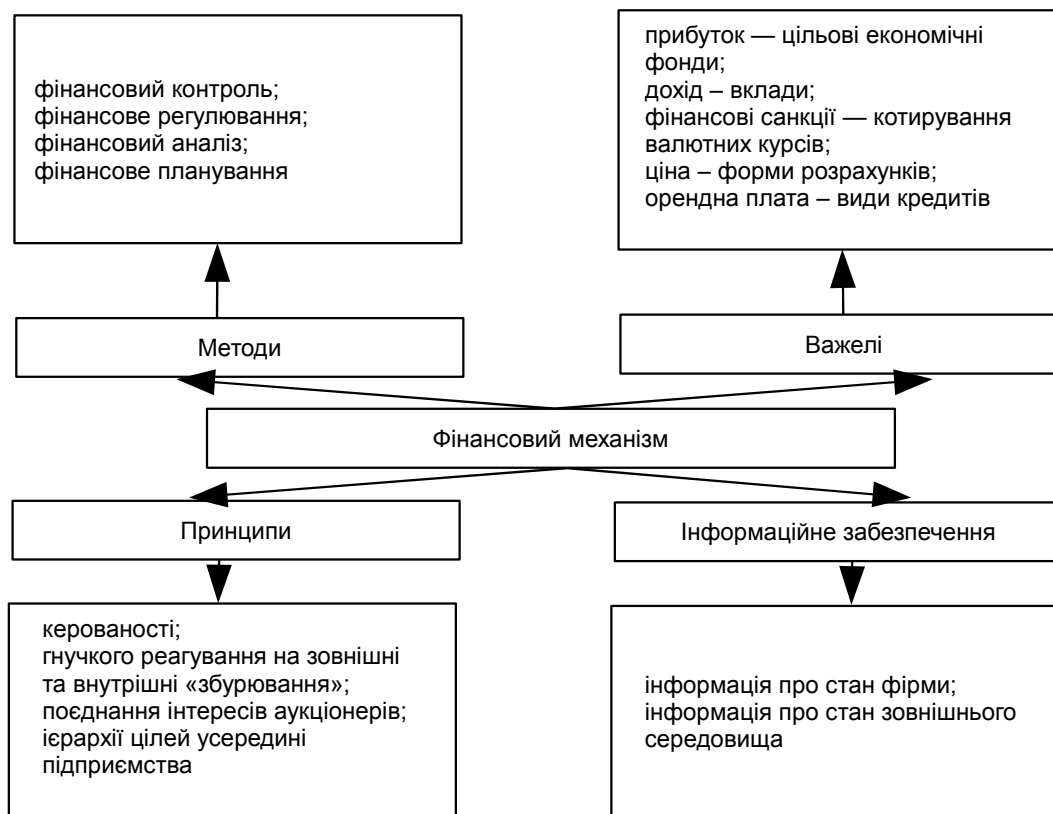

Рис. Структура фінансового механізму підприємства

Важливою властивістю фінансового механізму є зворотні зв'язки.

Перший вид зворотного зв'язку – вертикаль "керівництво — персонал". Тут відбувається визначення керівництвом завдання, доведеного до персоналу у вигляді конкретних настанов, і контроль за виконанням на основі інформації, що надходить від співробітників. Потім здійснюється корегування завдань і, як наступна стадія, доведення до персоналу уточненого завдання.

Другий вид зворотного зв'язку – вертикаль "персонал – керівництво". Персонал одержує завдання, проводить роботу з його реалізації, інформуючи керівництво про результати. За принципом зворотного зв'язку наступна стадія — одержання відповідної реакції керівництва і корегування дій [3].

Серед основних методів управління підприємством слід відзначити фінансовий контроль, фінансове регулювання, фінансовий аналіз та фінансове планування.

Фінансовий контроль організовується самим підприємством з метою перевірки рівня виконання управлінських рішень у сфері управління його фінансами.

Завдяки фінансовому регулюванню можна визначити ту частину господарства, яка потребує управління й регулювання з боку держави, і частину, що забезпечує саморегулювання.

Фінансовий аналіз – це процес дослідження фінансового стану й основних результатів фінансової діяльності підприємства з метою виявлення резервів подальшого підвищення його ринкової вартості й забезпечення ефективного розвитку.

Фінансове планування визначає найважливіші показники, пропорції та темпи розширеного відтворення, є основною формою реалізації головних цілей підприємства.

За допомогою цих методів забезпечується створення та використання на підприємствах грошових фондів, які у процесі фінансово-господарської діяльності матеріалізуються в різноманітних активах. Отже, фінансовий механізм забезпечує систему управління фінансами, що визначається своєю багатофункціональністю [3].

Однією зі складових фінансового механізму є фінансові важелі, до яких відносяться прибуток, дохід, фінансові санкції, ціна, дисконт, дивіденди, відсоткова ставка, орендна плата та ін. Особливістю фінансових важелів є те, що вони ґрунтуються на врахуванні економічних інтересів держави, підприємств, організацій, населення. Звичайно, що серед всіх фінансових важелів особливе місце займають податки і збори, за допомогою яких держава мобілізує кошти для виконання покладених на неї функцій, а також впливає на підприємницьку діяльність і стимулює її, сприяє інвестиційній активності, визначає пропорції нагромадження і споживання, забезпечує раціональне використання обмежених природних ресурсів тощо.

Інформаційне забезпечення складається з різного роду фінансово-економічної інформації. До такої інформації, передусім, відносять дані про фінансовий стан суб'єктів господарювання,

фінансові процеси на внутрішньому і міжнародному ринках та інформацію про стан зовнішнього середовища. Наявність надійної ділової інформації дає можливість швидко приймати фінансові та комерційні рішення, які забезпечують максимізацію прибутку [4].

Фінансовий механізм підприємства повинен функціонувати на основі таких принципів: керованості, гнучкого реагування підприємства на зовнішні та внутрішні "збурювання", органічного поєднання інтересів акціонерів, споживачів, партнерів і кредиторів; гнучке реагування компанії на зовнішні та внутрішні "збурювання"; ієрархії цілей усередині підприємства. Чим краще працівник розуміє поставлені перед ним цілі і чим точніше останні відповідають його внутрішнім прагненням, тим з більшою ймовірністю вони будуть досягнуті.

Таким чином, під впливом на інтереси об'єкта управління створюється механізм управління, який передбачає найбільш ефективний режим роботи без повсякденного і безпосереднього втручання зверху.

Ефективність функціонування підприємства залежить від поєднання принципів, методів та інструментів управління фінансового механізму. Усі ці складові повинні бути взаємопов'язані та доповнювати один одного.

Наук. керівн. Чмутова І. М.

Література: 1. Захарін С. В. Прибуток як джерело інвестицій й інновацій / С. В. Захарін // Проблеми науки. – 2007. – № 7. – С. 10–19. 2. Василенко В. О. Проблемы развития предприятия и пути их решения / В. О. Василенко // Економіка України. – 2001. – № 3. – С. 45–48. 3. Економіка підприємства : підручник / за ред. С. Ф. Покропівного. – К. : КНРУ, 2000. – 528 с. 4. Фінанси підприємств : підручник / за ред. А. М. Поддєрьогіна. – К. : КНЕУ, 2005. – 546 с.

Тамарян К. М.

УДК 336.717.3

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ФОРМУВАННЯ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ

Анотація. Присвячено вивченню теоретичних засад та практичних аспектів формування депозитної політики банку. Розкрито сутність і особливості проведення депозитних операцій комерційного банку. Охарактеризовано види депозитних вкладів. Досліджено нормативно-правову базу організації депозитної політики.

Аннотация. Посвящено изучению теоретических основ и практических аспектов формирования депозитной политики банка. Раскрыта сущность и особенности проведения депозитных операций коммерческого банка. Охарактеризованы виды депозитных вкладов. Исследована нормативно-правовая база организации депозитной политики.

Annotation. The paper studies the theoretical foundations and practical aspects of the bank's policy deposits formation. The essence and characteristics of the deposit operations of a commercial bank are revealed. We characterize the types of deposits. The legal framework of deposit policy organizing is investigated.

Ключові слова: принципи формування депозитної політики, депозитні операції, управління пасивами банку, страхування депозитів.

Однією з основних функцій комерційних банків є сприяння мобілізації заощаджень суб'єктів господарювання, спрямування їх у напрямку найефективнішого використання, опосередковано збільшуючи загальну масу інвестицій та потенціал економічного зростання. Основна частина банківських ресурсів утворюється у процесі здійснення депозитних операцій банку, від ефективної і правильної організації яких залежить стійкість функціонування кредитної організації. Ефективне управління пасивами вимагає здійснення науково обґрунтованої депозитної політики, це й обумовлює актуальність теми, обраної для написання даної статті.

Теоретичні концепції, присвячені проблематиці депозитної діяльності банків, ускладнюються та диференціюються разом зі зміною умов функціонування й обігу позичкового капіталу. Спроби осмислити і теоретично обґрунтувати сутність та роль депозитних ресурсів пов'язані з процесами розвитку грошового капіталу. Зокрема, проблеми депозитної діяльності у контексті формування збережень і інвестицій розглядали А. Сміт, Дж. С. Мілль, Д. Рікардо, І. Фішер, К. Віксель, а пізніше вони досліджувались Дж. М. Кейнсом, Дж. Хіксом, М. Фрідменом, Г. Джонсоном, Е. Дола-

---

© Тамарян К. М., 2011

ном, Ф. Мишкінім. Значні розробки у вивченні депозитів у складі ресурсної бази сучасних банківських інститутів здійснили такі зарубіжні економісти, як Г. Айленбергер, Р. Еллер, П. Роуз, що аналізували проблеми формування депозитних вкладів у структурі ресурсної бази комерційного банку з двох позицій: управління банківським капіталом і управління зобов'язаннями банку. Проблема формування ефективної депозитної політики комерційних банків присвячені роботи вітчизняних вчених, зокрема А. Герасимовича, М. Алексеєнко, І. Парасій-Вергуненко, О. Дзюблюка, А. Мороза, М. Савлука [1 – 7].

Відаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених з даної проблематики, слід зауважити, що існує потреба в її подальшому дослідженні. Це обумовлено недостатнім рівнем розробки окремих аспектів депозитної політики комерційного банку в умовах стабілізації грошово-кредитного ринку; дискусійними залишаються питання щодо оптимального співвідношення депозитних інструментів та особливостей формування депозитної політики в умовах зростаючої конкуренції.

Існуючий механізм формування депозитної політики банку навіть з урахуванням високого професіоналізму менеджерів і застосування сучасних рекомендацій щодо ведення фінансових справ, у яких береться до уваги вірогідність негативних результатів, в Україні все ще має значний ступінь ризику. У багатьох наукових дослідженнях вітчизняних фахівців не розглядаються у комплексі питання розробки такої депозитної політики банку, що ув'язувала б економічні, соціальні, політичні цілі як складові частини управління банківською системою, орієнтовані на досягнення високого рівня розвитку економіки, а роботи західних учених не підходять для специфічного інституційного середовища трансформаційної економіки. Критичний аналіз робіт попередників зумовив необхідність систематизації існуючих уявлень про формування концепції оптимальної депозитної політики банку у процесі акумуляції банківських ресурсів [1 – 3].

Для того щоб розмежувалися підвищення рівня вдосконалення Фонду гарантування, необхідно чітко дотримуватися класифікації видів страхування депозитів, яка передбачає можливість використання гарантій держави, державного корпоративного страхування, змішаної системи страхування, приватної та добровільної систем страхування, що наведені на рисунку [4].

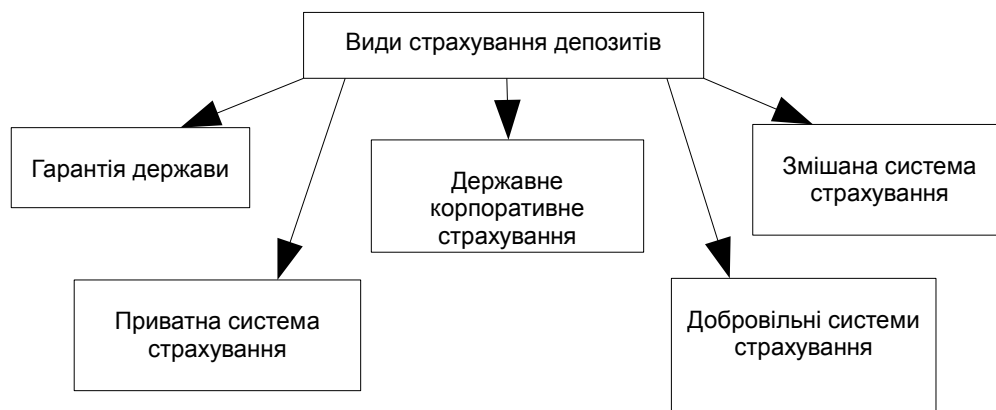

Рис. Класифікація проектів зі страхування депозитів

До особливостей, які характеризують тенденції розвитку депозитного ринку в Україні, можна віднести зростання конкуренції на депозитному ринку, що визначило необхідність розробки комерційними банками відповідної політики щодо залучення коштів клієнтів шляхом використання нових депозитних інструментів та надання інших послуг.

Низький рівень власного капіталу українських комерційних банків посилює значення залучених через депозитні рахунки коштів при формуванні ресурсної бази банківських інститутів та визначає необхідність реалізації ефективної депозитної політики в системі банківського менеджменту [5]. Саме такий підхід на сьогодні може забезпечувати ліквідність, фінансову стійкість і одночасно прибутковість комерційного банку.

Зростання конкуренції на депозитному ринку за умови одночасного зниження відсоткової ставки визначає необхідність для банківських інститутів запровадження якісно нових депозитних інструментів, використання яких забезпечує клієнтам банку можливість їх реалізації як фінансових активів та як забезпечення при здійсненні кредитних операцій, у подальшому це стане передумовою для використання депозитних інструментів на фондовому ринку.

Для налагодження депозитних операцій велике значення має розробка та впровадження системи депозитних рахунків, під якими слід вважати кошти, передані на зберігання у кредитну установу, а депозитні операції, відповідно, будуть становити операції комерційних банків із залучення грошових коштів суб'єктів ринку [6]. До головних елементів цієї системи належать: форми депозитних рахунків; режим здійснення депозитних операцій; порядок розміщення коштів на депозити та умови їх вилучення; встановлення строків зберігання коштів та регулювання величини процентних виплат.

Депозитні операції сприяють отриманню банком прибутку та створюють умови для отримання прибутку в майбутньому [7]. У процесі організації депозитних операцій варто прагнути урі-

зноманітнення суб'єктів депозитних операцій та поєднання різних форм депозитів; слід забезпечувати взаємозв'язок та взаємоузгодженість між цими операціями і операціями з видачі позик за термінами та сумами депозитів та кредитних вкладень; повинна проводитися гнучка депозитна політика з метою підтримання оперативної ліквідності балансу комерційного банку. Організуючи депозитні операції, банківська установа повинна прагнути того, щоб резерви вільних (не залучених в активні операції) коштів на депозитних рахунках були мінімальними; необхідно приймати дієві заходи щодо розвитку банківських послуг та підвищення якості і культури обслуговування, що сприятимуть залученню депозитів.

Однією з пріоритетних цілей депозитної політики держави є створення ефективної системи гарантування депозитів, при чому доцільно врахувати позитивний західний досвід у системі страхування депозитів: система захисту внесків повинна встановлюватися законом і бути обов'язковою для всіх банків; вона має охоплювати всі депозити різних вкладників і значною мірою покривати великі внески; на першому етапі розвитку система страхування забезпечує покриття депозитів фізичних осіб, але у процесі розвитку охоплює й інші внески; фонд страхування депозитів повинен діяти як незалежна організація, до складу керівництва якої можуть входити представники центрального банку й інших банківських установ; держава повною мірою фінансує фонд гарантування депозитів і дає йому підтримку у випадках непередбачених кризових ситуацій; принципи діяльності фонду страхування повинні бути чіткими і гнучкими, давати йому можливість оперативно реагувати на можливі фінансові кризові явища.

Наук. керівн. Дзеніс В. О.

Література: 1. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 599 с. 2. Заруба О. Д. Фінансовий менеджмент в комерційному банку / О. Д. Заруба. – К. : Знання, 2007. – 340 с. 3. Кочетков В. Н. Аналіз банковской деятельности: теоретико-прикладной аспект / В. Н. Кочетков. – К. : МАУП, 2007. – 192 с. 4. Маркарьян Э. А. Финансовый анализ / Э. А. Маркарьян, Г. П. Герасименко. – М. : Приор, 2007. – 160 с. 5. Банківські операції : підручник / за ред. О. В. Дзюблюка. – К. : Вид. "Економічна думка", 2009. – 696 с. 6. Мороз А. М. Банківські операції / А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 1998. – 380 с. 7. Гроші та кредит : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за заг. ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2001. – 599 с.

Карнаух А. С.

УДК 336.717.3

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВ

Анотація. Присвячено підвищенню ефективності депозитної політики шляхом створення організації, яка б гарантувала надійність вкладів як юридичних, так і фізичних осіб, а також розширення кола депозитних послуг.

Анотация. Посвящено увеличению эффективности депозитной политики путем создания организации, которая бы гарантировала надежность вкладов как юридических, так физических лиц, а также расширения сферы депозитных услуг.

Annotation. This article is devoted to efficiency of deposit policy increase by creation of organization which would guarantee reliability of holding legal, as well as physical entities, and also expansion of deposit service business.

Ключові слова: банк, депозит, депозитна політика, ресурсний потенціал, кредитні ризики, інструменти.

Згідно зі ст. 1 Закону України "Про банки і банківську діяльність" [1], внесок (депозит) – це засоби в наявній або безготівковій формі, у валюті України або іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банках на договірних основах на певний термін зберігання або без вказівки такого терміну і підлягають виплаті вкладнику, згідно із законодавством України і умовами договору.

На сьогодні дослідження питання покращення ефективності управління депозитними рахунками є актуальною проблемою, тому що в сучасних умовах, коли банки не мають змоги залучити

© Карнаух А. С., 2011

кошти через кризу в економіці та недовіру населення до банків, потрібні рішучі дії щодо підвищення й покращення депозитного портфеля банку.

Підвищенням ефективності депозитних операцій займалися такі видатні вчені та спеціалісти, як: Петрук О. М., Вересюк А. В., Мороз А. М. та ін. Вони присвячували свої праці проблемам покращення та вдосконалення банківської системи загалом і депозитним операціям зокрема. Проте існуючий механізм формування депозитної політики банку навіть з урахуванням високого професіоналізму менеджерів і застосування сучасних рекомендацій щодо ведення фінансових справ, у яких береться до уваги вірогідність негативних результатів, в Україні все ще має значний ступінь ризику.

Метою написання даної статті є аналіз депозитних операцій банків, а також можливі шляхи вдосконалення депозитної політики.

Одним із методів покращення ефективності депозитної політики є система страхування депозитів.

Необхідність широко впроваджувати систему страхування банківських депозитів зумовлюється такими чинниками [2]:

необхідністю стабілізації фінансових ресурсів банків — усунення причин до передчасної ліквідації депозитів вкладниками, занепокоєними станом їх надійності;

потребою надання допомоги тим банкам, які потрапили у скрутну фінансову ситуацію;

обов'язком захисту споживача-клієнта, який не завжди володіє достатньою інформацією про фінансову кондицію банку, якому довіряє свої заощадження.

Страховий захист депозитів в Україні здійснюється за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Учасниками Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є банки — юридичні особи, які зареєстровані в Державному реєстрі банків, який ведеться Національним банком України, та мають банківську ліцензію на право здійснювати банківську діяльність. Участь у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб зазначених банків є обов'язковою.

Для підвищення довіри населення до банків можна створити окремий Фонд гарантування вкладів для юридичних осіб або ж реорганізувати існуючий Фонд гарантування вкладів фізичних осіб у Фонд гарантування вкладів юридичних та фізичних осіб. Цей метод дозволить збільшити довіру до банківських установ у населення, що приведе до збільшення ресурсної бази банку. Це дозволить залучати більше вкладів від юридичних осіб та суб'єктів підприємницької діяльності і збільшити депозитний портфель банку [3].

В останні роки в Україні набуває все більшої популярності така послуга, як страхування депозитів страховими компаніями. Страхування полягає у створенні системи захисту грошових вкладів, що знаходяться на депозитних рахунках у банках, на випадок банкрутства цих банків. Система депозитного страхування породжена дворівневою банківською системою і функціонує практично в усіх країнах з розвинутою ринковою економікою. Дана система покликана захистити дрібних вкладників від фінансових втрат, а також запобігти масовому вилученню вкладів з банку, який перебуває у тяжкому фінансовому становищі.

Також доцільно проводити заходи щодо активізації банківських інститутів на депозитному ринку через використання нових депозитних інструментів та підвищення привабливості вкладів шляхом раціонального поєднання цінових і нецінових методів маркетингової політики, що є особливо важливим в умовах стабілізації грошово-кредитного ринку.

Банки, які зможуть запропонувати індивідуальним вкладникам більший комплекс високоякісних послуг, отримають у своє розпорядження значні суми додаткових ресурсів. Розвиток таких послуг вимагає від банків нових підходів до встановлення форм депозитних рахунків, удосконалення нової техніки та технології ведення банківських операцій із застосуванням різноманітних засобів наприклад, таких, як чекова книжка, кредитні картки та ін. Це дозволило б повніше задовольнити потреби клієнтів банку, поліпшити якість обслуговування, підвищити зацікавленість фізичних осіб у розміщенні своїх коштів на поточних рахунках у банку.

З метою забезпечення більшого надходження коштів на строкові та ощадні депозитні рахунки доцільно спростити режим функціонування відповідних рахунків, а саме порядок зарахування коштів на вклади, видачі готівки та перерахування з депозитних рахунків. Варто більш широко застосовувати строкові вклади з додатковими внесками, а також скоротити обмеження на здійснення розрахунків із використанням коштів, що містяться на депозитах.

У подальшому розвитку депозитних операцій варто скористатися досвідом зарубіжних країн та не проводити чіткого розмежування депозитів (до запитання, строкових, ощадних), а використовувати змішані типи рахунків [4].

Використання у практичній діяльності розглянутих напрямів вдосконалення операцій, що стосуються формування ресурсної бази банків, могло б значною мірою розширити їх можливості у сфері мобілізації ресурсів і їх ефективного розміщення. Подальше збільшення ролі депозитних операцій банків, їх розвиток і зростання до рівня світових стандартів здійснюватиметься в міру створення в нашій країні всіх необхідних умов, властивих ринковій економіці.

Наук. керівн. Колесніченко В. Ф.

Література: 1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 2. Гладких Д. Структура банківських і залучених коштів як дзеркало економічного здоров'я держави / Д. Гладких // Вісник НБУ. — 2005. — № 11. — С. 26–31. 3. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 20.09.2001 р. № 2740-III (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 4. Вересюк А. В центрі уваги — депозити / А. Вересюк // Банковская практика за рубежом. — 2003. — № 12. — С. 62–65.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ОСНОВНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ "БРИДЖ-БАНКУ" В УКРАЇНІ

Анотація. Розкрито сутність та особливості здійснення операції "бридж-банк" як механізму закриття банку. Досліджено практичні аспекти принципів упровадження операції "бридж-банк" в Україні.

Аннотация. Раскрыты сущность и особенности осуществления операции "бридж-банк" как механизма закрытия банка. Исследованы практические аспекты принципов внедрения операции "бридж-банк" в Украине.

Annotation. The essence and specifics of the operation and features of "Bridge Bank" as a mechanism for closing the bank are disclosed. The practical aspects of implementing the principles of operation "bridging bank in Ukraine have been studied.

Ключові слова: "бридж-банк", ліквідація, проблемний банк, механізм закриття банку.

Світова фінансова криза, з одного боку, виявила, що в Україні практика роботи з проблемними банками є обмеженою та не відповідає світовій, а з іншого – об'єктивно поставила питання щодо необхідності розширення механізмів роботи з проблемними банками. Зокрема, в сучасних умовах особливої актуальності набула проблема застосування в Україні операції "бридж-банк" як механізму закриття проблемних банків.

Слід зазначити, що поки що триває робота над розробкою нормативного-правового акта (постанови), який би чітко визначав умови та порядок здійснення операції "бридж-банк" в Україні.

Теоретичні та практичні проблеми "бридж-банку" досліджуються такими видатними вченими: Крилов В. В., Ніконова М. В., Іщенко О. В., Міщенко В. І.

Ураховуючи постановку проблеми, метою роботи є узагальнення світового досвіду щодо використання операції "бридж-банк" та обґрунтування основних засад створення такого банку в Україні.

У світовій практиці розроблено кілька механізмів роботи з нежиттєздатними банками:

1. Ліквідація – це процедура припинення функціонування банку як юридичної особи.
2. Злиття та поглинання (Merger and Acquisitions) – створення стратегічних союзів з іншими компаніями й відділення активів.
3. Операції з придбання активів та прийняття зобов'язань (Purchase and Assumption Transaction), що передбачають продаж (передачу), та зобов'язань нежиттєздатного банку і не має метою подальший їх продаж інвесторам.
4. "Бридж-банк" ("перехідний банк") [1].

Поняття "бридж-банк" застосовується для позначення банку, який здійснює тимчасове утримання застрахованих депозитів і працюючих активів проблемного банку, який підлягає ліквідації, до моменту їх продажу інвесторам. Кінцевою метою створення та здійснення операції "бридж-банк" є захист прав вкладників (кредиторів).

Основне призначення "бридж-банку" полягає у пом'якшенні наслідків банкрутства проблемного банку шляхом забезпечення процесу обслуговування клієнтів такого банку за рахунок продажу (переведення) до "бридж-банку" працюючих активів і застрахованих зобов'язань та зменшення навантаження на систему гарантування вкладів на певний період до моменту їх продажу інвесторам. Проте цю операцію не варто застосовувати лише з метою затягування часу і давати можливість нежиттєздатному банку продовжувати діяльність протягом тривалого періоду, оскільки такий банк може втратити свою ринкову вартість унаслідок масового відпливу вкладів.

Операція "бридж-банк" виникла в США, де відповідно до Акта про конкурентну рівність у банківському бізнесі (Competitive Equality Banking Act) вперше у світовій практиці в жовтні 1987 р. було засновано такий банк та проведено операцію передачі на його користь працюючих активів і застрахованих зобов'язань проблемного банку [2].

Рішення стосовно того, які активи та зобов'язання повинні бути передані до "бридж-банку", ухвалюється ліквідаційною комісією. До нього можуть передаватися:

- застраховані депозити;
- працюючі активи;
- основні фонди (філії, інформаційні технології, обладнання);
- співробітники, з якими укладають тимчасові трудові угоди [3].

На відміну від світової практики, в Україні до недавнього часу було регламентовано лише окремі механізми для роботи з проблемними банками – ліквідація, злиття та поглинання. У липні 2009 року було внесено зміни та доповнення до Закону України "Про банки і банківську діяльність". Зокрема, статтю 86 визначено загальні засади функціонування санаційного банку, які цілком відповідають світовій практиці створення та функціонування "бридж-банку" [4].

Україна має намір створити "бридж-банк" у рамках співробітництва з Міжнародним валютним фондом (МВФ). Про це сказано в меморандумі, підписаному українською владою і МВФ 7 серпня 2008 р. Національний банк України за підсумками меморандуму прийняв рішення збільшити ступінь відкритості і заздалегідь повідомляти про майбутні засідання правління щодо відсоткової політики.

У 2009 році український уряд розробив програму рекапіталізації проблемних банків і ввів у цих банках тимчасові адміністрації. У 2011 р. четвірка "проблемних банків" очікує об'єднання, продажу або ліквідації. Дія тимчасової адміністрації Нацбанку на даний момент здійснюється в чотирьох банках, визнаних офіційно "проблемними": "Надра", Соцкомбанк, Родовід Банк і Діалог-банк. У них знаходиться сумарний внесок фізичних осіб, що становить понад 10 млрд грн. Цим фінустановам було виділено близько 17 млрд грн бюджетних коштів. У вересні 2010 року стало відомо, що націоналізовані банки потребують нових вливань на суму 12,5 млрд грн [5].

На сьогоднішній день в Україні 176 банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій. З них за перший квартал 2011 року збиток отримали всього 32. За 3 місяці вони втратили в цілому 1,1 млрд грн, більше за всіх – Родовід Банк (392,9 млн грн). Без урахування цих установ банківська система показала прибуток у 894 млн грн [5].

Обрані напрямки, які використовуються в Україні на поточний час для оздоровлення фінансово-кредитного сектору, не дають максимально очікуваного результату, у зв'язку з чим уряд держави звернувся до світової практики, пов'язаної з використанням "бридж-банків", наслідком чого стало розроблення нормативно-правового акта, покликаноного регламентувати порядок створення та умови функціонування вітчизняного "бридж-банку".

На даний час існує ризик законодавчої регламентації передавання на користь "бридж-банку" недіючих (проблемних) активів, що суперечить світовій практиці та зумовлює значне навантаження на державний бюджет і платників податків, що водночас поставить під загрозу захист прав вкладників, посилить недовіру до державної політики, спричинить невдоволення у суспільстві.

Таким чином, застосування операції "бридж-банк" в Україні є доцільним лише у випадку банкрутства великого банку та наявності системного ризику, оскільки ця операція є методом державного втручання. Проте актуальним на сьогодні є розроблення повноцінної вітчизняної нормативно-правової бази щодо створення і здійснення операції "бридж-банк". З огляду на світовий досвід та урахування властиву процедурі розроблення нормативно-правового забезпечення тривалість, доцільно питання щодо законодавчого забезпечення цієї операції вирішувати вже сьогодні. Створення відповідної законодавчої бази створить підґрунтя в Україні для здійснення у майбутньому операції "бридж-банк".

Наук. керівн. Холодна Ю. Є.

Література: 1. Крилова В. Санаційний банк як механізм роботи з нежиттєздатними банками / В. Кирилова, М. Ніконова // Вісник НБУ. – 2010. – № 9. – С. 26–28. 2. Іщенко О. В. Фінансовий механізм санації банків: теоретичні аспекти побудови / О. В. Іщенко // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 3. – С. 18–22. 3. Міщенко В. І. Удосконалення управління проблемними активами банків / В. І. Міщенко // Фінанси України. – 2010. – № 1. – С. 43–54. 4. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>. 5. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

УДК 336.713:336.745

Черненко О. О.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ОЦІНКА РИЗИКІВ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Анотація. Розглянуто теоретичні та методичні засади, сучасні наукові підходи до оцінки ризиків валютних операцій комерційних банків в умовах кризи.

Аннотация. Рассмотрены теоретические и методические аспекты, современные научные подходы к оценке рисков валютных операций коммерческих банков в условиях кризиса.

© Черненко О. О., 2011

Annotation. The article deals with the theoretic methodical principles, modern scientific approaches to the evolution of currency operation in commercial banks during the crisis period.

Ключові слова: валютні операції, валютний ризик, чинники ризику, оцінка ризику.

Неадекватний фінансовий менеджмент банківських ризиків банку, зокрема валютних, підвищує ймовірність настання збитків та втрати вкладених ресурсів. Це зумовлює актуальність підвищення якості методики аналізу та оцінки валютних ризиків комерційних банків, які повинні відповідати вимогам регулюючих органів країни й забезпечувати адекватний рівень оптимізації співвідношення ризику й доходу комерційних банків.

Метою роботи є з'ясування сутності валютного ризику, наукові підходи його оцінки, виявлення різноманітних чинників, що впливають на види та рівень ризиків.

Діяльності комерційних банків та їхній ролі в економічній системі і її специфіці в галузі ризиків присвячено праці вітчизняних науковців: Герасимовича А. М., Дзюблюка О. В., Кіндрацької Л. М., Мороза А. М., Савлука М. І., Парасій-Вергуненко І. М., Примостка Л. О., Сусіденко В. Т.

У напрямку дослідження теоретичних та практичних аспектів ідентифікації, аналізу та управління валютними ризиками банківської установи працює багато зарубіжних фахівців: П. Роуз, Дж. Ф. Сінкі (мол.), Дж. К. Ван Хорн та ін. Проблеми управління фінансами комерційних банків активно досліджують російські науковці: О. Лаврушин, Батракош Л. Г., Балабанова І. Т.

Незважаючи на такий вагомий доробок зарубіжних та вітчизняних вчених у сфері банківської діяльності, проблема комплексного дослідження теоретичних та практичних засад аналізу й оцінки валютних ризиків комерційних банків залишається недостатньо розробленою. Відчувається потреба у розробленні фундаментальних праць, у яких знайшли висвітлення основні аспекти формування методики системного аналізу та інструментарію управління валютним ризиком у різних площинах його виникнення

Об'єктивно наявні невизначеність, конфліктність, брак інформації на момент оцінювання, прийняття управлінських рішень, неоднозначність прогнозів, зміни як у навколишньому середовищі, так і в самій системі, еволюційні трансформаційні процеси. Брак часу на наукове обґрунтування оцінки значень економічних та фінансових показників і підтримки прийняття відповідних рішень породжують ризик, яким обтяжені суб'єкти господарювання [1].

Дія багатьох чинників, які неможливо виміряти в більшості випадків, не дає змоги спрогнозувати результат того чи іншого рішення, яке приймається суб'єктом господарювання, відповідно можливі такі його економічні результати: негативний (збиток), нульовий, позитивний (прибуток). Чим складнішим та більш невизначеним є навколишнє середовище, тим складнішими виступають методи управління і тим актуальнішим є врахування ризику, його аналіз та управління ним.

Для того щоб дати визначення категорії ризику, науковець В. Вітлінський [2] пропонує з'ясувати об'єктивність та суб'єктивність ризику у фінансово-економічній сфері. Отже, об'єктивність ґрунтується на тому, що ризик існує внаслідок об'єктивних, притаманних економіці категорій конфліктності, невизначеності, розпливчастості, відсутності вичерпної інформації на момент оцінювання і прийняття управлінських рішень.

Суб'єктивність ризику зумовлюються тим, що в економіці діють реальні люди (інвестори, менеджери, управлінські команди, бізнесмени) зі своїм досвідом, психологією, інтересами, смаками, схильністю чи несхильністю до ризику, зі своїм поведінням, інтравертністю чи екстравертністю. Відповідно, ризик – це економічна категорія, котра відображає характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин, об'єктивно наявних невизначеності та конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами і невикористаними можливостями [3]. Діючи в умовах невизначеності, неможливо однозначно й абсолютно точно передбачити наслідки тієї чи іншої дії суб'єкта господарювання.

Невизначеність – фундаментальна характеристика недостатньої забезпеченості процесу прийняття економічних рішень знаннями стосовно певної проблемної ситуації [3]. Невизначеність можна трактувати та деталізувати як недостовірність (ефект "марева"), неоднозначність (ефект "нечіткості", "розпливчастості"). Вони, у свою чергу, можуть бути деталізовані (таблиця).

Таблиця

Зовнішні чинники ризику

Чинники безпосереднього впливу	Чинники опосередкованого впливу
Законодавство, що врегульовує	Науково-технічний прогрес
Непередбачувані дії органів державного управління	Політична ситуація
Податкова система	Економічні зрушення в країні
Конкуренція	Зрушення на міжнародній арені
Корупція та рекет	Стихійні лиха
Взаємодія з партнерами	Економічні зрушення в галузі

Економічний ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія у діяльності суб'єктів господарювання, що пов'язана із подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації неминучого вибору. Вона відображає ступінь відхилення від цілей, від бажаного (очікуваного) результату, міру невдачі (збитків) з урахуванням впливу керованих і некерованих чинників, прямих та зворотних зв'язків стосовно об'єкта управління [4].

Загалом підхід до класифікації чинників виникнення ризику є традиційним, їх ділять на дві групи: зовнішні, які існують не залежно від управління компанією, та внутрішні, які виникають у процесі діяльності компанії.

Щодо внутрішніх чинників, то до них належать: помилки, допущені у процесі обрання стратегії розвитку, відсутність професійного досвіду у керівництва, недостатні економічні знання, низька якість активів та система управління ними, неефективність внутрішньобанківського контролю й організаційної структури, недостатня фахова підготовка працівників банку, а також помилки в управлінні власними та запозиченими коштами, погіршення міжособових відносин у колективі та інші чинники, що зумовлюють негативні наслідки випадкового характеру.

Відповідно до загальної теорії менеджменту зовнішні чинники доцільно розділити на дві групи.

Зовнішні ризики пов'язані з економічними процесами, які відбуваються в ринковому середовищі, з політичною ситуацією в країні та за її межами, а також зовнішньоекономічними процесами навколо підприємницького суб'єкта і форс-мажорними обставинами.

Якщо будемо мінімізувати вплив або повністю шукати якийсь один ризик, то це зменшує ймовірність зазнати іншого ризику, між якими існує залежність, і, відповідно, управляти необхідно системою ризиків, а не кожним ризиком індивідуально. Це дасть змогу забезпечити адекватний рівень оптимізації співвідношення ризику та доходу комерційних банків.

Наук. керізн. Жукова О. К.

Література: 1. Банківські операції : підручник / за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської. – К. : Знання, 2006. – 727 с. 2. Петрук О. М. Банківська справа : навч. посібник / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – К. : Кондор, 2004. – 461 с. 3. Дюблук О. В. Валютна політика : підручник / О. В. Дюблук. – К. : Знання, 2007. – 423 с. 4. Управління банківськими ризиками : навчальний посібник / за ред. проф. Примостки Л. О. – К. : КНЕУ, 2007. – 616 с.

УДК 336.717.16

Польська Н. С.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

РОЗРОБКА МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ БАНКУ

Анотація. Розглянуто послідовність та характеристику завдань етапів аналізу фінансового результату банку.

Аннотация. Рассмотрены последовательность и характеристика заданных этапов анализа финансового результата банка.

Annotation. The sequence and the characteristic of tasks of analysis stages of financial result of bank are considered.

Ключові слова: етапи аналізу, фінансовий результат, забезпечення аналізу.

Фінансовий результат банку обумовлює вартість його акціонерного капіталу, а отже, вартість самого банку, проте мета максимізації фінансового результату зводиться не тільки до нарощення вартості банку і зростання вартості акціонерного капіталу, але й виходу на рівень західних стандартів з метою отримання доступу до великих західних кредитних ліній або забезпечення виходу на західний ринок боргових зобов'язань, що є особливо актуальним у період гострої нестачі банківських ресурсів для забезпечення відповідного рівня активної діяльності банків [1].

Дослідження фінансового результату банку в сучасних економічних умовах повинно базуватися на комплексному системному підході, використання якого надає керівництву можливість урахувати існуючі впливи та фактори з боку як внутрішнього, так і зовнішнього середовищ

© Польська Н. С., 2011

банку [2]. У зв'язку із цим у роботі запропоновано методичне забезпечення аналізу фінансового результату банку, складовою якого є послідовність етапів аналізу фінансового. Ці етапи підпорядковуються один одному, і на кожному виконуються окремі функції.

На першому етапі необхідно визначити фактори формування фінансового результату банку, для цього формується гіпотеза про перелік показників для аналізу факторів формування фінансового результату. Інструментом вирішення даного завдання виступає теоретичне узагальнення – аналіз літературних джерел з проблем фінансового менеджменту банку, проблем аналізу банківської діяльності, фінансової стійкості, ефективності, а також аналіз нормативних актів, що регламентують методичне забезпечення проведення аналізу діяльності банку. Основою для прийняття рішень щодо здійснення будь-яких управлінських впливів у банку є оцінка середовища його функціонування. Якість отриманих результатів багато в чому залежить від того, які показники використовуються в дослідженні, наскільки адекватно та ефективно вони відображають реальний стан аналізованих явищ відповідно до поставлених цілей. Характеристика завдань етапів аналізу фінансового результату банку наведена в таблиці.

На першому етапі формується гіпотеза про початковий набір показників, що можуть бути використані з метою оцінки факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ функціонування банку, для якого потім будуть розроблятися управлінські впливи. Основні вимоги щодо використання показників та їх практичної застосовності:

необхідність кількісної форми показників;

доступність інформації, необхідної для визначення значень показників (можливі джерела інформації – відкритий друк, статистична інформація, форми фінансової звітності банків);

інформативність, тобто здатність точно й вірогідно відображати необхідну для цілей дослідження адекватну інформацію [3].

Наступним етапом виступає створення інформаційної бази для комплексної оцінки факторів формування фінансового результату на основі обґрунтування системи обмежень вибору показників. Вирішення даного завдання обумовлюється необхідністю упорядкування початкового переліку показників відповідно до цілей і завдань аналізу фінансового результату банку [4].

Таблиця

Характеристика етапів аналізу фінансового результату банку

Завдання	Вхідна інформація	Інструментарій вирішення завдання	Методичне забезпечення
Етап 1. Визначення факторів формування фінансового результату			
Формування гіпотези про перелік показників	Існуючі підходи до дослідження та оцінки факторів фінансового результату банку	Аналіз літературних джерел з проблем аналізу фінансового результату банку	Алгоритм формування системи оцінки факторів формування фінансового результату
Етап 2. Створення інформаційної бази для комплексної оцінки факторів формування фінансового результату			
Обґрунтування системи обмежень вибору показників	Дані форм фінансової звітності	Критичний аналіз літературних джерел	Алгоритм формування системи оцінки факторів формування фінансового результату
Етап 3. Формування обґрунтованої системи показників оцінки факторів формування фінансового результату для забезпечення його комплексного аналізу			
Обґрунтування вибору показників	Перелік показників з урахуванням системи обмежень вибору показників	Логічний аналіз	Алгоритм формування системи показників оцінки формування фінансового результату
Етап 4. Формування аналітичних систем та інформаційних блоків для забезпечення управління фінансовим результатом банку			
Формування аналітичних систем та інформаційних блоків для визначення резервів покращення фінансового результату банку	Обґрунтована система показників оцінки факторів формування фінансового результату	Метод синтезу та аналізу	Системний підхід
Етап 5. Визначення резервів покращення фінансового результату банку			
Визначення резервів покращення фінансового результату банку	Система показників оцінки факторів формування фінансового результату банку	Нормативний метод, порівняльний аналіз, метод рівня розвитку, метод статистичних спостережень	Методика визначення резервів покращення фінансового результату банку
Етап 6. Розробка управлінських впливів			

У процесі його вирішення визначено систему обмежень, що характеризує особливості оцінки зовнішнього середовища з точки зору наявності та доступності фінансових ресурсів у ньому, а внутрішнього середовища – з точки зору необхідності врахування конкретних факторів формування фінансового результату діяльності банку. Результатом рішення виступає виділення груп показників зовнішнього та внутрішнього середовищ, що дозволяють адекватно і з системних позицій оцінити стан середовища функціонування банку в умовах сильної конкуренції [5].

Наук. керівн. Хмеленко О. В.

Література: 1. Аналіз банківської діяльності : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексєнко, І. М. Парасій-Вєргунєнко та ін. ; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2004. – 599 с. 2. Дзюблук О. В. Фінансова стійкість банків як основа функціонування кредитної системи : монографія / О. В. Дзюблук, Р. В. Михайлик. – Тернопіль, 2009. – 304 с. 3. Тищенко А. Н. Экономическая результативность деятельности предприятий / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, Я. В. Догадайло. – Х. : Вид. "ИНЖЭК", 2005. – 143 с. 4. Бувєвич С. Ю. Анализ финансовых результатов банковской деятельности : учебное пособие / С. Ю. Бувєвич, О. Г. Королєв. – 2-е изд. – М. : КНОРУС, 2005. – 160 с. 5. Щєрбакова Г. Н. Анализ и оценка банковской деятельности / Г. Н. Щєрбакова. – М. : Изд-во "Вершина", 2005. – 464 с.

УДК 336.717.1

Богомаз О. Ю.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

РОЗРОБКА МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО АНАЛІЗУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ БАНКУ

Анотация. Запропоновано методичні рекомендації щодо аналізу безготівкових розрахунків банку, використання яких дозволить визначити стан безготівкових розрахунків банку, оцінити ефективність їх здійснення та структурувати наявні проблеми.

Аннотация. Предложены методические рекомендации по анализу безналичных расчетов банка, использование которых позволит определить состояние безналичных расчетов банка, оценить эффективность их осуществления и структурировать существующие проблемы.

Annotation. In the article methodological guidelines for cashless analysis of a bank that will structure the data on the status of non-cash payments and assess their effectiveness are considered.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, платіжна картка, структурний аналіз, ефективність безготівкових розрахунків.

Розрахункові операції мають велике значення для банків, оскільки є одними з найпоширеніших. Вони мають низький рівень ризику, приносять банкам стабільний дохід. На сьогодні проблеми формування методології аналізу банківської діяльності почали набувати першочергового значення. З одного боку, це пояснюється досягненням певної стабільності та адаптованості до умов економічного середовища, з другого – посиленням конкуренції в самому банківському середовищі. За цих обставин комерційний банк може розраховувати на подальший розвиток і посилення своїх ринкових позицій, лише демонструючи належний рівень управління наданими в його користування ресурсами та забезпечуючи достатній рівень прибутковості. Успішне виконання цих завдань значною мірою залежить від знання банківськими спеціалістами сучасних методів аналізу та впровадження їх у повсякденну діяльність.

Метою статті є розробка рекомендацій щодо аналізу безготівкових розрахунків.

Питаннями дослідження аналізу безготівкових розрахунків займаються і присвятили свої праці багато науковців, таких, як: Бутинець Ф. Ф., Герасимович А. М., Ковбасюк М. Р., Парасій-Вєргунєнко І. М., Примостка Л. О., Чмутова І. М., Щибиволок З. І. та ін. Й хоча ці вчені зробили вагомий внесок у розробку та обґрунтування методик аналізу банківської діяльності, у літературі немає єдиного підходу та методики, що дозволяла б комплексно і системно провести аналіз й оцінку стану та ефективності безготівкових розрахунків банку. Наведені автори пропонують аналізувати кількість клієнтів і кількість відкритих ними рахунків, також проводити аналіз операцій

із застосуванням платіжних карток. Але тільки Герасимович А. М. надає рекомендації щодо визначення ефективності безготівкових розрахунків. Це є суттєвим недоліком, адже визначення ефективності є важливим та завершальним етапом аналізу. Отже, проаналізувавши роботи даних науковців [1 – 7], можна запропонувати такі етапи аналізу безготівкових розрахунків, подані в таблиці.

Таблиця

Методичні рекомендації щодо аналізу безготівкових розрахунків

Етапи аналізу	Зміст
1. Аналіз кількості клієнтів та кількості відкритих рахунків	1.1. Оцінка динаміки кількості клієнтів та особових рахунків. 1.2. Аналіз структури та динаміки груп клієнтів за секторами економіки. 1.3. Визначення типів клієнтських рахунків
2. Аналіз тарифів банку	2.1. Визначення видів тарифів банку і банків-конкурентів. 2.2. Порівняльний аналіз рівня тарифів банку з рівнем тарифів банків-конкурентів. 2.3. Висновки щодо рівня тарифів банку: перебування на верхньому, середньому чи нижньому рівнях відносно конкурентів
3. Аналіз комісійних доходів та витрат від операцій з розрахункового обслуговування банку	3.1. Аналіз структури та динаміки доходів і витрат за різними видами послуг: відкриття та закриття рахунків; від експлуатації системи "Клієнт-Банк"; від експлуатації системи електронних розрахунків і платежів; здійснення переказів та безготівкове списання коштів із вкладних рахунків; плата за обслуговування платіжних карток та ін.
4. Аналіз операцій із застосуванням платіжних карток	4.1. Аналіз обсягів та видів операцій з платіжними картками, їх динаміки. 4.2. Аналіз структури операцій за групами клієнтів, групами платіжних систем, емітентів. 4.3. Аналіз структури та динаміки карткових рахунків. 4.4. Аналіз кількості емітованих карток. 4.5. Структурний аналіз операцій з платіжними картками: - питома вага залишків на карткових рахунках у розрізі клієнтів (фізичних та юридичних осіб); - питома вага залишків на карткових рахунках у розрізі валют; - структура емісії платіжних карток у розрізі платіжних систем; - структура емісії платіжних карток у розрізі кредитових та дебетових карток; - структура операцій у розрізі кількості операцій з видачі готівки та обслуговування у підприємствах торгівлі та сервісу. 4.6. Аналіз діяльності банку з використанням міжнародних платіжних карток
5. Аналіз наявності обладнання для еквайрингу	5.1. Аналіз кількості та динаміки банкоматів і торговельних (банківських) терміналів та інших електронних пристроїв, зручність їх розташування
6. Визначення ефективності безготівкових розрахунків банку	6.1. Аналіз оборотів за рахунками клієнтів. 6.2. Співвідношення доходів та витрат від безготівкових розрахунків. 6.3. Аналіз прибутковості карткових операцій (розраховується частка доходів від операцій з картками у загальному обсязі банку). 6.4. Аналіз ефективності використання еквайрингової мережі: середньої кількості транзакцій на один вид обладнання за період; середнього обсягу коштів на один вид обладнання; середньої вартості однієї операції, що здійснюється за кожним видом обладнання; суми доходів за операціями у розрізі технічного обладнання

З використанням методичних рекомендацій, поданих у таблиці, був проведений аналіз ПАТ "АКТАБАНК". Було проаналізовано кількість клієнтів та кількість відкритих рахунків, також проведено аналіз операцій із застосуванням платіжних карток і аналіз наявності обладнання для еквайрингу. За даними аналізу можна зробити такі висновки.

Кількість клієнтів ПАТ "АКТАБАНК" збільшилась у 2009 році на 409,4 % порівняно з 2008 роком [8]. Це відбулося завдяки збільшенню числа клієнтів – фізичних осіб – на 425 % та клієнтів – суб'єктів господарювання – на 238,8 %. Ці показники свідчать про те, що банк проводить активну політику щодо залучення нових клієнтів.

Щодо структури клієнтів ПАТ "АКТАБАНК", то більшу їх кількість складають клієнти – фізичні особи – 91,6 та 94,4 % у 2008 та 2009 році відповідно. Структура клієнтів у 2009 році змінилась несуттєво порівняно з 2008 роком. Зменшилась питома вага клієнтів – суб'єктів господарювання – з 8,4 до 5,6 %.

Структура клієнтів ПАТ "АКТАБАНК" за секторами економіки у 2009 році змінилась не суттєво порівняно з 2008 роком. Найбільшу питому вагу складають клієнти сектору оптової та роздрібної торгівлі – 53,46 %. 13,85 % складають клієнти, що проводять операції з нерухомістю. Найменшу питому вагу – приблизно 0,8 % – клієнти таких секторів економіки, як сфера відпочинку та розваг, реклама, архітектура та будівництво.

Кошти клієнтів збільшились у 2009 році на 314,5 % порівняно з 2008 роком. Відбулося збільшення коштів за всіма статтями. На 483,3 % збільшились кошти фізичних осіб. Це відбулося в основному за рахунок збільшення строкових коштів. Кошти юридичних осіб збільшились на 254,5 %, що також відбулося здебільшого за рахунок строкових коштів. Для розширення клієнтської бази в банку застосовується система стимулювання залишків на клієнтських рахунках шляхом гнучкого підходу до відсоткових ставок за вкладами на депозитних рахунках та залишками на поточних рахунках як у національній, так і іноземних валютах.

У структурі коштів клієнтів відбулися деякі зміни. Найбільшу питому вагу складають кошти клієнтів – юридичних осіб, але їх частка зменшилась з 71 до 59,2 %. Поточні рахунки юридичних осіб мають більшу питому вагу, тоді як у фізичних осіб частка строкових коштів є більшою. Питома вага коштів фізичних осіб збільшилась з 29 до 40,8 %.

Треба відмітити, що кошти клієнтів складають 99,2 % у 2008 році та 99,15 % у 2009 році, 82,4 % у 2010 році від усіх зобов'язань банку, тобто банк є чутливим до високої концентрації залучених коштів, що створює потенційний ризик ліквідності.

Узагалі відбулося збільшення коштів клієнтів у 2009 році на 314,5 %. Це відбулося завдяки збільшенню коштів клієнтів сфери нерухомості на 6456,04 %, у сільському господарстві – на 936,2 %, також коштів фізичних осіб – на 483,25 %. Значне збільшення відбулося за всіма статтями, окрім торгівлі. Тобто якщо банк у 2008 році орієнтувався на кошти клієнтів у сфері торгівлі, їх частка складала 54,08 %. Так, у 2009 році банк значно розширив коло своїх клієнтів, намагаючись залучати їх із різних сфер економіки. Це є позитивною тенденцією, тому що концентрація вкладень клієнтів за одним видом економічної діяльності є ризиковою.

Кількість платіжних карток, емітованих банком, зростає з кожним роком, але частка банку у загальній емісії платіжних карток банками України залишається дуже малою і складає менше 1 %. Більшу питому вагу у загальній кількості карток складають картки VISA International – 64 %. Станом на 01.01.2010 р. емітовано 8 349 карт MasterCard та 14908 VISA International. Від здійснення операцій з використанням банківських платіжних карток банк протягом 2009 року отримав дохід у сумі 833 тис. грн. У 2009 році ПАТ "АКТАБАНК" впровадив послугу безготівкової оплати комунальних послуг та інших платежів через списання суми коштів з карткового рахунку клієнта.

Необхідним та впливовим фактором розвитку карткового ринку є оснащення банку обладнанням для виконання еквайрингу. На національному картковому ринку банк має дуже незначну питому вагу у сфері еквайрингу. З метою розширення можливостей проведення розрахунків з платіжними картками банком встановлено 2 банкомати та 2 платіжних термінали. До того ж протягом 2009 року встановлено ще 8 банкоматів та 12 платіжних терміналів. У 2010 році загальна кількість банкоматів склала 16, а платіжних терміналів – 89. Отже, для зміцнення своїх позицій банку доцільно розширювати свою еквайрингову діяльність за рахунок розширення мережі обслуговування та розвитку конкурентоспроможних тарифів.

Упровадження запропонованих рекомендацій дозволить оптимізувати та підвищити ефективність безготівкових розрахунків банку. Їх перевагою є можливість структуризації даних щодо безготівкових розрахунків банку, оцінки ефективності проведення безготівкових розрахунків. Як недолік можна відзначити недоступність деяких даних, тобто банки на своїх офіційних сайтах не завжди розміщують інформацію щодо своїх тарифів, доходів та витрат від операцій з розрахункового обслуговування.

Наук. керівн. Полтавська Є. О.

Література: 1. Аналіз банківської діяльності : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Варгуненко та ін. ; [за ред. А. М. Герасимовича]. – К. : КНЕУ, 2004. – 599 с. 2. Коробкіна С. Безготівкові розрахунки та шляхи їх вдосконалення / С. Коробкіна // Банківська справа. – 2009. – № 12. – С. 49–51. 3. Парасій-Варгуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посібник для самоств. вивч. дисц. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с. 4. Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі : монографія / Л. О. Примостка. — К. : КНЕУ, 2002. — 316 с. 5. Рибак О. М. Шляхи удосконалення безготівкових розрахунків / О. М. Рибак // Вісник НБУ. – 2010. – № 5. – С. 10–12. 6. Щибиволок З. І. Аналіз банківської діяльності : навч. посібн. / З. І. Щибиволок. – К. : Знання, 2007. – 311 с. 7. Чмутова М. І. Аналіз банківської діяльності : конспект лекцій / М. І. Чмутова. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 256 с. 8. Офіційний сайт ПАТ "Актабанк". – Режим доступу : www.aktabank.com.

Студент 4 курсу
 фінансового факультету ХНЕУ

РОЛЬ БАНКІВСЬКИХ ЗАКЛАДІВ У СФЕРІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. Розглянуто специфіку функціонування банківських установ у системі недержавного пенсійного забезпечення. Порівняно діяльність банків, недержавних пенсійних фондів та страхових компаній у цій сфері.

Аннотация. Рассмотрена специфика функционирования банковских учреждений в системе негосударственного пенсионного обеспечения. Проведено сравнение деятельности банков, негосударственных пенсионных фондов и страховых компаний в этой сфере.

Annotation. Specificity of functioning of banking institutions in the nongovernmental pension system is considered in this study. Comparison of activities of banks, non-state pension funds and insurance companies in this area was conducted.

Ключові слова: банк, недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд.

Діяльність банків, як і дії багатьох суб'єктів пенсійної системи, спрямовані на підвищення якості системи недержавного пенсійного забезпечення. Варто відмітити, що розширення участі банківських установ у недержавному пенсійному забезпеченні (НПЗ) має позитивно відобразитися не лише на стані системи соціального страхування, але і самого банківського сектору. Тому на сьогодні особливо актуальним є виявлення шляхів одночасного розвитку сфери НПЗ та національної банківської системи.

Теоретичні розробки у сфері НПЗ здійснюють такі українські дослідники: М. Демченко [1], А. Зелінська [2], І. Кондрат [3], Ю. Конопліна [4], О. Неліпович [5].

Однак публікації в періодичних виданнях не дають цілісного уявлення про місце й роль комерційних банків України в системі недержавного пенсійного забезпечення. Також недостатньо уваги приділяється проблемам участі банків у системі НПЗ. Отже, розробка наукового підходу до обґрунтування ролі комерційних банків у системі НПЗ на вітчизняному ринку є надзвичайно необхідною.

Метою статті є визначення специфіки функціонування банківських установ у системі недержавного пенсійного забезпечення. Для цього необхідно дати порівняльну характеристику банків, НПФ і страхових організацій щодо їх участі у НПЗ та виявити потенційні можливості банківського сектору щодо отримання доходів від функціонування системи НПЗ.

Фінансові інститути, що беруть участь у недержавному пенсійному страхуванні, мають певні відмінності, які наведені в таблиці [2; 3; 5].

Таблиця

Відмінності фінансових інститутів, що беруть участь у НПЗ

Ознака відмінності	НПФ	Банки	Страхові компанії
За розміром пенсії	Розмір майбутньої пенсії дорівнює сумі внесків до НПФ та інвестиційного доходу	Розмір майбутньої пенсії дорівнює сумі внесених коштів та нарахованих відсотків	Використовують пенсійні схеми з установленими пенсійними виплатами
За типом організації	Некомерційна організація	Комерційна організація	Комерційна організація
За розподілом інвестиційного доходу	Розподіляє всю суму інвестиційного доходу між учасниками даного НПФ	Віддає лише частину власного доходу відповідно до встановленої ставки за депозитним договором	Віддає лише частину власного доходу, відповідно до встановленої ставки за страховим договором
За розподілом прибутку	Прибуток розподіляється між усіма учасниками	Прибуток розподіляється між власниками банку	Прибуток розподіляється між власниками страхової організації
За обізнаністю учасника про розмір пенсії	Клієнти НПФ не мають змоги прогнозувати величину майбутньої пенсії	Клієнт знає величину майбутньої пенсії	Клієнт знає величину майбутньої пенсії

Отже, кожний із досліджених фінансових інститутів має свої переваги і недоліки стосовно надання ними послуг з НПЗ, тому і однозначно виявити найбільш привабливий у цьому відношенні для клієнта фінансовий інститут неможливо. За умови збереження сучасної нормативно-правової бази найбільш раціональною моделлю поведінки майбутнього пенсіонера є комбінування послуг двох або навіть трьох видів фінансових інститутів.

Необхідно відзначити, що наслідки фінансових криз мають значно більший вплив на банківський сектор, ніж на діяльність страхових організацій та НПФ.

Особливістю діяльності банківських установ є те, що вони укладають договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків для нагромадження пенсійних заощаджень з гарантією повернення в разі банкрутства банківської установи. Однак банківські установи можуть відкривати депозитні пенсійні вклади лише в обсязі фонду гарантування фізичних осіб [1].

У банків є певні можливості отримання доходів від функціонування системи НПЗ. Першим напрямком є акумуляція пенсійних коштів у банківській системі. Однак можливості безпосередньої акумуляції пенсійних коштів у банківській системі представлені в Україні лише відкриттям пенсійних депозитних рахунків. Другим напрямком є обслуговування діяльності НПФ і страхових організацій, що надають послуги пенсійного страхування. У цьому напрямку банки можуть надавати послуги зберігача, агентські, брокерські та консультаційні послуги [4].

Можливим шляхом отримання банками доходів є виконання ними ролі засновника або власника НПФ. Також вони можуть використовувати пенсійні кошти, що акумулюються НПФ і страховими організаціями на депозитних рахунках.

Необхідно відзначити, що переваги, які отримує банк, виступаючи засновником або власником НПФ, є опосередкованими, оскільки НПФ є неприбутковою організацією. Отриманий у результаті його діяльності прибуток не належить засновникам НПФ, а розподіляється між всіма учасниками НПФ пропорційно сумах, що накопичені на їх індивідуальних пенсійних рахунках. Виступаючи як засновник НПФ, банк отримує такі переваги [4; 5]:

доступ до довгострокових грошових ресурсів НПФ, розміщених на депозитних рахунках у даному банку;

інвестування частини пенсійних коштів НПФ у цінні папери, розміщенням яких займається банк, тобто цінні папери клієнтів банку;

НПФ, що належить банку, може залучати клієнтів і самостійно, а не тільки через клієнтську базу банку, таким чином, одночасно залучаючи їх і для банку.

Відмітимо, що збільшення квоти на розміщення пенсійних коштів НПФ на банківських депозитах можна розглядати як позитивний чинник розвитку банківського сектору.

Надання банкам дозволу поєднувати банківську діяльність і діяльність щодо управління НПФ можна розглядати як один зі шляхів розширення банківської діяльності у сфері НПЗ. Проте є високий ризик того, що банки не зможуть адекватно управляти пенсійними коштами.

Корисним є західний досвід щодо опосередкованої участі банків у НПЗ. Деякі західні банки займаються підготовкою до випуску цінних паперів, дохідність за якими зростає разом із зростанням середньої тривалості життя. Витрати НПФ і страхових компаній стрімко зростають унаслідок зростання середньої тривалості життя. Однак НПФ і страхові компанії можуть скоротити такі витрати за допомогою облігацій, прив'язаних до середньої тривалості життя [4].

Таким чином, збільшення шляхів участі банків України в НПЗ приведе до зростання обсягів залучених грошових коштів, а отже, і прибутку банків.

За результатами проведеного аналізу можна зробити певні висновки:

за умови збереження сучасної нормативно-правової бази найбільш раціональною моделлю поведінки майбутнього пенсіонера є використання послуг двох або навіть і всіх трьох видів фінансових інститутів одночасно.

серед напрямків отримання банками доходів від функціонування системи НПЗ є такі: акумуляція пенсійних коштів у банківській системі; обслуговування діяльності НПФ і страхових організацій; використання в банківській діяльності пенсійних коштів, що акумулюються НПФ і страховими організаціями;

доцільно використовувати закордонний досвід функціонування банківських установ у сфері НПЗ.

Наук. керівн. Рац О. М.

Література: 1. Демченко М. Сучасний стан та проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні / М. Демченко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – № 20.9. – С. 161–168. 2. Зелінська А. Особливості діяльності страхових компаній у системі недержавного пенсійного забезпечення / А. Зелінська // МАГІСТЕРІУМ. – 2009. – № 35. – С. 12–17. 3. Кондрат І. Особливості функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні / І. Кондрат // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.3. – С. 294–298. 4. Конопліна Ю. Недержавне пенсійне забезпечення як напрямок розширення банківської діяльності / Ю. Конопліна // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 1. – С. 58–65. 5. Неліпович О. Специфіка діяльності комерційних банків в системі недержавного пенсійного забезпечення України / О. Неліпович // Економіка і регіон. – 2008. – № 4. – С. 58–62.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено особливості розвитку споживчого кредитування в Україні. Розглянуто основні проблеми споживчого кредитування у вітчизняних банках.

Аннотация. Исследованы особенности развития потребительского кредитования в Украине. Рассмотрены основные проблемы потребительского кредитования в отечественных банках.

Annotation. The features of development of the consumer crediting in Ukraine are investigated. Basic problems of consumer crediting in home banks are considered.

Ключові слова: банк, кредит, споживче кредитування.

З кожним роком споживче кредитування набуває все більшої актуальності. Цей процес обумовлюється тим, що всі ланки суспільства прагнуть ефективно функціонувати, що неможливо без розвитку всіх напрямків банківської інфраструктури, насамперед споживчого кредитування. Без розвитку цієї сфери кредитних відносин неможливий нормальний розвиток суспільства.

Зараз усе більше науковців приділяють значну увагу кредитуванню фізичних осіб. Серед них можна виокремити О. Барановського, О. Васюренка, Г. Гамидова, В. Корнєєва, В. Лагутіна, В. Міщенко, А. Мороза. Проте окремі аспекти цього питання потребують подальшого дослідження й удосконалення в сучасних умовах функціонування кредитного ринку України.

Метою статті є дослідження особливостей надання кредитів фізичним особам та визначення проблем споживчого кредитування в Україні.

Споживчими кредитами прийнято називати позики, що надаються населенню. При цьому їх споживчий характер визначається метою (об'єктом кредитування) надання позики. По суті, це продаж торговельними підприємствами споживчих товарів з відстроченням платежу або надання банками позик на придбання споживчих товарів, а також оплату витрат приватного характеру [1].

За вітчизняним законодавством, споживчий кредит – це кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам – резидентам України – на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору [2].

На відміну від інших кредитів, об'єктом споживчого кредиту можуть бути як товари, так і гроші. Товарами, що реалізуються в кредит, є предмети споживання тривалого користування. Суб'єктами кредиту, з одного боку, є кредитори, тобто банки, спеціальні установи споживчого кредиту, магазини, ощадкаси й інші підприємства, а з іншого – позичальники – фізичні особи [1].

Банки можуть надавати кредити фізичним особам в обсягах, що визначаються залежно від вартості товарів і послуг, які є об'єктами кредитування. Величина кредиту визначається в межах вартості майна, майнових прав, які можуть бути передані банку в забезпечення фізичною особою, та сумою її поточних доходів, за винятком обов'язкових платежів.

Після періоду, який характеризувався суттєвим скороченням банківського кредитування в цілому, що було обумовлено економічною кризою, ситуація у сфері кредитування в Україні поступово покращується. Споживче кредитування населення в національній валюті починає відновлюватися, спостерігаються стабільні обсяги кредитування підприємств.

Кредити, надані фізичним особам у національній валюті, на 01.01.2011 р. порівняно з 01.01.2010 р. скоротились на 16,2 % і склали 186 540 млн грн [3], тобто спостерігається поступове зменшення кредитного портфеля фізичних осіб порівняно з показниками попередніх років.

Що стосується кредитів фізичних осіб в іноземній валюті, то цей показник через введену в Україну заборону на кредитування населення в іноземній валюті, за винятком деяких випадків, продовжує з місяця в місяць знижуватися. Кредитний портфель населення в іноземній валюті на 01.11.2010 р. знизився на 1,44 % до 18,75 млрд дол. США. Обсяг кредитного портфеля юридичних осіб в іноземній валюті останні кілька місяців 2011 р. складає близько 24 млрд дол. [3].

Щодо організації споживчого кредитування, то провідні банки України пропонують широке коло програм споживчого кредитування [4].

ПАТ "ПриватБанк" надає кредит "Швидка готівка", без застави, з комісією 2,00 % одноразово, 3,50 % щомісячно. Такий кредит надається до 12 місяців у розмірі від 500 грн до 10 000 грн.

Інший банк – ПАТ "УкрСиббанк" – надає кредит "Кредити на споживчі потреби" під нерухомість, з комісією 1,50 % одноразово, з рівними платежами (ануїтет) за різними умовами (табл. 1).

Таблиця 1

Умови надання ПАТ "УкрСиббанк" кредиту "Кредити на споживчі потреби"

Валюта	Термін, міс.	Відсоток, %	Первинний внесок, %
Українська гривня	120	14,70	25,00
ЄВРО	120	11,00	25,00
Долар США	120	11,50	25,00
Швейцарський франк	120	14,70	25,00

ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" надає кредит "Кредит під залог нерухомості" під нерухомість з комісією 2,00 % одноразово, з рівними платежами (аннуїтет) погашення, за різними умовами (табл. 2).

Таблиця 2

Умови надання ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" споживчого кредиту "Кредит під залог нерухомості"

Валюта	Термін, міс.	Відсоток, %	Первинний внесок, %	Сумма, тис. грн
Українська гривня	24 – 120	20,95	30,00	17 – 1160
ЄВРО	24 – 120	16,00	30,00	2,3 – 155
Долар США	24 – 120	16,00	30,00	3 – 200

Тобто можна сказати, що умови надання споживчих кредитів досить різноманітні, що дозволяє фізичним особам здійснити раціональний вибір програми кредитування з мінімальними грошовими витратами.

У сучасних умовах функціонування кредитного ринку України для такої поширеної форми кредитування, як надання кредитів фізичним особам, характерні деякі проблеми. Основною проблемою споживчого кредитування в Україні залишається висока вартість кредитів для фізичних осіб. Іншою, не менш вагомою проблемою є висока частка неповернення позик банкам, що може бути мінімізовано шляхом застосування активних методів впливу на ймовірність неповернення позик і відсотків за ними у бік зменшення. Головним завданням банків стає вдосконалення внутрішнього кредитного ризик-менеджменту.

Позитивний ефект у розвитку банківського споживчого кредитування можуть внести: покращення методичного забезпечення організації кредитування шляхом розробки відповідних внутрішньобанківських положень; посилення уваги до таких кредитів населенню на поточні потреби, як овердрафт, і кредити за пластиковими картками; проведення маркетингових досліджень банків з метою вияву потреб населення в нових видах кредитів; удосконалення діючого механізму здешевлення кредитів у напрямі подовження строків його дії [1].

Таким чином, виявлені проблеми та запропоновані шляхи їх вирішення дадуть змогу підвищити обсяги споживчого кредитування, що сприятиме зростанню платоспроможного попиту населення та його життєвому рівню.

Наук. керівн. Рац О. М.

Література: 1. Круглик С. Створення позитивного іміджу банківської системи в умовах кризи / С. Круглик, О. Єременко // Вісник НБУ. – 2009. – № 2. – С. 50–54. 2. Харламов П. Как и у кого оформить кредитку во время кризиса / П. Харламов // Деньги. – 2009. – № 1. – С. 17–19. 3. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. 4. Інформаційний портал "Банки України". – Режим доступу : <http://www.bankstore.com.ua>.

УДК 336.774.3

Стрфоменко Д. А.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

КРЕДИТНІ РИЗИКИ БАНКУ ТА СПОСОБИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

Анотація. Розкрито сутність кредитних ризиків. Розглянуто місце та роль кредитних ризиків у системі банківських ризиків. Обґрунтовано актуальність проблеми регулювання кредитних ризиків у вітчизняних банківських установах.

Аннотация. Раскрыта сущность кредитных рисков. Рассмотрены место и роль кредитных рисков в системе банковских рисков. Обосновано актуальность проблемы регуляции кредитных рисков в отечественных банковских учреждениях.

© Стрфоменко Д. А., 2011

Annotation. The author reveals the essence of credit risks. The place and the role of credit risks in the bank risks system are examined. The actuality of the credit risks regulation in Ukrainian bank institutions is grounded in the work.

Ключові слова: кредитні операції, кредитний ризик, лімітування, диверсифікація, страхування ризиків.

Кредитні операції – значна частина активів банку й найдохідніша стаття банківського бізнесу. У результаті кредитної діяльності утворюється основна частка чистого прибутку, з якого формуються фонди банку [1]. Водночас зі структурою і якістю кредитного портфеля пов'язаний основний з ризиків, на які може наражатися банк у процесі операційної діяльності, – кредитний ризик. Мінімізація кредитного ризику дає змогу не лише запобігти можливим втратам банку від кредитної діяльності, а й не допустити виникнення серйозних проблем із ліквідністю та платоспроможністю. Це зумовлює актуальність проблеми управління кредитними ризиками у сфері банківського бізнесу.

Метою роботи є з'ясування сутності управління кредитним ризиком, виявлення взаємозв'язку між ним та кредитною політикою банку, визначення складових системи управління кредитним ризиком та розгляд методів управлінського впливу на кредитні ризики в контексті їх оптимізації.

Проблемі кредитних ризиків присвячені наукові праці Бланка І. А., Герасимовича А. М., Голуба В. М., Дзюбляка О. В., Карчевої Г. Т., Лазепка І. М., Мороза А. М., Мочерного С. В., Парасій-Вергуленко І. М., Пересади А. А., Пернарівського О. В., Савлука М. І. та ін.

Ризик – це невпевненість, небезпека виникнення непередбачуваних втрат очікуваного прибутку, майна, грошових коштів, здоров'я або самого життя у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами [2].

Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція – на балансі чи поза балансом [3].

Успішна діяльність банку в цілому великою мірою залежить від обраної стратегії управління ризиками. Мета процесу управління банківськими ризиками полягає в їх обмеженні або мінімізації, оскільки повністю уникнути ризиків неможливо.

Відповідно управління кредитним ризиком можна визначити як сукупність управлінських заходів, спрямованих на запобігання втратам банку від його кредитної діяльності [4].

Система управління кредитним ризиком банку складається із регламентних документів – політик, положень, процедур, процесів тощо, які затверджуються спостережною радою або правлінням банку відповідно до обраної ним форми корпоративного управління з урахуванням розміру банку та складності його операцій. Банки самостійно визначають рівень ризику кредитних операцій, оцінюють фінансовий стан позичальників (контрагентів банку) та вартість застави в межах чинного законодавства.

Для кожної кредитної операції характерні свої специфічні причини та фактори, що визначають ступінь ризику. Управління кредитним ризиком (його мінімізація) здійснюється за допомогою стратегій і тактик формування кредитної політики (рисунок) [4].

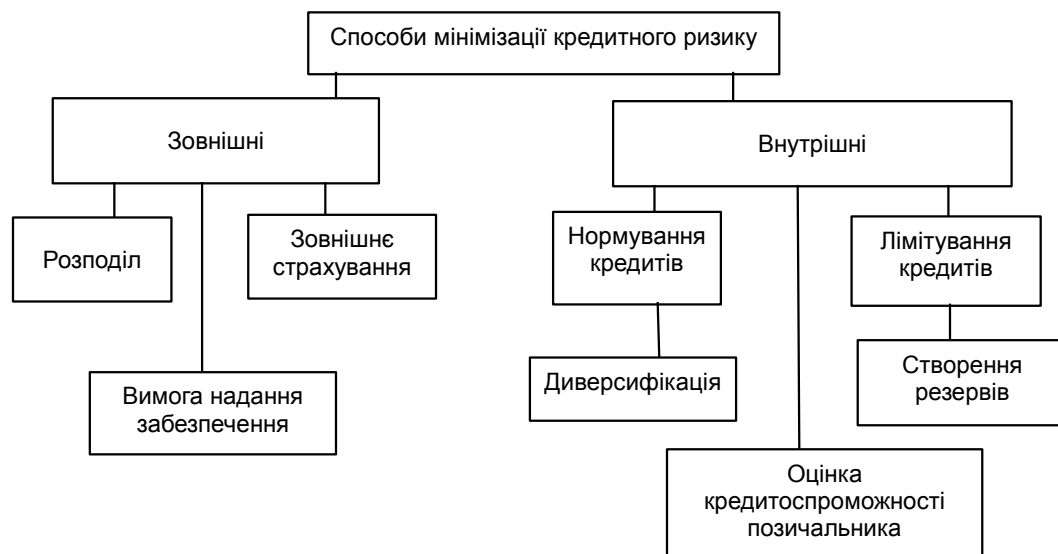

Рис. Способи мінімізації кредитного ризику

Лімітування кредитів – установлення позичальникам лімітів кредитування. Як правило, банки встановлюють ліміт, який регламентує розмір обороту за видачею кредиту за певний період (ліміт видачі). У деяких випадках встановлюється ліміт заборгованості, що регламентує заборгованість за кредитом на певну дату. Надання кредитів за допомогою ліміту видачі здійснюється зазвичай шляхом відкриття кредитної лінії (характеризує оборот по видачі кредиту). Вона відкривається клієнтам зі сталою репутацією, які мають надійний фінансовий стан. Існують різні види кредитних ліній. Вони можуть бути поновлювальні, коли кредит надається та погашається в межах встановленого ліміту, та непоновлювальні, коли після надання й погашення кредиту відносини між банком і клієнтом припиняються. У ряді випадків питання про видачу кредитів вирішується банком щоразу індивідуально.

Диверсифікація кредитного портфеля банку передбачає розподіл кредитів між різними суб'єктами правовідносин, клієнтами різних форм власності та галузей економіки, між різними регіонами країни тощо. У деяких випадках дотримання банком диверсифікації здійснюється за допомогою нормативів або вимог, які встановлюються НБУ. Чим більшої кількості позичальників надається кредит, тим меншим буде ризик неповернення кредитів за інших рівних умов, оскільки вірогідність банкрутства багатьох позичальників значно менша, ніж кількох [4].

Контроль за використанням кредиту та оперативність дій при стягненні боргу (оперативність при стягненні боргу) передбачає необхідність підтримувати з позичальником тісні контакти протягом усього строку користування кредитом. Банк повинен стежити за станом справ у клієнта та в разі необхідності застосовувати упереджувальні дії щодо захисту своїх інтересів.

Страховання кредитних операцій означає, що банки повинні створювати страхові фонди як на макро-, так і мікрорівнях, а також страхувати окремі кредитні угоди у спеціалізованих страхових компаніях [5].

Проблема зниження кредитного ризику дуже важлива сьогодні, тому що банківська система України розвивається швидко, постійно розширюється коло банківських послуг, і не останню роль відіграє такий різновид банківських послуг, як кредитування.

Під кредитним ризиком банк має на увазі існуючий або потенційний ризик для прибутку і капіталу банку, який виникає внаслідок невиконання позичальником своїх зобов'язань виконати умови кредитного договору або невиконання узятих на себе зобов'язань іншим способом. Ослаблення банківської системи України через посилення негативного впливу світової фінансової кризи певною мірою сприяло переоцінці кредитних ризиків і зміні механізмів їх виявлення.

Регулювання кредитних ризиків банків – це послідовний процес прийняття ефективних рішень щодо впливу на ризикотвірні чинники, який здійснюється на рівні центрального банку і комерційних банків з метою утримання прийнятого рівня кредитних ризиків для досягнення стратегічних завдань банківської діяльності.

Наук. керівн. Жуков В. В.

Література: 1. Ковальов О. Л. Класифікація банківських ризиків. Фактори, що впливають на кредитні ризики, і підходи до їх класифікації / О. Л. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 2. – С. 63–68. 2. Пернарівський О. Аналіз та оцінка ризику ліквідності банку / О. Пернарівський // Вісник НБУ. – 2010. – № 10. – С. 26–30. 3. Костерина Т. М. Кредитная политика и кредитные риски / Т. М. Костерина. – М. : МФПА, 2010. – 104 с. 4. Чехова І. В. Управління ризиками в банківській діяльності / І. В. Чехова // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2009. – № 6. – С. 312–314. 5. Шевчук Д. А. Кредитная политика банков: цели, элементы и особенности формирования / Д. А. Шевчук. – М. : Эксмо, 2009. – 206 с.

УДК 336.717.3(477)

Зайченко С. С.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

Анотація. Розглянуто проблеми, що впливають на розвиток ринку депозитних операцій банків у період світової фінансової кризи та після неї, наведено перспективи розвитку депозитних операцій вітчизняних банків.

Аннотация. Рассмотрены проблемы, которые влияют на развитие рынка депозитных операций банков в период мирового финансового кризиса и после него, приведены перспективы развития депозитных операций отечественных банков.

© Зайченко С. С., 2011

Annotation. The article deals with issues that affect the development of market deposit transactions of banks during the global financial crisis and its aftermath, the prospects of development of deposit operations of domestic banks are adduced.

Ключові слова: банк, вкладники, депозит, криза, депозитні операції.

Банківська система України знаходиться на етапі сегментації ринку банківських послуг між окремими банківськими інститутами, яка, у свою чергу, забезпечується відповідною політикою комерційних банків. Існує тісний взаємозв'язок між розвитком депозитного ринку та процесами стабілізації грошової одиниці, грошово-кредитного ринку, зростанням грошових доходів населення та соціально-економічним зростанням загалом.

Значні розробки у дослідженні проблем формування депозитних вкладів у структурі ресурсної бази комерційного банку та управління ними здійснено такими зарубіжними та вітчизняними економістами: Ю. Галицькою, В. Волошиною, О. Кравченко, А. Стопчак, Ю. Чубенко та ін. [1 – 3]. Проте питання, пов'язані з подальшим розвитком депозитних операцій вітчизняних банків, потребують подальшого дослідження в умовах сучасного стану економіки України.

Метою статті є дослідження проблем здійснення депозитних операцій вітчизняних банків у період фінансової кризи та посткризовий період, а також визначення шляхів їх вирішення.

У період фінансової кризи в Україні спостерігалась часта зміна курсу долара, що призвела до банкрутства деяких великих банків. Основною проблемою того часу стало те, що вкладники, втративши довіру до банківських установ, почали забирати гроші з депозитних рахунків. У жовтні 2008 року вплив коштів становив 18 млрд грн, що значно ускладнило подальшу депозитну та кредитну політику банків [4].

Національний банк України з метою стабілізації ситуації на депозитному ринку та нейтралізації впливу зовнішньої фінансової кризи на фінансову систему вжив додаткових заходів (одним з яких було введення заборони на дострокове повернення строкових депозитів), які уповільнили процеси відпливу коштів, але не зупинили їх.

У 2009 році внаслідок банківської кризи виявилися серйозні проблеми у вітчизняних банків, що належать приватним інвесторам. Відтік клієнтів та відсутність додаткових джерел ресурсів призвели до поступового згортання їх ділової активності. У вітчизняних установах розмір депозитних портфелів зменшувався з 2008 року. Це засвідчує вищу чутливість українських банків до фінансової кризи через залежність від коштів, пов'язаних експортоорієнтованих фінансово-промислових груп та нижчої довіри з боку інших корпоративних клієнтів [2].

Зменшення обсягу депозитів, яке спостерігається з 2008 року, стало першим сигналом погіршення ліквідності як окремих банків, так і банківської системи загалом. Це зменшення мало не лише кількісний, але й якісний характер, адже воно призвело до різкого погіршення платоспроможності та ліквідності окремих вітчизняних банків [1].

Фінансова криза не спричинила впливу іноземного капіталу з банківської системи України. Інтерес до національного ринку в іноземних інвесторів зберігся, дочірні установи сприяли збереженню ділової активності у сфері залучення вкладів та надання позик [2]. Отже, діяльність іноземних установ загалом допомогла стабілізувати ринок і пришвидшити його відновлення.

Сьогодні вітчизняні банки повинні спиратися на досвід провідних країн світу, який свідчить, що важливою складовою всієї банківської політики виступає політика формування ресурсної бази. Залучення ресурсів для комерційного банку є основою його діяльності, пріоритетним завданням, яке історично відіграє первинну і визначальну роль відносно його активних операцій і без вирішення якого банк не може існувати. Таким чином, зростання обсягів депозитного ринку в Україні – це зростання грошових доходів юридичних та фізичних осіб, що за умови відсутності фінансового ринку як альтернативи інвестування визначає депозитні вклади як головне джерело портфеля активів [1].

Як перспективний напрям удосконалення депозитних операцій вітчизняних банків можна запропонувати розширення кола депозитних рахунків клієнтів з різноманітним режимом функціонування, що надаватиме вкладникам банку додаткові можливості з використання своїх коштів із прийнятним рівнем доходів. Слід ширше застосовувати строкові вклади з додатковими внесками, а також скоротити обмеження на здійснення розрахунків із використанням коштів, що містяться на ощадних та строкових депозитах. Також перспективним напрямком є застосування змішаних типів рахунків, яке нівелює розмежування різних видів депозитів.

Ефективним методом додаткового залучення коштів на депозити може стати застосування комплексного обслуговування клієнтури. Крім традиційного кредитно-розрахункового та касового обслуговування, комерційні банки мають використовувати можливість надання клієнтам низки додаткових послуг [2].

Досвід країн з розвинутою ринковою системою підтверджує, що головною функцією банків є сприяння мобілізації заощаджень суб'єктів господарювання, спрямування їх у напрямку найефективнішого використання, опосередковано збільшуючи загальну масу інвестицій та потенціал економічного зростання. Необхідними умовами для створення ефективної банківської системи в Україні є можливість та практичне здійснення переливу фінансових коштів між суб'єктами господарювання, надання споживачам свободи вибору між різними об'єктами розміщення тимчасово вільних коштів, а також надання рівних прав усім, хто має попит на кредитні ресурси [3].

Отже, можна зробити висновок, що у зв'язку зі світовою фінансовою кризою українські банки опинилися у скрутному становищі. Вчасно не скоригувавши свою політику й не вживши ефективних заходів для мінімізації впливу кризи, переживаючи кризу ліквідності, банки намагалися залучати гроші всіма можливими методами. Постійне розширення діапазону послуг, зниження їх вартості, поліпшення якості кредитно-розрахункового та касового обслуговування, надання різноманітних консультацій сприятимуть збільшенню обсягів депозитних й кредитних операцій банку, забезпечуючи йому належний рівень прибутковості.

Наук. керівн. Рац О. М.

Література: 1. Галіцейська Ю. Оптимізація роботи банків із залучення депозитів населення в умовах фінансової кризи / Ю. Галіцейська // Банківська справа. – 2009. – № 6. – С. 85–91. 2. Кравченко О. М. Мотиваційні механізми залучення банками коштів населення / О. М. Кравченко // Статистика України. – 2010. – № 1. – С. 108–115. 3. Чубенко Ю. В. Заощадження населення та їх трансформація у інвестиційний ресурс / Ю. В. Чубенко, В. І. Волошина, А. Ю. Стопчак // Наука й економіка. – 2008. – № 3(11). – С. 104–108. 4. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

УДК 336.774.3(477)

Черелюк В. О.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ЗАХОДИ З МІНІМІЗАЦІЇ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ БАНКІВ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто причини виникнення проблемних кредитів банків України. Проаналізовано їх частку у кредитних портфелях вітчизняних банків та на базі цих досліджень запропоновано методи для мінімізації проблемних кредитів банками України.

Аннотация. Рассмотрены причины возникновения проблемных кредитов банков Украины. Проанализирована их доля в кредитных портфелях отечественных банков и на базе этих исследований предложены методы для минимизации проблемных задолженностей банками Украины.

Annotation. The article deals with the causes of problem loans of banks in Ukraine. Their share of the credit portfolios of domestic banks is analyzed, and on the basis of these studies methods to minimize bad debts by banks of Ukraine are suggested.

Ключові слова: проблемний кредит, реструктуризація, метод ліквідації, метод реабілітації, агенції колекторів.

Проблемний кредит – це кредит, що вимагає проведення комплексу заходів організаційного та адміністративно-правового характеру щодо повернення кредитних коштів з метою усунення можливих економічних збитків банку [1]. Уже із самого визначення проблемного кредиту зрозуміло, що в умовах виходу країни з кризи дана проблема тільки поглиблюється, адже ризик непогашення заборгованості за кредитними зобов'язаннями все зростає і кількість проблемних кредитів банків збільшується.

Вивченню питань проблемних кредитів та методів їх повернення присвячені праці В. Алексійчука, В. Андрійчука, П. Лайка, І. Кириленка, А. Мороза, В. Міщенко. Проте дане питання залишається не достатньо вивчене, а тому потребує подальшого дослідження.

Мета статті полягає в обґрунтуванні основних принципів і практичних підходів до вдосконалення управління проблемними активами банків в Україні.

Проблемні кредити у більшості випадків не виникають раптово. На практиці існує багато сигналів, які свідчать про погіршення фінансового стану позичальника та підвищення ймовірності неповернення кредиту. Завдання кредитного працівника полягає у виявленні таких сигналів якомога раніше, перш ніж ситуація вийде з-під контролю і втрати стануть неминучими.

Кожний банк має у своєму портфелі проблемні кредити, і тому головне питання полягає у встановленні допустимого для банку рівня цих кредитів щодо загальної вартості виданих позичок. Для зарубіжних банків прийнятними вважаються такі значення показників: питома вага списаних кредитів у загальному обсязі виданих – 0,25 – 0,75 %; питома вага прострочених кредитів (понад 90 днів) у загальному обсязі виданих – 0,5 – 3 %. Якщо останній показник сягає рівня 7 %, то

становище банку оцінюється як кризове. Для вітчизняної банківської системи значення аналогічних показників коливаються в широкому діапазоні: від 2 до 30 % [2].

На сьогодні в Україні кожен дев'ятий кредит є проблемним. Частка простроченої заборгованості в Україні за 2 квартали 2010 року зросла на 0,7 процентних пункти і до 1 жовтня склала 15,7 % загальної суми виданих кредитів, повідомив Національний банк України, що в абсолютному вираженні склало 83,403 млрд грн.

Як повідомлялося, за 2009 рік проблемна заборгованість у країні зросла в 3,9 раза – до 69,935 млрд грн (9,4 % загальної суми кредитів), збільшуючись щомісяця [3].

Міжнародне агентство StandardPoor's заявило, що частка проблемних кредитів у портфелі українських банків до кінця 2010 року складе 50 %. При цьому уточнюється, що визначення рейтинговим агентством проблемних кредитів включає, крім прострочених, реструктуризовані кредити, а також кредити позичальникам, пов'язаним з проблемними компаніями.

У той же час представники SP підкреслили, що до кінця 2010 року ситуація з проблемною заборгованістю українських банків критично не зміниться. За їх словами, темпи зростання прострочених кредитів поступово знижуються, разом з тим велика частина прострочених кредитів переходить у розряд реструктуризованих.

Тому можна стверджувати, що прогноз рейтингового агентства був коректним, і це відображають дані НБУ – сума проблемних кредитів в українській банківській системі в 3 кварталі зменшилася на 3827 млн грн, тобто до 83,1 млрд грн. При цьому їх частка в загальному обсязі кредитів зменшилася на 0,4 % порівняно з попереднім періодом, – до 15,3 %, і на кінець 2010 року вона складатиме приблизно 82,4 млрд грн з перспективою на суттєве зменшення у 2011 році з розрахунку на те, що однією з основних причин збиткової діяльності банків у 2010 році – формування резервів під раніше видані кредити. На 1 листопада 2010 року банки сформували таких резервів на 115,099 млрд грн (на 1 січня 2010 року показник становив 99,238 млрд грн). Основну частину резервів банки сформували, тож протягом найближчих місяців ситуація з фінансовим результатом банків може покращитися, вважають експерти [3].

Завдання менеджменту полягає в мінімізації збитків за проблемними кредитами за допомогою відповідних методів управління: реабілітації чи ліквідації [4].

Метод реабілітації полягає в розробці спільного з позичальником плану заходів щодо повернення кредиту. Метод ліквідації означає повернення кредиту через проведення процедури банкрутства та продажу активів позичальника.

Рішення про те, який метод краще використати, приймається керівництвом банку залежно від конкретних обставин і результатів попереднього аналізу проблеми. Найприйнятнішим варіантом завжди вважається такий перегляд умов кредитної угоди, який дає і банку, і його клієнтові шанс на поновлення нормальної діяльності. Якщо ймовірність становить менш як 90 – 95 %, то реабілітацію краще не розпочинати.

Процес реабілітації складається з декількох етапів: збір і підготовка інформації; зустріч із позичальником; розробка плану дій; реструктуризація боргу; постійний контроль за виконанням плану реабілітації.

Ліквідація – це останній захід з боку банку, який означає приховане визначення того факту, що банк припустився помилки, надавши кредит, і вчасно не вжив виправних заходів. У будь-якому разі проведення процедури ліквідації свого клієнта в цілому не поліпшує репутацію банку [4].

Ліквідація і реабілітація – досить дорогі методи управління проблемними кредитами з погляду часу, фінансових і трудових витрат, оплати юридичних послуг.

У теперішній час усе більш популярними стають агенції колекторів, що надають свої послуги у сфері саме проблемних кредитів. До основних обов'язків цих працівників належать такі: телефонні дзвінки до боржника, введення інформації про погашення заборгованості у програмне забезпечення, ведення переговорів, проведення зустрічей з боржниками в офісі, підготовка та вручення боржникам повідомлення про заборгованість, підготовка матеріалу про самого боржника, щотижнева звітність [5].

Зараз ведуться гострі дискусії щодо правомірності дій колекторів, адже деякі боржники розповідають про жорстокість дій таких компаній. Саме тому було створено антиколекторські компанії, які, у свою чергу, захищають інтереси та права боржників, коли колектори виступають на боці кредитної установи.

Отже, роблячи висновки з даного дослідження, можна сказати, що проблемні кредити в нинішній час посідають усе більше місце в обговореннях, шукаються альтернативні рішення щодо вирішення даного питання безболісно ані для боржників, ані для банків. Дане питання гостро постає не тільки на території України, але й далеко за її межами, адже економічна криза призвела до масової неспроможності оплатити кредити та відсотки за ними. Це сприяло тому, що банки перестали видавати кредити, а деякі навіть не повертають вклади народу, а це, у свою чергу, породило недовіру з боку населення до банків.

Наук. керівн. Прохорова Ю. В.

Література: 1. Єфіфанов А. О., Операції комерційних банків : навч. посібн. / А. О. Єфіфанов, Н. Г. Масляк, І. В. Сало. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2007. – 523 с. 2. Шумська С. С. Банківське кредитування в умовах фінансової нестабільності / С. С. Шумська // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 3. – С. 24–27. 3. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. 4. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посібник / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2007. – 314 с. 5. Міщенко В. І. Удосконалення управління проблемними активами банків / В. І. Міщенко // Фінанси України. – 2009. – № 10. – С. 43–53.

Студент 6 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Сформульовано поняття кредитного ризику банку. Узагальнено зовнішні та внутрішні методи управління кредитними ризиками банківської установи та проаналізовано доцільність застосування методів управління кредитними ризиками в сучасних умовах.

Аннотация. Сформулировано понятие кредитного риска. Обобщены внешние и внутренние методы управления кредитными рисками банковского учреждения и проанализирована целесообразность применения методов управления кредитными рисками в современных условиях.

Annotation. The concept of credit risk is formulated in the article. The external and internal methods of management the credit risks of bank establishment are generalized and expedience of application of methods of management credit risks is analysed in modern terms.

Ключові слова: кредитний ризик, кредитний портфель, фінансові ризики, методи управління кредитними ризиками.

Кредитний ризик – це основний вид фінансових ризиків, з яким стикаються банки у процесі своєї діяльності. Його поява спричинена, перш за все, несвоєчасним виявленням проблемних кредитів, недостатністю створених під них резервів, а також недосконалістю кредитного контролю в банках. Підвищення інтересу до оцінки кредитного ризику пов'язано зі зростанням обсягів кредитних портфельів банків, зниженням рентабельності в банківській сфері, що спонукає банки приймати на себе великі кредитні ризики. Усе це обумовлює актуальність проблеми вдосконалення існуючих і впровадження нових методів оцінки кредитного ризику та управління ним.

Серед видатних фахівців сучасної світової економічної науки, які досліджують питання управління кредитними ризиками в банку, можна назвати Р. Бірда, А. Гудроу, Т. Дайто, Р. Колдуела, П. Роуз та С. Шіленгем. Проблеми аналізу та попередження кредитних ризиків досліджували й такі видатні сучасні українські економісти, як: Базилевич В. Д., О. Власов, А. Герасимович, П. Довгоруку, Примостка Л. О., Шевченко Р. І.

Метою даної статті є визначення поняття кредитного ризику банку, узагальнити зовнішні та внутрішні методи управління кредитними ризиками банківської установи і проаналізувати доцільність застосування методів управління кредитними ризиками в сучасних умовах.

У процесі проведення кредитних операцій банки зіштовхуються з кредитним ризиком. Необхідно зазначити, що для кожного виду кредитних угод притаманні свої специфічні причини та фактори, які визначають ступінь ризику. Тому для того, щоб виділити напрями управління кредитним ризиком, визначимо поняття кредитного ризику. Його визначень в економічній літературі чимало.

Так, П. Роуз надає таке визначення: кредитний ризик – це ймовірність того, що вартість частки активів банку, особливо кредитів, зменшиться або зведеться до нуля [1, с. 142].

Примостка Л. О. зазначає, що кредитний ризик визначається ймовірністю того, що позичальник не зможе виконати свої зобов'язання згідно з кредитною угодою [2, с. 85].

За визначенням Шевченко Р. І., кредитний ризик – це ризик несплати в установленний строк основного боргу і процентів за позичками, що належать кредиторю [3, с. 31].

Розглянувши основні інтерпретації поняття кредитного ризику, можна сформулювати таке його визначення. Кредитний ризик – це ризик несплати позичальником кредиторю основного боргу і процентів за його користування. Отже, під кредитним ризиком слід розуміти ймовірність, а точніше загрозу втрати банком частини своїх ресурсів, недотримання прибутків або збільшення витрат у результаті здійснення певних фінансових операцій.

Для зниження ризику ним необхідно керувати. З цією метою слід провести аналіз причин виникнення ризику, його оцінку, визначити методи зменшення ризику і правила їх використання. Відмічене коло питань вирішується методами реалізації банківського менеджменту. Методи зниження кредитного ризику комерційного банку можна поділити на дві групи: зовнішні і внутрішні.

У разі застосування зовнішніх методів управління кредитними ризиками банк прагне перерозподілити ризик, перекладаючи його частини на інших суб'єктів та/чи об'єкти. Найпоширенішими зовнішніми методами зниження кредитного ризику є: застава, гарантія (порука) та страхування.

Для договору застави характерна підпорядкованість чинності основного боргового зобов'язання: якщо боргове зобов'язання з якихось причин виявиться недійсним, то й договір застави не спричинить ніяких правових наслідків.

Гарантія (порука) як спосіб зниження кредитного ризику у вітчизняній практиці має три основні риси: підпорядкованість відповідальності гаранта чинності основного боргу; однорідність основного та додаткового боргових зобов'язань; виникнення ще одного боржника без втрати попереднього і без зміни кредитора за основним зобов'язанням. За допомогою гарантії (поруки) банк фактично перерозподіляє ризик, тим самим зменшуючи його.

Іншим зовнішнім методом зниження кредитного ризику є страхування. Суть його полягає в повній передачі ризику страховій установі [4, с. 46].

Сутність внутрішніх методів зниження кредитного ризику комерційного банку полягає у самострахуванні банком можливих втрат. Основними внутрішніми методами є [5, с. 95–96]:

аналіз кредитоспроможності позичальника – охоплює аналіз цілей кредитування, визначення джерел погашення кредиту, аналіз інформації про позичальника, забезпечення кредиту;

диверсифікованість кредитного портфеля – даний спосіб захисту від кредитного ризику становить розподіл коштів, що позичаються між: фізичними і юридичними особами, банками; підприємствами різних форм власності і різних сфер діяльності; галузями; країнами; продуктами;

встановлення кредитних лімітів і нормативів. Ліміти кредитного ризику встановлюють обмеження щодо концентрації кредитів. Нормативи кредитного ризику визначають оптимальні значення показників кредитної діяльності банку;

створення резервів на покриття збитків від кредитної діяльності – даний метод заснований на створенні резервів залежно від ступеня ризику кредиту;

ціноутворення кредитів з урахуванням кредитного ризику – полягає в тому, що відсоткова ставка за кредитами повинна враховувати премію за ризик неповернення кредиту.

У світовій банківській практиці використовуються методи зниження кредитного ризику за рахунок трансформації неліквідних активів у ліквідні цінні папери, що має назву сек'юритизації активів. У процесі сек'юритизації банки передають частину своїх майбутніх грошових потоків в обмін на можливість інвестувати отримані кошти в будь-які прибуткові проекти, тим самим нейтралізуючи небезпеку недоінвестування в банківській справі [6, с. 26].

Отже, якщо керівництво банку вирішило скористатися зовнішніми методами управління кредитними ризиками, то воно повинно розуміти негативні аспекти цього вибору: 1) залучення зовнішньої допомоги потребує додаткових витрат; 2) недостатньо розвинуте страхове законодавство щодо банківських установ може послужити розвитку шахрайства в цій галузі.

Стосовно внутрішніх методів управління кредитними ризиками, одним із проблемних способів зниження цього виду ризику є сек'юритизація активів, котрій приділяється недостатня увага у працях вітчизняних вчених. Однак, вважаємо, що у процесі формування ринку іпотечних кредитів виникають об'єктивні умови для активізації цього виду діяльності. Перспектива здійснення застосування методу сек'юритизації активів за вітчизняних умов залежить, насамперед, від подальшого розвитку фондового ринку, а також удосконалення інфраструктури суб'єктів фінансового ринку.

На думку автора, необхідне також удосконалення законодавчої бази, яка б регламентувала операції із сек'юритизації активів. Доцільно у законодавчих актах чітко визначити мету сек'юритизації, завдання, інструментарій, а також створити сприятливе правове поле, що передбачатиме як удосконалення чинних положень, наприклад, з організації рейтингової оцінки емітентів і цінних паперів, так і підготовку нових законодавчих актів.

Таким чином, поліпшення якості управління кредитними ризиками є передумовою підвищення ефективності банківської діяльності та конкурентоспроможності банківської системи України.

Наук. керівн. Рац О. М.

Література: 1. Роуз Питер С. Банковский менеджмент / Роуз Питер С. ; пер. с англ. со 2-го изд. – М. : Дело, 2006. – 768 с. 2. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку : навч. посібник / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2004. – 280 с. 3. Шевченко Р. І. Кредитування і контроль : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Р. І. Шевченко. – К. : КНЕУ, 2009. – 183 с. 4. Череп А. В. Управління кредитними ризиками в банку / А. В. Череп // Економічний простір. – 2011. – № 5/2. – С. 44–49. 5. Благодир Я. Я. Управління кредитними ризиками на основі удосконалення їх оцінки / Я. Я. Благодир // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 3. – С. 94–96. 6. Шевченко Р. І. Контроль та управління ризиками в кредитній діяльності банків / Р. І. Шевченко // Вісник НБУ. – 2010. – № 21. – С. 24–30.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ МАСОВИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ

Анотація. Визначено основні засади функціонування Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП); обґрунтовано необхідність її впровадження на території України як всеохоплюючої платіжної системи загального значення; проведено аналіз роботи НСМЕП та досліджено перспективи запровадження нових послуг, які можуть бути введені на базі цієї системи.

Аннотация. Определены основные принципы функционирования Национальной системы массовых электронных платежей (НСМЭП), обоснована необходимость ее внедрения на территории Украины как всеохватывающей платежной системы общего значения; проведен анализ работы НСМЭП и исследованы перспективы внедрения новых услуг, которые могут быть введены на базе этой системы.

Annotation. Foundations of National system of mass electronic payments, its place and role in the economic development of Ukraine were defined; its application spheres and possibilities were determined; the situation and perspectives for using National system of mass electronic payments were examined.

Ключові слова: Національна система масових електронних платежів (НСМЕП), Національний банк України (НБУ), чіп-модуль, смарт-картка, розрахунковий банк, процесинговий центр, термінал, ПІН-код, транзакція.

Необхідність удосконалення системи безготівкових розрахунків стосується впровадження прогресивних платіжних систем, Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП) тощо. НСМЕП – це внутрішньодержавна банківська багатомітентна платіжна система масових платежів, у якій розрахунки за товари та послуги, одержання готівки та інші операції здійснюються за допомогою платіжних смарт-карток за технологією, що розроблена Національним банком України.

Важливий внесок вирішення низки завдань організації НСМЕП викладено в роботах: Волошина І. В., В. Ігнатюк, Бансал В. К. та ін. НСМЕП працює в режимі промислової експлуатації із жовтня 2004 року. Досвід її роботи показав, що це сучасна, повноцінна, високозахищена, надійна смарт-картова платіжна система, орієнтована, передусім, на офф-лайн-виконання безготівкових розрахунків у НСМЕП, а також через Інтернет.

Метою створення НСМЕП є розроблення та впровадження в Україні відносно дешевої надійно захищеної автоматизованої системи безготівкових розрахунків, яка в основному розрахована на роботу в режимі офф-лайн.

Мета роботи – проаналізувати темпи зростання НСМЕП у світли конкурентності з міжнародними платіжними системами та виходу на якісно новий рівень діяльності.

Протягом першого півріччя 2010 року до НСМЕП вступило 6 банків: ЗАТ "Європейський банк раціонального фінансування" (м. Київ), ВАТ "Міжнародний інвестиційний банк" (м. Київ), ЗАТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК" (м. Київ), ТОВ "Оновлений комерційний сучасний інфраструктурний банк" (м. Львів), ВАТ "АКБ "Капітал" (м. Донецьк), АБ "МетаБанк" (м. Запоріжжя).

Ще 3 банки отримали дозвіл Платіжної організації НСМЕП на вступ до НСМЕП і знаходяться на стадії оформлення членства у системі: АКБ "Золоті ворота" (м. Харків), ВАТ "КРЕДОБАНК" (м. Львів), АКБ "Базис" (м. Харків) [1].

Крім того, дозвіл Платіжної організації НСМЕП на вступ до системи у якості учасників отримали ТОВ "АВТОР" та ТОВ "Інтерплат".

Таким чином, за станом на 01.07.2010 р. НСМЕП нараховує 55 членів, включаючи Національний банк України і УДППЗ "Укрпошта", та 6 учасників.

За даними Головного процесингового центру НСМЕП, протягом першого півріччя 2010 року банками – членами НСМЕП – було емітовано 128 990 карток.

Таким чином, загальна кількість карток НСМЕП за станом на 01.07.2010 р. становить 2 510 575 одиниць (рис. 1).

Лідерами з емісії платіжних карток НСМЕП залишились такі банки: АБ "Експрес-Банк" (1 042 тис. карток), АКБ "Імексбанк" (1 021 тис. карток), ВАТ "Мегабанк" (202 тис. карток), ВАТ "Банк Демарк" (98 тис. карток).

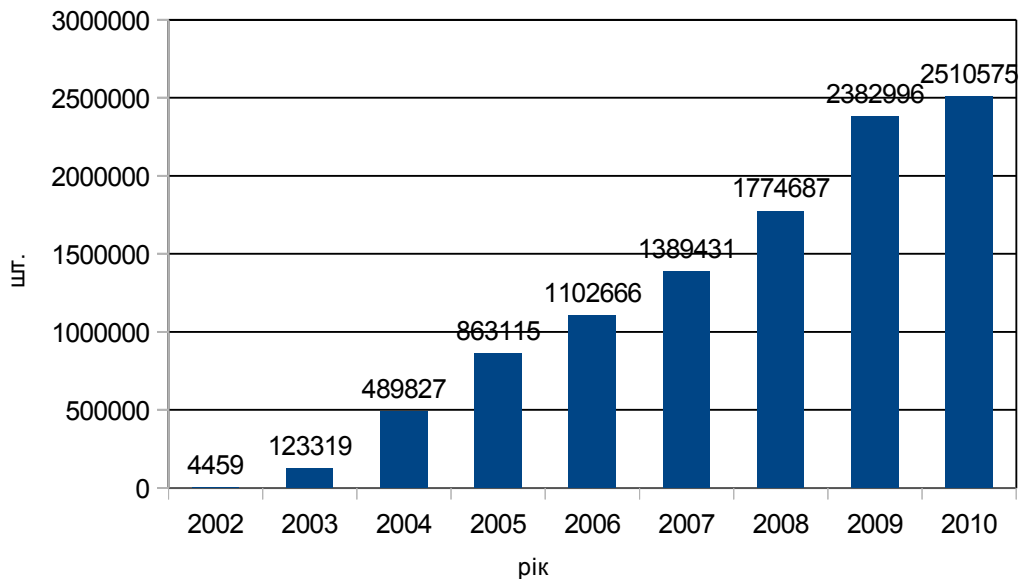

Рис. 1. Емісія платіжних карток НСМЕП за роками

У НСМЕП на кінець другого півріччя 2010 року термінальна мережа (банкомати і термінали) нараховувала 5 841 одиницю. Протягом півріччя кількість термінального обладнання збільшилась на 135 одиниць [2].

За кількістю одиниць термінального обладнання лідерами стали такі банки: АКБ "Імекс-банк" (1 807 одиниць), АБ "Експрес-Банк" (1 752 одиниці), ВАТ КБ "Хрещатик" (727 одиниць), ВАТ "Мегабанк" (360 одиниць) (рис. 2).

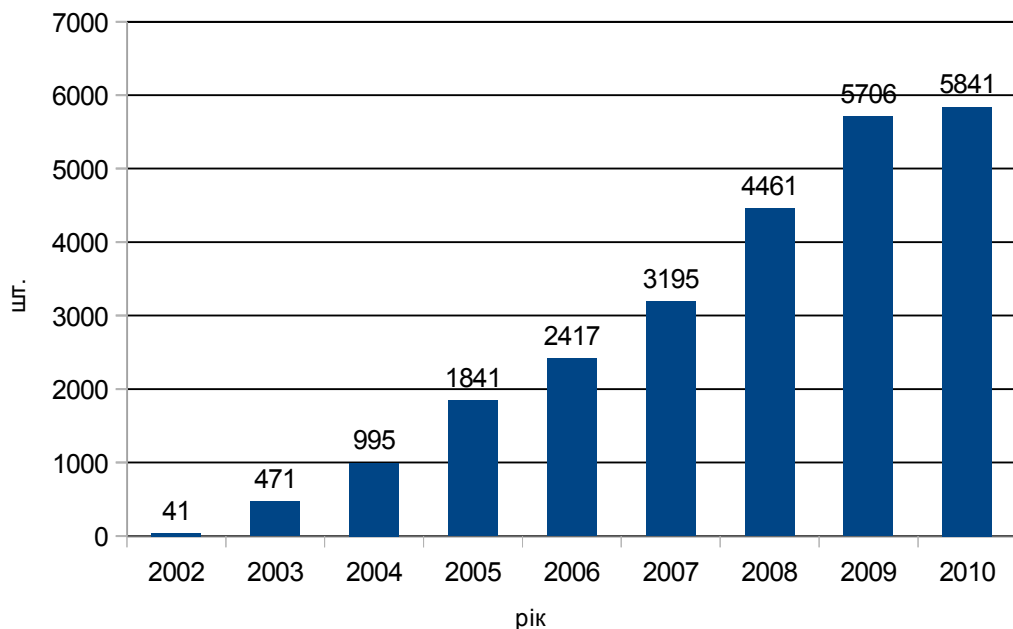

Рис. 2. Зростання кількості терміналів за роками

Свідченням зростання завантаження системи є постійне зростання оборотів НСМЕП. Обороти НСМЕП за перше півріччя 2010 року склали понад 9,4 млрд грн. На кінець півріччя наростаючі обороти НСМЕП перевищили відмітку 86,1 млрд грн.

Наведені результати стосовно перспектив розвитку НСМЕП дозволяють зробити висновки про необхідність подальшого розвитку системи шляхом збагачення технічних можливостей різних засобів комунікації та координації їх розвитку.

Статистичні показники функціонування НСМЕП (кількість емітованих карток, міжбанківських операцій, термінального обладнання та суми однієї операції протягом 2002 – 2010 років) указують на високі темпи поширення системи. Важливим моментом, який загальмовує розвиток НСМЕП, є те, що для прийому таких карток необхідно модернізувати термінали або взагалі встановити нові. Незважаючи на те, що кількість банків – членів організації – постійно збільшується, її членами залишаються невеликі банки, більшість з яких регіональні, відповідно з цього банки, що емітують картки такого зразка, охоплюють не дуже значний сегмент банківської сфери [3].

НСМЕП у нашій країні має великі перспективи. Однак банки, багато з яких мають майже (або) 100 % іноземний капітал, віддають перевагу карткам міжнародних платіжних систем, незважаючи на те, що 99 % емітованих таких карток використовуються на території України.

Результати дослідження дозволяють спрогнозувати стрімкий розвиток НСМЕП у нашій державі, але за умови наступного приєднання до системи нових членів, стабільності банківської системи, збільшення довіри населення до банків та віддання переваги безготівковим розрахункам.

Наук. керівн. Прохорова Ю. В.

Література: 1. Грошово-кредитна політика в Україні / Стельмах В. С., Єпіфанов А. О., Гребеник Н. І. та ін. ; за ред. В. І. Міщенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2008. – 421 с. 2. Гроші та кредит : підручник / Савлук М. І., Мороз А. М., Пуховкіна М. Ф. та ін. ; за заг. ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2007. – 602 с. 3. Башлай С. Картки НСМЕП: зручність, безпечність, перспектива / С. Башлай // Вісник НБУ. – 2009. – № 1.– С. 54–56.

УДК 336.717.1

Мануйленко Н. В.

Студент 6 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ РОБОТИ ОЩАДБАНКУ В КАРТКОВІЙ ПЛАТІЖНІЙ СИСТЕМІ ЯК ЧИННИК ЗНИЖЕННЯ ЙОГО КРЕДИТНОГО РИЗИКУ

Анотація. Визначено сутність поняття "платіжна картка НСМЕП". Побудовано правову модель структури НСМЕП. Розроблено систему показників якості роботи карткової платіжної системи та проаналізовано якість роботи НСМЕП.

Аннотация. Дано определение понятию "платежная карта НСМЭП". Построена правовая модель структуры НСМЭП. Разработана система показателей качества работы карточной платежной системы и проанализировано качество работы НСМЭП.

Annotation. The concept of "pay card NSMEP" is defined. The legal model of structure of NSMEP is built. The system of indexes of quality of work of the card pay system is developed and quality of work of NSMEP is analyzed.

Ключові слова: платіжна картка НСМЕП, банк-емітент, банк-еквайєр, учасники НСМЕП, процесинговий центр.

Метою даної статті є аналіз якості роботи банку в картковій платіжній системі як чинник зниження кредитного ризику банку.

Завданнями даної статті є:

визначити сутність поняття "платіжна картка НСМЕП";

побудувати правову модель структури НСМЕП;

розробити систему показників якості роботи карткової платіжної системи та проаналізувати якість роботи НСМЕП.

© Мануйленко Н. В., 2011

На сьогоднішній день операції з пластиковими картками стають усе більш популярними завдяки своїй зручності, надійності та швидкості здійснення операції. Проте, так чи інакше, операції з використанням пластикових карток пов'язані з кредитним ризиком. Даний ризик є невід'ємною складовою банківських ризиків і займає домінуюче становище в системі банківських ризиків. Кредитний ризик є визначальним ще й тому, що кредитні операції – це основний напрям діяльності банків і більшість банків нарощують масштаби кредитування. Для кожного виду банківських операцій характерні свої специфічні причини і чинники, що визначають ступінь ризику. Так, наприклад, виділяють три основні групи чинників кредитних ризиків банківських установ [1]:

- 1) чинники зовнішнього щодо банків та контрагентів середовища;
- 2) внутрішньобанківські чинники;
- 3) чинники, притаманні діяльності позичальника.

Треба зазначити, що одним із внутрішньобанківських чинників кредитного ризику є обсяги безготівкових розрахунків. Визначимо частку карткових розрахунків Ощадбанку у загальному обсязі безготівкових розрахунків (табл. 1).

Таблиця 1

Показники безготівкових розрахунків
(дані за станом на 01.04.2011 року [2])

Показники	Значення показників
Кількість активних платіжних карток Ощадбанку (шт.)	1 850 256
Загальна кількість активних платіжних карток (шт.)	29 845 724
Обсяг безготівкових операцій (шт.)	44 000 000
Питома вага загальної кількості активних ПК у загальному обсязі безготівкових операцій, %	67,83
Питома вага активних ПК Ощадбанку у загальному обсязі безготівкових операцій, %	4,21
Питома вага активних ПК Ощадбанку у загальній кількості активних ПК, %	6,19

Виходячи із розрахованих даних, можна сказати, що із 67,83 % загальної кількості активних карток активні платіжні карти Ощадбанку становлять 4,21 %. У загальній кількості активних платіжних карток активні платіжні карти Ощадбанку складають 6,19 %. До речі, Ощадбанк займає третє місце після ПриватБанку та Райффайзен Банку "Аваль" серед банків – членів платіжних систем – щодо кількості платіжних карток та інфраструктури їх обслуговування.

ВАТ "Ощадбанк" – повноправний член міжнародних платіжних систем Visa International і MasterCard International. Але, незважаючи на вагому підтримку НБУ щодо НСМЕП, державні Ощадний банк України та Укресімбанк не є членами НСМЕП. Проте 29.03.2011 р. Рада Платіжної організації НСМЕП надала дозвіл ВАТ "Ощадбанк" (м. Київ) на укладання договору приєднання та вступ до НСМЕП як емітента та еквайера [3]. Зі вступом до НСМЕП слід очікувати на збільшення обсягів карткових розрахунків банку.

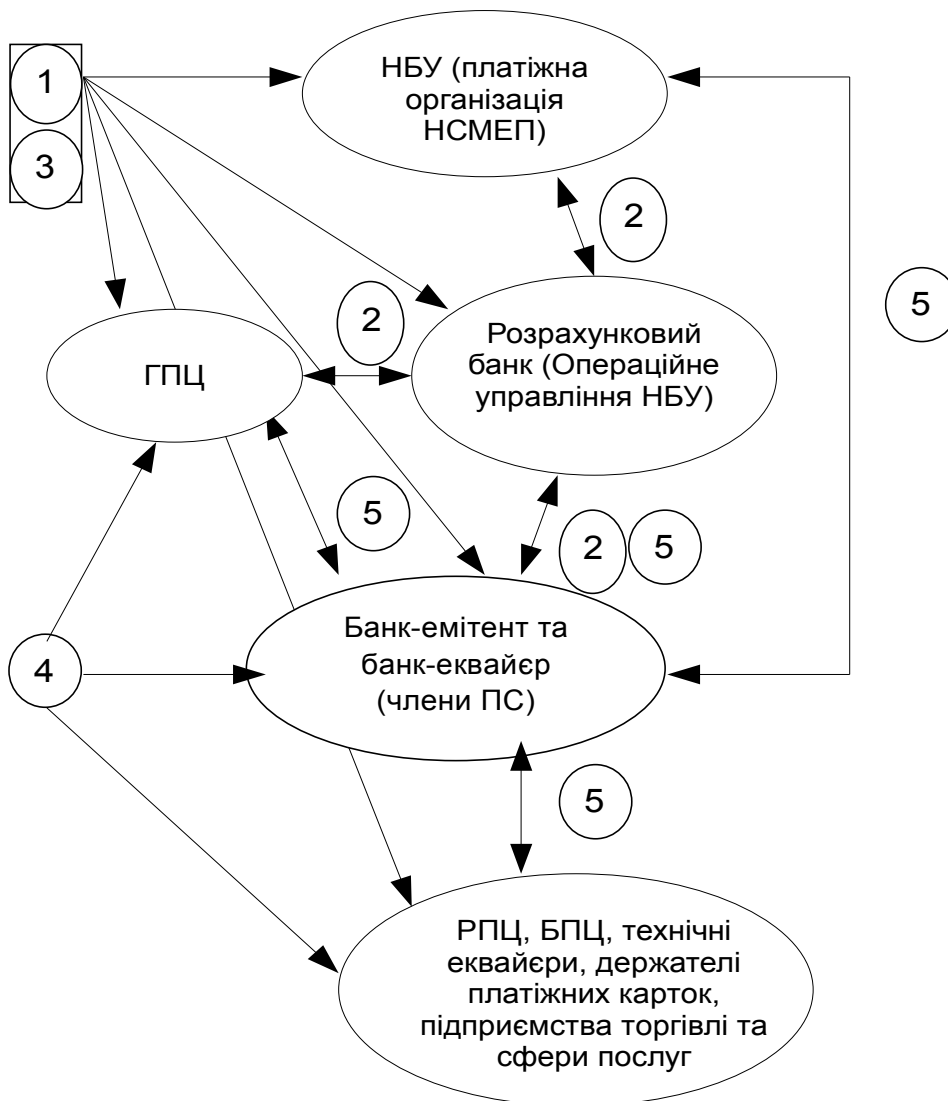
Платіжна картка НСМЕП – це смарт-картка, яка є формою електронної готівки, за допомогою якої можна здійснювати платіжні операції набагато швидше, бо немає необхідності чекати відповіді з банку (смарт-картка дозволяє проводити перевірку клієнта без відправлення запиту в банк), та яка має більш високий рівень безпеки і надійності порівняно з магнітними пластиковими картками. Таке визначення сформульовано автором за рахунок переваг, які має смарт-картка порівняно із звичайними картками [4].

На основі структури НСМЕП та нормативної бази, за допомогою якої сьогодні регламентується робота НСМЕП, можна побудувати правову модель структури НСМЕП (рисунок).

У даній правовій моделі спостерігається взаємозв'язок кожного елемента структури НСМЕП та документів, за допомогою яких здійснюється робота НСМЕП, тобто за допомогою якого правового документа регулюється діяльність того чи іншого учасника у структурі НСМЕП.

Забезпечення якості роботи банку в картковій платіжній системі є засобом зниження кредитного ризику банку. Наведемо кілька прикладів ризиків, які виникають при використанні пластикових карток. Такий ризик, як шахрайство з пластиковими картками, спричиняє появу кредитного ризику, наприклад, у разі викрадення картки за умови, що клієнт мав кредит і розраховувався за допомогою картки, або так зване некоректне використання картки, тобто нездатність клієнта розраховуватися за своїми зобов'язаннями до завершення пільгового безвідсоткового періоду, що, у свою чергу, збільшує розмір його боргу.

Таким чином, якщо банк забезпечить високу якість своєї роботи, зокрема обслуговування операцій клієнтів, то це значно знизить ймовірність появи кредитного ризику.

- 1) Правила НСМЕП;
- 2) Положення про здійснення НБУ взаєморозрахунків за операціями із застосуванням платіжних карток НСМЕП;
- 3) Перелік і тарифи на послуги, що надаються НБУ, який виконує функції платіжної організації НСМЕП, членам та учасникам НСМЕП;
- 4) Перелік і тарифи операцій з розрахункового обслуговування членів та учасників НСМЕП, що здійснюються НБУ, який виконує функції розрахункового банку НСМЕП;
- 5) Положення про порядок вступу банків до НСМЕП та припинення їх членства

Рис. Правова модель структури НСМЕП

Отже, проведемо аналіз якості роботи НСМЕП. Для цього розробимо систему показників аналізу якості роботи карткової платіжної системи та проаналізуємо якість роботи НСМЕП (табл. 2).

Показники якості роботи НСМЕП

№ п/п	Дані за станом на:	Середня кількість емітованих карток на 1 термінал (шт.)	Середня кількість терміналів на 1 члена ПС (шт.)	Середній розмір річних оборотів НСМЕП на 1 члена ПС (млн грн)	Середній річний оборот НСМЕП на 1 емітовану картку (грн)	Питома вага ПК НСМЕП у загальній кількості ПК (%)	Питома вага терміналів НСМЕП у загальній кількості терміналів (%)
1	01.01.2002	109	-	-	9419	0,12	0,28
2	01.01.2003	262	-	-	3463	2,01	2,17
3	01.01.2004	492	-	-	7989	4,25	3,76
4	01.01.2005	469	63	239	8030	5,05	5,51
5	01.01.2006	456	76	304	8832	4,45	5,71
6	01.01.2007	435	91	356	8977	4,28	5,15
7	01.01.2008	398	112	453	10209	4,31	4,73
8	01.01.2009	414	111	482	10518	6,17	4,93
9	01.01.2010	457	106	409	8457	9,14	5,65
10	01.01.2011	490	104	455	8954	9,86	5,47

У цілому за розрахованими даними (табл. 2) можна спостерігати позитивну тенденцію роботи НСМЕП. Треба зазначити, що спостерігається чітка тенденція до зростання показника середньої кількості емітованих карток на 1 термінал, зростання кількості членів платіжної системи, зростання середнього річного обороту НСМЕП на 1 члена платіжної системи і питома вага кількості платіжних карток НСМЕП у загальній кількості платіжних карток також має тенденцію до зростання.

Ураховуючи світовий досвід, для ефективного функціонування НСМЕП в Україні має бути емітовано не менше 10 мільйонів платіжних карток НСМЕП, має функціонувати щонайменше 100 тис. точок обслуговування (платіжних терміналів у торгівлі, транспорті, сфері послуг, банківських терміналів та банкоматів у банках), а впровадження системи "Інтерплат" дозволить кожному активному користувачеві Інтернету стати платником системи. Більше ніж у 300 населених пунктах України відкрито точки обслуговування за картками НСМЕП [5].

Треба зазначити, що участь ВАТ "Ощадбанк" у НСМЕП дає йому ряд переваг. Серед яких можна виділити такі [6, с. 105–106]: по-перше, збільшення кількості клієнтів. Запланована емісія 10 млн карток НСМЕП приведе до появи великої кількості платників, для переважної частини яких це буде пов'язано з відкриттям банківського рахунку. По-друге, зменшення витрат. Надання послуг, пов'язаних з електронною комерцією, потребує вкладання значних коштів в обладнання, організацію каналів зв'язку та створення служб технічної підтримки. Порівняння вартості підключення до системи Інтернет-платежів НСМЕП (постачання і налагодження програмних засобів, навчання персоналу та ін.) з вартістю підключення до інших карткових платіжних систем (VISA, Master Card або ін.) дуже відрізняє НСМЕП. Значно менша вартість проведення трансакції робить НСМЕП дуже привабливою. По-третє, на імідж банку позитивно впливає впровадження надійних і перспективних технологій. Це зумовлено тим, що участь НБУ та комерційних банків у НСМЕП підтверджує надійність і перспективність проекту.

Наук. керівн. Полтавська Є. О.

Література: 1. Ковальов О. Л. Класифікація банківських ризиків. Фактори, що впливають на кредитні ризики, і підходи до їх класифікації / О. Л. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2. – С. 63–68. 2. Загальні показники розвитку ринку платіжних карток в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. 3. Сайт асоціації "Український Союз Учасників Національної Системи Масових Електронних Платежів". – Режим доступу : <http://www.ansmer.kiev.ua>. 4. Красавцев Л. Чому смарт-картка краще магнітної пластикової картки? [Електронний ресурс] / Красавцев Л. – Режим доступу : <http://www.prostobank.ua>. 5. Національна система масових електронних платежів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. 6. Пиріг С. О. Платіжні системи : навч. посібник / С. О. Пиріг. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Анотація. Розглянуто історичний розвиток цінних паперів України та світу, визначено основні особливості ринку цінних паперів України порівняно зі світовими ринками.

Аннотация. Рассмотрено историческое развитие ценных бумаг Украины и мира, определены основные особенности рынка ценных бумаг Украины по сравнению с мировыми рынками.

Annotation. This paper presents the historical development of securities market of Ukraine and the world, the major features of Ukraine's securities market compared with world markets.

Ключові слова: цінні папери, виникнення, історія, ринок цінних паперів, фондова біржа, вексель.

Економіка країни будується на базі багатьох факторів. Одним з таких факторів виступає стан ринку цінних паперів. Він є важливою частиною фінансового сектору економіки і регулятором багатьох процесів ринкової системи кожної окремої країни та світу в цілому. Виникнення та розвиток цінних паперів як інструменту фінансового ринку є тривалим процесом, який не зупиняється і сьогодні. Важливо враховувати попередній досвід для ефективної діяльності в майбутньому. Дослідження процесів формування фінансового ринку виступає основою для ефективного управління ним не тільки в межах певної країни, а й у всьому світі.

Питанням розвитку ринку цінних паперів займалися багато вчених, як іноземних, так і вітчизняних. Серед іноземних вчених варто виділити Е. Бредлі, Р. Тьюлза, Т. Тьюлза [1] та ін. Серед вітчизняних відзначають окремо авторів В. Галанова, А. Басова [2], Є. Бесєдіна [3], С. Ткаченко [4], Р. Бівшева, О. Волошину [5] та інших, які вивчали національний розвиток ринку цінних паперів. Проте враховуючи великий обсяг робіт, спрямованих на вивчення розвитку цінних паперів, недостатньо розгорнутим є аналіз розвитку українського фондового ринку порівняно з іншими країнами світу в сучасних умовах.

Метою статті є визначення шляху розвитку ринку цінних паперів України на тлі світових ринків.

Виникнення цінних паперів пов'язують з тим історичним періодом, коли люди, отримавши необхідність переміщувати великі кількості товарів і грошей, зіткнулися з відсутністю економічно виправданого способу такого переміщення. Основні етапи розвитку цінних паперів наведені на рис. 1.

Прообразом фондових операцій був процес обміну однієї валюти на іншу між торговцями на ярмарках. З розвитком товарно-грошових відносин з'являється перший різновид цінних паперів – вексель. Він з'являється в Італії у XII ст., але першу товарну біржу організовують дещо пізніше – у XVI ст. у портовому місті Антверпен. У торгах на цій біржі брали участь представники багатьох країн. Місце проведення було обрано на перехресті торгових шляхів, до того ж ця перша біржа мала своє приміщення. Згодом товарні біржі з'являлися в багатьох великих містах, що викликало похваллення торгових відносин.

Товарні біржі були підготовчою платформою до виникнення фондових бірж. Одним із поштовхів до створення першої фондової біржі в Амстердамі у 1602 р. було прийняття першого вексельного уставу в Болонії у 1569 р. У цілому XVII ст. визначається як період великої активності фондової торгівлі – фондові біржі з'являлися в усіх розвинених країнах, і кожна з них встановлювала свій порядок торгів. У подальшому розвитку економіки фондовий ринок відігравав значну роль у процесі первісного накопичення капіталу, в банківській діяльності і у створенні перших акціонерних товариств.

У той час, коли виникають перші фондові біржі, в історію розвитку цінних паперів входить Україна, точніше, Російська імперія, частиною якої Україна тоді була. Розглянувши роботи [3; 5], можемо виділити три основних етапи розвитку українського ринку цінних паперів, залежно від політичного стану країни:

Україна у складі Російської імперії;

Україна у складі СРСР;

Україна як незалежна країна (рис. 2).

Розвиток цінних паперів у світі	
VI – V ст. до н. е.	Юристи перетворили самі документи, що засвідчують конкретні операції, в особливого роду товар, особливу систему цінностей, які не співпадають ні з товарами у власному значенні слова, ні з грошима
IX – X ст. н. е.	У зв'язку із занесенням рецепту виробництва паперу з Китаю до Західної Європи виконані на папері документи за конкретними операціями отримали загальне визнання як особливі об'єкти економічного обороту
Середина XII ст.	В Італії починається жваве використання векселів. Вексель – це перший класичний цінний папір, який поклав початок виникненню і розвитку фондового ринку, тобто Італія вважається батьківщиною векселя. Перші зразки векселів відносяться до 1157 р.
1531 р.	Перші торги на товарній біржі, які відбулися у Бельгійському портовому місті Антверпен. У них брали участь уряди Голландії, Франції, Німеччини, Англії, Бельгії і Іспанії

Поява перших фондових бірж у великих торгівельних містах країн Західної Європи

1545 р. – у Ліоні	1558 р. – у Гамбурзі	1566 р. – у Лондоні	1608 р. – в Амстердамі	1613 р. – у Бремені
1569 р.	Перший вексельний устав, який був прийнятий у Болонії			
1600 – 1628 рр.	Судновласники, купці, банкіри, промисловці почали об'єднуватися у перші акціонерні товариства з метою створення загального капіталу. Внесення паю оформлялося спеціальним документом, який був названий акцією			
1602 р.	Виникнення першої фондової біржі в Амстердамі			
XVIII ст.	Активізація ринку фондових цінностей і бурхливе зростання біржової торгівлі. Саме тоді утворилися біржі у Франції, Великобританії, Німеччині, Російській імперії та США. Число фондових бірж швидко збільшувалося і між ними формувалися тісні взаємозв'язки			
1773 р.	На перше місце в Європі виходить Лондонська фондова біржа			
Кінець XVIII ст. – початок XIX ст.	Роль фондової біржі зростає. Відбувається процес первісного накопичення капіталу. В країнах Європи і Америки з'являються перші акціонерні банки та промислові корпорації, хоча тоді операції з цінними паперами не мали суттєвого впливу на економічні процеси			
Кінець XIX ст.	З виникненням монополій, об'єднань підприємств і збільшенням емісії цінних паперів зростали як біржові, так і позабіржові обороти фінансових активів			
1929 р.	Падіння курсу на Нью-Йоркській фондовій біржі призвело до світової економічної кризи			
30 – 40 рр. XX ст.	Уряди більшості країн, що пережили кризу, взяли курс на проведення економічних реформ. У зв'язку з цим різко зросла роль держави в економіці. У США у 1933 р. було прийнято закон про цінні папери, і поступово фондовий ринок набув свого сучасного вигляду			
60-ті рр. XX ст.	На фондовому ринку помітним стає новий сплеск біржової активності. Після великих втрат Другої світової війни механізм фондової біржі сприяв перерозподілу грошових засобів на користь галузей, які забезпечували найбільшу норму прибутку			
Наш час	В обігу з'явилися євроакції та єврооблігації, які стали головним об'єктом операцій на світовому фінансовому ринку. Національні ринки фінансових активів функціонують у тісному взаємозв'язку один з одним. Емісія цінних паперів досягла таких розмірів, що в результаті міжнародний фондовий ринок став важливим елементом світової економіки			

Рис. 1. Світовий розвиток ринку цінних паперів

Розвиток цінних паперів на території України починаючи з середини XVIII ст.		
Формування ринку цінних паперів у Царській Росії. Три періоди розвитку		
Перший період – з 1769 р. до кінця 50-х років XIX ст. – час виникнення і початку становлення ринку цінних паперів, коли відбувався переважно обіг державних цінних паперів	Другий період – із 60-х років XIX ст. по 1897 р. – співпав із завершенням грошової реформи (введенням "золотої валюти"). Цей період вважається найважливішим, тому що охоплює розвиток ринку цінних паперів	Третій період – з 1897 р. по 1913 р. (початок Першої світової війни) – відповідає рясам становлення "зрілого" ринку цінних паперів
Цінні папери в умовах СРСР		
23 грудня 1917 р. (після РНК)	Усі операції з цінними паперами на території країни були заборонені. Були анульовані облігації внутрішніх та зовнішніх державних позик. Це зруйнувало фундамент міжнародного кредиту і торгових відносин між СРСР і Західними державами, але одночасно звільнило країну від платежів за державним боргом	
1922 – 1927 рр.	З метою максимального залучення вільних коштів для відновлення економіки уряд спробував перейти до активного використання цінних паперів на нових політичних та економічних умовах	
1927 р.	Державні підприємства були зобов'язані розміщувати всі запасні і резервні кошти в ДЦП. Склад кредиторів держави розширився до всіх юридичних осіб	
1930 р.	Операції з цінними паперами проводилися знову за твердим офіційним курсом, без урахування реального стану ринку	
1941 – 1945 рр.	Урядом було випущено чотири "військових позики" на загальну суму 72 млрд рубл. строком на 20 років, виходячи із 4 % річних	
1957 р.	Рада Міністрів СРСР прийняли постанову "Про державні позики, що розміщуються за підпискою серед трудящих Радянського Союзу", згідно з якими в основному припинився подальший випуск нових позик	
1957 р. – до розпаду СРСР	Цінні папери майже вийшли з народногосподарського обороту СРСР. З цього практично нульового стану починається відродження ринку цінних паперів	
Цінні папери в умовах незалежної України		
1988 – 1991 рр.	Підготовчий етап. 15 жовтня 1988 року Радою Міністрів СРСР прийнято Постанову «Про випуск підприємствами й організаціями цінних паперів», поява кооперативів, орендних підприємств	
1991 – 1994 рр.	Формування РЦП. Прийняття законів України «Про цінні папери й фондову біржу» й «Про господарчі товариства». Початок діяльності Української фондової біржі, виникнення й крах «фінансових пірамід». Початок випуску й обігу цінних паперів недержавними інститутами	
1994 – 1999 рр.	Прийняття Закону «Про участь Української фондової біржі в приватизаційних процесах». Утворення Державної комісії з цінних паперів і фондової біржі, створення Першої фондової торговельної системи. Поява українських «блакитних фішок» і рейтингових таблиць	
Початок XXI ст.	Публікація перших фондових індексів; формування ринку корпоративних облігацій й українських єврооблігацій. Виникнення ринку похідних цінних паперів; різке зростання капіталізації; завершення формування соціально-економічних інститутів ринку цінних паперів	

Рис. 2. Розвиток ринку цінних паперів в Україні

Дослідження етапів розвитку фондового ринку України, зокрема останнього етапу, надало можливість виявити такі особливості вітчизняного ринку цінних паперів:

- висока концентрація власності у сфері руху фіктивного капіталу, що проявляється в закріпленні великих пакетів акцій у руках окремих людей;
- перевага торгів на неорганізованому ринку;
- перевага торгів на позабіржовому ринку;
- професійні учасники ринку обслуговують обмежене коло великих інвесторів, а не широкі верстви населення, як в економічно розвинених країнах.

Цінні папери за законодавством України [6] – це грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передачі грошових та інших прав, що випливають з цих документів, іншим особам.

Та не всі документи, що відповідають цьому визначенню є цінними паперами. Для того щоб документ був цінним папером, він повинен відповідати наведеним нижче умовам (рис. 3).

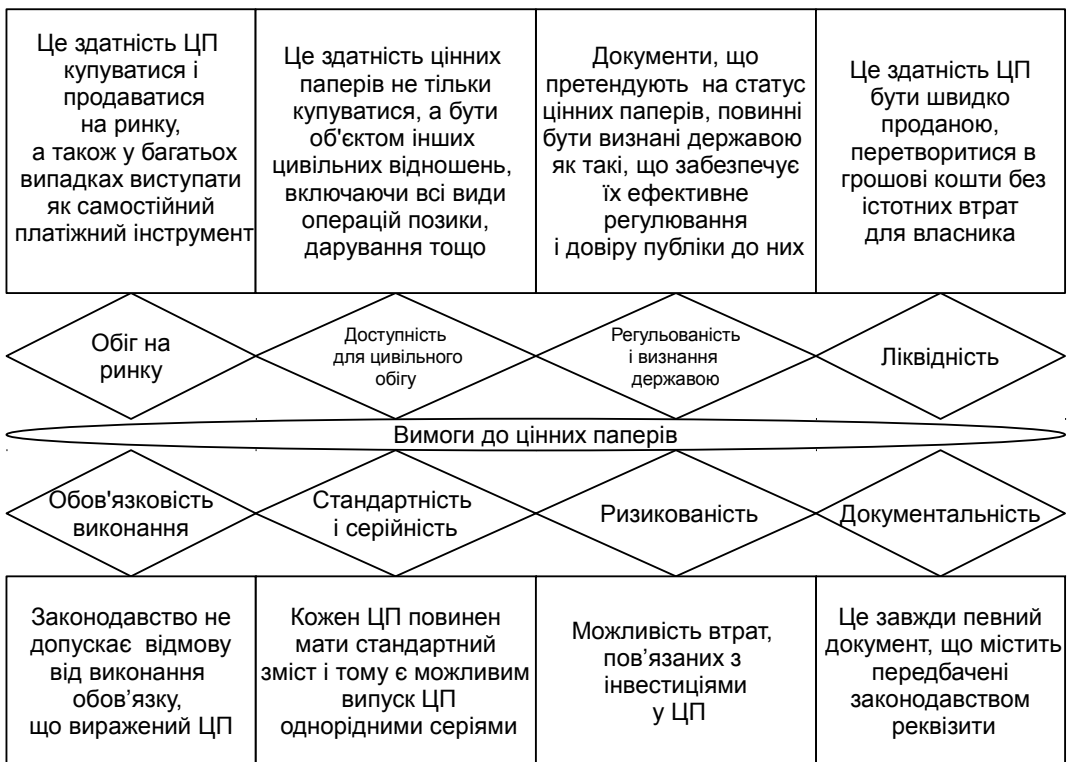

Рис. 3. Вимоги до цінних паперів

Тільки тоді, коли усі ці вимоги виконуються, документ можна вважати цінним папером.

Таким чином, історичний розвиток цінних паперів – тривалий і нестійкий процес. Розглянувши розвиток ринку цінних паперів України, можна сказати, що країна ще не досягла достатнього рівня розвитку. Цьому є декілька причин. По-перше, Україна не брала участі у первинному розвитку цінних паперів і всі принципово значущі положення були досягнені без її втручання. По-друге, у часи, коли Україна була у складі СРСР, цінні папери на деякий час навіть виводили з обороту і коли СРСР розпався, Україна виявилася невідповідною до діяльності на фондових ринках, як власних, так і світових. Усі нормативно-правові акти, законодавство щодо фондових ринків почало створюватися вже після отримання країною незалежності. І навіть маючи у розпорядженні досвід інших країн, достатньо важко зробити за 20 років те, що розвивалося майже десять сторіч.

Наук. керівн. Колесніченко В. Ф.

Література: 1. Тьюлз Р. Фондовый рынок / Тьюлз Р., Брэдли Э., Тьюлз Т.; пер. с англ. – 6-е изд. – М.: Инфра-М, 2000. – 648 с. 2. Рынок ценных бумаг: учебник / под ред. В. А. Галанова, А. И. Басова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 192 с. 3. Беседін Є. Історія розвитку біржового механізму фінансового ринку України / Є. Беседін // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – № 851. – С. 136–140. 4. Ткаченко С. Оцінка стану і перспективи розвитку фондового ринку України / С. Ткаченко // Вісник НБУ. – 2010. – № 8. – С. 44–50. 5. Бівшев Р. Етапи становлення та розвитку фондового ринку України / Р. Бівшев, О. Волошина // Вісник ДонНУЕТ. – 2008. – № 3 (39). – С. 9–14. 6. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. № 31 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

ШЛЯХИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ

Анотація. Розглянуто одну з основних проблем в управлінні закупівлями матеріальних ресурсів – вибір постачальника, який би найбільш ефективно забезпечив надійність логістичних процесів.

Аннотация. Рассмотрена одна из основных проблем в управлении закупками материальных ресурсов – выбор поставщика, который смог бы с наибольшим эффектом обеспечить надежность логистических процессов.

Annotation. One of major problems in management of purchases of material resources – the choice of the supplier of those from them which could provide reliability of logistical processes with the greatest effect is considered in the article.

Ключові слова: постачальник, закупівлі, постачання, рейтинг.

Різноманітність і велика кількість потенційних постачальників матеріальних потоків підвищує актуальність проблеми вибору тих з них, які змогли б з найбільшим ефектом забезпечити надійність логістичних процесів. Важливість вибору постачальника пояснюється не тільки функціонуванням на сучасному ринку великої кількості постачальників однакових матеріальних ресурсів, а й тим, що він повинен бути, перш за все, надійним партнером товаровиробника в реалізації його стратегії організації виробництва.

Мета статті – виявити проблеми, пов'язані з вибором постачальників, і запропонувати шляхи їх вирішення.

Дану проблему вивчали такі вчені, як: Неруш Ю. М., Гаджинский А. М. [1], Миротін Л. Б. [2].

Однією з основних проблем в управлінні закупівлями матеріальних ресурсів є вибір постачальника. Загострення конкуренції і зростання цін змушують компанії всерйоз задуматися про скорочення витрат. Як показують дослідження, близько 50 % резервів перебувають у сфері закупівель. Інші 50 % можна знайти в управлінні, організації виробництва, логістиці та інших сферах діяльності [3]. Тобто основний резерв – саме в оптимізації закупівлі. Найбільші компанії приділяють цій сфері підвищену увагу.

Пошук, обробка та аналіз інформації по ринках закупівель, постачальника – досить трудомісткий і довгий процес. Якщо організація шукає постачальника для важливої у стратегічному плані продукції, то необхідно пам'ятати, що "поганий" постачальник може викликати набагато більше проблем, ніж "погані" матеріали. Остаточний вибір постачальника проводиться особою, яка приймає рішення, і не може бути повністю формалізований [3].

Процес пошуку постачальників складається з таких етапів:

1. Пошук потенційних постачальників:

- оголошення конкурсу;
- вивчення рекламних матеріалів: фірмових каталогів, оголошень у засобах масової інформації і т. п.;
- відвідування виставок і ярмарків;
- листування і особисті контакти з можливими постачальниками.

2. Перевірка постачальників.

Однією з умов довгострокової роботи з новим постачальником є надійність, фінансова ліквідність компанії. У разі несамостійності або несумлінності постачальника у споживача можуть виникнути зриви у виконанні виробничих програм або ж прямі фінансові втрати. Відшкодування понесених збитків наштовхується, як правило, на певні труднощі. У зв'язку з цим підприємства вишукують різні способи, що дозволяють виявляти неналежних постачальників, наприклад, західні фірми нерідко вдаються до послуг спеціалізованих агентств, що готують довідки про постачальників, у тому числі і з використанням неформальних каналів.

Вітчизняні підприємства при виборі постачальника в наш час в основному покладаються на власну інформацію. При цьому на підприємстві, що має багато постачальників, може бути сформований список добре відомих, що заслуговують довіри, постачальників.

3. Аналіз потенційних постачальників.

Складений перелік потенційних постачальників аналізується на підставі спеціальних критеріїв, що дозволяють здійснити відбір прийнятних постачальників [1]. Кількість таких критеріїв може налічувати кілька десятків. Однак найчастіше обмежуються ціною і якістю продукції, а також

надійністю поставань, під якою розуміють дотримання постачальником зобов'язань за строками поставки, асортименту, комплектності, якості і кількості продукції, що поставляється.

До інших критеріїв, що беруться до уваги при виборі постачальника, відносять такі:

віддаленість постачальника від споживача;

терміни виконання поточних та екстрених замовлень;

наявність резервних потужностей;

організація управління якістю в постачальника;

психологічний клімат постачальника (можливості страйків);

здатність забезпечити поставку запасних частин протягом усього терміну служби обладнання, що постачається;

фінансове становище постачальника, його кредитоспроможність.

У результаті аналізу потенційних постачальників формується перелік конкретних постачальників, з якими проводиться робота з укладання договірних відносин.

4. Оцінка результатів роботи з постачальниками.

На вибір постачальника суттєво впливають результати роботи за вже укладеними договорами. Для цього розробляється спеціальна шкала оцінок, що дозволяє розрахувати рейтинг постачальника. Перед розрахунком рейтингу необхідно виконати диференціацію закуповуваних предметів праці [1]. Закуплені товари, сировина та комплектуючі вироби, як правило, нерівнозначні з точки зору цілей виробничого або торгового процесу. Відсутність деяких комплектуючих, потрібних регулярно, може призвести до зупинки виробничого процесу (так само як і дефіцит деяких товарів у торгівлі – до різкого падіння прибутку торговельного підприємства) [1]. Головним критерієм при виборі постачальника даної категорії предметів праці буде надійність поставання.

Якщо придбані предмети праці не є значущими з точки зору виробничого або торгового процесу, то при виборі їх постачальника головним критерієм будуть служити витрати на купівлю та доставку.

Наведемо приклад розрахунку рейтингу постачальника. Припустимо, що підприємству необхідно закупити товар А, дефіцит якого неприпустимий. Відповідно, на перше місце при виборі постачальника буде поставлений критерій надійності поставання. Значущість інших критеріїв встановлена, так само як і значущість першого, експертним шляхом співробітниками служби поставання і наведена в таблиці [2].

Таблиця

Приклад розрахунку рейтингу постачальника

Критерій вибору постачальника	Питома вага критерію	Оцінка значення критерію за десятибальною шкалою	Добуток питомої ваги критерію на оцінку
1. Надійність поставки	0,30	7	2,1
2. Ціна	0,25	6	1,5
3. Якість товару	0,15	8	1,2
4. Умови платежів	0,15	4	0,6
5. Можливість неплатових поставок	0,10	7	0,7
6. Фінансовий стан постачальника	0,5	4	0,2
Усього	1,00		6,3

Підсумкове значення рейтингу визначається шляхом підсумовування добуток значущості критерію на його оцінку для даного постачальника. Розраховуючи рейтинг для різних постачальників і порівнюючи отримані значення, визначають найкращого партнера.

Вибір постачальника є одним з найбільш важливих завдань закупівельної логістики. У сучасних умовах вибрати постачальника нелегко. Робота будь-якого підприємства залежить від наявності сировини, матеріалів, товарів і послуг, які поставляють йому інші організації. Жодна організація, підприємство, установа не є самодостатніми. Тому в даній статті запропоновано оптимальний метод вибору постачальника. Подальшому дослідженню підлягає вибір оптимального методу роботи з постачальниками.

Наук. керівн. Леонова Ю. О.

Література: 1. Гаджинский А. М. Логистика : учебник / А. М. Гаджинский. – М. : ИТК "Дашков и Ко", 2005. – 520 с. 2. Миротин Л. Б. Эффективная логистика : учебник / Л. Б. Миротин, О. Г. Порошина. – М. : Экзамен, 2009. – 356 с. 3. Бузукова Е. Закупки и поставщики : учебник / Е. Бузукова. – СПб. : Питер, 2009. – 432 с.

Студент 5 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто статистичний аналіз динаміки доходів населення України.

Аннотация. Рассмотрен статистический анализ динамики доходов населения Украины.

Annotation. Statistical analysis of Ukrainian population incomes dynamics is considered.

Ключові слова: реальний наявний дохід, всесвітня фінансова криза, доходи населення, індекс Джині, інфляція.

Матеріальний добробут населення в основному залежить від його сукупних доходів, що формуються з грошових та натуральних надходжень до сімейного бюджету: оплати праці, доходів від підприємницької діяльності, доходів від особистого господарства, пенсій, стипендій, різних допомог тощо. Від рівня доходів населення безпосередньо залежить рівень його забезпечення матеріальними та культурними благами, стан здоров'я і відтворення робочої сили. У переважній більшості домогосподарств (особливо сільських) умови побуту і праці є незадовільними, медичне, торговельне, культурне та інші види обслуговування – на низькому, неприпустимому для XXI ст. рівні.

Останнім часом в Україні склалася тяжка економічна ситуація. Незважаючи на те, що доходи населення з кожним роком зростають, ця тенденція не відображає реального економічного стану країни. У зв'язку з фінансовою кризою, зростанням курсу долара США щодо гривні та стрімко зростаючого показника інфляції економічний стан України постійно погіршується.

Незважаючи на реалізацію певних заходів щодо підвищення доходів населення, зменшення нерівності розподілу загальних доходів населення не відбулося. Індекс Джині, який дорівнює відношенню площі фігури, що утворюється між кривою Лоренца і лінією абсолютної рівності, до площі трикутника, що утворюється лінією абсолютної рівності й координатними осями, за загальними доходами збільшився з 0,252 у 2007 р. до 0,259 у 2008 р. [1].

За розрахунками, здійсненими Інститутом демографії та соціальних досліджень Національної академії наук на основі матеріалів Держкомстату України, рівень бідності в Україні у 2008 р. становив 27 %. За оцінкою ООН, 70 % населення України перебуває на межі бідності.

Доходи, які отримують громадяни України, низькі. До того ж громадяни не можуть використовувати їх повністю за власним бажанням, оскільки мусять сплатити з доходу податки й обов'язкові платежі. Для населення важлива лише та частина доходів, що залишається у його розпорядженні, або чисті грошові доходи.

Спостерігається значна диференціація оплати праці за видами економічної діяльності, а також значна диференціація оплати праці по регіонах. Середня величина оплати праці в усіх регіонах була вищою за прожитковий мінімум для працездатної особи, водночас лише у 4 із них заробітна плата перевищила середню по Україні: у м. Києві – 3 320 грн, Донецькій області – 2 196 грн, Київській – 2 104 грн, Дніпропетровській – 2 065 грн. Найнижчий рівень заробітної плати, який не перевищував 78 % від середнього з економіки, спостерігався у Тернопільській, Волинській, Чернігівській областях [2].

За 2010 р. загальний дохід населення країни склав 1 101 015 грн, це на 206 729 млн грн більше, ніж у попередньому році. Аналізуючи динаміку доходів з табл. 1, можна зробити висновок, що загальний дохід населення збільшувався кожен рік [2].

Таблиця 1

Динаміка доходів населення України

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Доходи населення (млн грн)	185 073	215 672	274 241	381 404	472 061	623 289	845 641	894 286	1 101 015

Але є інші показники, подані в табл. 2, які відображують більш реальний стан економічного положення населення країни. Це показники реального наявного доходу у відсотках до відповідного періоду попереднього року [3].

Таблиця 2

Реальний наявний дохід, у відсотках до відповідного періоду попереднього року

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Реальний наявний дохід, у % до відповідного періоду попереднього року	118,0	109,1	119,6	123,9	111,8	114,8	107,6	90,0	116,2

Наведені в табл. 2 дані показують, як не пропорційно змінюється реальний наявний дохід у відсотках до відповідного періоду попереднього року. У 2008 р. цей показник склав 107,6 %, у 2009 р. – 90 %, а у 2010 р. – 116,2 %. Це свідчить про те, що існують важливі фактори, які впливають на економічний стан країни, незважаючи на те, що загальний дохід населення з кожним роком постійно зростає [3]. До цих негативних факторів можна віднести всесвітню фінансову кризу, зростання курсу долара США щодо гривні, стрімко зростаючу інфляцію та нестабільне політичне становище країни.

Розглянемо показники реального наявного доходу у відсотках до відповідного періоду попереднього року (рисунок).

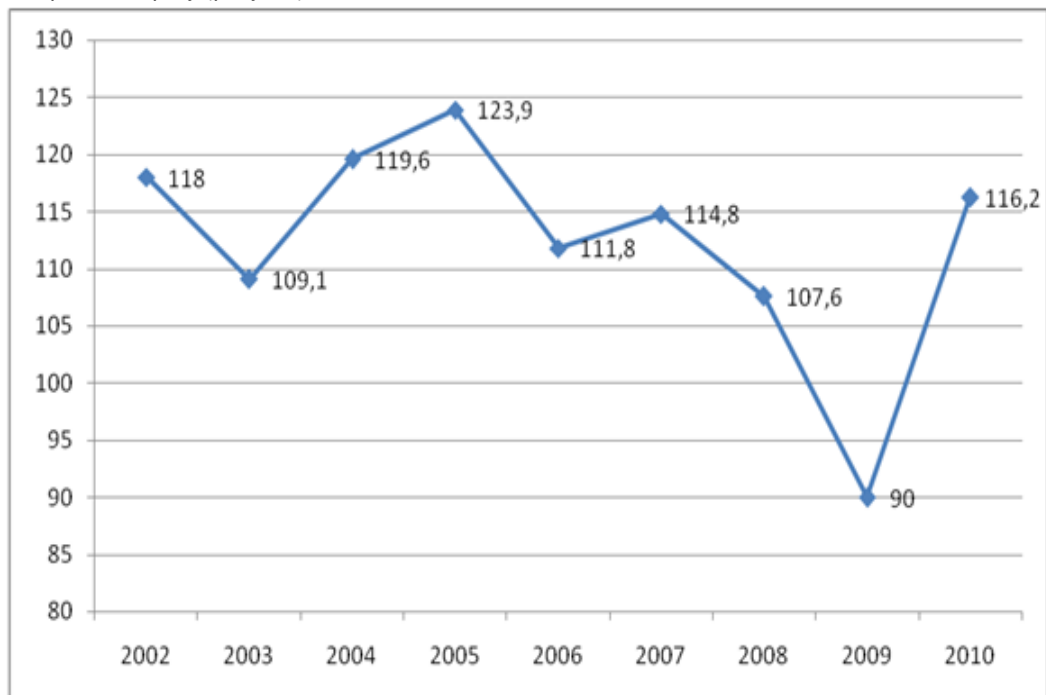

Рис. Реальний наявний дохід у відсотках до відповідного періоду попереднього року

На графіку видно, що існують сильні коливання цього показника протягом аналізованого періоду. У 2005 р. цей показник є найвищим за 9 років, а у 2009 р. – найнижчим.

За даними 2010 р., помітно, що економічна ситуація вперше за останні 5 років отримала позитивну динаміку.

У табл. 3 подано дані про дохід населення України протягом 4-х кварталів 2010 р.

Таблиця 3

Вихідні дані

Показник	I квартал 2010 р.	II квартал 2010 р.	III квартал 2010 р.	IV квартал 2010 р.
Доходи – усього (млн грн)	229 106	267 973	288 714	315 522
У відсотках до 2009 р.	118,8	123,5	123,8	125,6

Як видно з табл. 3, кожен квартал 2010 р. загальний дохід населення збільшувався десь на 18 – 25 % щодо відповідного кварталу попереднього року.

Таким чином, доходи населення України постійно зростають протягом 10 років, про що свідчать реальні доходи населення. При цьому у 2009 р. були найнижчі показники реального наявного доходу у відсотках до відповідного періоду попереднього року, що свідчить про те, як сильно фінансова криза вплинула на життя людей України, але у 2010 р. простежується динаміка зростання реальних доходів населення.

Наук. керівн. Грачов В. І.

Література: 1. Лекарь С. Скільки доходів ми одержали / С. Лекарь // Праця і зарплата. – 2008. – № 29. – С. 4–8.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
3. Саввов А. Доходи населення України та їх динаміка / А. Саввов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 2. – С. 121–126.

УДК 657.6:005.71-022.51

Пузанова А. І.

Студент 5 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Розглянуто питання сутності і необхідності діагностики фінансового стану малого підприємства, а також особливості його інформаційного забезпечення. Розроблено алгоритм проведення діагностики фінансового стану підприємства.

Аннотация. Рассмотрены вопросы сущности и необходимости диагностики финансового состояния малого предприятия, а также особенности его информационного обеспечения. Разработан алгоритм проведения диагностики финансового состояния предприятия.

Annotation. The article examines the nature and necessity of diagnostics of small businesses financial status, and especially its information provision. The algorithm for diagnosis of the financial condition of the company has been developed.

Ключові слова: мале підприємство, фінансовий стан, діагностика фінансового стану підприємства, фінансова звітність.

На сучасному етапі розвитку економіки України та подолання наслідків світової фінансової кризи все більшого значення набуває підтримка становлення та розвитку малого бізнесу. Вагома роль малих підприємств у забезпеченні конкурентного середовища, гнучкості національної економіки, зайнятості та доходів населення здобула широке визнання на всіх рівнях та знайшла свій вияв у здійсненні спеціальних заходів державної політики щодо підтримки розвитку малого бізнесу в Україні. Таким чином, у сучасних умовах господарювання діагностика фінансового стану – необхідна складова процесу управління малим підприємством. Головним напрямком його практичної реалізації є виявлення можливостей підвищення ефективності функціонування підприємства, визначення перспектив його розвитку. Виходячи з цього, на даному етапі розвитку ринкової економіки все більшої актуальності набуває проблематика правильної діагностики фінансового стану підприємства, який б відображав реальний стан підприємства із висвітленням найбільш сильних сторін та показував слабкі ланки функціонування підприємства та резерви для усунення цих недоліків функціонування підприємства.

Питанням діагностики фінансового стану, а також методики та організації обліку на малих підприємствах, складання звітності присвятили роботи такі автори: Горяйнова Ю. С. [1], Лень В. С., Гливенко В. В., Мних С. В., Афанасьєв М. В., Білоконенко Г. В. [2], Швиданенко Г. О., Олексик О. І. [3], Лігоненко Л. О. [4], Гетьман О. О., Шаповал В. М. [5], Поддєрьогін А. М., Петряєва З. Ф. та ін.

Метою написання статті є розкриття сутності діагностики фінансового стану малого підприємства, доведення важливості її проведення як ключового фактора для досягнення стійкого розвитку підприємства.

Відповідно до поставленої мети визначено сукупність основних завдань, спрямованих на її досягнення: розкрити сутність малого підприємства; визначити сутність діагностики фінансового стану як елементу інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень; дослідити методичні підходи та провести аналіз вітчизняної практики діагностики фінансового стану підприємств; розкрити особливості фінансової діагностики малого підприємства.

Об'єктом дослідження є фінансово-господарська діяльність малого підприємства.

Предметом дослідження обрано методичний інструментарій діагностики фінансового стану малого підприємства.

Суб'єкти малого підприємництва (СМП) – юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 70 млн гривень [6].

Загальні параметри розвитку малого підприємництва в Україні не відповідають можливостям і потребам української економіки. За кількістю малих підприємств, їхнім внеском до загального обсягу виробництва, зайнятістю працівників та іншими показниками Україна значно відстає від розвинених країн світу. Потенціал малого бізнесу як фактора розвитку економіки не вичерпано, актуальною є проблема розроблення та вдосконалення діагностики фінансового стану та розвитку малого підприємництва.

Термін "діагностика" походить від слова "діагноз", у перекладі з грецької означає "розпізнавання, вивчення". Аналіз наукових підходів до визначення поняття "діагностика" наведений у табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз наукових підходів до визначення поняття "діагностика"

Джерело	Визначення
Лігоненко Л. О. [4]	Дослідження минулого, теперішнього стану підприємства і передбачення ймовірності розвитку ситуації в оточенні, а її наслідком є обґрунтування заходів щодо вдосконалення системи управління, фінансового оздоровлення підприємства
Гетьман О. О., Шаповал В. М. [5]	Діагностика розглядається як засіб виявлення і визначення ознак та причин відхилень об'єкта від поставлених завдань і мети
Афанасьєв М. В., Білоконенко Г. В. [2]	Пріоритетним аспектом діагностики є оцінка фінансового стану з метою визначення первісних ознак майбутнього кризового стану
Швиданенко Г. О., Олексик О. І. [3]	Діагностика – процес розпізнавання і визначення негативних (кризових) явищ у діяльності підприємства на основі помічених локальних змін, установлених залежностей, а також особливо помітних явищ поточної діяльності підприємства

Діагностика фінансового стану направлена, перш за все, на оцінку стану малого підприємства з метою виявлення проблем розвитку і перспективних шляхів їх вирішення з послідовним забезпеченням рентабельності підприємства, збільшенням прибутковості. Прогнозування показує можливі шляхи економічного розвитку такого підприємства для досягнення стабілізації його діяльності за рахунок прийняття економічно обґрунтованих управлінських рішень. Кожний з варіантів лежить в основі сценарію майбутнього. Кожний елемент функціонування діагностики та прогнозування фінансово-економічної діяльності підприємства – це система, що має чисельні прями і зворотні зв'язки із зовнішнім середовищем та іншими елементами. Слід виділити елементи технологічної структури діагностики і прогнозування, які необхідні для реалізації їх функціонування в управлінні підприємствами малого бізнесу. До них відносяться принципи, методи, техніка, людський чинник, методика, процес, а також вхідна і вихідна інформація. Раціональна організація інформаційного забезпечення діагностики та прогнозування повинні виходити з переліку завдань, обов'язкових для їх вирішення, на основі яких визначається система необхідних аналітичних показників з такими ознаками: економічний зміст, форма, вид показника, періодичність отримання та ін.

Основним завданням діагностики фінансового стану є системна оцінка результативності господарської діяльності за кілька періодів, виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на неї, а також визначення реальної фінансової стійкості підприємства в цілому чи окремих аспектів його платоспроможності, кредитоспроможності, інвестиційної привабливості тощо.

Інформаційною базою діагностики фінансового стану малого підприємства є бухгалтерська фінансова звітність, тобто система показників, які відображають майновий і фінансовий стани підприємства на конкретну дату. Для малих підприємств встановлена скорочена квартальна і річна фінансова звітність у складі Балансу (форма № 1 м) та Звіту про фінансові результати (форма № 2 м), форма і порядок заповнення яких встановлюється П(С)БО 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва" [7].

Виступаючи в ролі основного джерела інформації, показники фінансової звітності застосовуються користувачами (табл. 2).

Таблиця 2

Користувачі фінансової звітності

Внутрішні	Зовнішні
1	2
1) керівник зацікавлений в інформації для прийняття рішень щодо подальшої діяльності підприємства;	1) клієнти виявляють інтерес до інформації щодо безперервності діяльності підприємства;

1	2
2) працівники і групи їх представників зацікавлені в інформації щодо стабільності та прибутковості роботодавців	2) уряди та урядові установи зацікавлені у розміщенні ресурсів, а отже, і у діяльності підприємства; 3) постачальники та інші торгові кредитори зацікавлені в інформації, яка дозволяє їм визначити, чи будуть вчасно сплачені заборговані їм суми; 4) громадськість зацікавлена в інформації щодо обсягів діяльності

Система діагностики фінансового стану підприємства базується на використанні алгоритмів, технологій, методів і показників.

Основними методами діагностики фінансового стану, які широко застосовуються у практиці господарської діяльності підприємств, є:

горизонтальний аналіз – у процесі аналізу визначають абсолютні й відносні зміни величин різних статей балансу за звітний період;

вертикальний аналіз – розрахунок питомої ваги окремих статей у загальній валюті балансу, тобто вивчення структури статей активу і пасиву на звітну дату;

коефіцієнтний аналіз – за його допомогою вивчають рівень і динаміку відносних показників фінансового стану, які розраховуються як відношення величин балансових статей чи інших абсолютних показників, що їх можна одержати на основі звітності;

факторний аналіз – застосовується для виявлення причин зміни абсолютних і відносних фінансових показників, а також для розрахунку впливу причин (факторів) на зміну фінансового показника, що його аналізують.

Діагностику фінансового стану малого підприємства рекомендується проводити у два етапи:

експрес-діагностика фінансового стану підприємства;

поглиблена діагностика фінансового стану підприємства.

Ці види діагностики забезпечують комплексний аналіз фінансового стану підприємства, що можна подати у виді алгоритму (рисунок).

Рис. Алгоритм проведення експрес- та поглибленої діагностики фінансового стану підприємства

Таким чином, експрес-діагностика встановлює результати оцінки фінансового стану й стійкості функціонування (фінансового "здоров'я") малого підприємства, а поглиблена діагностика передбачає не тільки оцінку фінансового стану підприємства, а й виявлення причин порушення пропорцій у фазах циклу кругообігу капіталу на підприємстві, динаміки зміни їх впливу на перебіг фінансової "хвороби" підприємства.

Отже, діагностика фінансового стану малого підприємства – це основний чинник, який дає змогу реально оцінити результати діяльності підприємства і спрогнозувати їх у майбутньому.

Розуміння фінансового стану підприємства та його своєчасна діагностика забезпечать всебічне вивчення і представлення діяльності малого підприємства, що в подальшому дозволить виявляти нові тенденції в його роботі, що потребують внесення змін в оперативне управління його фінансовою і господарською діяльністю, а також буде спрямоване на покращення його ефективності, конкурентоспроможності та прибутковості.

Наук. керівн. Прокопішина О. В.

Література: 1. Горайнова Ю. С. Облік та звітність малих підприємств згідно з МСФЗ / Ю. С. Горайнова, Л. Н. Стиренко // БізнесІнформ. – 2011. – № 2(2). – С. 91–93. 2. Афанасьєв М. В. Економічна діагностика / М. В. Афанасьєв, Г. В. Білоконенко. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 296 с. 3. Швиданенко Г. О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства : монографія / Г. О. Швиданенко, О. І. Олексик. – К. : КНЕУ, 2002. – 290 с. 4. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методичні заходи та практичний інструментарій / Л. О. Лігоненко – К. : КНЕУ, 2005. – 580 с. 5. Гетьман О. О. Економічна діагностика / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – К. : ВД "ЦУЛ", 2007. – 307 с. 6. Про державну підтримку малого підприємництва : Закон України від 19.10.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.615.0>. 7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва", затв. Наказом Міністерства фінансів України від 25 лютого 2000 р. № 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0161-00>.

Саверченко І. В.

УДК 657.421.1(477+100)

Студент 5 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ ІСНУЮЧИХ СИСТЕМ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ

Анотація. Розглянуто особливості практичного використання методик обліку запасів в Україні та зарубіжних країнах.

Аннотация. Рассмотрены особенности практического использования методик учета запасов в Украине и зарубежных странах.

Annotation. The features of the practical use of inventory techniques in Ukraine and other countries are considered.

Ключові слова: облік, матеріальні запаси, контроль, Національні стандарти бухгалтерського обліку, Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку.

Головною метою створення кожного підприємства є отримання прибутку, але вона є недосяжною в разі неналежної організації бухгалтерського фінансового обліку. Облік на підприємстві повинен здійснюватись безперервно, з чітким дотриманням норм, прописаних у діючому законодавстві, і відповідати вимогам, що регламентують ведення обліку на кожній з його ділянок.

Однією з найважливіших ділянок обліку на підприємстві є облік запасів, оскільки запаси, як правило, є найбільш важливою і значною частиною активів підприємства та займають особливе місце у складі його майна і тримають домінуючі позиції у структурі витрат.

Вивченням питання щодо організації та особливостей обліку запасів у розрізі України і зарубіжних країн займалися багато сучасних вчених та дослідників. Особливу увагу слід надати працям Губачової О. М., що досліджувала питання основних завдань обліку запасів у зарубіжних країнах та їх особливостей [1]. Також це питання у своїх дослідженнях розглядав Лучко М. Р., який детально проаналізував облік запасів у США [2]. Вченим, що досліджував систему обліку запасів в

Україні та її проблематику, є Охрамович О. Р., основною ідеєю праць якого було реформування системи обліку запасів та реформування бухгалтерського обліку країн СНД загалом [3].

Метою дослідження є визначення рис, характерних для систем обліку виробничих запасів в Україні та зарубіжних країнах.

Основним завданням дослідження є розгляд особливостей, що відрізняють вітчизняну систему обліку запасів від системи обліку матеріальних запасів у зарубіжних країнах.

Об'єктами даного дослідження є світова та вітчизняна системи бухгалтерського фінансового обліку.

Предметом дослідження є система обліку виробничих запасів, що використовується в Україні, та система обліку запасів у зарубіжних країнах.

Розмір прибутку підприємства та швидкість обігу вкладеного капіталу зазвичай залежать від ефективного використання матеріальних запасів. У зв'язку з цим облік запасів потребує великої уваги. На сьогодні в Україні діють Національні стандарти ведення бухгалтерського фінансового обліку, що засновані на міжнародних стандартах.

Облік наявності і руху запасів в Україні здійснюється лише на рахунках у системі постійного обліку запасів. Виробничі запаси складаються із сировини, основних і допоміжних матеріалів, купованих напівфабрикатів і комплектуючих виробів, будівельних матеріалів, тари і тарних матеріалів, відходів основного виробництва, що призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб [4].

Для узагальнення інформації про наявність і рух запасів сировини, матеріалів, комплектуючих виробів та інших запасів Планом рахунків бухгалтерського обліку передбачено рахунок 20 "Виробничі запаси" з його субрахунками.

У зарубіжних країнах до основних методів аналітичного обліку матеріальних запасів відносять:

- 1) метод періодичного обліку матеріальних запасів;
- 2) метод безперервного обліку матеріальних запасів.

Головна особливість методу періодичного обліку матеріальних запасів полягає у відсутності ведення детального обліку запасів протягом року. Проте в кінці кожного року обов'язково проводиться інвентаризація наявних запасів для встановлення рівня запасів на кінець звітної періоду. Собівартість реалізованих запасів не може бути визначена до тих пір, поки не буде завершена інвентаризація, оскільки її розмір визначається як сума нетто-вартості покупок та рівня матеріальних запасів на початок звітної періоду за вирахуванням рівня матеріальних запасів на кінець звітної періоду [5].

Сенс методу поточного обліку матеріальних запасів полягає у постійній, системній документації надходження і руху матеріальних запасів, їх кількості й вартості. Цей метод дозволяє забезпечити суворий контроль за операціями руху матеріальних запасів, попереджує про необхідність замовлення нових матеріалів у разі їх нестачі [5]. У результаті використання даного методу управлінський персонал може чітко встановлювати оптимальні обсяги замовлень на нові товари та вчасно мати інформацію про стан обсягу наявних запасів.

Загалом методи ведення обліку запасів в Україні та методи, що використовуються у зарубіжних країнах, мають багато спільних рис, але деякі відмінності все-таки існують.

Спільним є підхід до визначення поняття запасів. У зарубіжних країнах основні засади формування інформації про запаси, що міститься в обліку та фінансовій звітності, регламентуються Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 2 "Оцінка та відображення матеріально-виробничих запасів у контексті формування фактичної собівартості". В Україні таку саму роль відіграє П(С)БО 9 "Запаси", що, у свою чергу, базується на Національних стандартах.

Головною відмінністю між системами обліку запасів є різниця в кількості документів, що створюються при надходженні та вибутті виробничих запасів.

Надходження матеріалів на підприємство в Україні може бути здійснено на підставі товарно-транспортної накладної, виходячи з даних якої складається прибутковий ордер у двох примірниках. Перший примірник служить необхідною умовою для оприбуткування цінностей на склад. Другий екземпляр прибуткового ордера звітує про виконання доручення. Проте у зарубіжних країнах надходження матеріалів на підприємство оформляється рапортом, який складається у трьох примірниках. Основою складання даного рапорту є рахунок-фактура постачальника. Один екземпляр рапорту відправляють у відділ постачання для звірки з умовами розміщення замовлення, другий примірник – на склад, де повинні розміщуватися матеріали, а третій – залишають групі приймання. Примірник, котрий спочатку був направлений у відділ постачання, пізніше передають у фінансову бухгалтерію для розрахунків з постачальниками.

Стосовно вибуття виробничих запасів, то в Україні відпуск запасів проводиться в основному на виробництво продукції, при цьому випишується лімітно-забірна карта на місяць. Карта випишується у двох примірниках, перший примірник передається на склад, а другий – у цех. Проте у зарубіжних країнах вибуття матеріалів у виробництво здійснюється за вимогою. Вимогу випишують у трьох примірниках: перший — залишається на складі, другий – у групі матеріального обліку, третій — у особи, котра одержує матеріали. Вимога на основні матеріали відрізняється від вимоги на допоміжні матеріали за кольором бланка.

Таким чином, виходячи з результатів дослідження, можна зробити такі висновки.

Основні принципи формування у бухгалтерському обліку інформації про запаси в Україні загалом спираються на Національні стандарти, котрі, у свою чергу, базуються на Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку.

Кількість примірників документів, які складаються при операціях із відпуском та надходженням запасів на підприємстві у зарубіжних країнах, складає три екземпляри, у той час як в Україні складаються лише два примірники.

Збільшення кількості примірників документів, на думку автора, є позитивною рисою, яку слід перейняти у систему обліку матеріальних запасів, яка використовується в Україні. У такий спосіб можна полегшити контроль за кількостями відпущених запасів та отримувати більш детальну інформацію про стан надходження матеріальних запасів у цілому.

Проблематика вивчення й порівняння існуючих систем бухгалтерського фінансового обліку на даний момент є дуже актуальною темою для досліджень. Це стосується не тільки системи обліку матеріальних запасів, а й усіх його ділянок загалом. Детальне дослідження й аналіз особливостей обліку в зарубіжних країнах дозволить синтезувати їх позитивні риси та переваги в українську систему ведення бухгалтерії.

Наук. керівн. Писарчук О. В.

Література: 1. Губачова О. М. Облік у зарубіжних країнах : підручник / О. М. Губачова, С. І. Мельник. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 432 с. 2. Лучко М. Р. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах : навчальний посібник / М. Р. Лучко, І. Д. Бенько. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – 206 с. 3. Охрамович О. Р. Напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку в Україні / О. Р. Охрамович // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 4. 4. Виробничі запаси: бухгалтерський та податковий облік : збірник систематизованого законодавства // Бизнес. – 2006. – № 12. – С. 8–210. 5. Канцуров О. О. Застосування термінології міжнародних стандартів бухгалтерського обліку у нормативно-правовій базі України / О. О. Канцуров // Фінанси України. – 2006. – № 8. 6. Павлюк І. Проблеми бухгалтерського обліку виробничих запасів, товарів та пропозиції щодо їх вирішення / І. Павлюк // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 6.

Міщенко І. Ю.

УДК 657.22: 371.2

Студент 3 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ

Анотація. Розглянуто такі поняття, як "облікова політика", "політика обліку", завдання політики обліку бюджетної установи; динаміку розвитку освітніх послуг у розрізі рівнів закладів освіти, оскільки особливу увагу на ринку послуг серед бюджетних установ заслуговують вищі навчальні заклади.

Анотация. Рассмотрены такие понятия, как "учетная политика", "политика учета", задания политики учета бюджетного учреждения; динамика развития образовательных услуг в разрезе уровней заведений образования, так как особенное внимание на рынке услуг среди бюджетных учреждений заслуживают высшие учебные заведения.

Annotation. Such concepts, as "the registration policy", "a policy of the account", tasks of a policy of the account of budgetary establishment are considered; development dynamics of educational services as far as level of educational institutions are concerned, as especial attention in the market of services among budgetary establishments higher educational institutions deserve.

Ключові слова: облікова політика, політика обліку, бюджетна установа, бухгалтерський облік.

Актуальність статті обумовлює необхідність дослідження процесу формування облікової політики бюджетних установ. Доцільність формування облікової політики залежить не тільки від галузевих та інших особливостей діяльності, а й від форми власності, що вже не потребує доведення.

Вивчення й аналіз наукових праць переконує, що в основному увага науковців зосереджена на визначенні сутності поняття "облікова політика", дискусіях на тему змістовних складових розділів наказу про облікову політику [1 – 3], хоча ця проблема набагато ширша. Особливо важливою є проблема становлення облікової політики бюджетних установ.

© Міщенко І. Ю., 2011

Теоретичним підґрунтям вивчення облікової політики та бухгалтерського обліку в цілому в державному секторі є праці Свірко С. В., Левицької С. О., Житного П. Є., Александрова В. Т., Ворони О. І., Германчука П. К. та інших, однак у цих роботах недостатньо уваги виділялось поняттям "облікова політика" та "політика обліку".

Мінімально необхідна інформація про формування облікової політики підприємств міститься в Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", П(С)БО 1 та листі Міністерства фінансів України про облікову політику. Подальші, глибші дослідження забезпечуються існуючими вітчизняними науковими школами [4].

Мета дослідження – обґрунтування специфіки облікової політики бюджетних установ як важливого засіб формування інформації, необхідної для управління ними.

Об'єктом дослідження є облікова політика бюджетних установ.

Предмет дослідження – процес формування та проблеми становлення облікової політики бюджетних установ.

Бюджетні установи в Україні є своєрідними суб'єктами господарювання. Їх діяльність досить різнопланова і полягає у здійсненні функцій органами влади, фінансовими органами, органами казначейства, судовими органами, а також установами освіти, медичними закладами тощо. Особливої уваги на ринку послуг серед бюджетних установ заслуговують вищі навчальні заклади.

Динаміка розвитку освітніх послуг у розрізі рівнів закладів освіти свідчить, що найперспективнішими є послуги з надання вищої освіти, адже, порівнюючи чисельність студентів вищих навчальних закладів III – IV і I – II рівнів акредитації та учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, бачимо суттєві відмінності у тенденціях розвитку, що показано на рисунку.

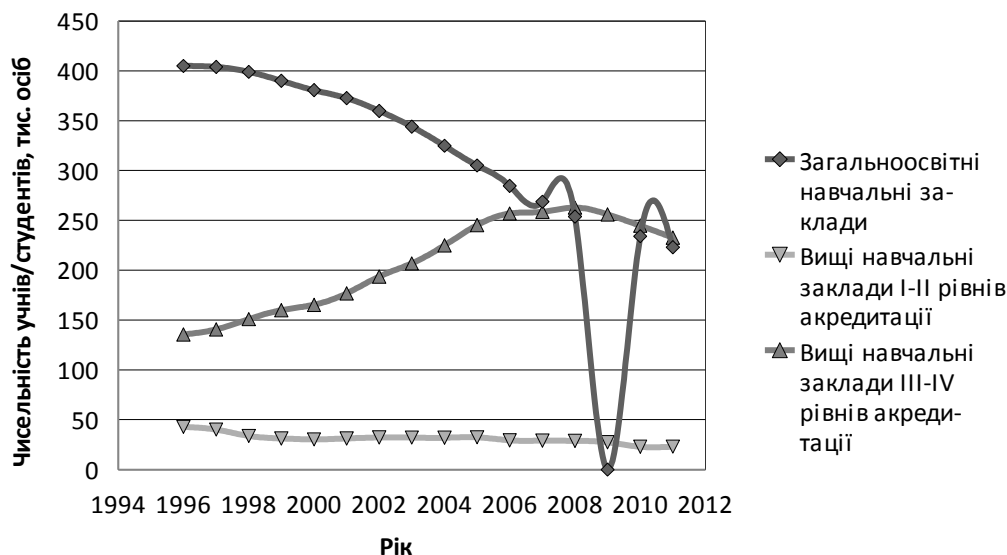

Рис. Основні заклади освіти у Харківській області [5]

Як видно з рисунка, кількість загальноосвітніх навчальних закладів за період 1995 – 2010 рр. скоротилася із 1008 до 917, вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації скоротилася із 50 до 33, а вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації зросла із 36 до 37.

Необхідність розвитку галузі вищої освіти зумовлена ще й тим, що за прогнозами ЮНЕСКО досягти високого рівня національного добробуту можуть тільки країни, які мають серед працездатного населення 40 – 60 % фахівців з вищою освітою. У двадцяти розвинених країнах, у яких працює 95 % учених світу, прибуток на душу населення щороку збільшується на 200 дол., а в країнах, де науковців небагато, – лише на 10 дол. [6, с. 12]. Ефективність послуг із надання вищої освіти не в останню чергу залежить від матеріально-технічного забезпечення, достатній рівень якого досягається раціональним плануванням і використанням коштів. Облікова політика бюджетної установи якраз і має підчинятися цілям управління, що дасть змогу включити у це поняття, окрім загальнонавчальних пунктів, ще й елементи планування, наприклад, порядок калькулювання собівартості платних послуг для мінімізації витрат на їх здійснення тощо.

Якщо абстрагуватися від зарубіжного досвіду, то при розгляді питання розвитку облікової політики в Україні першою стадією діалектичного процесу її становлення можна вважати її визначення у Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні".

Наступною стадією розвитку облікової політики закономірно має стати діалектичний взаємозв'язок облікової політики з такими ознаками, як глобалізація, інформатизація, віртуалізація економіки тощо, які вносять свої корективи та висувають нові вимоги до неї в будь-якого господарюючого суб'єкта. Тому метою формування облікової політики має бути не тільки вибір сукупності способів ведення бухгалтерського обліку, а й досягнення ефективності управління обліковими процесами, ефективності інформаційно-аналітичної підтримки прийняття управлінських рішень, оцінки впливу прийнятої системи ведення бухгалтерського обліку на фінансові результати

діяльності господарюючого суб'єкта, вибір оптимальної системи; управління процесами діяльності для досягнення оперативних і стратегічних цілей суб'єкта господарювання [6; 7].

Облікова політика – це не просто вибір форми ведення обліку, а й метод управління обліковим процесом, а в більш широкому розумінні – один із методів управління діяльністю суб'єкта господарювання.

Однак при цьому не треба забувати, що вибір методологічних прийомів обмежений. Водночас, не слід захоплюватися таким "креативним" обліком, який у разі потреби легко ототожнюється із незаконним. Соколов Я. В. радить зосереджуватися на "творчому реалізмі" [8, с. 52]. Це стає можливим завдяки переоцінці значення облікової політики як об'єкта пізнання, причиною якої може бути як розвиток об'єкта (облікової політики), так і розвиток суб'єкта (користувача, дослідника). У даному випадку закономірний розвиток вимог користувача інформації, підготовленої обліковою політикою, зумовлює розвиток об'єкта — облікової політики, необхідність пристосування інформації "на виході" із системи до вимог і потреб користувачів. Як стверджує Пушкар М. С., "часто одні лише методологічні принципи не можуть бути визначальними для прийняття рішення під час наукової діяльності, а вимагають урахування тих цінностей, які вважаються корисними для суспільного прогресу в даний історичний момент" [3, с. 119].

У контексті окресленої проблеми, виходячи з того, що слово "політика" означає сукупність дій, спрямованих на досягнення певної мети, треба розрізняти поняття "облікова політика", яке вказує на певну облікову спрямованість цих дій, обліковий характер методів і засобів, спосіб обліковування, та "політика обліку" – дефініцію дещо іншого, ширшого змісту, а саме як мету, цілі обліку, якими може бути як складання фінансової звітності, так і маніпулювання бухгалтерською методологією для створення таких показників і їх величин, які вигідні учасникам господарських процесів.

Отже, сукупність дій відповідального за облікову політику на підприємстві спрямовані на результативність обліку – ефективність наданої ним інформації, оскільки облікова політика при підприємницькій діяльності, яка пов'язана із виживанням на ринку товарів, робіт і послуг, орієнтацією на ефективність роботи та якість, нестандартністю підходів до вирішення проблемних питань та ризиком, має слугувати підтримкою оперативних та стратегічних інформаційних потреб користувачів, у тому числі тих, які мають особисту зацікавленість у результатах діяльності підприємства, Водночас політика обліку бюджетної установи має бути спрямована на інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління державними фінансами, забезпечення системи стратегічного бюджетного планування, досягнення ефективності всієї діяльності установи – як фінансової, так і господарської.

Введення нового поняття "політика обліку" зумовлене тим, що думку, яку висловив Я. Соколов щодо бухгалтерського обліку, можна застосовувати також до поняття облікової політики, а саме: створити безспірну дефініцію, яка відповідала б періодичним нормам, неможливо, оскільки вона буде нести в собі неточні й суперечливі положення [9, с. 50]. Ураховуючи те, що кожен термін має відображати суттєві сторони досліджуваного об'єкта, до бюджетних установ доцільно застосовувати термін "політика обліку".

Політика обліку бюджетної установи у деякі моменти відрізняється від облікової політики підприємства.

Завданнями політики обліку бюджетної установи мають стати:

закріплення базових принципів організації та ведення бухгалтерського обліку, планування діяльності бюджетної установи;

своєчасне попередження негативних явищ у фінансово-господарській діяльності;

виявлення й реалізація внутрішньогосподарських резервів;

контроль за наявністю та рухом як бюджетних, так і позабюджетних засобів, їх цільовим призначенням та раціональним використанням.

Таким чином, можна зробити висновки, що хоча в сучасній науковій літературі згадується поняття облікової політики бюджетної установи, проте недостатнє вивчення цієї проблеми призводить до того, що на практиці склався стереотипний підхід до формування облікової політики. Головні бухгалтери бюджетних установ нерідко формально підходять до розробки облікової політики. Таку позицію не можна вважати виправданою, оскільки в бюджетній установі є реальна можливість сформулювати на основі прийнятої облікової політики достатньо ефективну систему бухгалтерського обліку як елемента управління установою, адже своєчасне, повне та достовірне відображення проведених операцій дає змогу керівнику приймати обґрунтовані управлінські рішення, аналізувати роботу установи, здійснювати й контролювати цільове використання засобів на основі затвердженого кошторису, виявляти незаконні витрати, що підвищить ефективність обліку й фінансово-господарської діяльності бюджетної установи та використання як бюджетних коштів, так і коштів спеціального фонду.

Наук. керівн. Горяйнова Ю. С.

Література: 1. Житний П. Організаційно-методологічні засади формування облікової політики підприємства / П. Житний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 3. – С. 3–10. 2. Пантелійчук Л. Формування облікової політики підприємства / Л. Пантелійчук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 12. – С. 25–28. 3. Пушкар М. С. Облікова політика і звітність : навч. посібник / М. С. Пушкар. – Тернопіль, 2005. – 141 с. 4. Лист Міністерства фінансів України від 21.12.2005 р. № 31-34000-10-5/27793

"Про облікову політику". 5. http://uprstat.kharkov.ukrtel.net/ua/stat/stat_inf/osvita.html. 6. Шпанковська Н. Місце облікової політики підприємства в системі фінансового менеджменту / Н. Шпанковська, С. Мушнікова, Н. Котенко // Становлення облікової політики в Україні : тези доп. Всеукр. наук. конф. 18–19 травня 2007 р. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – С. 228–230. 7. Житний П. Організаційні аспекти формування облікової політики в умовах глобалізації / П. Житний // Становлення облікової політики в Україні : тези доп. Всеукр. наук. конф., 18 – 19 травня 2007 р. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – С. 181–182. 8. Соколов Я. В. Скептицизм в бухгалтерському учете / Я. В. Соколов // Бухгалтерский учет. – 2006. – № 10. – С. 49–52. 9. Петрова В. И. Тенденции развития теории бухгалтерского учета / В. И. Петрова, Ж. А. Чайковская // Бухгалтерский учет. – 2006. – № 11. – С. 48–51. 10. Федоренко В. Інвестиції та економіка України / В. Федоренко // Економіка України. – 2007. – № 5 (546). – С. 12–16.

УДК 657.471

Панфілова О. А.

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОБЛІКУ ВИТРАТ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Анотація. Розглянуто традиційні системи калькулювання і методи управління витратами, що використовуються в зарубіжних країнах, визначено їх переваги та недоліки.

Аннотация. Рассмотрены традиционные для отечественного учета системы калькулирования и методы управления расходами, которые используются в зарубежных странах, определены их преимущества и недостатки.

Annotation. The article deals with traditional national accounting calculation and methods of management costs, which are used in foreign countries, their strengths and weaknesses are defined.

Ключові слова: витрати, собівартість продукції, калькулювання собівартості, директ-костинг, стандарт-костинг, ABC-метод, таргет-костинг, кост-кліринг, "кайдзен-костинг", метод управління "точно в строк".

У сучасних умовах ефективність роботи кожного виробничого підприємства визначається, в першу чергу, його можливістю та вмінням мінімізувати свої витрати. На даний час на більшості вітчизняних підприємствах існують багато проблем з обліку витрат, які можуть бути вирішені за допомогою ефективної та раціональної системи управління витратами і використання методів управління витратами, в тому числі новітніх.

Питання вибору оптимального методу обліку витрат та системи калькулювання собівартості хвилював багатьох вчених – як економістів, так і спеціалістів технічних наук. Наприклад, систему обліку витрат "стандарт-кост" вперше почали використовувати на практиці американські раціоналізатори управління та бухгалтерського обліку: інженер Г. Емерсон, бухгалтери Ч. Гаррісон та Х. Гант. Серед науковців, що займаються цим питанням, слід назвати: Кальєніну Н. В., Гудима Д. Р., Власюка В. Г., І. Белоусову, Н. Чумаченко, Єрижев М. К. та багато інших.

Метою даної статті є вивчення вітчизняних та зарубіжних методів обліку витрат і систем калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг), визначення їх переваг та недоліків, а також вивчення найефективніших.

Об'єкт дослідження – витрати підприємства.

Предмет дослідження – методи обліку витрат та системи калькулювання собівартості продукції.

У вітчизняній практиці сформувався 3 основних методи обліку витрат на виробництво: на одиницю, на замовлення та на переділ, і 4 системи калькулювання собівартості: за змінними витратами, за повними витратами, за нормативними витратами та функціональна система ABC (калькулювання за видами діяльності).

Система "директ-костинг" має 2 модифікації. В одній об'єктом управління є виробнича собівартість у змінній її частині, в іншій – повна собівартість із обліком усіх змінних витрат (не тільки виробничих). Розрахунок і контроль витрат у змінній частині допомагає розробити підприємству ефективний план по прибутку, збуту й на їх основі – виробничий план, тобто досить обґрунтовано погоджує процес збуту й процес виробництва. Основна мета управління витратами "директ-костинг" – забезпечення покриття змінних витрат і наступної оптимізації (максимізації)

маржинального доходу. Основною перевагою системи є забезпечення оперативного калькулювання за рахунок подачі простої сигнальної інформації, що береться з даних фінансового обліку. Система "директ-костинг" забезпечує контроль між виробництвом і реалізацією в короткостроковій перспективі; дозволяє встановити нижню межу ціни і є інструментом поточного управління господарською діяльністю підприємства. Недолік – постійні витрати не пов'язані з доходом, а відносяться до періоду виникнення, тобто вважаються минулими або спожитими в момент їхнього відображення в обліку, а не в період споживання.

Система управління за повними витратами передбачає відображення в системі калькулювання й організації управління на основі цієї системи всіх витрат підприємства в розрізі виробничої й повної собівартості. При цій системі управління витратами контроль здійснюється й за постійними витратами підприємства. При цьому калькулювання здійснюється за центрами відповідальності. Такий підхід дає можливість оцінити й зіставити з доходом результати роботи кожного виробничого та невиробничого підрозділу та більш точно зіставити витрати періоду і доходу періоду.

Переваги системи "стандарт-кост" перед іншими системами обліку витрат на виробництво полягають у такому: система використовується для прийняття рішень, особливо якщо стандарти розроблені окремо за змінними елементами витрат, а також при правильно встановлених цінах на матеріали і нормах витрат на робочу силу; на підставі встановлених стандартів можна заздалегідь визначити суму очікуваних витрат на виробництво і реалізацію виробів, обчислити собівартість одиниці виробу для визначення цін, а також скласти звіт про прибутки та збитки. За цієї системи керівництво підприємства отримує інформацію про величину відхилень від нормативів і причини їх виникнення, яка використовується для оперативного прийняття управлінських рішень щодо усунення відхилень; менш складна техніка ведення обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції, оскільки заздалегідь відомі нормативні величини виробничих витрат; система "стандарт-кост" використовується для оцінки виконання встановленого замовлення; у разі правильної організації стандарт-косту облік ведеться за принципом виключення, тобто враховуються лише відхилення від стандартів, тобто бухгалтерський облік стає менш трудомістким. Недоліки – важко скласти стандарти згідно з технологічною картою виробництва, зміна цін ускладнює обчислення незавершеного виробництва і вартості залишків готових виробів на складі, у разі виконання підприємством різних за характером і типом замовлень за порівняно короткий час обчислювати стандарт на кожне замовлення незручно.

ABC-метод, або облік витрат на основі видів діяльності. Згідно з цим методом діяльність підприємства розглядається як процеси або робочі операції. Сума витрат впродовж періоду або на певний вид продукції визначається на основі витрат на здійснення сукупності відповідних процесів і операцій. Застосування цього методу передбачає виокремлення видів діяльності і операцій за ними, розширення наявної системи управлінського обліку. Перевагами даного методу є підвищення обґрунтованості віднесення накладних витрат на конкретний продукт, точніше калькулювання собівартості, забезпечення взаємозв'язку отриманої інформації з процесом формування витрат. На сучасних українських підприємствах є доцільним використовувати ABC-аналіз, бо у результаті впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, тотальної автоматизації і механізації виробництва частка прямих витрат у собівартості постійно знижується. Тобто стає зрозумілим, що для сучасного підприємства характерним має стати пошук шляхів управління не стільки прямими, а накладними витратами, а це ефективно та раціонально може бути здійснено за допомогою ABC-аналізу.

Метод обліку витрат залежить від галузі промисловості та технічного процесу. З метою управлінського обліку підприємства самостійно обирають один з чотирьох підходів, але на сьогодні ці підходи застаріли, з'явилися абсолютно нові методи обліку витрат і системи калькулювання собівартості, розробка та впровадження яких активно ведеться в таких країнах, як США, Японія, Німеччина, Франція та інших країнах Західної Європи. Особливістю зарубіжної практики обліку є те, що системи калькулювання тісно пов'язані з моделями управління підприємствами, тобто під певний метод управління розробляється система обліку (наприклад, система зворотної калькуляції для моделі управління "точно в строк") або система обліку виростає у відповідний метод управління, як це трапилось з функціональною системою ABC, яка стала концепцією управління ABM (Activity based management).

Наведемо найбільш розповсюджені у світовій практиці методи управління та спеціальні системи калькулювання собівартості продукції: цільове калькулювання (Target costing), "кайдзен-костинг", метод управління "точно в строк" ("Just in time"), "за останньою операцією", метод "Тариф-час-машина", еквівалентне калькулювання, система обліку пропускну здатності, функціонально-вартісний аналіз, калькулювання собівартості методом зворотного списання. Розглянемо деякі з них.

Цільове калькулювання – калькулювання собівартості на основі ціни. Target costing – це ринково орієнтована система управління витратами і визначення собівартості виробу чи послуги на основі цільової ціни, тобто такої ціни, яку покупець бажає та готовий заплатити. Сутність системи полягає в тому, що спочатку відділ маркетингу визначає прийнятні для покупців характеристики та ціну. Потім шляхом вирахування із цільової ціни частини необхідного прибутку розраховується максимально допустима собівартість, що забезпечує бажаний рівень витрат та якості. Особливість цільового калькулювання полягає в тому, що описувані витрати тільки очікуються в майбутньому і необхідно визначити, як вони вплинуть на рівень рентабельності виробу. При цьому виконується основне завдання: визначення такої собівартості з урахуванням відповідності вимогам ринку за всіма якісними характеристиками, яка при ціні, жорстко заданій ринком, дозволить отри-

мати запланований прибуток. Цей підхід дуже розповсюджений в Японії ще з 60-х рр. ХХ ст. Найпершою її впровадила корпорація Toyota в 1965 р. Найбільшого розповсюдження Target costing отримала на підприємствах, що працюють, перш за все, в інноваційних галузях: автомобілебудування, виробництво електроніки, комп'ютерні та цифрові технології. Сьогодні в Японії більше 80 % великих компаній (Toyota, Daihatsu, Nissan, Matsushita, NEC, Sony, Cannon, Olympus, Nippon) активно працюють за системою таргет-костинг. У США та Європі кількість таких не така велика, але і там таргет-костинг знаходить прихильників: Daimler/Chrysler, Procter & Gamble, Caterpillar, ITT Automotive [1]. Застосування системи "таргет-кост" на вітчизняних підприємствах було б схожим із системою "стандарт-кост", тобто собівартість продукції (товарів, робіт, послуг) повинна бути встановлена заздалегідь так, щоб відхилення були мінімальними, і відображена в обліку за своїм плановим значенням. Для цього необхідно володіти точною інформацією щодо побажань споживачів та виробничих можливостей підприємства, встановити, які процеси і як можливо вдосконалити при відповідному рівні якості та ціни.

Ще одним новітнім методом управління витратами є кайзен-костинг. Він застосовується для досягнення цільової собівартості, але на відміну від таргет-костингу полягає в постійному вдосконаленні якості процесів на всьому підприємстві за участі всіх його працівників, що дає можливість зменшити непродуктивні витрати. Перевагою кайзен-костингу є те, що він забезпечує постійне зменшення витрат і утримання їх на заданому рівні, а основним недоліком є необхідність мотивації працівників, що підтримує залучення персоналу в діяльність підприємства [2]. На думку автора, застосування певних елементів даної системи на українських підприємствах мало б позитивний результат. По-перше, орієнтація на цільову собівартість передбачає те, що товар матиме попит на ринку. По-друге, важливим є управління собівартістю та можливість внесення змін не лише на початкових етапах, при плануванні та розробці процесів виробництва, але й у ході самого процесу виробництва, на кожному його етапі. І, по-третє, в даній системі ключовим моментом є залучення працівників до покращення ефективності діяльності підприємства. Саме це, на думку автора, може бути перешкодою при впровадженні, оскільки створення корпоративної культури та мотивація працівників є складним завданням. Взаємодія методів таргет-костингу та кайзен-костингу дасть змогу ефективно управляти собівартістю.

Кост-кліринг – один з найжорсткіших методів управління витратами. У результаті його застосування відбувається зменшення витрат на оплату праці і, як наслідок, скорочення штату працівників, вивільнення і продаж не використовуваних або мало використовуваних активів, повне або значне зменшення витрат на соціальну сферу. Метою кост-клірингу є швидке скорочення витрат підприємства без шкоди для його діяльності та перспектив розвитку. Також даний метод орієнтований більше на витрати, що виникають у внутрішньому і зовнішньому середовищах. Отже, перевагою кост-клірингу є те, що він дає можливість скоротити витрати підприємства, а недоліками – значна жорсткість, бо він передбачає зменшення витрат на заробітну плату і скорочення персоналу; використання його час від часу або лише в окремих підрозділах підприємства не дасть очікуваних результатів [3]. Щодо застосування даної системи на українських підприємствах, то слід зазначити, що у вітчизняній практиці спостерігаються певні її елементи (такі, як скорочення штату, скорочення заробітної плати, витрат на соціальні заходи). Так, наприклад, при приватизації великих підприємств мали місце скорочення персоналу, закриття дитсадків, санаторіїв, дитячих садків, столових, що знаходились в інфраструктурі цього підприємства. На думку автора, застосування цієї системи є прийнятним в умовах збитковості підприємства чи при кризових явищах, але впровадження її на постійній основі не матиме довготривалих позитивних результатів.

Концепція "Just in time" базується на "витягаючій" технології організації й управління виробництвом, тобто мінімізуються незавершене виробництво за рахунок безперебійного та синхронного зіставлення потреби та її забезпечення в будь-якій ланці виробничого циклу. З початку 1980-х рр. система почала успішно розвиватись в США (корпорації "Дженерал Електрик", "Дженерал Моторс", "Форд", "Крайслер"), потім отримала своє розповсюдження у Франції, Німеччині та інших країнах Західної Європи [4]. Від цієї системи на вітчизняні підприємства можливо перенесення таких моментів: складання планів поставок сировини та матеріалів, виробничих планів, планів продажів, виходячи з даних за минулі періоди, тобто необхідна оптимізація використання виробничих потужностей та випуск продукції відповідно до існуючого попиту на неї; кадрове забезпечення та організація праці; підписання угод на відвантаження продукції з встановленням точних строків, кількості, якості та штрафних санкцій за невиконання домовленостей; впровадження новітніх технологій виробництва та сучасного обладнання.

Калькуляція собівартості методом зворотного списання (Back Flush Costing) була розроблена в Японії в 70-х рр. ХХ ст. та застосовується на підприємствах, що впровадили концепцію управління "точно в строк". Головною рисою цієї системи калькулювання є спрощення обліку, що дозволяє об'єднати декілька операцій в одну, а деякі бухгалтерські записи виключити зовсім. Окремі рахунки можуть бути замінені об'єднаними рахунками. Перш за все, це стосується використання одного рахунку "Конверсійні витрати" замість двох "Прямі трудові витрати" та "Виробничі накладні витрати". Крім того, більша частина сировини та матеріалів одразу потрапляє у виробництво, тому можливо використовувати новий рахунок "Сировина та матеріали в виробництві (замість "Запаси" та "Незавершене виробництво")", залишок у дебеті якого (якщо є) показує наявність запасу матеріалів та незавершеного виробництва. Усі або частина собівартості продукції визначається вже після того, як виробництво завершено. Вартість завершеної виконаної роботи потім вираховується із залишку на рахунку "Сировина та матеріали в виробництві". Такий крок називається поствиробничим або зворотним списанням.

Функціонально-вартісний аналіз почав активно застосовуватись у промисловості із 1960-х рр., перш за все в США. Зараз він є найбільш популярним у виробництвах, де більшу частину витрат складають не прямі витрати, а накладні витрати (галузі сфери послуг). Сутність цього методу полягає в аналізі витрат на виконання виробом його функцій (призначення чи ролі) – всі об'єкти розглядаються як сукупність функцій, що вони повинні виконувати. Функції аналізуються на предмет необхідності та корисності і поділяються на основні (визначають призначення виробу), допоміжні (сприяють виконанню основних) та непотрібні (не сприяють виконанню основних). Метою функціонально-вартісного аналізу є розвиток корисних функцій при оптимальному співвідношенні між їх значущістю для споживачів та витратами на їх здійснення, зниження собівартості шляхом усунення непотрібних функцій [5].

Таким чином, специфічні методи калькулювання дозволяють керувати витратами чи собівартістю продукції, а обов'язки щодо обліку таких витрат вийшли далеко за межі обов'язків бухгалтерського відділу. Саме тут видно протиріччя українських та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку: вітчизняні бухгалтерії стають центрами збору аналітичної та статистичної інформації, не маючи можливості вплинути на реальні процеси. Тому необхідно, щоб основним видом обліку приймався управлінський облік, виходячи з досвіду зарубіжних країн. Варто зазначити, що впровадження більшості наведених методів калькулювання на українських підприємствах потребує значних витрат та тривалого періоду і повинно носити комплексний характер, що досить нелегко в умовах нестабільної економічної ситуації. Тому на вітчизняних підприємствах потрібно впроваджувати найбільш прийнятні для впровадження в короткостроковому періоді елементи сучасних систем калькулювання собівартості, таких, як таргет-костинг, кайзен-костинг, "just in time", оскільки навіть часткове їх використання позитивно відобразиться на результатах діяльності підприємства.

Наук. керівн. Безкоровайна Л. В.

Література: 1. Славников Д. В. TARGET COSTING как метод целевого стратегического управления затратами [Электронный ресурс] / Д. В. Славников. // Менеджмент в России и за рубежом. – 2005. – № 6. – Режим доступа : <http://www.dis.ru/library/manag/archive/2005/6/3939.html>. 2. Белоусова И. Проблемы учета производственных затрат и калькулирования себестоимости продукции в промышленности / И. Белоусова, Н. Чумаченко // Бухгалтерский учет и аудит. – 2009. – № 4. – С. 3–10. 3. Глинський Ю. М. Новые методы управленческого учета. Ч. 1 [Электронный ресурс] / Ю. М. Глинський. – Режим доступа : <http://www.goar.ru>. 4. Экономический словарь / Е. Г. Багудина [и др.] ; отв. ред. А. И. Архипов. – М. : ТК "Велби", Изд-во "Проспект", 2004. – 624 с. 5. Кальєніна Н. В. Методи управління витратами, їх переваги та недоліки / Н. В. Кальєніна // Держава та регіони. – 2007. – № 5. – С. 32–35.

Царенко І. М.

УДК 004.78:657.3

Студент 3 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

Анотація. Розглянуто ряд можливих напрямків автоматизації обліку в бюджетних установах та визначено найбільш пріоритетні з них.

Аннотация. Рассмотрен ряд возможных направлений автоматизации учета в бюджетных учреждениях, а также определены наиболее приоритетные из них.

Annotation. In article a number of possible directions of automatisisation of the account in budgetary establishments is considered, and also the most priority of them are defined.

Ключові слова: бюджетний облік, автоматизація, інформаційні проблеми, реформування.

Актуальність удосконалення організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах пов'язана з тим, що у ринкових умовах особливого значення набувають завдання економії коштів. Вкрай необхідним стає пошук мінімізації витрат державних бюджетних установ для виконання в повному обсязі послуг, передбачених програмами їх функціонування. Особливо це стосується

науково-дослідних бюджетних господарств, де різко скорочується, затримується чи припиняється на невизначені терміни фінансування з державного бюджету.

Дослідженням актуальних питань бухгалтерського обліку в бюджетних установах приділяють увагу такі вітчизняні вчені та практики, як: Атамас П. Й., Джога Р. Т., Канєва Т. В., Рудченко Ю. С., Свірко С. В., Сушко Н. І., Ткаченко І. Т., Чечуліна О. О. та ін. Проте вітчизняний бухгалтерський облік у бюджетній сфері не є ідеальним і вимагає реформування, що зумовлює актуальність питання та вказує на необхідність подальших досліджень.

Метою цієї статті є висвітлення проблем та перспектив автоматизації обліку в бюджетних організаціях.

Основними завданнями даної публікації є: висвітлення стану бухгалтерського обліку в бюджетних установах, обґрунтування необхідності формування автоматизованої інформаційної системи, яка б базувалась на рекомендованих принципах, а також розробка доцільних доповнень до існуючого програмного забезпечення.

Об'єкт дослідження – бюджетний облік та шляхи його вдосконалення шляхом автоматизації.

Предмет дослідження – напрямки та варіанти проведення автоматизації обліку в бюджетних установах України.

Питанню реформування бухгалтерського обліку в бюджетній сфері присвячено декілька рішень уряду та Міністерства фінансів України. Мета, завдання, основні напрями та заходи реалізації реформи знайшли відображення у Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007 – 2015 роки.

Одним із розглянутих аспектів є причини відставання суб'єктів бюджетної сфери від технічного прогресу і розвитку сучасних інформаційних технологій, що пов'язані, в першу чергу, з наявністю проблем економічного, інформаційного-правового, а також організаційно-технічного характеру.

Інформаційні проблеми пов'язані з вибором інструментарію обліку, контролю та аналізу. Їх вирішення вимагає обґрунтованого вибору системи та застосування необхідного достатнього набору інформаційних технологій. Варто зазначити, що програмне забезпечення має враховувати: гнучкість у налаштуванні при незначних змінах, таких, як зміна норм видатків, мінімальної заробітної плати, розмірів відрахувань та нарахувань на фонд оплати праці, зміна тарифів на платні послуги, введення нових і вилучення окремих недоцільних рахунків з Плану рахунків.

Проте справедливо зауважити, що автоматизації обліку сприяє низка факторів, зокрема, таких, як прискорена комп'ютеризація суспільства, розвиток нових інформаційних технологій, наукові підходи щодо організації праці. Усе це є основою для розробки і впровадження як відносно простих автоматизованих робочих місць (АРМ), спрямованих на вирішення конкретних локальних задач, так і комплексних автоматизованих систем управління (АСУ), які діють у великих підрозділах закладів, установ і організацій бюджетної сфери, де розв'язуються задачі різного спрямування.

В умовах використання комп'ютерних технологій відбувається зміна системи бухгалтерського обліку, облікового процесу, підвищення якості та рівня управління. Крім того, комп'ютерна форма ведення обліку має ряд переваг перед ручною, серед яких основними є передбачені в програмі правила ведення бухгалтерського обліку, паралельне ведення обліку за декількома стандартними блоками та алгоритмами.

Типовою задачею автоматизації для суб'єктів бюджетної сфери, які надають широкий спектр послуг, є облік вказаних послуг і розрахунки за ними. Цим обліком загалом займається відповідний бухгалтер чи відділ у бухгалтерії. Як правило, ця задача реалізується як окремий елемент автоматизованої системи бухгалтерського обліку. Поряд з потребою підготовки звітності, як поточної, так і ретроспективної, про діяльність суб'єкта бюджетної сфери на ринку товарів і послуг, облік наданих послуг є джерелом інформації для аналізу ефективності господарювання, розробки перспективних планів роботи, визначення подальшої політики. Тому виникають суттєві вимоги щодо точності і своєчасності підготовки відповідних даних. При виконанні цих умов облік наданих послуг стає ефективним інструментом управління і він повинен бути якомога більше автоматизований для своєчасного та правильного прийняття відповідних рішень.

Проте ринок програмного забезпечення в Україні недостатньо заповнений програмами, які спрямовані на забезпечення системи управління бюджетними установами і ведення обліку в них. Причому значне місце тут відводиться програмам, розробленим в Росії. З найбільш відомих та популярних продуктів з автоматизації обліку є "1С: Бухгалтерія для бюджетних установ", "Парус-Бюджет" для підприємств та організацій, що знаходяться на бюджеті, та "Казна". Проте вказані програмні продукти цілком адаптовані до внесення додаткових рахунків [1].

Незважаючи на певні переваги, програми, запропоновані на ринку інформаційних послуг, не в повному обсязі виконують всі вимоги, які до них висуваються. Більшість розповсюджених в Україні програм автоматизації бухгалтерського обліку не охоплюють у достатній мірі всіх завдань, пов'язаних з управлінням та господарською діяльністю бюджетних установ. Зокрема, це стосується формування аналітичних показників і документів, системи планування доходів і видатків, внутрішнього контролю тощо.

Однак наявність автоматизованого робочого місця та спеціалізованої програми (чи програм) дасть можливість покращити якість обліку, оперативність відображення тих чи інших господарських операцій, удосконалити процес складання звітності, вчасного проведення в обліку усіх первинних документів, зменшувати кількість помилок в обліку і, відповідно, піднести

його на значно вищій рівень. Крім цього, в діалоговому чи будь-якому іншому режимах можна буде формувати пропозиції та розрахунки для потреб управління.

Сама по собі комп'ютеризація обліку, контролю та аналізу не може усунути перекинування даних фінансової звітності, приховування крадіжок і зловживань через неправильне перенесення на електронні носії реквізитів, вказаних у документах, введення фальсифікованих документів тощо.

Але, оскільки комп'ютерна програма завжди однаково оцінює ситуацію і процес, відсутність помилок в умовах застосування комп'ютерних програм забезпечує лише неупередженість і точність контролю.

Критична оцінка існуючого програмного забезпечення для бюджетної сфери свідчить, що ряд вимог забезпечений належним чином. Наприклад, урахуваючи потребу фінансових органів у централізації обліку, в конфігурації "Бухгалтерія для бюджетних установ" реалізована можливість ведення бухгалтерського обліку як однієї бюджетної установи, так і групи (структурних підрозділів установи) в одній інформаційній базі з отриманням як загальних, так і відокремлених (за установами, структурними підрозділами) головних книг і балансів. Крім відокремленого обліку за установами, конфігурація підтримує до 5 розрізів аналітичного обліку [2].

Проте сучасні вимоги щодо забезпечення потреб управління необхідною інформацією ставлять нові завдання перед інформаційною системою. У зв'язку з цим розробка програмного забезпечення для обліку та контролю повинна охоплювати формулювання основних принципів обліку для конкретної бюджетної установи з урахуванням вимог діючого законодавства та внутрішніх потреб.

Рекомендуємо включити у перелік принципів внутрішнього характеру такі позиції, як: підпорядкування інформаційної системи єдиній меті – забезпеченню зростання ефективності функціонування бюджетної установи; об'єднання різних джерел облікової документації в одну повнофункціональну систему (на вході – планова та облікова інформація, на виході – інформація, адаптована для потреб управління); організація облікових документів з різноманітними носіями на основі загальної класифікаційної системи; вилучення дублювання інформаційних і документальних потоків; уніфікація прийомів роботи з обліковими документами.

Таким чином, у зв'язку з тим, що бухгалтерський облік у бюджетних установах в основному виступає як система контролю за наявністю та рухом бюджетних коштів, при впровадженні АРМ слід урахувати таку його специфічну особливість, як те, що він спрямований не на зіставлення витрат і результатів діяльності та отримання прибутку, а на облік видатків у процесі надання нематеріальних послуг. Власне у зв'язку з цим при автоматизації обліково-розрахункових і контрольних процедур у наказі про облікову політику слід зазначити особливості формування кінцевих результатів діяльності, розмежувавши їх відповідно до того, як це зроблено у кошторисі (за загальним і спеціальним фондами), а також, що особливо важливо, чітко окреслити механізм розрахунку фінансових результатів від надання платних послуг [3].

На основі вищесказаного можна стверджувати, що основними інструментами підвищення ефективності організації обліку є вироблення пропозицій та рекомендацій щодо повнішого використання можливостей обліку і контролю для підвищення ефективності бюджетно-фінансової діяльності установи і щорічний аналіз виконання запланованих заходів, оцінка їх впливу на результати діяльності з виробництва продукції та надання послуг. Тільки уважно розглянувши й детально проаналізувавши стан всіх показників, можна робити певні висновки про ефективність організації бухгалтерського обліку, пропозиції про модернізацію певних її ланок. При цьому необхідно звернути увагу на: виявлення в ході аналізу ефективності вживаних норм і правил, їх потенційні можливості; визначення ефективності впровадження автоматизованої системи обробки інформації щодо процесу бухгалтерського обліку; узгодження існуючої в установі системи організації обліку та контролю з новими загальнодержавними, відомчими, регіональними нормативними документами в розрізі підпорядкування; відпрацювання єдиного уніфікованого підходу до організації систем обліку і контролю за діяльністю структурних підрозділів і ланок та побудови системи управлінського обліку в них; забезпечення функціонування системи ознайомлення бухгалтерських працівників та керівників управлінської ланки з досвідом інших установ, особливо з публікаціями у спеціальних періодичних виданнях, обміну досвідом на спеціально організованих семінарах, професійному навчанні тощо.

Таким чином, сформульовані положення можуть бути використані для розробки системи критеріїв з оцінки ефективності організації бухгалтерського обліку та контролю, налагодження бізнес-планування та маркетингової діяльності, координації діяльності економічних і бухгалтерських підрозділів усіх організацій бюджетної сфери.

Наук. керівн. Жовтопул М. М.

Література: 1. Інформаційні системи в управлінні персоналом та економіки праці / Т. А. Писаревська та ін. – К. : КНЕУ, 2006. – 284 с. 2. Лучко М. Р. Організація інформаційних систем і технологій обліку в бюджетних установах : навчальний посібник / М. Р. Лучко, М. Н. Хорунжак. – Тернопіль : Видавець Стародубець В. О., 2002. – 178 с. 3. Свірко С. В. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: методологія та організація : монографія / С. В. Свірко. – К. : КНЕУ, 2006. – 244 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Визначено особливості організації обліку в бюджетних установах, перспективи розвитку та проблеми.

Аннотация. Определены особенности организации учета в бюджетных учреждениях и организациях, перспективы развития и проблемы.

Annotation. The features of organization of account in budgetary establishments and organizations, future trends and problems are defined.

Ключові слова: бюджетний облік, організація обліку, технології обліку, кошторис.

Реформування бухгалтерського обліку виконання державного бюджету і наближення його до міжнародних стандартів мають економічне та політичне значення. У державному секторі система обліку та звітності є важливим елементом інфраструктури ринкової економіки, оскільки вона надає інформацію, необхідну для прийняття господарських рішень у приватному секторі та політичних – у державному.

Запорукою ефективності діяльності будь-якого підприємства незалежно від форми його власності і виду діяльності є правильно організований бухгалтерський облік. Як для кожного суб'єкта господарської діяльності, налагоджена система обліку в бюджетних установах – невід'ємний елемент його діяльності.

Необхідність підвищення якості та достовірності бюджетного обліку, прозорості державних фінансів та забезпечення повного відображення нагромаджених даних у звітності, створення умов для їх ефективного аналізу є головною метою реформування бухгалтерського обліку у бюджетних організаціях.

Питання організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах досліджують багато вчених, а саме: Голіков В. І., Зіміна А. І., Канаєва Т. В., Сідень О. І., Сімченко Л. М., Ольховська В. В., Фатеев М. В. та ін.

Метою статті є забезпечення вирішення проблем щодо порушень ведення бухгалтерського обліку в бюджетних установах згідно з Бюджетним кодексом України, затвердженим Верховною Радою України, раціонального та ефективного використання коштів бюджетної установи за цільовим призначенням відповідно до затвердженого кошторису, повноти та достовірності складання звітності.

Виходячи з мети дослідження, у роботі поставлено такі завдання:

дослідити еволюцію імперативів розвитку обліку в бюджетних установах;

забезпечити прозорість і контроль за цільовим спрямуванням бюджетних коштів;

визначити динаміку, тенденції, особливості та проблеми своєчасного здійснювання перерахування коштів усім рівням бюджетів для подальшого їх спрямування на виконання соціальних програм органів місцевого самоврядування;

розроблення методичних підходів для покращення обліку в бюджетних установах.

Об'єктом дослідження є особливості організації обліку в бюджетних установах, їх проблеми та перспективи.

Предметом дослідження є теоретичні і прикладні засади формування та передумови, закономірності, особливості організації обліку в бюджетних установах.

У сучасних умовах трансформації до міжнародних стандартів, коли перед обліком у бюджетних установах постає низка специфічних проблем, які неможливо розв'язати без ефективно організації бухгалтерського обліку, ця тема набула актуальності.

Законом України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" визначені основні положення організації і ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Цей Закон розповсюджується на всіх юридичних осіб [1], проте кожна ланка має свої особливості. Організацію бухгалтерського обліку доцільно розглядати з трьох сторін:

по-перше, як систему правил та нормативів, що регламентують діяльність зверху, з боку вищих органів;

по-друге, як діяльність колективу працівників бухгалтерії з ведення бухгалтерського обліку відповідно до посадових інструкцій і встановлених правил ведення обліку, тобто як організаційну структуру бухгалтерії;

по-третє, як систему здійснення технології обліку, тобто як структуру документообороту, форми ведення бухгалтерського обліку, напрями їх удосконалення і розвитку.

До специфічних особливостей організації бюджетного обліку необхідно віднести:

- контроль виконання кошторису видатків;
- облік касових та фактичних видатків;
- організацію обліку в розрізі статей бюджетної класифікації;
- відповідність обліку і звітності вимогам нормативних документів;
- галузеву специфіку обліку в установах культури, науки, освіти, управління.

Метою модернізації обліку є вдосконалення проблеми бухгалтерського обліку в державному секторі [2].

Фінансово-господарська діяльність бюджетних установ як суб'єктів господарювання характеризується рядом особливостей, які впливають на побудову бухгалтерського обліку. Бюджетні організації функціонують на правах державної власності і належать до неприбуткових організацій, метою діяльності яких є не отримання прибутку, а надання нематеріальних послуг, тому отримання негативного результату може також розглядатися як результат.

Бухгалтерський облік у бюджетних установах як система контролю за наявністю і рухом бюджетних коштів виконує управлінську, контрольну, інформаційну функції, має свій предмет.

Головні види порушень, що виявляються в установах та організаціях у межах комплексних перевірок бюджетів, характерні для всіх бюджетних установ. Це перевищення кошторисних призначень, порушення законодавства з питань оплати праці, штатної дисципліни, нецільове використання бюджетних коштів, заниження вартості основних засобів.

Головною причиною порушень є недоотримання органами місцевого самоврядування й виконавчої влади норм чинного законодавства на стадіях формування і виконання відповідних бюджетів, а також відсутність належної вимогливості до підпорядкованих установ і організацій у плані бюджетності дисципліни.

Не меншою проблемою було й таке явне порушення законодавства, як прийняття дефіцитних місцевих бюджетів без визначення або при нереальному визначенні джерел покриття дефіциту.

Багато проблем створили негрошові форми розрахунків у бюджетній сфері, що призвело до зловживань. Відповідно до Бюджетного кодексу України, фінансовий орган вищого рівня не має повноважень щодо бюджету нижчого рівня і не може розпоряджатися його коштами для проведення негрошових розрахунків [3].

Ще одна з проблем, яка заслуговує уваги, – це зростання обсягів фінансування з місцевих бюджетів установ, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету.

Можна назвати дві основні причини необхідності активного пошуку ефективних методів ведення та організації управлінського обліку на цьому етапі функціонування бюджетних установ:

у великих бюджетних установах система управління ускладнюється, а тому без надійного інформаційного забезпечення ці системи стають некерованими. Бюджет таких установ вимірюється десятками мільйонів гривень, у тому числі доходи і видатки за спеціальним фондом досягають двох третин. Виникає необхідність отримання інформації не тільки в розрізі кодів бюджетної класифікації, але й за структурними підрозділами;

управлінський облік орієнтується на детальний облік витрат і калькулювання собівартості нематеріальних послуг. Існує необхідність адаптації категорій методів обліку і калькулювання, об'єктів калькулювання, калькуляційних одиниць, методики калькулювання нематеріальних послуг [4].

Вивчення проблем удосконалення теорії і практики обліку в умовах господарської реформи набуває актуального значення, оскільки вони не можуть бути вирішені ізольовано від сучасної організації та управління закладами, інакше облік не виконає свою головну роль дійового засобу контролю, а перетвориться на додаток бюрократичного апарату. Контроль треба здійснювати за певною системою, яка, в першу чергу, передбачає порядок перевірки:

- дотримання встановлених нормативів;
- дотримання термінів платежів;
- правильність витрачання фонду заробітної плати;
- зберігання товарно-матеріальних цінностей та грошових засобів у місцях їх збереження й використання [5].

За вказаними напрямками треба здійснювати попередній, поточний та послідовний контролю, де організаційна система контролю виступає замкнутим ланцюгом. Бухгалтерський облік не може бути ефективним, якщо не виконувати контрольні функції. Разом з тим система контролю не повинна ускладнювати документообіг. Незважаючи на значні успіхи в організації обліку в закладах невиробничої сфери, є ряд теоретичних, методологічних та організаційних проблем.

Важливими чинниками для успішного реформування бухгалтерського обліку бюджетних установ є:

- публічне обговорення та висвітлення результатів через систему засобів масової інформації;
- доступність навчання для відповідних фахівців з точки зору рівня оплати;
- можливість вибору форми навчання.

Отже, бухгалтерський облік у бюджетних установах є одним із найважливіших галузевих обліків в Україні. Його нормативна база продовжує вдосконалюватися. Реформуванням обліку, відповідно до вимог міжнародних стандартів, є розуміння вітчизняних економічних та правових умов. Форми та методи здійснення обліку в бюджетних установах залежать від змін у фінансовому механізмі держави. На сучасному етапі економічного та соціального розвитку України спостерігаємо вплив фінансової кризи на його формування. Бухгалтерський облік у бюджетних установах забез-

печує відображення всіх операцій, пов'язаних з виконанням кошторису. Своєчасне, повне та достовірне відображення у балансі установи всіх операцій дасть змогу керівникам приймати управлінські рішення, аналізувати роботу установи, контролювати цільове використання бюджетних коштів на основі затвердженого кошторису.

Особливості організації обліку в бюджетних установах, їх проблеми та перспективи розвитку досі є дуже актуальними і підлягають подальшому, більш детальнішому вивченню. Необхідно визначити пріоритети бюджетного фінансування, концентрацію бюджетних коштів на найважливіших соціально-економічних програмах, забезпечити ефективне використання фінансових ресурсів, удосконалення практики використання коштів загального та спеціального фондів; створити інтегровану інформаційно-аналітичну систему управління державними фінансами.

Наук. керівн. Жовтопул М. М.

Література: 1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.99. № 14 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 2. Марценяк Н. О. Реформування бухгалтерського обліку бюджетних установ: проблеми та перспективи / Н. О. Марценяк // Науковий вісник БДФА. – 2008. – № 4. – С. 346–351. 3. Нетецький Є. В. Роль і завдання бухгалтерського обліку в управлінні бюджетними установами / Є. В. Нетецький // Економіка і держава. – 2008. – № 12. – С. 59–60. 4. Сапожніков В. Б. Організація обліку і контролю виконання фінансування в бюджетних і наукових установах / В. Б. Сапожніков // Інвестиції: практика і досвід. – 2009. – № 6 – С. 52–54. 5. Петрук Х. М. Організація обліку в бюджетних установах / Х. М. Петрук // Наукові доробки молоді. – 2008. – С. 297–299.

УДК 657.37:334.7.012.64

Остапенко І. І.

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА ЗГІДНО З МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Анотація. Розглянуто питання щодо формування фінансової звітності малими підприємствами відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ).

Аннотация. Рассмотрены вопросы о формировании финансовой отчетности малыми предприятиями в соответствии с требованиями Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО).

Annotation. The matters regarding the formation of financial reporting by small businesses in accordance with International Financial Reporting Standards are considered.

Ключові слова: Міжнародні стандарти фінансової звітності, мале підприємство, фінансова звітність.

Актуальністю теми є те, що в сучасних умовах важливого значення набувають дослідження процесів формування фінансових результатів малих підприємств України. Їх оцінка, прогнозування та забезпечення позитивного результату – прибутку, який становить одне з основних власних джерел формування фінансових ресурсів підприємств, є досить необхідними для забезпечення їх поточної діяльності та подальшого розвитку. Тому необхідно забезпечити ясність і правдивість даних, що можна зробити дотримуючись Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – МСФЗ).

Теоретичні та практичні аспекти діяльності малого підприємництва розглянуті в працях багатьох вітчизняних вчених-економістів: О. Ареф'євої, М. Білик, І. Бланка, Л. Буряка, З. Варналія, М. Дем'яненка, Н. Герасимчук, І. Запатріної, О. Орлова, А. Поддєрьогіна, П. Каблука, А. Соколовської, В. Федосова, І. Чугунова та ін. Однак у кожній з робіт представлені досить різні пропозиції щодо вдосконалення і кожне з них окремо не принесе значних змін, тому потрібно спробувати об'єднати їх в одне ціле.

Мета роботи – виявлення проблем у складанні фінансової звітності малих підприємств та розробка звітних форм на основі застосування рекомендацій МСФЗ для адаптування національної системи обліку до міжнародних вимог.

Виходячи з вищепоставленої мети, в роботі необхідно виконати такі завдання:

виявити недоліки у звітності малих підприємств;

розробити альтернативні форми фінансової звітності малих підприємств.

Об'єктом дослідження є фінансова звітність малих підприємств.

Предмет дослідження – формування фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва відповідно до вимог міжнародних стандартів обліку.

Мале підприємництво (малий бізнес) – невід'ємна складова високорозвиненої ринкової економіки, атрибут сучасної моделі ринкового господарства, яка надає економіці гнучкості, мобілізує солідні фінансові та виробничі ресурси, створює сприятливе середовище для конкуренції.

Євроінтеграційні процеси в Україні, розвиток міжнародного співробітництва, участь у міжнародному розподілі та кооперації праці, залучення іноземних інвестицій в економіку України, вихід вітчизняних підприємств на міжнародні ринки капіталу також потребують подальшого реформування системи бухгалтерського обліку та запровадження методології розкриття економічної інформації за міжнародними стандартами для забезпечення відкритості, прозорості та зіставлення фінансової звітності суб'єктів господарювання.

Упровадження МСФЗ потребує тривалого часу й значних зусиль. Новим кроком на шляху до реалізації поставлених завдань щодо реформування бухгалтерського обліку є ухвалення за розпорядженням Кабінету Міністрів України Стратегії застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні. Одним із поставлених завдань Стратегії є удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності для суб'єктів малого підприємництва [1].

В Україні процес переходу на міжнародні стандарти супроводжується гострими дискусіями та різними підходами до вирішення цього питання. Проблема ведення обліку і звітності за МСФЗ стає дедалі актуальнішою для вітчизняних організацій [2, с. 88].

Програмою реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів передбачено запровадження міжнародних стандартів шляхом їх адаптації до економіко-правового середовища і ринкових відносин в Україні, а План заходів щодо реалізації даної програми передбачає, зокрема, розроблення та затвердження положень (стандартів) бухгалтерського обліку та встановлення правил спрощеної організації бухгалтерського обліку для суб'єктів малого підприємництва [2].

Указом Президента України "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" визначено, що суб'єкти мають право на застосування спрощеної форми обліку та подання фінансових звітів за скороченою за показниками формою. Згідно з П(с)БО 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва", затвердженого наказом Міністерства фінансів України, суб'єкти малого підприємництва, які визначені такими відповідно до чинного законодавства, подають як річну, так і квартальну фінансову звітність у складі Балансу (ф. № 1-м) і Звіту (ф. 2-м) [3, с. 52].

Визначення принципів складання звітності малими підприємствами відповідно до МСФЗ та оцінка перспектив застосування такими підприємствами міжнародних стандартів на основі чинного законодавства дали змогу розробити форми "Баланс" і "Звіт про прибутки та збитки" за спрощеною формою на основі аналізу МСФЗ та національних стандартів.

У табл. 1 подано Баланс суб'єкта малого підприємництва згідно з МСФЗ та П(с)БО.

Таблиця 1

Баланс суб'єкта малого підприємництва згідно з МСФЗ та П(с)БО

АКТИВ	На початок року	На кінець року
1	2	3
I. Необоротні (непоточні) активи		
Основні засоби		
Нематеріальні активи		
Інвестиційна нерухомість		
Інвестиції, розраховані із застосуванням методу участі в капіталі		
Усього за розділом I		
II. Оборотні (поточні) активи		
Запаси:		
товари		
основні виробничі матеріали		
допоміжні виробничі матеріали		
незавершене виробництво		

Закінчення табл. 1

1	2	3
готова продукція		
Дебіторська заборгованість:		
суми від торговельних клієнтів		
суми від бюджетних фондів		
авансові платежі		
інші суми		
резерв сумнівних боргів	( )	( )
Грошові кошти та їх еквіваленти		
Непоточні активи, утримувані для продажу		
Усього за розділом II		
БАЛАНС		
ПАСИВ	На початок року	На кінець року
I. Власний капітал		
Статутний капітал		
Додатковий капітал		
Резервний капітал		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)		
Неоплачений капітал		
Усього за розділом I		
II. Довгострокові (непоточні) зобов'язання		
III. Поточні зобов'язання		
Торговельна та інша кредиторська заборгованість		
Забезпечення виплат працівникам		
Зобов'язання щодо поточного податку		
Інші забезпечення		
Усього за розділом III		
БАЛАНС		

Запропонована форма балансу є гнучкою та дає змогу досягти підприємствами таких характеристик, як ясність фінансової звітності.

Підвищення конкурентоспроможності компаній, тобто забезпечення прозорості суб'єктів національної економіки, має величезне значення, оскільки ринкова вартість капіталу визначається двома головними чинниками: майбутніми доходами та майбутніми ризиками, та деякі ризики дійсно характерні для діяльності самих організацій, проте є й такі, які спричинені нестачею потрібної інформації, відсутністю точних відомостей про прибутковість капіталовкладень. Кредитори й інвестори згодні отримувати менший прибуток, але вони мають бути впевненими в тому, що достовірна, справедлива і точна інформація знизить їхній ризик.

У суб'єктів, які складають звітність за МСФЗ, значно зростає можливість залучити додаткові джерела капіталу та партнерів із бізнесу, які допоможуть забезпечити економічне зростання, оскільки не буде потрібно витратити часу, зусиль та коштів на підготовку звітності за МСФЗ на додачу до П(с)БО. У свою чергу, суб'єкти, використовуючи МСФЗ, мають доступ до інформації про фінансовий стан потенційних партнерів, що слугує додатковим інструментарієм у їхньому виборі [4, с. 33].

У Звіті про фінансові результати суб'єкта малого підприємництва (форма 2-м) розглядається фінансовий стан підприємства з інших позицій, відмінних від прийнятих при складанні Балансу, та показуються підсумки діяльності підприємства за певний проміжок часу (табл. 2).

Таблиця 2

Звіт про прибутки та збитки суб'єкта малого підприємництва згідно з МСФЗ та П(с)БО

Стаття	За звітний період	За попередній період
1	2	3
Дохід від продажу		
Вирахування з доходу		
Валовий прибуток		

1	2	3
Інший дохід, у тому числі: прибуток від операційної діяльності; прибуток від звичайної діяльності; прибуток від надзвичайної діяльності; прибуток від участі в капіталі		
Витрати на збут		
Адміністративні витрати		
Матеріальні витрати		
Витрати на оплату праці		
Інші витрати, у тому числі: збиток від припиненої діяльності; фінансові витрати; збиток від участі в капіталі; надзвичайні витрати; податкові витрати		
Прибуток (збиток)		

Зменшення витрат для підготовки фінансової звітності, оскільки бухгалтерському відділу підприємства, що вже надає звітність за МСФЗ, не буде потреби робити трансформацію або вести паралельний облік згідно з П(с)БО. За допомогою впровадження МСФЗ компанії стають прозорішими та ефективнішими.

Внаслідок МСФЗ для клієнта стають не просто звітами в "новій" формі, а стають реальним інструментом підвищення прозорості й ефективності системи управління підприємством загалом [5].

Використання саме запропонованих форм звітності дозволить вітчизняним підприємствам, застосовуючи звичну форму балансу та звіту про прибутки та збитки, складати їх відповідно до МСФЗ. Це дасть змогу представляти інформацію про діяльність підприємства для користувачів з різних країн при прийнятті ними економічних рішень, дотримуючись принципів порівняння, зіставлення та релевантності інформації, які є важливими якісними характеристиками інформації фінансових звітів.

Наук. керівн. Горяйнова Ю. С.

Література: 1. Проект Стратегії застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні, затверджений Кабінетом Міністрів України від 24 жовтня 2007 р. № 911-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua. 2. Горяйнова Ю. С. Учет и отчетность малых предприятий в соответствии с МСФО / Ю. С. Горяйнова // Научный журнал "Бизнес-информ" – 2011. – № 2(395). – С. 91–93. 3. Мізюк В. Скорочена фінансова звітність за П(с)БО 25 / В. Мізюк // Все про бухгалтерський облік. Спецвипуск. – 2005. – № 1. – С. 50–56. 4. Говорушко Т. А. Науково-практичні рекомендації з підвищення адаптивності малих підприємств до мінливих умов у зовнішньому середовищі / Т. А. Говорушко // Проблеми науки. – 2009. – № 8. – С. 30–35. 5. Бех Н. Особливості розвитку і функціонування малого і середнього бізнесу в Україні [Електронний ресурс] / Н. Бех. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/GeV/2010_1/Micro_and_macro_economics/003.pdf. 6. Жирко С. О. Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс] / С. О. Жирко. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2007-1/doc/2/25.pdf>.

Ліманова С. М.

УДК 657.471.12

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ

Анотація. Розкрито питання ведення бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці.

Аннотация. Раскрыт вопрос ведения учета расчетов по оплате труда.

Annotation. The given article exposes the question of account of labour and its payment.

Ключові слова: заробітна плата, форми оплати праці, системи оплати праці, основна заробітна плата, додаткова заробітна плата.

Розвиток українського підприємництва, ринкова економіка, інтеграція до європейського простору вимагають реформування механізмів обліку праці та її оплати, тому облік розрахунків з оплати праці повинен базуватися на сучасних міжнародних стандартах бухгалтерського обліку.

Серед вчених, що займалися вивченням питання обліку оплати праці, можна виділити таких: Бутинець Ф. Ф., Голов С. Ф., Білуха М. Т., Дорош Н. І., Усач Б. Ф., Петрик О. А та ін. Проте в умовах сучасного кризового становища економіки перед вітчизняними підприємствами постає ряд проблем відносно організації розрахунків з працівниками.

Метою статті є розгляд актуальних проблем обліку розрахунків з оплати праці на прикладі ТОВ СП "Нібулон" філії "Біловодська", розгляд можливих шляхів удосконалення цієї ділянки обліку. Задля досягнення мети даної роботи необхідно виконати такі завдання: розкрити сутність поняття заробітної плати, ознайомитися з нормативно-правовим забезпеченням регулювання розрахунків з оплати праці, розглянути облік оплати праці на обраному підприємстві.

На основі аналізу різноманітних літературних джерел можна зробити висновок, що заробітна плата є дуже складним за змістом економічним поняттям, оскільки це:

1) грошова сума, отримана працівником за працю на заздалегідь обумовлених з працедавцем засадах;

2) витрати працедавця, які він несе у процесі підприємницької діяльності;

3) трудовий дохід, що відрізняється від прибутку та інших видів трудових доходів [1, с. 23].

Суть заробітної плати виявляється також у функціях, які вона виконує у процесі суспільного відтворення. Серед них:

1) стимулююча – встановлення залежності її розміру від кількості і якості праці конкретного працівника, його внеску в результати роботи підприємства;

2) регулююча – оптимізація розміщення робочої сили за регіонами, галузями господарства, підприємствами з урахуванням ринкової кон'юнктури;

3) відтворювальна – забезпечує робітників та членів їхніх сімей необхідними життєвими благами для відновлення робочої сили та відновлення поколінь;

4) формування платоспроможного попиту населення – узгодження платоспроможного попиту населення, під яким розуміємо форму виявлення потреб, забезпечених грошовими коштами покупців, з одного боку, та виробництва споживчих товарів – з іншого [2, с. 25–26]

Основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу згідно зі встановленими нормами (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові оклади). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців [3, ст. 2].

До додаткової заробітної плати належать винагороди за працю понад встановлені норми, за трудові досягнення і винахідництво, а також особливі умови праці. Вона включає доплати та надбавки до тарифних ставок і посадових окладів у розмірах, передбачених чинним законодавством: премії працівникам, керівникам, спеціалістам за виробничі результати, включаючи премії за економію конкретних видів матеріальних ресурсів тощо [4, с. 20].

На українських підприємствах використовують такі форми оплати праці: погодинну та відрядну, в межах яких виділяють різні системи оплати праці. Серед них:

1) пряма відрядна система;

2) відрядно преміальна;

3) відрядно прогресивна;

4) проста погодинна система тощо.

Об'єктом дослідження для проведення більш практичного ознайомлення з процесом організації розрахунків з оплати праці виступає ТОВ СП "Нібулон" філія "Біловодська". Філія є сільськогосподарським підприємством, яке спеціалізується на обробці земель та вирощуванні сільськогосподарських культур.

Оскільки сільське господарство, особливо відносно рослинництва, характеризується сезонністю робіт, це обумовлює в певній мірі особливості не тільки ведення діяльності в цілому, але й відносно виробітку – особливості розрахунків з оплати праці.

Фонд додаткової заробітної плати філії "Біловодська" враховує премії, надбавки та розрахунки індексації. До інших заохочувальних та компенсаційних виплат належать компенсація відпускних при звільненні та компенсація вартості житла молодих спеціалістів. Відповідно до сучасних умов виплата заробітної плати відбувається шляхом перерахування на платіжні банківські картки.

Згідно зі штатним розписом на підприємстві весь персонал поділяється за такими категоріями: адміністративний персонал, агрономічний відділ, інженерно-технічний відділ, служба бухгалтерії, планово-економічний відділ, інші категорії робітників.

Для механізаторів використовується відрядна форма оплати праці, а для іншого персоналу – погодинна. Серед працівників, робота яких характеризується сезонністю, варто виділити водіїв автотранспортних засобів, що наймаються на період посівних та збиральних робіт.

Для узагальнення інформації про розрахунки за виплатами працівникам, які належать як до облікового, так і до необлікового складу філії, використовується субрахунок 661 "Розрахунки за заробітною платою" рахунку 66 "Розрахунки за виплатами працівникам".

За кредитом субрахунку 661 "Розрахунки за заробітною платою" відображаються нараховані працівникам підприємства основна та додаткова заробітна плата, премії, допомога з тимчасової непрацездатності, інші належні до нарахування працівникам виплати.

За дебетом відображаються виплата основної та додаткової заробітної плати, премій, допомоги з тимчасової непрацездатності тощо; вартість одержаних матеріалів, послуг у рахунок заробітної плати; утримання податку на доходи фізичних осіб, утримання єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, платежів за виконавчими документами та інші утримання з виплат працівникам.

Серед первинної документації, яка використовується на підприємстві та відображає специфіку його діяльності, варто виділити: "Обліковий лист тракториста-машиніста", "Обліковий лист праці та виконаних робіт", "Подорожній лист вантажного автомобіля", "Подорожній лист легкового автомобіля", "Подорожній лист трактора".

Проведене дослідження дало змогу систематизувати та викреслити особливості обліку оплати праці, що, у свою чергу, є дуже важливим та актуальним фактором ефективного та якісного ведення виробництва, оскільки саме заробітна плата є стимулом до підвищення продуктивності праці та стимулювання персоналу до розробки нових креативних ідей.

Діяльність ТОВ СП "Нібулон" філії "Біловодська" дала змогу розглянути більш практичну сторону обліку розрахунків з оплати праці та відповідне оформлення первинної документації. Сезонність характеру діяльності рослинництва та відсутність права створення філією юридичної особи відобразилися на специфіці ведення даної ділянки обліку.

Варто зазначити, що ведення первинної документації з обліку розрахунків з персоналом відбувається відповідно до чинного законодавства. Проте на дотримання вимог П(с)БО 26 "Виплати працівникам" філії можна рекомендувати відображати розрахунки з працівниками за невідпрацьований час (наприклад, за час тимчасової непрацездатності) на субрахунок 663 "Розрахунки за іншими виплатами".

Також серед можливих шляхів удосконалення ведення обліку розрахунків з оплати праці можна відзначити постійний моніторинг змін законодавства у сфері зміни облікової документації, оподаткування доходів громадян та ін.

Наук. керівн. Пасічник І. Ю.

Література: 1. Конош О. В. Удосконалення обліку, аналізу, аудиту оплати праці / О. В. Конош // Фінансові ринки і цінні папери. – 2009. – № 23. – С. 36–40. 2. Дудченко Н. І. Удосконалення обліку, аналізу і аудиту розрахунків з оплати праці в бюджетних установах / Н. І. Дудченко // Фінансові ринки і цінні папери. – 2009. – № 15. – С. 24–28. 3. Про оплату праці : Закон України від 1 травня 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ligazakon.com.ua. 4. Семененко О. Л. Удосконалення обліку, аналізу і аудиту розрахунків з оплати праці / О. Л. Семененко // Фінансові ринки і цінні папери. – 2008. – № 22. – С. 18–25. 5. Ворона Ю. В. Удосконалення обліку, аналізу і аудиту розрахунків з оплати праці / Ю. В. Ворона // Фінансові ринки і цінні папери. – 2009. – № 23. – С. 36–40.

Панаско Ю. І.

УДК 657.3

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація. Обґрунтовано особливості формування системи бюджетів на підприємстві, значення бюджетування у процесі управління підприємством.

Аннотация. Обоснованы особенности формирования системы бюджетов на предприятии, значение бюджетирования в процессе управления предприятием.

Annotation. In the article the peculiarities of formation of budgets in the enterprise, the value of budgeting in the management of the enterprise are grounded.

Ключові слова: бюджет, бюджетування, бюджетний процес, система бюджетування.

Останнім часом істотно зріс інтерес до системи бюджетування, як у спеціальній літературі, так і з боку практиків. Набуває актуальності та важливості процес бюджетування на підприємстві,

---

© Панаско Ю. І., 2011

оскільки дозволяє визначити раціональні напрямки витрачання ресурсів компанії для забезпечення виконання стратегічного прогнозу збуту продукції, підвищення ефективності фінансової діяльності підприємства в майбутньому.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і прикладних засад бюджетування на підприємстві зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці-дослідники: І. Алексєєва, Є. Бельтюкова, Бланк І. О., Голов С. Ф., Лихачова О. Н., Д. Нортон, Онищенко С. В., Рудюк Л. В., Савчук В. П., Терещенко О. О., Шершньова З. Є. та ін. Вивчення сутності бюджетування на підприємстві багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими викликає тривалі дискусії, що є стимулом для вироблення єдиної точки зору з приводу визначення цього поняття.

Однак багато проблем організаційно-методичного забезпечення бюджетування залишаються невирішеними у зв'язку з тим, що практичне застосування цього сучасного інструменту управління пов'язано з певними труднощами, потребує врахування специфіки підприємства, сфери та масштабів його діяльності.

Метою статті є обґрунтування особливостей бюджетування в управлінні підприємства.

За сучасних умов процес бюджетування на підприємствах у розвинених країнах становить цілісну, чітко функціонуючу систему безперервного планування, що починається з визначення цілей бюджетування і закінчується контролем його виконання на всіх стадіях. При цьому в західній практиці з метою більш швидкого збору й обробки необхідної інформації й економії часу менеджери, залучених у процес бюджетування, широко використовуються спеціальні програмні продукти.

Ситуація на вітчизняних підприємствах така, що бюджетування застосовується лише для того, щоб контролювати окремі показники, наприклад розміри дебіторської чи кредиторської заборгованості, або для того, щоб установити рівні витрат в окремих структурних підрозділах.

У теоретичному аспекті бюджетування є невід'ємною частиною загального планування звичайної діяльності підприємства. Разом з тим існують різні підходи щодо визначення поняття бюджетування. На думку таких вчених, як Партин Г. О. [1], Терещенко О. О. [2], бюджетування – це процес складання бюджетів із подальшим більш чітким їх дотриманням. Теплова Т. В., Царев В. В. [3] бюджетуванням називають процес розрахунку й узагальнення фінансових показників, що передбачає деталізацію фінансових планів підприємства в грошовому і натуральному вираженні на конкретний період часу. Бюджетування на рівні підприємства, на думку Кондрашової А. В. [4], Косарева О. Й., Волика В. М. [5], Сизової Т. В., Гамаюнова В. В. [6], – "це технологія фінансового планування, обліку та контролю доходів і витрат, яка дає змогу аналізувати отримані і прогнозовані фінансові показники". Серед зарубіжних вчених точка зору І. Мейтленда [7] співпадає з поглядами Лихачової О. Н., Партина Г. О., Терещенка О. О. У свою чергу, Дж. Шим та Дж. Сідел [8] вважають, що бюджетування – це процес колективний, який дає змогу погодити діяльність підрозділів усередині компанії і підпорядкувати її загальній стратегічній меті.

Аналіз досліджень сутності бюджетування показав, що автори дають різне в нюансах, але близьке за сутністю трактування бюджетування, яке можна окреслити таким чином: бюджетування є комплексною системою заходів й охоплює основні сторони діяльності підприємства – виробництво, збут, фінанси – та координує їх. Причому, приймаючи управлінські рішення, на всіх рівнях менеджменту акцент ставиться на фінансовій стороні, що й дає можливість досягти таких цілей, як оптимізація витрат, максимізація прибутку, збалансованість залучених фінансових ресурсів з напрямками їх використання як у обсягах, так і в часі, а отже, сприяє в цілому поліпшенню фінансового стану підприємства.

У процесі бюджетування розробляють різні види бюджетів залежно від цільового призначення, об'єкта бюджетування, змісту показників, методів та строку розроблення, способу складання та напрямків побудови. При цьому виділяють два рівні бюджетів – операційний і фінансовий.

На операційному рівні бюджети характеризують поточну (виробничу) діяльність і становлять у сукупності дані для бюджету доходів і витрат. Набір бюджетів і бюджетних статей тут обирається самостійно і варіантів комбінацій оперативних бюджетів може бути множина. Сукупність операційних бюджетів може мати різну конфігурацію, проте на виході операційного рівня обов'язково повинна сформуватися інформація для бюджету прибутків і збитків. Найчастіше вітчизняні підприємства складають бюджет продажу, оскільки від обсягів продажу і вартості реалізації залежить обсяг виробництва, собівартість, прибуток, ціни тощо. Цей бюджет визначає рівень і характер усієї діяльності підприємства, впливає на інші бюджети, складені на основі його інформації. Прогноз продажу є основою планування виробництва, а бюджет продажу – основою бюджету виробництва, який також складають досить часто. Операційні бюджети є базовою ланкою бюджетування на підприємстві.

На фінансовому проводиться узагальнення даних операційного рівня і балансування певних фінансових показників. Фінансові бюджети відображають і формалізують вплив прийнятих рішень у виробничій, комерційній, інвестиційній діяльності підприємства на його активи, фінансові ресурси й фінансову стійкість [2].

У цілому можна виділити такі основні етапи бюджетування: визначення значень ключових показників; складання головного бюджету; фінансове та інформаційне структурування; розподіл функцій бюджетного планування; побудова системи відповідальності за дотримання бюджетних регламентів; аналіз відхилень від бюджету, побудова гнучкого бюджету.

Складання бюджету починається з операційного бюджету, в якому діяльність підприємства відображається через систему спеціальних техніко-економічних показників, що характеризують окремі напрями та стадії операційної діяльності (рисунок).

Рис. Процес операційного бюджетування

Бюджет виробництва відображає кількість продукції, яку слід виробляти, для забезпечення запланованого рівня продажів і запасів. Він складається у натуральних одиницях, ураховуючи виробничі потужності, запаси, закупівлі. На основі бюджету виробництва складають бюджет сировини та матеріалів.

Бюджет прямих витрат на матеріали складається на основі бюджету виробництва і бюджету продажів та визначає кількість сировини і матеріалів, необхідних для виробництва, а також обсяг їхніх закупівель.

Основною метою бюджету оплати праці є визначення трудових ресурсів, що зайняті безпосередньо у виробництві. Алгоритм розрахунку показників даного бюджету залежить від системи оплати праці, що діє у підприємстві, систем нормування праці [5].

Бюджет загальновиробничих накладних витрат – це деталізований план непрямих виробничих витрат, які необхідні для виконання плану виробництва. У цьому бюджеті мають бути інтегровані всі бюджети загальновиробничих витрат, що розроблені менеджерами з виробництва, та сформована інформація для розрахунку виробничих нормативів цих витрат на плановий період.

Бюджет адміністративних накладних витрат – це деталізований план поточних витрат, що безпосередньо не пов'язані з виробництвом і збутом, але необхідні для підтримки діяльності підприємства. Велику частку цього бюджету складають постійні витрати.

У бюджеті витрат на збут знаходить своє місце деталізація всіх планових витрат, що пов'язані зі збутом продукції та послуг, окремі з яких є змінними, інші постійними.

Бюджети розробляють менеджери усіх підрозділів підприємства, але головну роль у консолідації та аналізі цих розробок відіграє фінансова служба. Вона визначає напрями вдосконалення розрахунків для забезпечення необхідного фінансового результату.

Вибір системи бюджетування, бюджетних форм та процедур не є законодавчо обумовленим, проводиться індивідуально для кожного підприємства з урахуванням специфіки діяльності, організаційної і фінансової структури, цілей і завдань системи бюджетування, повноти її функціональності, ступеня автоматизації існуючих процесів та обсягів фінансування, що виділяються на впровадження даної системи [7].

В Україні фахівці при впровадженні системи бюджетування часто стикаються з безліччю проблем, пов'язаних із тим, що вона не працює або працює не так, як слід. За відсутності налагоджених процедур і визначеної послідовності операцій планування планово-економічні служби часто займаються лише збором інформації про величину витрат або доходів по продукції або підрозділах підприємства, після чого обробляють її і консолідують у загальний бюджет доходів та витрат (результат фінансової діяльності). При цьому складається ситуація, за якої внаслідок розрізнених, нескордированих дій підрозділів підприємства при плануванні своєї діяльності з'являється так званий "бюджетний зазор"; не забезпечується достовірність та оперативність подачі інформації керівництву, своєчасне складання зведеного бюджету по підрозділах та видах діяльності, центрах відповідальності.

Вітчизняні компанії, намагаючись перейняти західний досвід, зіштовхнулися з деякими проблемами використання класичної схеми складання бюджету – ці труднощі викликані двома групами причин: прихильність компаній до застарілих методик планування і технологічні особливості класичної схеми бюджетування. Незважаючи на те, що ці причини розділені на групи, вони багато в чому взаємозалежні. Щоб підприємство відмовилося від застарілої системи планування, її необхідно замінити ефективною новою, наприклад бюджетуванням, але технічні особливості кла-

сичної схеми складання бюджетів не дозволяють цього зробити. Основним завданням є розв'язання проблеми адаптації класичної схеми складання бюджетів компанії до умов функціонування українського підприємства таким чином, щоб розширити коло охоплених завдань, базу для прийняття управлінських рішень, підвищити точність і гнучкість системи бюджетування в цілому. Необхідно враховувати при бюджетуванні на українському підприємстві систему оподаткування, особливостями якої є:

- велика кількість податків і обов'язкових платежів;
- слабка передбачуваність ставок і бази нових податків;
- національні стандарти бухгалтерського обліку, що відрізняються від міжнародних, тим самим створюючи додаткові труднощі контролю виконання бюджету;
- складні схеми реалізації продукції і закупівлі сировини, часте застосування таких форм розрахунків, як бартер, взаємозалік, операції з давальницькою сировиною, затримка платежів, виплата заробітної плати в натуральній формі [4].

Досліджуючи сучасну практику бюджетування, можна визначити такі недоліки: поточні планові показники не узгоджуються зі стратегією діяльності підприємства; відсутній системний підхід до впровадження і функціонування бюджетування; не забезпечується належний контроль за виконанням бюджетів; розроблення бюджетів носить непостійний характер; система стимулювання не завжди узгоджується з виконанням показників бюджетів, що призводить до низької мотивації праці; також для багатьох керівників підприємств процес бюджетування залишається не зовсім зрозумілим [3].

У цілому їх можна розділити на дві категорії: концептуальні помилки, причиною яких є одностороннє уявлення про методологію бюджетного управління, та технологічні обмеження інструменту, обраного для реалізації бюджетування.

Щоб механізм бюджетного управління ефективно функціонував, ним необхідно управляти, що потребує відповідного підвищення рівня управлінської культури керівників і персоналу.

Урахування визначених помилок дозволить використовувати цей механізм управління на всі сто відсотків від його можливої ефективності.

Доцільність впровадження та підтримки бюджетування на вітчизняних підприємствах є дуже актуальною в сучасних умовах. Це дозволить поліпшувати фінансові результати на основі управління прибутком і витратами; раціонально розподіляти і використовувати ресурси; оптимізувати витрати по підприємству і впровадити оперативний контроль за постійними та змінними витратами; поліпшувати платоспроможність підприємства на основі ефективного управління грошовими потоками; підвищувати якість та оперативність прийняття управлінських рішень; узгоджувати, координувати дії окремих підрозділів і відділів підприємств, а також напрямків діяльності для досягнення поставлених глобальних завдань.

Наук. керівн. Лабунська С. В.

Література: 1. Паргин Г. О. Бюджетування у системі управління витратами підприємства / Г. О. Паргин // *Фінанси України*. – 2003. – № 5. – С. 50–53. 2. Терещенко О. О. Теоретичні засади бюджетування на підприємстві / О. О. Терещенко // *Фінанси України*. – 2002. – № 11. – С. 17–20. 3. Царев В. В. *Внутрифирменное планирование* / В. В. Царев. – СПб. : Питер, 2002. 4. Кондрашова А. В. *Финансы предприятия в вопросах и ответах : учебн. пос.* / А. В. Кондрашова. – М., 2005. – 102 с. 5. Косарев О. Й. *Методология бюджетування діяльності підприємств : навч. посібник* / О. Й. Косарев, В. М. Волик. – К. : НАУ, 2004. 6. Хруцкий В. Е. *Внутрифирменное бюджетирование: настольная книга по постановке финансового планирования* / В. Е. Хруцкий, Т. В. Сизова, В. В. Гамаюнов. – М. : Финансы и статистика, 2002. 7. Мейтленд И. *Бюджетирование для нефинансовых менеджеров* / И. Мейтленд. – Днепропетровск : Ба-ланс-Клуб, 2002. 8. Шим Дж. К. *Финансовый менеджмент* / Дж. К. Шим, Дж. Г. Сидел ; пер. с англ. – М. : Финансы, 1996.

УДК 35.073.53

Стенько Т. В.

Студент 3 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ДЕРЖАВНІ ЗАКУПІВЛІ ЗА НОВИМИ УМОВАМИ

Анотація. Розглянуто економічну сутність і значення державних закупівель, а також проаналізовано зміну суттєвих положень законодавства у цій сфері.

Аннотация. Рассмотрены экономическая сущность и значение государственных закупок, а также проанализировано изменение существенных положений законодательства в этой сфере.

© Стенько Т. В., 2011

Annotation. The economic essence and importance of public purchases, the changes in the essential position of legislation in this area are considered in this article.

Ключові слова: державні закупівлі, договір про закупівлю, відкриті торги, учасники, реєстр державних закупівель, державні кошти.

Поступово централізовані державні закупівлі можуть перетворитися в один з основних ринків збуту товарів. Сьогодні це стає реально як ніколи, у зв'язку з повномасштабним введенням торговельних майданчиків, системою торгів та аукціонів. Значно розширилися сфери і асортимент товарів і послуг, що проходять через систему торгів. У зв'язку з цим усе більше замовлень переходять від великих компаній до невеликих фірм і приватних підприємців. Не витрачаючи коштів на утримання відділу продажів, рекламу і маркетинг, підприємства отримали можливість направляти капітал на розвиток виробництв, розширення асортименту й покращення якості товарів і послуг. Отже, державні закупівлі справляють позитивний вплив на економічну ефективність діяльності підприємств, яка, у свою чергу, впливає на економічний стан економіки країни в цілому, що й обумовлює актуальність даної теми.

Метою даної статті є розкриття суті поняття державних закупівель, а також аналіз змін у законодавстві щодо сфери державних закупівель і їхнього значення.

Теоретичним питанням дослідження різних аспектів державних закупівель країни присвятили свої роботи такі вітчизняні вчені і фахівці, як Хусанова К. Ю., Міхальська А. В., В. Новаковець, Міняйло В. П., В. Константинова [1]. Однак, на думку автора, у роботах цих авторів недостатня увага приділяється організації контролю за цільовим використанням коштів державного бюджету та шляхам підвищення ефективності функціонування системи державних закупівель в Україні з метою економії державних коштів та забезпечення вільного конкурентного середовища.

Державна закупівля – придбання замовником товарів, робіт і послуг за державні кошти у порядку, встановленому Законом України "Про здійснення державних закупівель" (далі – Закон) [2]. Предметом закупівлі виступають товари, роботи чи послуги, які закуповуються замовником у межах єдиної процедури закупівлі і на які учасникам дозволяється подавати пропозиції конкурсних торгів (кваліфікаційні, цінові пропозиції) або пропозиції на переговорах у разі застосування процедури закупівлі в одного учасника [2].

Державний контроль у сфері закупівель здійснюється у межах їх повноважень уповноваженим органом, органами державної контрольно-ревізійної служби, Державним казначейством, Держкомстатом, Антимонопольним комітетом, а також Рахунковою палатою і правоохоронними органами [3].

Державні закупівлі як будь-яке економічне явище має принципи, згідно з якими необхідно здійснювати операції в цій сфері. Згідно зі статтю 3 Закону, до них можна віднести: добросовісну конкуренцію; максимальну економію та ефективність; відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель; недопущення дискримінації учасників; об'єктивну та неупереджену оцінку пропозицій; запобігання корупційним діям і зловживанням [2]. У сфері державних закупівель беруть участь на рівних умовах як вітчизняні, так і іноземні учасники. Замовники повинні забезпечити доступність і повну інформації щодо закупівель до всіх учасників.

Процедура закупівлі може здійснюватися шляхом відкритих торгів, двоступеневих торгів, запиту цінових пропозицій, попередньої кваліфікації учасників або шляхом закупівлі в одного учасника (ст. 12 Закону) [2].

Прийняття нового Закону України "Про державні закупівлі" від 01.06.2010 р. викликало багато питань. Закон набрав чинності через 30 днів з дня його опублікування (а саме з 30.07.2010 р.) [4]. Згідно зі статтю 2 п. 1 Закону, він застосовується до всіх замовників та закупівель товарів, робіт і послуг, повністю або частково здійснюються за рахунок державних коштів, за умови, що вартість предмета закупівлі товарів, послуг дорівнює або перевищує 100 тисяч гривень, а робіт – 300 тисяч гривень [2].

Серед суттєвих новацій Закону – виключення таких процедур, як торги з обмеженою участю та редукціон (процедура, що звична для Росії і нехарактерна для Європи), які застосовувалися раніше. Також пропонується передати право узгодження неконкурентних закупівель (у одного учасника) з центру на місце, до територіальних підрозділів Міністерства економіки. Збільшенням обсягу таких закупівель керівництво міністерства хоче перекласти відповідальність на плечі місцевих чиновників [4].

Кабінет Міністрів України за поданням уповноваженого органу має право затвердити перелік товарів, закупівля яких здійснюється на засадах координації за рахунок коштів державного бюджету України, та встановити генерального замовника [5].

Більш чіткими стали вимоги щодо наявності інформації від учасників про відповідність їх кваліфікаційним критеріям. Тепер замовник повинен мати таку інформацію, тоді як раніше він сам вирішував, вимагати її від учасника чи ні. У переліку критеріїв, яким повинен відповідати учасник, тепер відсутня вимога щодо надання даних щодо сплати податків і зборів. Позитивним можна визнати той факт, що Закон звільнив замовників від ведення електронного реєстру державних закупівель.

Законом не встановлений конкретний термін, протягом якого представляються пропозиції при проведенні процедури відкритих торгів, – тільки названий термін, раніше якого пропозиції не

подаються: це 30 днів з дня опублікування оголошення. Тобто замовник може і продовжити термін прийняття пропозицій від учасників, вказавши такий термін в оголошенні. За невідкладної потреби, яку слід обґрунтувати, 30-денний строк може бути скорочено до 15 днів.

Після визначення переможця замовник повинен мати на увазі, що договір про закупівлю з ним за законом може бути укладений не пізніше ніж через 30 днів з дня акцепту, але не раніше ніж через 14 днів з дати опублікування в друкованому виданні повідомлення про акцепт [2].

Загальний строк розгляду, оцінки та визначення переможця також зазнав незначних змін: скоротився від 21 до 20 робочих днів. За скороченою процедурою відкритих торгів такі дії повинні бути здійснені протягом 10 робочих днів. Тепер протягом 3 робочих днів, а не одного, як було раніше, від дня отримання від учасника запиту замовник повинен надати йому документацію конкурсних торгів. Норми щодо складання такої документації в основному не змінилися, за винятком терміну, протягом якого є дійсними пропозиції учасників, – він скорочений з 120 до 90 днів з дати розкриття пропозицій. Законом змінено термін звернення учасника до замовника за роз'ясненнями щодо документації конкурсних торгів. Тепер це можна зробити не пізніше ніж за 10 днів до закінчення строку подання пропозицій (раніше це було 5 днів). Факт надходження пропозиції від учасника тепер замовнику слід підтвердити швидше: протягом одного, а не двох робочих днів [6, с. 28].

Розмір забезпечення пропозиції конкурсних торгів у грошовому виразі не може перевищувати 1 відсотка очікуваної вартості закупівлі у разі проведення торгів на закупівлю робіт та 5 відсотків – у разі проведення торгів на закупівлю товарів чи послуг. До прийняття Закону такий розмір застосовувався тільки до договірної вартості робіт, для товарів та послуг це було 10 відсотків кошторисної вартості.

Що стосується питомої ваги цінового критерію, то вона не може бути нижче 50 відсотків (раніше цей показник встановлювався в розмірі не нижче 70 відсотків). Під час застосування процедури запиту цінових пропозицій мінімальний термін подачі пропозицій тепер становить не 10 календарних днів з дати запрошення, а 10 робочих днів з дня опублікування запиту в державному офіційному друкованому виданні. Безумовно, в цьому випадку такий термін визначити простіше. Максимальний термін для розгляду пропозицій при застосуванні цієї процедури становить 5 днів з дня розкриття цінових пропозицій [6, с. 28–29].

Тепер щодо норм, які регулюють укладення договору про закупівлю. У частині першій статті 40 Закону мова йде про укладання такого договору відповідно до положень Цивільного та Господарського кодексів, згідно з якими можливе включення умов щодо збільшення ціни за певних обставин і в певному розмірі.

Хоча нова редакція Закону і викликала ряд протиріч, проте необхідно зазначити про його позитивний вплив щодо створення конкурентного середовища. Це, насамперед, проявляється в тому, що були виключені деякі норми, які не сприяли створенню конкурентного становища, такі, як можливість встановлення Кабінетом Міністрів особливостей закупівлі окремих товарів без прийняття відповідних законів або внесення змін до Закону, надання переваги пропозиціям від громадських організацій інвалідів, а також щодо права починати процедуру закупівлі до затвердження кошторисних призначень або плану використання бюджетних коштів.

Позитивним моментом у розвитку міжнародних торговельних стосунків є те, що тепер всі учасники, як вітчизняні, так і іноземні, беруть участь у процедурах закупівель на рівних умовах на відміну від раніше діючих правил, коли у нерезидентів дозволялося купувати тільки те, що не виробляється в Україні. Це дозволить зміцнити та розширити коло економічних інтересів між Україною та іншими розвиненими країнами і сприятиме залученню іноземного капіталу.

На думку автора, для запобігання порушень у сфері державних закупівель процес управління ними потрібно покласти на окремий централізований орган виконавчої влади, який повинен підпорядковуватися Кабінету Міністрів України. Усі функції та критерії діяльності даної організації повинні бути чітко врегульовані нормативно, а нагляд за дотриманням нормативно-правових актів повинен здійснювати громадський контроль через створення тендерних комітетів, якими будуть незалежні представники, в тому числі і від громадських організацій. Також, на думку автора, потребує вдосконалення і механізм регулювання відповідальності посадових осіб, що здійснюють контроль та регулюють проведення державних закупівель в Україні.

Наук. керієн. Горяйнова Ю. С.

Література: 1. Константинова В. Держзакупівлі по-новому: огляд основних змін / В. Константинова // Місцеве самоврядування. – 2010. – № 8. – С. 35–39. 2. Про здійснення державних закупівель : Закон України від 01.06.2010 р. № 2289-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 3. Хусанова К. Ю. Державний фінансовий контроль у сфері державних закупівель / К. Ю. Хусанова // Юриспруденція: теорія і практика. – 2010. – № 8. – С. 21–28. 4. <http://glavcom.ua/articles/1948.html>. 5. <http://portal.rada.gov.ua/rada/control/ru/publish/article/news>. 6. БАЛАНС-БЮДЖЕТ. – 2010. – № 29. – С. 26–29.

Студенти 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. Розглянуто найбільш типові проблеми, що виникають при постановці управлінського обліку на вітчизняних підприємствах.

Аннотация. Рассмотрены наиболее типичные проблемы, которые возникают при постановке управленческого учета на отечественных предприятиях.

Annotation. The most common problems that arise in the formulation of management accounting at the domestic enterprises are considered.

Ключові слова: управлінський облік, бухгалтерський облік, система обліку витрат, фінансовий директор, облікова інформація.

На сьогодні існує проблема у впровадженні системи управлінського обліку на підприємстві. На даний момент немає єдиної точки зору стосовно сутності, ролі, призначення та місця управлінського обліку в системі управління підприємством, тому особливо важливо й актуально зрозуміти суть управлінського обліку та його використання на підприємствах. Разом з тим вітчизняна економічна система, її нестабільність та нормативна неузгодженість потребують чіткої орієнтації суб'єкта господарювання на зовнішні економічні вимоги, внутрішні можливості та потенційні резерви, що може вирішити впровадження ефективної системи управлінського обліку.

На сучасному етапі розвитку управлінського обліку вивчення методології існуючих облікових систем займає одне з провідних місць у наукових працях вітчизняних вчених-обліковців, таких, як: М. Кружальний, Б. Валуєв, С. Голов, З. Гуцайлюк, М. Білуха, В. Сопка, В. Рудницький, В. Швець, Ф. Бутинець, Є. Мних, М. Пушкар, Л. Нападівська та інші, однак питання виокремлення управлінського обліку в системі бухгалтерського, створення на підприємстві дієвої його організації залишаються малодослідженими.

Управлінський облік на вітчизняних підприємствах, як правило, заснований на принципах, відмінних від принципів, що діють в інших країнах. Зростаючий професіоналізм змушує керівників підприємств упроваджувати нові підходи до управління. Одним із таких підходів є постановка управлінського обліку. Даний комплекс робіт з розробки і впровадження у використання набору процедур та правил ведення управлінського обліку супроводжується рядом суперечливих питань, тому метою даної роботи є опис проблем, які виникають при впровадженні управлінського обліку на підприємстві з урахуванням потреб вітчизняних суб'єктів господарювання.

В економічне життя нашої країни управлінський облік увійшов разом з виникненням і зростанням підприємств, орієнтованих на ринок. У конкурентному середовищі від правильних і адекватних у цьому середовищі управлінських рішень залежить не тільки процвітання бізнесу, але і саме його існування. Під впливом різноманітних об'єктивних факторів, викликаних новими технологіями, державним регулюванням і зростанням підприємств, ускладнюється структура бізнесу, виникає потреба в його розробленні на безліч юридичних осіб, в одночасному розвитку багатьох напрямів діяльності, формуванні значної кількості структурних підрозділів (відділів, служб) як на рівні окремих юридичних осіб, так і на рівні холдингів. Як у цих умовах керівництво подібних підприємств може знати про все, щоб не помилитись у прийнятті управлінського рішення? Завдання надання необхідної інформації вирішує управлінський облік – система збору й аналізу даних про діяльність підприємства, орієнтована на потреби вищого керівництва власників підприємства інформації, необхідної для прийняття стратегічних і тактичних управлінських рішень.

У сучасних умовах економічного розвитку управлінський облік набуває першочергового значення, оскільки дозволяє своєчасно реагувати на різкі зміни економічної ситуації на ринку збуту продукції, регулює процеси виробництва, постачання і реалізації, покращує організаційну структуру підприємства сприяє вирішенню інших питань, пов'язаних з діяльністю підприємства.

Проте комплекс робіт із розробки та впровадження у використання ряду процедур і правил ведення управлінського обліку супроводжується цілою низкою суперечливих питань. Наведемо

найбільш типові проблеми, які повинен урахувувати керівник підприємства при постановці управлінського обліку.

Однією із проблем є недостатнє розуміння суті управлінського обліку в компанії. У практиці підприємств більшість з них відштовхується від принципу, що управлінський облік – це облік витрат, і систему управлінського обліку зводять до системи обліку витрат та розподілення їх за центрами фінансової відповідальності, центрами витрат, видами виробленої продукції. Дійсно, роль управління витратами велика – тільки змінивши систему обліку витрат на підприємстві, можна суттєво вплинути на прибуток. Однак головною метою управлінського обліку є орієнтація управлінського процесу на досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємства. Через це система управлінського обліку повинна включати в себе і систему збору інформації про конкурентів, покупців, якість продукції, ефективність організаційної структури компанії та ін. Система управлінського обліку, таким чином, повинна охоплювати всі служби підприємства і весь спектр даних про його діяльність.

Помилкою є спроба замінити управлінський облік модифікованою системою бухгалтерського обліку. Систему управлінського обліку кожне підприємство може формувати виходячи тільки зі своїх цілей бачення перспектив її розвитку. На сьогодні управлінський облік – це один із аспектів розробки стратегії підприємством, а не форма рахівництва.

Як правило, процес розробки і впровадження управлінського обліку на підприємстві очолює фінансовий директор компанії чи головний бухгалтер. У різних фірмах відсутнє єдине розуміння ролі фінансистів у системі управлінського обліку. Однак цікава практика західних підприємств. Так, в американських компаніях контролер – це комерційний директор підприємства, а в німецьких компаніях – головний бухгалтер і бухгалтерія, як правило, не підпорядковуються службі контролінгу [1]. Перенесення акцентів з фінансової служби на службу, що виконують основний вид діяльності компанії, є важливим, оскільки фінансова інформація повинна бути направлена на підвищення ефективності продажу реклами, підвищення якості продукції, і фінансовий директор повинен не тільки контролювати показники, а й забезпечувати інформацією керівників основних підрозділів для виконання ними функцій регулярного менеджменту. Інколи на підприємствах можна побачити зворотню картину, а саме – переоцінка ролі фінансової служби лежить в основі конфлікту між виробничою і фінансовою службами.

Суттєвою проблемою є недостатня оперативність інформації. Якщо управлінський облік у компанії організований таким чином, що дані бухгалтерського обліку є основою управлінського, то керівники підприємства повинні пам'ятати, що вони мають змінити і порушити традиційні принципи роботи бухгалтерії, привести процес формування балансу максимум до 5-го числа наступного за звітним місяцем, інакше вся сутність нововведень поступово буде втрачена, бюджети будуть носити формальний характер.

Проблемою в побудові системи управлінського обліку на вітчизняному підприємстві є її заміна на постановку систем автоматизації. Не зменшуючи значення якісної програми автоматизації для підприємства, відмітимо, що постановка системи управління підприємством та введення інформаційних технологій в компанії не є рівнозначними.

При веденні системи управлінського обліку перед підприємством, крім перелічених проблем, буде стояти і багато інших: формування команди, необхідність навчання персоналу, опір колективу нововведенням, встановлення сильних горизонтальних зв'язків і перехід на систему нерегулярного менеджменту. Однак результати, отримані від запровадження системи управлінського обліку, перевершать очікування, адже в сучасних умовах тільки те підприємство може довгий час утриматись на ринку, у якого витрати і результати діяльності будуть повністю визначатись ступенем ефективності управління, об'ємом та якістю роботи кожного підрозділу і кожного співробітника.

Таким чином, на даному етапі розвитку існує низка проблем в управлінському обліку, та не завжди можна спостерігати серед спеціалістів єдину думку про його суть, роль, значення і місце в системі управління підприємством, теорії обліку. Відсутність єдиного підходу, єдиної точки зору хоча б у найбільш важливих, принципових питаннях управлінського обліку може негативно вплинути на ефективність його застосування на практиці і інтенсивність вивчення в теорії вітчизняного обліку. У теперішній час, в період становлення системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку, його стандартизації, які проходять в умовах розвитку ринкових відносин, особливо важливо та актуально усвідомити суть управлінського обліку, його застосування на вітчизняних підприємствах, а також проблеми, що супроводжують його введення.

Наук. керівн. Безкоровайна Л. В.

Література: 1. Наповдовська Л. Управлінський облік: значення та застосування у практичній діяльності вітчизняних підприємств в умовах ринкових відносин / Л. Наповдовська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 8. – С. 78–93. 2. Левицька С. Управлінський та внутрішньогосподарський облік: завдання, мета, чинники ефективного впровадження / С. Левицька // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – №2. – С. 27–35. 3. Евдокименко С. В. Общие вопросы организации управленческого учета на предприятии / С. В. Евдокименко // Аудитор України. – 2009. – № 7. – С. 46–50. 4. Голов С. Ф. Управлінський облік : підручник / С. Ф. Голов. – К., 2003.

Студент 5 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Розглянуто поняття управління грошовими потоками. Визначено види грошових потоків. Наведено методику аналізу грошового потоку від операційної діяльності.

Аннотация. Рассмотрено понятие управление денежными потоками. Определены виды денежных потоков. Приведена методика анализа денежного потока от операционной деятельности.

Annotation. The article reviews the concept of cash flow management. The types of cash flows are determined. A method of analyzing cash flow from operating activities is suggested.

Ключові слова: грошовий потік, дефіцит, надлишок, аналіз.

Регулярно більшість підприємств, займаючись управлінням грошовими коштами, стикається з проблемою їх надлишку або дефіциту. Очевидно, що дефіцит грошових коштів від операційної діяльності – це вплив покупців або постачальників на компанію, а їх надлишок – навпаки, вплив компанії на покупців і постачальників. Грошові кошти є найбільш обмеженим ресурсом, і завдання підприємства полягає в мобілізації цих коштів та їх ефективному використанні.

Проблемам управління грошовими потоками підприємства та ролі впливу розподілу грошових коштів на результати діяльності підприємства присвячені праці таких вчених, як: Аптекарь С. С., Бланк І. О., Крамаренко Г. О., Костирко Л. А., Лігонено Л. О., Осадчук Н. В., Петрович Й. М., Прокопенко М. Д., Провович О. П., Савчук В. П., Хлевицька Т. Б., Шестова І. А. У цих працях розкриваються більшою мірою загальні аспекти формування грошового потоку, його оптимізації, впливу грошового потоку на фінансову стійкість підприємства. Проте дефіциту та надлишку грошових коштів від операційної діяльності майже не приділяється увага.

Метою статті є обґрунтування доцільності застосування аналізу грошового потоку від операційної діяльності у процесі дослідження ефективності функціонування підприємства.

Завдання дослідження:

1. Розглянути поняття управління грошовими потоками.
2. Розкрити деякі особливості політики управління грошовими потоками.
3. Запропонувати методику аналізу грошових потоків від операційної діяльності.

Об'єкт дослідження – процес управління грошовими потоками підприємства.

Предмет дослідження – аналіз грошового потоку від операційної діяльності.

Грошовий потік підприємства визначено Бланком І. О. як "сукупність розподілених за окремими інтервалами періоду часу, що розглядається, надходжень та виплат грошових коштів, що генеруються його господарською діяльністю, рух яких пов'язаний з чинниками часу, ризику та ліквідності". Вони бувають двох видів: позитивні і негативні. Позитивні потоки відображають надходження грошей в компанію, негативні – вибуття або витрачання грошей компанією [1]. Дослідниками наголошено на негативних наслідках як дефіцитних, так і надлишкових грошових потоків. Дефіцитний грошовий потік стримує розвиток діяльності підприємства через нестачу обігових коштів, що виражається у недостатній платоспроможності підприємства та у зростанні кредиторської заборгованості. Наявність надлишкового грошового потоку, у свою чергу, свідчить про неефективне використання тимчасово вільних коштів, які можуть бути вкладені в інноваційні розробки, оновлення необоротних активів, а також інвестовані в інші види підприємницької діяльності.

Для усунення дефіциту чи профіциту грошових коштів потрібне управління грошовими потоками, основною метою якого є забезпечення фінансової рівноваги підприємства у процесі його розвитку шляхом балансування обсягів надходження і витрачання грошових коштів та їх синхронізації в часі.

Оцінити забезпеченість підприємства коштами дозволяє аналіз грошових потоків підприємства. Аналіз грошового потоку передбачає його дослідження та класифікацію за видами господарської діяльності: грошовий потік від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності.

Завданням даного аналізу є оцінка здатності компанії генерувати грошовий потік від операційної діяльності. Пропонована методику аналізу базується на праці Е. Хелферта [2].

З точки зору аналізу грошових потоків звіт про рух грошових коштів – один з найбільш корисних фінансових звітів, які складає компанія. У звіті про рух грошових коштів відображається різниця між припливом і відпливом грошових коштів за певний період часу (грошовий потік).

Для аналізу будемо використовувати дані звіту про рух грошових коштів (табл. 1). Для спрощення аналізу введемо таке припущення – відсутність короткострокових кредитів і позик для фінансування операційної діяльності.

Таблиця 1

Фрагмент консолідованого звіту про рух грошових коштів ДП ХМЗ "ФЕД"

Показник	Позначення	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Чистий прибуток від операційної діяльності	ЧП	1731	32718	22854
Амортизація необоротних активів	А	3599	3016	3395
Зміна оборотних активів	ΔОА	-5644	-41421	-23438
Зміна кредиторської заборгованості	ΔКЗ	12176	39626	39401
Грошовий потік від операційної діяльності	ГПод	11862	33939	42212

Загальне рівняння операційного грошового потоку можна виразити так:

$$\text{ГПод} = \text{ЧП} + \text{А} + (\Delta\text{ОА} + \Delta\text{КЗ}). \quad (1)$$

Результатом високої здатності генерування грошових коштів з операційної діяльності є отримання цільового рівня показника операційного грошового потоку, який у цьому випадку буде відповідати рівнянню:

$$\text{ГПод} = \text{ЧП} + \text{А}. \quad (2)$$

Приклад розрахунку надлишкового або дефіцитного операційного грошового потоку взятий з урахуванням вихідних даних і наведений у табл. 2.

Таблиця 2

Розрахунок надлишкового або дефіцитного операційного грошового потоку

Показник	Позначення	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Цільовий рівень грошового потоку	ГПод ціл	5330	35734	26249
Фактичний рівень грошового потоку	ГПод факт	11862	33939	42212
Відхилення фактичного рівня від цільового	Відх	6532	-1795	15963
Процент відхилення	% відх	122,5516	-5,02323	60,81375

У разі відхилення фактичного рівня показника операційного грошового потоку від цільового компанія фіксує дефіцитний операційний грошовий потік. У зворотному випадку компанія фіксує надлишковий грошовий потік.

За останні роки на ДП ХМЗ "ФЕД" виявлені випадки як надлишку грошових коштів, так і їх дефіцит. Надлишок грошових коштів свідчить про неефективне їх використання, втрачені можливості отримання прибутку за рахунок інвестування чи розвитку підприємства. Відсутність необхідного запасу грошових коштів свідчить про фінансові труднощі, неспроможність виконати зобов'язання підприємства. Підприємству слід приділити більше уваги управлінню грошовими потоками.

Отже, висока здатність компанії генерувати операційні грошові потоки підтверджується рівністю цільового та фактичного грошового потоку від операційної діяльності. Відхилення фактичного від цільового грошового потоку в межах 20 % свідчить про хорошу здатність компанії генерувати операційні грошові потоки. Відхилення на ДП ХМЗ "ФЕД" у 2008 та 2009 роках значно вище.

Для недопущення таких проблем застосовують платіжний календар – це графік надходжень коштів і платежів підприємства. Він дозволяє розподілити тижневі, місячні чи річні доходи і витрати на підприємстві в часі.

На підприємстві можуть складатися як окремі види платіжних календарів: податковий платіжний календар, платіжний календар за розрахунками з постачальниками, платіжний календар з обслуговування кредиту тощо, так і платіжний календар по підприємству в цілому. Це дозволить завчасно визначити дефіцит чи профіцит і вирішити шляхи вирішення проблеми: в якому банку взяти кредит на невисплатячу суму чи куди спрямувати вільні кошти.

Існує 5 основних способів вкладення інвестиційних коштів: банківський депозит, нерухомість, фондовий ринок, розширення бізнесу, інвестиції в чужі проекти. Однозначного рішення для найбільш ефективного розміщення вільних грошей підприємства немає. Експерти рекомендують

сформувати інвестиційний портфель: частину грошей направити на придбання ліквідної нерухомості, а частиною і ризикнути. Найголовніше – визначити правильну їх пропорцію. Додатково потрібно врахувати, яку частку вільних грошей направити на довгострокові вкладення, а яку потрібно повернути в найближчому майбутньому.

Подальших досліджень потребують такі напрямки: причини і наслідки утворення надлишкових та дефіцитних грошових потоків, аналіз грошових потоків від фінансової та інвестиційної діяльності.

Наук. керівн. Доценко Н. С.

Література: 1. Бланк И. А. Концептуальные основы финансового менеджмента / И. А. Бланк. – К. : Ника-центр, Эльга 2003. – 448 с. 2. Хелферт Е. Техніка фінансового аналізу / Е. Хелферт // Академія фінансів. – 2003. – С. 640. 3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 "Звіт про рух грошових коштів".

Захаренко Т. О.

УДК 336.717.16

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ РУХУ КОШТІВ ЧЕРЕЗ БАНКОМАТИ, ЗАХОДИ ЩОДО ЇХ ЗАХИСТУ ВІД ШАХРАЙСТВА

Анотация. Розглянуто особливості обліку операцій руху коштів через банкомати, що розташовані поза межами банку, види рахунків, що використовуються, та захист від шахрайства.

Аннотация. Рассмотрены особенности учета операций движения денежных средств через банкоматы, расположенные вне территории банка, виды счетов, которые используются, и защита от мошенничества.

Annotation. The features of account of operations of cash through ATMS, located out of territory of bank flow, types of accounts which are used, and protecting from a swindle are considered.

Ключові слова: банкомат, АТМ, платіжна картка, скімінг.

Широке розповсюдження платіжних карток привело до появи та розвитку мереж пристроїв щодо їх обслуговування. Основним серед пристроїв обслуговування платіжних карток є банкомат. В умовах сучасного розвитку технологій використання пристроїв банкомата є вже невід'ємною частиною життя суспільства, і тому важливим завданням установи банку є забезпечення своїх клієнтів задовільною роботою таких пристроїв та належного обліку руху грошових коштів через банкомат.

Загальні теоретико-методологічні проблеми обліку банківських операцій та, зокрема, операцій руху коштів через пристрої банкоматів досліджені провідними економістами сучасності, такими, як: Вовчак О. Д., Страхарчук В. П., Вавілова А. В., Вороніна О. С., Гінзбурга А. І., С. Петера, Вітлінський В. В., Герасимович А. М., Гуцайлюк З. В., Дзюблюк О. В., Мороз А. М., Тиркало Р. І.

Метою дослідження є узагальнення теоретико-методичних положень обліку операцій руху грошових коштів через банкомати та заходів щодо захисту клієнтів банку від шахраїв під час використання пристрою банкомата.

Завдання дослідження: узагальнити систему обліку операцій руху грошових коштів через пристрій банкомата; визначити, які існують розповсюджені форми шахрайства з грошовими коштами, що здобуваються через використання банкомата; обґрунтувати заходи банків щодо попередження та усунення шахрайств з грошовими коштами для забезпечення впевненості своїх клієнтів.

Об'єкт дослідження – діяльність банків на картковому ринку.

Предмет дослідження – облік операцій руху грошових коштів через банкомати та захист банкоматів від шахрайства.

Банкомат, або АТМ (Automatic Teller Machine), — пристрій для видачі готівки по пластикових картках та здійснення ряду інших операцій. Робота з банкоматами побудована у діалоговому

© Захаренко Т. О., 2011

IIО

"Управління розвитком", №20(117)2011

режимі: він ставить до вас запитання, а ви обираєте один із запропонованих варіантів шляхом натискання кнопок варіантів. Мова проведення такого діалогу обирається самостійно. Як правило, меню банкомата доступно на мові країни його розташування плюс 1 – 2 міжнародні мови, здебільшого це англійська.

Обслуговування власників платіжних карток через банкомат здійснюється відповідно до чинного законодавства України, Положення та нормативно-правових актів Національного банку України щодо організації касової роботи в банках України.

У бухгалтерському обліку операції руху грошових коштів через банкомати відображаються згідно з Правилами бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України [1].

Банкомати залежно від рівня їх захищеності можуть встановлюватись як на території банківської установи, так і за її межами. Банкомати за межами банку потребують більш ретельної уваги, тому дуже важливим є забезпечення безперервності обліку руху готівки через банкомати, їх роботи та належного захисту від шахрайства, що робиться банками для зручності своїх клієнтів.

В обліку обслуговування банкоматів здійснюється таким чином.

При завантаженні банкомата готівкою в обліку використовуються рахунки групи 100 "Банкноти та монети". Спочатку відображається отримання інкасатором завантажених касет через списання грошових коштів з каси банку (відділення банку) та зарахування їх до складу банкнот та монет, що знаходяться в дорозі. Після завантаження банкомата грошові кошти в дорозі списуються на рахунок 1004 "Банкноти та монети в банкоматах".

При вилученні залишку готівки в касетах з банкоматів бухгалтером здійснюються зворотні проведення: на суму залишку в касеті з рахунку 1004 "Банкноти та монети в банкоматах" грошові кошти відносять до складу банкнот та монет, що знаходяться в дорозі. Після перерахування залишку вилучені кошти здаються до каси і, таким чином, зменшують рахунок 1007 "Банкноти та монети, що знаходяться в дорозі". Якщо є надлишок готівки в касетах, то він теж здається до каси. У такому випадку використовується транзитний рахунок 2924 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток", а у разі нестачі – рахунок витрат банку 7399 "Інші операційні витрати". До встановлення винних осіб сума нестачі також обліковується у позабалансовому обліку з використанням активного рахунку 9618 "Списана у збиток заборгованість клієнтів за іншими активами".

Після встановлення винних осіб, що мають відшкодувати збитки, належна сума відшкодування зараховується до дебіторської заборгованості (3552 "Нестачі та інші нарахування на працівників банку") та доходу звітного періоду (6399 "Інші операційні доходи"). Одночасно сума відшкодування списується з позабалансового обліку. При відшкодуванні нестачі винною особою суму такої нестачі можливо внести до каси банку, на рахунок банку або списати з особового рахунку винної особи, якщо такий є у наявності.

У випадку, коли невідшкодована частина збитків буде визнана сумнівною, вона відображається як безнадійна заборгованість та списується за рахунок створених резервів.

Видача готівки держателю платіжної картки в обліку проводиться з використанням транзитного рахунку 2920 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат" у кореспонденції з рахунком 1004 "Банкноти та монети в банкоматах". Потім цей транзитний рахунок відображається з дебетом рахунків коштів на вимогу клієнтів банку для здійснення операцій з використанням платіжних карток.

При виникненні ситуації, коли неможлива видача надлишку готівки власнику платіжної картки протягом строку, що установлюється відповідною платіжною системою, для опротестування операцій банк відображає зазначену суму за рахунками доходів банку (рахунок 6399 "Інші операційні доходи").

Організація обліку руху грошових коштів через банкомат проводиться усіма банками з дотриманням діючого законодавства, тому це спрощує в деякому сенсі роботу, але організація безпеки – це важливе питання, яке кожен банк має розглядати згідно із специфікою функціонування. Тому банки повинні створювати належні умови для безпечного використання клієнтами банкоматів та сприяти запобіганню шахрайства з присвоєння чужих коштів з використанням банкомата.

Одним з найстаріших способів шахрайства з пластиковими картками є скімінг – це коли злодії дізнаються інформацію про пластикову карту за допомогою банкомата або іншим шляхом та виготовляють підроблену карту, за допомогою якої і знімають кошти через банкомат з рахунку їх власника. Тому при покупці банкомата більшість банків звертає ретельну увагу та перевіряє рівень захисту власників своїх карток. Крім того, що банки закуповують АТМ із захистом від установки шахраями обладнання, вони додатково звертають увагу на те, щоб банкомат був оснащений за всіма правилами. Для вияву несанкціонованої установки на банкомат різних сторонніх пристроїв на банкомати встановлюються антискімінговий модуль безпеки, який оснащений спеціальними датчиками для контролю області картоприймача. У випадку підозри такого незаконного підключення модуль подає сигнал у відповідні служби, які відповідають за безпеку роботи АТМ, та водночас зупиняє роботу банкомата.

Як було зазначено раніше, виробники банкоматів також намагаються забезпечити безпеку коштів користувачів, закладаючи визначені механізми в АТМ. Прикладом може бути те, що пристрій зчитування з карток має спеціальну закруглену форму частини передньої панелі навколо картоприймача у зовнішній частині. Це робить практично неможливим установку скіммера. Окрім того, пристрій зчитування з пластикових карток оснащений механізмом вібрації, який змінює швидкість руху карти та використовує серію швидких зупинок та пусків, тобто встрясує карту під час загрузки. Такий ефект струсу перешкоджає точне зчитування інформації про картку за допомогою

скіммера, який використовує шахрай. Також для запобігання шахрайства деякі банки ведуть спостереження за пристроєм банкомата, встановлюючи на нього камеру спостереження. За допомогою подібного способу захисту працівники банку можуть відслідковувати використання банкомата шахраями (прикладом може бути встановлення сторонніх пристроїв останніми) та вживають заходи запобігання порушень роботи банкомата.

Отже, можна зазначити, що в Україні функціонує добре налагоджена система обліку банківських операцій руху коштів через банкомати. Також важливим є те, що на законодавчому та нормативному рівнях такі операції регулюються законами та положеннями уповноважених органів. Заслугою банків є налагодження системи захисту коштів клієнтів, що підвищує довіру до таких банків.

Практика здійснення банківських операцій змінюється одночасно зі зміною умов функціонування банків у зв'язку з розвитком економіки в цілому. Це обумовлює необхідність подальших ґрунтовних досліджень банківської діяльності, зокрема у сфері запровадження банківськими установами новітніх платіжних інструментів.

Наук. керівн. Глебова Н. В.

Література: 1. Правила бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України : Постанова НБУ від 08.04.2005 р. № 123 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 2. Как банки берегут ваши средства на пластиковых картах [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://banknota.org/2010/10/15/kak-banki-beregut-vashi-sredstva-na-plastikovyx-kartax/>.

Матющенко С. С.

УДК [005.3:657.1](477)

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ УЧЕТ В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ

Аннотация. Рассмотрены некоторые проблемы внедрения управленческого учета в Украине, а также совершена попытка предложения рекомендаций по их устранению.

Анотация. Розглянуто проблеми введення управлінського обліку в Україні, а також зроблено спробу пропозицій рекомендацій щодо їх усунення.

Annotation. This article discusses some problems of using management accounting in Ukraine and some recommendations about the solutions of these problems.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, управленческий учет, эффективность деятельности.

Поскольку бухгалтерский учет ориентируется исключительно на внешних потребителей и при этом не отражает реальное состояние компании, то в современных условиях большинство предприятий осознают необходимость ведения управленческого учета для повышения эффективности своей деятельности. Именно поэтому внедрение управленческого учета и разработка наиболее приемлимой методологии его ведения является одной из наиболее актуальных проблем для современного этапа развития экономической жизни в Украине.

Данная проблема в разных ее аспектах была рассмотрена в научных трудах таких авторов, как: М. Кужельный, Б. Валуев, С. Голов, З. Гуцайлюк, но все они рассматривали лишь одну определенную сторону данной проблематики.

Цель данного исследования – отразить и немного консолидировать проблемы и тенденции развития управленческого учета в Украине.

Задание исследования – разработка рекомендаций по решению проблем, связанных с внедрением управленческого учета на отечественных предприятиях.

Объектом исследования является внедрение управленческого учета в украинских фирмах.

Предметом исследования – проблемы и тенденции развития управленческого учета в Украине.

На большинстве современных предприятий в данный момент совершенно отсутствуют управленческий учет, а все решения принимаются в основном по данным и показателям бухгал-

---

© Матющенко С. С., 2011

терского учета. Но стоит помнить о том, что последний ориентируется исключительно на внешних пользователей информации, в первую очередь на налоговые органы, и при этом не отражает реального состояния компании. Для предоставления полной и достоверной информации, необходимой для принятия грамотных управленческих решений и управленческого планирования, как раз и существует управленческий учет.

К сожалению, до сих пор у руководителей украинских компаний нет четкого понимания этого вида учета, что, пожалуй, является главной проблемой процесса постановки системы управленческого учета [1].

Несколько лет назад в Украине было принято решение реформировать принципы бухгалтерского учета. В действующих Положениях (Стандартах) бухгалтерского учета предпринята попытка учесть это разнообразие и повысить качество учетной информации. Однако на практике, переход к новым стандартам учета произошел методом машинального описания соответствия старых бухгалтерских счетов новым. Суть реформирования учетной политики не была воспринята руководителями и бухгалтерами. Причина все та же – бухгалтерский учет воспринимается на предприятии не как источник информации для принятия эффективных управленческих решений, а как вынужденная необходимость проведения определенных операций с целью предоставления отчетности во внешние контролирующие органы.

В противоположность бухгалтерскому, главное преимущество управленческого учета состоит в его гибкости и многовариантности. Вот только на практике управленческий учет, как правило, сводится к таблицам, которые обычно самостоятельно составляет и ведет финансовый директор. И очень часто в подобных случаях руководство полагает, что на предприятии функционирует система управленческого учета, удовлетворяющая целям компании и отвечающая на все поставленные руководством вопросы. Возникающая в данной ситуации опасность – это бессистемность учета, учет не всех факторов, влияющих на показатели управленческого учета и, как следствие, искажение управленческой информации и неграмотное руководство компанией.

Конечно, существует общемировая практика постановки и ведения управленческого учета, общие показатели и основные принципы которого отражены в Международных стандартах финансовой отчетности (МСФО). Тем не менее, в последнее время на Западе наблюдается заметный уход от классического подхода (учет основных количественных показателей) в сторону качественных показателей. При этом происходит расширение понятия управленческого учета, а именно: в качестве факторов, влияющих на принятие управленческих решений, рассматривается конкурентная среда, система взаимоотношений с клиентами, система бизнес-процессов внутри предприятия и пр. А это уже другой более высокий уровень, и для большинства украинских предприятий, к сожалению, пока еще завтрашний день. К тому же подобная активная трансформация управленческого учета в развитом мире затрудняет внедрение подобных систем учета в Украине из-за своей изменчивости [2].

Тем не менее, в Украине управленческий учет все же применяется. Подтверждением тому служит явный интерес к этой теме, а также динамика продаж программных продуктов по автоматизации управленческого учета и бюджетированию.

Можно с уверенностью сказать, что в большинстве случаев бухгалтерия к управленческому учету отношения не имеет. Его постановкой и ведением на предприятии обычно занимается либо финансовый директор (директор по экономике), либо специально привлеченный для этого специалист, а функциональные обязанности по его ведению могут быть скрыты или явно распределены между сотрудниками финансового отдела.

Инициаторами процесса постановки управленческого учета становятся, как правило, молодые специалисты, имеющие "свежее" экономическое образование, а также собственники компаний, которым уже не достаточно одной лишь бухгалтерской отчетности и требуется более достоверная информация о состоянии компании. Решение о его постановке обычно принимается на уровне финансового или генерального директора, а также собранием акционеров.

Непосредственно во время постановки системы учета возникает немало сложностей, связанных не только с пониманием и интерпретацией учета как такового, но и с проблемами, лежащими как раз на границе "управленческий учет – бухгалтерский учет". Очень сложно, например, правильно организовать взаимодействие между обоими видами учета, поскольку объект у них один, а цели разные.

Принципиальным моментом управленческого учета является его оперативность: существуют виды бизнеса, в которых анализировать баланс необходимо ежедневно, и бухгалтерский отчет в конце квартала уже бесполезен.

Методики и программные средства уже способны обеспечить такую оперативность. Отсюда вытекает, пока неочевидный для многих менеджеров, вывод: в управленческом учете необходимо соблюдать дисциплинированность, даже большую, чем в бухгалтерском.

Менеджеры предприятий, осознав необходимость ведения внутреннего учета, неизбежно сталкиваются с вопросом: как же технически выглядит этот самый учет.

Отказавшись от бухгалтерии как источника информации для нужд управления, тем самым отказываемся от предлагаемых нею регистров и алгоритмов расчетов. Значит, необходимо разработать собственную методику, структуру и логику учета. Последнее крайне необходимо для наиболее эффективного управления предприятием той или иной отрасли. Поэтому существует необходимость разработки подходов по ведению управленческого учета в соответствии со спецификой каждой из отраслей народного хозяйства.

На рынке компьютерного программного обеспечения на сегодняшний день наблюдается рост интереса к продуктам, обеспечивающим автоматизацию ведения управленческого учета. Подобный интерес является весьма позитивной тенденцией, ведь автоматизация любого труда выступает источником прямого понижения затрат на тот или иной труд [3].

Отдельные программы отечественных разработчиков позволяют:

построить стройную и полную систему бюджетов (продаж, закупок, прямых и косвенных расходов, движения денежных средств, задолженности, баланса компании);

получить управленческий бюджет движения денежных средств, бюджет доходов и расходов, бюджет по балансу;

построить систему финансовых показателей компании по плановым и фактическим данным;

осуществить финансовый анализ и анализ выполнения планов;

проводить план-факторный контроль;

оптимизировать управление товарными запасами и минимизировать прямые расходы на товарную логистику;

автоматизировать составление бюджетов как по плану, так и по факту;

минимизировать ввод данных из разных служб: коммерческих отделов, планово-финансовых отделов, бухгалтерии;

составлять и контролировать выполнение платежного календаря;

автоматизировать документооборот;

получать аналитические отчеты в различных разрезах, необходимых для поддержки процесса управления, используя встроенные возможности отчетов и диаграмм.

При постановке задачи разработчики пришли к выводу, что создаваемый модуль должен стать не только центром консолидации плановой и отчетной информации, но и центром получения всей управленческой отчетности по бюджетам в форме, удобной для принятия управленческих решений. Таким образом, программный продукт служит для поддержки процесса финансового управления. Его основная задача – максимально способствовать менеджерам в принятии финансовых решений [4].

Исходя из всего вышеизложенного, можно сделать вывод, что, несмотря на пока что небольшие темпы роста своего внедрения, отечественные предприятия все больше начинают заниматься ведением управленческого учета, понимая те выгоды, которые он несет в себе.

Для более эффективного ведения управленческого учета необходимо активно заимствовать опыт зарубежных развитых стран в этой сфере, разрабатывать на их основе свои отраслевые методики, работать над его автоматизацией, а также наладить систему подготовки опытных кадров непосредственно для ведения этого вида учета.

Научн. рук. Безкоровайная Л. В.

Литература: 1. Валуев Б. М. Некоторые актуальные проблемы аспектов управленческого учета промышленных предприятий / Б. М. Валуев // Экономист. – 2009. – № 12. – С. 40–45. 2. Федосеев А. Управленческий учет: опыт и практика / А. Федосеев // Финансовый директор. – 2007. – № 10. – С. 74–81. 3. Росолько Е. Недостатки управленческого учета на современном этапе развития / Е. Росолько // Главный бухгалтер. Ценообразование. – 2005. – № 7. – С. 34–39. 4. Кошулько О. П. Управленческий учет в Украине / О. П. Кошулько // Проблемы науки. – 2009. – №7. – С. 32–34.

Токарева О. О.

УДК 657. 1

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. Розглянуто проблеми, причини формування облікової політики та розробку рекомендації щодо вирішення цих проблем.

Аннотация. Рассмотрены проблемы, причины формирования учетной политики и разработка рекомендации по решению этих проблем.

© Токарева О. О., 2011

Annotation. Problems, the reasons of formation of a registration policy and the recommendation about the decision of these problems are considered

Ключові слова: облікова політика, міжнародні стандарти, рекомендації, ринкові відносини.

Сучасному ринку притаманні такі характерні риси, як: конкурентоспроможність виробництва, оперативність, своєчасність і ризик прийнятих рішень. Досвід країн з розвиненими ринковими відносинами свідчить про те, що важливою складовою загального механізму управління господарською діяльністю підприємств, фінансово-промислових об'єднань, є правильно сформована облікова політика.

Актуальність дослідження зумовлена переосмисленням ролі облікової політики у процесі управління підприємством. Саме управлінська спрямованість облікової політики має сенс, оскільки повною мірою може впливати на процеси господарювання. За своїм змістом облікова політика значно ширше поняття, ніж власне облік, її можна назвати системою управління обліком, вона ґрунтується на засадах управлінського обліку, має управлінську спрямованість, є одним із напрямів розвитку обліку як науки.

Мета даної статті полягає в обґрунтуванні необхідності формування облікової політики відповідно до сучасних умов господарювання та узагальнення причин, які стримують її впровадження в господарську практику, а також розробка пропозицій, спрямованих на вирішення цієї проблеми. Так, Білуха М. Т. тлумачить облікову політику як спосіб ведення облікового процесу [1, с. 499]. Бутинець Ф. Ф. визначає, що облікова політика – це не просто сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, а й вибір методики обліку, яка дає змогу використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя. В широкому розумінні її можна визначити як управління обліком, а у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку) [2, с. 51].

Проблеми облікової політики досліджувалися як у працях зарубіжних (Б. Нідлз, Р. Ентоні, Дж. Ріс, Ван Бред та ін.), так і вітчизняних (Білуха М. Т., Бутинець Ф. Ф., Загородній А. В., Кужельний М. В., Лінник В. Г. та ін.) вчених. Поняття "облікова політика" (accounting policy) у міжнародну практику обліку офіційно введено в 1975 р. із впровадженням Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 1 "Розкриття облікової політики", а в Україні узаконено у процесі реформування бухгалтерського обліку. Потреба в цьому виникла у зв'язку з відмовою України від жорсткої державної регламентації фінансової звітності і введенням національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, що подібні до міжнародних.

Від уміло сформованої облікової політики багато в чому залежать ефективність управління господарською діяльністю підприємства та стратегія його розвитку на тривалу перспективу. Адже підприємству не один рік доводиться працювати і враховувати свої активи та зобов'язання згідно з розробленою ними обліковою політикою. Це вимагає від підприємства більш зваженого підходу до розробки облікової політики, яка відповідає специфіці його роботи. Однак на сьогодні дедалі частіше спостерігається формальний, вузькоспрямований підхід до формування облікової політики, який зводиться до складання фінансової звітності відповідно до загальних вимог П(С)БО та зовнішніх користувачів [3]. На таку ситуацію впливають як відсутність достатнього практичного досвіду управління в ринкових умовах, так і недостатнє законодавче врегулювання цього питання, а також недостатнє вивчення з боку науковців цієї проблеми.

Таким чином, "облікова політика – це нове слово в господарському житті". Наукове та практичне дослідження цієї проблеми лише започатковується і в цьому разі слід скористатися зауваженням академіка Чумаченка Н. Г. щодо того, що управлінський облік потребує підтримки. Така підтримка необхідна також обліковій політиці, оскільки вона ґрунтується на системі управлінського обліку і має управлінську спрямованість [4, с. 118].

Головними причинами, що зумовлюють формування облікової політики підприємства в нашій країні, є:

1. Перехід України на національні стандарти бухгалтерського обліку, що мають своєю основою міжнародні розробки в цій галузі, передбачає надання фінансової звітності більш управлінської, інформаційної спрямованості.

2. Концепція бухгалтерського обліку в Україні, сформована на основі міжнародних і національних стандартів, може бути представлена як багаторівнева структура, до складу якої входять на: мікроекономічному рівні – виробничі системи (фірми, господарські товариства, підприємства тощо); макроекономічному рівні – національно-господарські галузеві системи, фінансово-промислові системи; глобальному рівні – міжнародні транснаціональні господарські, фінансові та фінансово-промислові системи.

3. Прийняття підприємствами різної політики щодо окремих розділів бухгалтерського обліку, яка визначається підходами у виборі складу і порядку ведення рахунків, способів оцінки активів і відображенні їх в калькуляції витрат тощо. Це необхідно для того, щоб визначити напрями розвитку економічних взаємовідносин між виробничими системами – фірмами, які б могли стати потенційними діловими партнерами на ринку.

4. В умовах вільних, нерегламентованих ринкових відносин, коли сфера товарообміну є вкрай нестійкою, успіх підприємства визначається знанням потреб ринку і стану зовнішнього середовища, в якому воно діє. Особливе місце у цьому процесі відводиться фінансовій звітності, яка є кінцевою подією облікової політики і характеризує економічну діяльність підприємства у зовнішньому середовищі. За таких умов облікова політика має управлінську спрямованість і визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал у діловій співпраці, оцінює ступінь гарантованості економічних інтересів самого підприємства і його партнерів у фінансових та інших відносинах.

5. Розвиток ринкових відносин сприяє збільшенню кількості користувачів фінансової інформації. Це пояснюється тим, що кожна структура прагне знайти і утримати своє місце на конкретному ринку.

В економічних дослідженнях, як правило, керівництво підприємств не надає належної уваги процесу формування облікової політики. Ситуацію, що склалася, можна пояснити такими основними причинами:

По-перше, в Україні не сформувалися стійкі товарні та фінансові ринки, а також поступово долається спад промислового виробництва, налагоджуються виробничі та комерційні зв'язки, накреслюються шляхи стратегічного розвитку. Господарючі суб'єкти у багатьох випадках у збиток своїм стратегічним планам вимушені працювати за правилами, що диктують їм інвестори, поставальники сировини, матеріалів, енергоресурсів тощо. В обліковій політиці слід відображати тільки ті положення бухгалтерського обліку, які мають кілька дозволених нормативними актами більш високих рівнів варіантів застосування.

По-друге, поряд з проблемами формування ринкових структур, зростанням виробництва та розвитком комерційних зв'язків відбуваються процеси становлення нового економічного мислення, нової етики управління, адаптації бухгалтерського обліку до реалій господарювання, наближення його до світової облікової практики та умов ринкової економіки. Відсутність достатнього досвіду роботи у новому економічному середовищі негативно позначається на процесах формування облікової політики.

По-третє, в господарській практиці трапляються випадки, коли функціональні процеси впроваджуються розрізнено, без відповідної підготовки. У результаті функціональна діяльність – планування, облік, аналіз, звітність тощо – на окремих підприємствах здійснюється на достатньо високому рівні, а виробнича система розвивається та вдосконалюється слабо. Причиною виникнення такої ситуації можуть бути явища організованості, управління без урахування об'єктивних законів розвитку.

По-четверте, у сформованих умовах труднощі розробки облікової політики полягають у тому, що фахівці з обліку повинні не тільки розуміти теорію, що стоїть за проголошеними бухгалтерськими принципами обліку, а й знати: а) якою мірою ці принципи по суті та за формою дотримуються на практиці; б) який допускається ступінь свободи здійснення цих принципів за їх природою. Для вирішення аналогічної проблеми в США розроблено *Opinion 22* (рекомендації) "Надання даних про облікову політику". Ці рекомендації ідентифікують і описують принципи обліку та методи використання тих принципів, які суттєво впливають на визначення і зміну фінансового стану та результати діяльності.

Таким чином, щоб формування облікової політики не викликало зайвих ускладнень у процесі прийняття управлінських рішень, потрібно, перш за все, пристосуватися до використання національних стандартів бухгалтерського обліку, а також мати достатній досвід у правильній її розробці, а для більш ефективного, точного врахування активів та зобов'язань підприємству слід розробляти облікову політику щороку, щоб мати змогу вносити корективи внаслідок майбутніх змін.

Наук. керівн. Горяйнова Ю. С.

Література: 1. Білуха М. Т. Курс аудиту / М. Т. Білуха. – К. : Вища школа – Знання, 1998. – 574 с. 2. Організація бухгалтерського обліку / за ред. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ПП "Рута", 2002. – 592 с. 3. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 4. Теория управленческих решений / за ред. Н. Г. Чумаченка. – К., 1998. – 118 с. 5. П(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87. 6. Бухгалтерский учет / под ред. П. С. Безруких. – М. : Высшая школа, 1999. – 563 с.

Логвінов Б. Ю.

УДК 657.3

Студент 3 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ОБЛІКУ

Анотація. Визначено особливості організації обліку в бюджетних установах та організаціях і пріоритетні напрями реформування даної сфери.

Анотация. Определены особенности организации учета в бюджетных учреждениях и организациях и приоритетные направления реформирования данной сферы.

© Логвінов Б. Ю., 2011

Annotation. The features of organization of account in budgetary establishments and organizations and priority directions of reformation of this sphere are defined in the article.

Ключові слова: бюджетний облік, державні фінанси, реформування, фінансово-бюджетна дисципліна, державний сектор, облікова політика.

Особливості функціонування установ бюджетної сфери зумовлюють необхідність дослідження нових методологічних та організаційних підходів до ведення бухгалтерського обліку, оскільки специфіка їх діяльності висуває особливі вимоги до формування інформації, необхідної для облікових та контрольних цілей. Ринкові умови господарювання вимагають використання нових принципів, форм і методів управління у бюджетній сфері, що, у свою чергу, підвищує вимоги до об'єктивності економічної інформації, головним джерелом якої є бухгалтерський облік. Необхідно також враховувати подальший перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і затверджену у зв'язку з цим Кабінетом Міністрів України (КМУ) Стратегію модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007 – 2015 роки, яка передбачає, передусім, адаптацію законодавства з питань бухгалтерського обліку та звітності діяльності органів державного сектору до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектору (МСБОДС) [1].

Дане питання розглядалося у роботах Васильєвої В. Г., Максимової В. Ф., Пеліпадченко Р. О., Рябінкіної Т. С., Хорунжак Н. М. Останніми роками приділяють значну увагу питанням удосконалення організації та ведення бухгалтерського обліку в установах, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів.

Мета дослідження – виявити можливі варіанти проведення реформ у сфері бюджетного обліку.

Завдання дослідження – визначити зв'язки реформування бухгалтерського обліку з основними тенденціями гармонізації стандартів на міжнародному рівні та станом економічно-правового середовища в Україні; провести порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України міжнародному законодавству; проаналізувати та визначити шляхи подальших реформ.

Об'єкт дослідження – бюджетний облік та шляхи його подальшого реформування.

Предмет дослідження – методи та варіанти проведення форм в Україні.

Суворо регламентація методології бухгалтерського обліку забезпечує його єдність і дає змогу порівнювати показники діяльності всіх бюджетних установ в цілому та отримувати зведені показники для контролю за виконаннями кошторисів і бюджетів усіх рівнів. Сьогодні ключовим напрямом модернізації обліку та звітності вони визначають розробку та запровадження в державному секторі національних стандартів на основі міжнародних. Основною проблемою реформування обліку в бюджетних установах є відсутність єдиних підходів до розробки дієвих механізмів удосконалення системи обліку з урахуванням вимог міжнародних стандартів, недостатність розробленості питання переходу на єдині методологічні засади, а також створення уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення обліку. Традиційно бюджетний облік був жорстко регламентований. Всю необхідну інформацію відносно організації та порядку ведення обліку бюджетні установи отримували у вичерпному обсязі з нормативних документів. На сьогодні процес модернізації системи бухгалтерського обліку знаходиться на початковій стадії. Удосконалення обліку, посилення його контрольних функцій за господарською та фінансовою діяльністю установи складають основний шлях покращення дотримання фінансово-бюджетної дисципліни. Відображаючи всі операції, пов'язані з освоєнням кошторису витрат, бухгалтерський облік дозволяє не тільки систематично зіставляти їх з плановими показниками, а ще й виявляти відхилення фактичних витрат від планових, визначати найголовніші напрями витрат та підвищувати рівень бюджетного кошторисного планування в цілому. Висока якість облікової інформації створює умови ефективної реалізації всіх без винятку функцій управління. У реформуванні бухгалтерського обліку важливим методичним підходом є використання управлінського обліку, що забезпечить адаптацію обліку до сучасних умов господарювання установ і посилення контролю за ефективністю використання бюджетних коштів. На нинішньому етапі розвитку управлінський облік у бюджетних установах практично відсутній. Він дозволить отримувати інформацію про доходи і видатки за центрами їх виникнення та відповідальності, а також калькулювати належним чином бюджетні послуги. Так, слід зазначити, що управлінський облік повинен бути зорієнтованим на детальний облік видатків (витрат) і калькулювання собівартості нематеріальних послуг різних сфер бюджетної сфери. Нині існує необхідність пристосування існуючих методів обліку і калькулювання безпосередньо до методики калькулювання нематеріальних послуг. Також виникає потреба в одержанні інформації щодо доходів і видатків окремих структурних підрозділів з метою контролю, планування, оцінки, аналізу їх функціонування.

Як свідчить світовий досвід, бюджетна сфера функціонує ефективно, коли контролюється на предмет дотримання стандартів фінансового управління по всій вертикалі – від бюджетної установи до головного розпорядника бюджетних коштів. З метою сприяння бюджетним установам у забезпеченні правильності ведення обліку, законності використання бюджетних коштів, державного майна, складанні достовірної звітності та організації ефективного внутрішнього контролю слід проводити фінансово-господарський аудит їх діяльності органами державної контрольно-ревізійної служби. Важливим для цілей бухгалтерського та управлінського обліку є необхідність формування облікової політики. На основі прийнятої облікової політики можна створити достатньо ефективну систему обліку як основного елемента управління установою. Так, своєчасне, повне та достовірне відображення проведених операцій дає змогу одержувати релевантну інформацію, на підставі якої приймати обґрунтовані управлінські рішення, аналізувати

роботу, здійснювати й контролювати цільове використання засобів на основі затвердженого кошторису, виявляти незаконні витрати, що підвищить ефективність обліку й фінансово-господарської діяльності установи та використання як бюджетних коштів, так і коштів спеціального фонду [1]. Певного вдосконалення потребує і меморіально-ордерна форма обліку, що застосовується сьогодні в бюджетних установах, яка має суттєві недоліки, основними з яких є труднощі, недостатня пристосованість облікових реєстрів до системи звітних показників. Це зумовлює необхідність у додаткових вибірках, розрахунках і групуваннях при складанні звітності та розрахованість її переважно на обробку інформації вручну.

Отже, проаналізувавши тему дослідження, можна сказати, що на сьогодні прогресивність форми бухгалтерського обліку повинна характеризуватися достовірністю, оперативністю, високим рівнем контрольних функцій обліку в раціональному та доцільному використанні ресурсів, оперативністю механізму формування показників виконання кошторису доходів і видатків бюджетної установи. Він повинен бути сформований на основі класифікації рахунків бухгалтерського обліку за економічним змістом; бути достатньо загальним, щоб відповідати обліковим потребам суб'єктів функціонування; має забезпечити аналітичне відокремлення і синтетичне узагальнення здійснених господарських операцій. Це дасть змогу забезпечити прозорість облікових процесів, складання звітності та отримання інформації про фінансові операції, що відбуваються.

Реформа бухгалтерського обліку неможлива без серйозних коректив у законодавстві, насамперед, у податковому й цивільному, тобто реформування системи бухгалтерського обліку повинне здійснюватися в комплексі з відповідними змінами в суміжних галузях законодавства.

Перелічені напрями дозволять забезпечити реальність планових показників бюджету та їх виконання, визначити пріоритети бюджетного фінансування, концентрацію бюджетних коштів на найважливіших соціально-економічних програмах, забезпечити ефективне використання фінансових ресурсів, удосконалення практики використання коштів загального та спеціального фондів, створити інтегровану інформаційно-аналітичну систему управління державними фінансами.

Наук. керівн. Жовтопуп М. М.

Література: 1. Постанова КМУ "Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007 – 2015 роки" від 16.01.2007 р., № 34. 2. Кравченко О. В. Особливості формування облікової політики бюджетних установ [Текст] / О. Кравченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XI Всеукраїнської науково-практичної конференції 30–31 жовтня 2008 р. Т. 2. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. – С. 54–55. 3. Левицька С. О. Окремі питання реформування бюджетного обліку: стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі [Текст] / С. Левицька // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 6. – С. 34–39.

Карпішена М. Г.

УДК 657.3

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ПРОЦЕС БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Анотація. Присвячено визначенню особливостей і основних проблем у рамках бюджетування на підприємствах, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Аннотация. Посвящено определению особенностей и основных проблем в рамках бюджетирования на предприятиях, осуществляющих внешнеэкономическую деятельность.

Annotation. This article is devoted to determination of features and basic problems within the framework of budget-forming process on enterprises, carrying out foreign economic activity.

Ключові слова: бюджетування, зовнішньоторговельний контракт, показники бюджету експортних продажів.

Сьогодні в умовах нестабільної економічної ситуації у будь-якого підприємства гостро постає потреба контролювати власні доходи та витрати, рух грошових коштів, розрахунковий баланс тощо. Саме з цією метою керівництво підприємств впроваджує бюджетування. Проблема впровадження бюджетування на підприємствах України є актуальною. Досвід показує, що через

© Карпішена М. Г., 2011

відсутність точної і систематичної інформації про фінанси українські підприємства втрачають близько п'ятої частини своїх доходів. Управління фінансами починається з бюджетування.

Протягом останніх років теоретико-практичним аспектам бюджетування присвячено значну кількість публікацій, що дає змогу узагальнити накопичений досвід і запропонувати нові методичні підходи до бюджетування. Бюджетування досліджували як вітчизняні вчені, серед яких Онищенко С. В., Терещенко О. О., так і російські вчені: Лихачова О. Н., Хруцький В. Є. Безумовно, найбільшу увагу бюджетуванню приділяють зарубіжні вчені, що свідчить про значно більший накопичений управлінський досвід під час упровадження та функціонування бюджетування на іноземних підприємствах. Серед таких вчених можна відзначити І. Мейтленда, Ю. Бріггема, К. Друрі, Дж. Шима та ін. На жаль, існуючі публікації недостатньо висвітлюють сутність і необхідність бюджетування. Варто зазначити, що в останні роки значна кількість вітчизняних вчених присвячують свої роботи саме важливості та особливостям бюджетування, а щодо бюджетування в умовах ведення чи започаткування зовнішньоекономічної діяльності, то у літературних джерелах цей процес практично не висвітлюється, що й зумовлює актуальність дослідження.

Мета дослідження – обґрунтувати складність бюджетування підприємств в умовах започаткування зовнішньоекономічної діяльності та виокремити основні проблеми бюджетування в даних умовах і запропонувати потенційні шляхи їх вирішення.

В основу дослідження даної проблематики були покладені такі завдання: розкрити поняття "бюджетування зовнішньоекономічної діяльності", сформулювати технологію, за якою здійснюється бюджетування в умовах започаткування зовнішньоекономічної діяльності, визначити проблеми, які виникають під час бюджетування підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю.

Об'єкт дослідження – система комплексного бюджетування підприємств.

Предмет дослідження – особливості бюджетування підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

У сучасних умовах український бізнес дуже нестримно розвивається, проте для ефективного управління бізнесом, що розвивається, необхідно використовувати сучасні технології управління, одним з яких є бюджетування. Досвід розвинених країн свідчить, що динамічність ринкових процесів веде не лише до зростання ролі управління підприємством, у тому числі і його фінансами, але й до якісних змін у структурі і методах управління, інтеграції методів у єдину систему збору, обробки, узагальнення інформації і прийняття на її основі управлінських рішень. Одним із таких ефективних інструментів управління корпоративними фінансами є бюджетування.

Сьогодні бюджетування на вітчизняних підприємствах у кращому випадку використовується для контролю окремих показників, наприклад, обсягів дебіторської і кредиторської заборгованості, або для того, щоб встановити рівень витрат в окремих структурних підрозділах, але зовсім не для того, аби управляти активами компанії, капіталізацією чи надійно визначити інвестиційну привабливість окремих напрямків господарської діяльності. Тобто значення бюджетування на вітчизняних підприємствах недооцінюється [1].

Бюджетування зовнішньоекономічної діяльності – це управлінська технологія, в основі якої лежить формування системи взаємопов'язаних бюджетів, за допомогою яких підприємство отримує необхідну інформацію про очікувані витрати та доходи, грошові потоки за окремими зовнішньоекономічними операціями, ефективність ведення зовнішньоекономічної діяльності, ефективність використання капіталу, яка спрямована на забезпечення стійкого фінансового стану підприємства. Бюджетування зовнішньоекономічної діяльності як інтегрована управлінська технологія безпосередньо реалізовується на першому етапі процесу менеджменту та формує базу для виконання усіх подальших етапів процесу менеджменту [2].

Однак коли підприємство лише планує започатковувати зовнішньоекономічну діяльність, то виникають проблеми та перепони під час бюджетування його діяльності, зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами впливу. Бюджетування підприємства в умовах започаткування зовнішньоекономічної діяльності потребує ґрунтовного аналізу його фінансово-економічного стану та оцінки потенційних шляхів його виходу на міжнародні ринки [3].

При цьому можна виділити такі проблемні зони:

ідентифікація доходів і витрат в умовах ведення зовнішньоекономічної діяльності;
вибір часових рамок бюджетування в умовах започаткування зовнішньоекономічної діяльності;

зростання ресурсних потреб при бюджетуванні у зв'язку із започаткуванням зовнішньоекономічної діяльності.

У переважній більшості підприємств з такою специфікою роботи, як зовнішньоекономічна діяльність, операційний бюджет повинен включати бюджет експортних продажів. До показників бюджету експортних продажів прийнято відносити:

- виручку;
- запас товарів на початок періоду;
- запас товарів на кінець періоду;
- величину закупівель товарів для забезпечення зовнішньоторговельних контрактів;
- план реалізації згідно із зовнішньоторговельними контрактами;
- ціну продажу одиниці продукції за зовнішньоторговельним контрактом [1].

Об'єктом бюджетування буде кожен зовнішньоторговельний контракт, що, поза сумнівом, спричиняє підвищення трудомісткості. У свою чергу, це передбачає особливі вимоги до кваліфікації співробітників, а також впровадження в компанії автоматизованих систем, які значною мірою повинні полегшити трудомісткість даного процесу і скоротити час на його виконання [2].

Для вирішення цих проблем пропонуються такі шляхи їх подолання: проведення відповідного навчання для персоналу, постійні тренінги та семінари; оптимальним буде мінімальний період, а саме один місяць; створення додаткового резервного фонду, який би покривав витрати, пов'язані із бюджетуванням в умовах започаткування зовнішньоекономічної діяльності.

Застосування процесу бюджетування на українських підприємствах вимагає, в першу чергу, створення належних передумов, а саме вдосконалення системи управління грошовими коштами для забезпечення належного рівня платоспроможності, а також прийняття більш ефективних управлінських рішень, що дасть змогу контролювати витрати та планувати прибуток.

Для цього необхідно забезпечити українські підприємства потужною нормативною базою, документами рекомендаційного характеру щодо вдосконалення системи управління за допомогою бюджетування (визначення етапів, принципів, методів, класифікацій і т. д.).

Також необхідно створити систему стимулювання мотивації працівників до саморозвитку та самовдосконалення, підвищення кваліфікації (відвідування різноманітних семінарів та тренінгів).

Таким чином, бюджетування на підприємствах, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, – інструмент, який ще довгий час розвиватиметься і вдосконалюватиметься, і робота в даному напрямі є важливою в сучасних умовах.

Бюджетування як управлінська технологія дозволяє провідним підприємствам заощаджувати значні кошти. Саме тому дослідження цієї проблематики є дуже актуальним та перспективним в умовах глобалізації. Перспективним напрямком дослідження виступає створення системи бюджетів для конкретного виду зовнішньоекономічної діяльності.

Наук. керівн. Безкоровайна Л. В.

Література: 1. Демина И. Бюджетирование хозяйствующих субъектов, осуществляющих внешнеэкономическую деятельность / И. Демина // Проблемы теории и практики управления. – 2008. – № 1. – С. 58–63. 2. Ковтун С. Бюджетування на сучасному підприємстві, або як ефективно управляти фінансами / С. Ковтун. – Х. : Фактор, 2005. 3. Білик М. Д. Бюджетування у системі фінансового планування / М. Д. Білик // Фінанси України. – 2003. – № 3.

Карпович Ю. В.

УДК 657.44

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ОБЛІК ТА КОНТРОЛЬ ВИТРАТ І ДОХОДІВ ЗА ЦЕНТРАМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Анотація. Розглянуто теоретичні засади організації управлінського обліку на основі системи обліку витрат і доходів за центрами відповідальності на підприємствах.

Аннотация. Рассмотрены теоретические основы организации управленческого учета на основе системы учета расходов и доходов по центрам ответственности на предприятиях.

Annotation. The article reviews the theoretical principles of managerial accounting-based cost accounting system and income for the responsibility in the business.

Ключові слова: управлінський облік, центр відповідальності, центр витрат, центр доходів.

Нестабільні економічні та політичні процеси, які відбуваються в Україні, закономірно потребують пошуку гнучких систем управління з метою зростання конкурентоспроможності та прибутковості вітчизняних господарюючих суб'єктів. Результати управління діяльністю підприємств здебільшого залежать від вибору способу організації управлінського обліку. Тому актуальним питанням є побудова системи центрів відповідальності, що ґрунтується на розподілі відповідальності за результати господарювання між підрозділами підприємства.

Проблеми розвитку управлінського обліку і аналізу за центрами відповідальності розглянуто у наукових працях Бачинського В. І., Білухи М. Т., Бородкіна О. С., Бутинця Ф. Ф., Валуєва Б. І., Задорожного З. В., Голова С. Ф., Канурної З. Ф., Ластовецького В. О., Мниха Є. В., Нападовської Л. В., Панасюк В. М., Пушкаря М. С., Скударя Г. М., Сопка В. В., Чумаченка М. Г., Шайкана А. В. Питання управління за центрами відповідальності стали предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних

© Карпович Ю. В., 2011

вчених, зокрема: Бланка І. О., Вахрушиної М. А., К. Друрі, Івашкевича В. Б., Керімова В. Е., Лігоненко Л. О., Мазаракі А. А., Бая С. І., Немировського І. Б., Палія В. Ф., Ч. Хорнгрена та ін.

Мета дослідження – з'ясування сутності й особливостей обліку та контролю витрат і доходів за центрами відповідальності.

Завдання дослідження – визначення змісту та принципів виділення центрів відповідальності; з'ясування сутності обліку за центрами відповідальності; розгляд типів центрів відповідальності; вивчення організації обліку та оцінки діяльності центрів витрат і доходів.

Об'єкт дослідження – система центрів відповідальності на підприємстві.

Предмет дослідження – облік і контроль доходів та витрат за центрами відповідальності.

У загальному розумінні "центр відповідальності" – це визначена частина господарської діяльності підприємства, характерними рисами якої є відповідальність конкретної посадової особи за контроль та виконання певних показників [1, с. 183].

Організація обліку за центрами відповідальності дозволяє:

використовувати специфічні методи управління витратами з урахуванням особливостей діяльності кожного підрозділу підприємства;

пов'язати управління витратами з організаційною структурою підприємства;

децентралізувати управління витратами;

спостерігати за формуванням витрат на всіх рівнях управління;

встановити відповідальних за виникнення витрат, виручки (доходу) і прибутку;

підвищити економічну ефективність господарювання.

Вибір способу розподілу підприємства на центри відповідальності визначається специфікою діяльності окремого підприємства, але при цьому повинні враховуватися такі принципи:

у кожному центрі мають бути виділені показники для вимірювання обсягу його діяльності і база для розподілу витрат;

на чолі кожного центру повинна бути відповідальна особа – менеджер (керівник);

необхідно чітко визначити сферу повноважень і відповідальності менеджера (керівника) кожного центру відповідальності;

ступінь децентралізації повинен бути достатнім для аналізу, але не надмірним, щоб ведення обліку не було занадто трудомістким;

бажано, щоб для будь-якого виду витрат підприємства існував такий центр витрат, для якого ці витрати були б прямими;

оскільки розподіл підприємства на центри відповідальності дуже впливає на мотивацію керівників відповідних центрів, необхідно враховувати соціально-психологічні чинники [2, с. 62–63].

Відмінності в характері відповідальності менеджерів дають змогу виокремити чотири типи центрів відповідальності: центри витрат, центри доходу, центри прибутку, центри інвестицій.

Центр витрат – центр відповідальності, керівник якого контролює витрати, але не контролює доходи й інвестиції в активи центру. Більшість підрозділів підприємства (відділи, цехи, ділянки тощо) є центрами витрат.

Центри витрат, у свою чергу, можна поділити на центри технологічних витрат і центри дискреційних витрат.

Центр технологічних витрат – центр витрат, у якому може бути встановлений оптимальний взаємозв'язок між витратами та результатами діяльності. Це означає, що витрати можуть бути виражені в грошовому вимірнику, а результати діяльності – в натуральних вимірниках. При цьому можуть бути встановлені норми витрат на одиницю результату діяльності (продукції, послуг). Типовими прикладами центрів технологічних витрат є підрозділи основного та допоміжного виробництва.

Центр дискреційних витрат – центр витрат, у якому неможливо визначити оптимальний взаємозв'язок між витратами та результатами діяльності центру. Отже, в цьому випадку відсутній прямий зв'язок між витраченими ресурсами й отриманим результатом. Типовим прикладом центрів дискреційних витрат є науково-дослідницькі та адміністративні підрозділи, а також частина підрозділів, що забезпечує збут.

Оцінку діяльності центрів дискреційних витрат здійснюють на підставі результатів виконання бюджетів цих центрів. Для цієї оцінки звичайно використовують стандартні витрати. Під стандартними витратами слід розуміти витрати, необхідні для виробництва певної продукції або послуг за нормальних умов діяльності. На відміну від бюджетів стандарти відображають заплановані витрати на одиницю продукції, величина яких базується на обґрунтованих нормах праці й інженерних розрахунках.

Облік відповідальності на основі стандартних витрат можна зробити таким чином:

встановлення стандартних витрат на фактичний обсяг, що передбачені для кожного центру відповідальності;

встановлення розміру фактичних витрат, що відносяться до кожного центру відповідальності;

порівняння стандартних та фактичних витрат, розрахунок відхилень та складання звітності;

дослідження відхилень;

внесення корективів (перегляд стандартів, усунення причин негативних відхилень та поширення позитивного досвіду).

Центр доходу – центр відповідальності, керівник якого контролює доходи, але не контролює витрати на виробництво продукції (робіт, послуг) або придбання товарів, що реалізуються, та інвестиції в активи центру. Типовим прикладом центрів доходу є відділ продажу, відділи універмагу, регіональні представництва компанії тощо.

При цьому керівник центру доходу може контролювати витрати на утримання підрозділу. Отже, йдеться не про відсутність контролю витрат взагалі, а про відсутність прямого зв'язку між витратами центру та його доходом.

Таким чином, фактично не існує центру доходу в "чистому" вигляді, а мова скоріше йде про центр доходу та обмежених витрат.

Для оцінки діяльності центру доходу необхідно зіставити бюджетну й фактичну суми доходу, визначити відхилення та проаналізувати причини їх виникнення. Аналіз відхилень від бюджету продажу може бути здійснений з різною мірою деталізації.

Отже, загальне відхилення доходу від продажу здійснюється за такими рівнями деталізації:

1 рівень: відхилення за рахунок ціни та обсягу продажу;

2 рівень: відхилення за рахунок комбінації продажу та кількості продажу;

3 рівень: відхилення за рахунок розміру ринку та частки ринку [3, с. 407–408, 417, 421, 444].

Отже, побудова обліку доходів та витрат за центрами відповідальності є одним з вагомих кроків на шляху до організації ефективного управлінського обліку, оскільки допомагає:

децентралізувати систему управління доходами та витратами підприємства, що, у свою чергу, дає можливість поглибити інформацію про сутність і причини витрат, оперативно реагувати на негативні наслідки господарської діяльності;

планувати витрати та доходи, що дає можливість чітко усвідомлювати завдання, які стоять перед керівниками центрів відповідальності;

отримувати інформацію про величину відхилень (позитивних, негативних) від планових витрат і доходів та їх причини;

аналізувати ефективність діяльності структурних підрозділів та їх керівників;

розробляти спільно з керівниками центрів відповідальності концепцію стратегічного управління витратами на основі об'єктивної й обґрунтованої інформації про їх виникнення.

Побудова управлінського обліку на основі системи центрів відповідальності є, безперечно, одним із перспективних методів, котрий може забезпечити вітчизняним підприємствам ефективність управління витратами та вироблення стратегії на шляху до зниження витратомісткості виробленої продукції. Проте створення системи обліку за центрами відповідальності вимагає певних витрат, пов'язаних із: зміною структури підприємства; підбором професійного персоналу для організації та ведення такого обліку; автоматизацією інформаційного забезпечення обліку, контролю, аналізу.

Крім цього, методологічне забезпечення впровадження такої системи обліку повинно бути узагальнене на законодавчому рівні, шляхом розроблення методичних рекомендацій щодо застосування методу обліку за центрами відповідальності в системі управлінського обліку.

Ефективність управлінського обліку на підприємстві прямо залежить від підходів до його побудови. Організація управлінського обліку доходів і витрат на підприємстві на основі створення центрів відповідальності вимагає від працівників певних теоретичних знань і практичних навичок щодо такої системи обліку. Тому це питання потребує подальшого розвитку та удосконалення.

Наук. керівн. Безкоровайна Л. В.

Література: 1. Бухгалтерський управлінський облік : підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Житомир : ПП "Рута", 2005. – 480 с. 2. Власова О. Є. Конспект лекцій з дисципліни "Управлінський облік" (для студентів 4, 5 курсів денної і заочної форм навчання напрямку підготовки 0501 "Економіка і підприємництво", 6.030509 "Облік і аудит" спеціальності "Облік і аудит") / О. Є. Власова. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 118 с. 3. Голов С. Ф. Управлінський облік : підручник / С. Ф. Голов. – 4-тє вид. – К. : Лібра, 2008. – 704 с.

Євко Н. О.

УДК 657.3

Студент 3 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

СУТНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КАСОВИХ І ФАКТИЧНИХ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

Анотація. Розглянуто принципову відмінність між фактичними та касовими видатками, а також їх економічну значущість.

Аннотация. Рассмотрены принципиальные отличия между фактическими и кассовыми расходами, а также их экономическую значимость.

© Євко Н. О., 2011

Annotation. The article deals with the fundamental differences between the actual and cash costs and their economic significance.

Ключові слова: бюджетна установа, фактичні видатки, касові видатки, прямі видатки.

За сучасних нестабільних умов функціонування бюджетних установ, посилення тенденцій невиконання планів асигнувань, недосконалості обліку різноманітних операцій даних організацій важливого значення набуває правильність ведення обліку доходів і видатків та їх відповідного відображення у звітності. Адже в загальній системі бухгалтерського обліку бюджетних установ саме облік доходів і видатків є найскладнішим та найвідповідальнішим, тож потребує найдокладнішої розробки та опрацювання.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій підтверджує, що в Україні зростає інтерес вчених до теоретичних і практичних проблем використання видатків, виходячи з їх розподілу на касові та фактичні. Окремі напрями згаданих досліджень відображені в роботах зокрема Свірко С. В., Джого Р. Т., Собко В. В., Александрова В. Т., Ворони О. І., Палія В. Ф., Германчука П. К., Атаманса П. Й., Поклада І. І., Врублевського М. Д., Нападовської Л. В., Пасічника Ю. В. Проте поки що невирішеним залишається таке питання: відсутність науково обґрунтованих підходів до процесу розподілу видатків на касові та фактичні. Наявність цієї проблеми обумовила вибір теми дослідження та її актуальність.

Метою роботи є виявлення сутності та значення розподілу видатків бюджетних установ на касові і фактичні.

Завданнями дослідження є уточнення економічного змісту понять "фактичні видатки" і "касові видатки" як об'єктів бухгалтерського обліку, встановлення економічного значення касових та фактичних видатків для бюджетних установ.

Об'єктом дослідження є особливості обліку витрат у бюджетних установах.

Предметом дослідження – організація та методика бухгалтерського обліку касових і фактичних видатків бюджетних установ.

Видатки державного бюджету – це кошти, що спрямовуються на здійснення програм і заходів, передбачених законом про державний бюджет чи рішенням відповідної ради на бюджетний рік (за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надмірно сплачених до бюджету сум) [1, с. 94]. Вони є основою визначення результатів виконання кошторису доходів і видатків, його аналізу з метою виявлення резервів зниження видатків. Видатки – один з найважливіших показників фінансово-господарської діяльності бюджетних установ. Видатки бюджету за певних умов трансформуються у витрати (виплата зарплати, оплата вартості товарно-матеріальних цінностей, комунальних послуг тощо). Характерною особливістю обліку видатків бюджетних установ є їх поділ на касові і фактичні.

Касовими видатками вважають всі суми, отримані установою з поточних бюджетних реєстраційних рахунків у відповідних органах Державного казначейства для їх використання (витрачання) згідно з кошторисом. Фактичні видатки, на відміну від касових, – це реальні видатки установи для виконання кошторису, підтвержені відповідними первинними документами, за мінусом сум, отриманих на відновлення видатків.

Касові і фактичні видатки на практиці здебільшого не збігаються у часі, тому що в їх основу покладено різні принципи запису бухгалтерських операцій: касовий метод, коли запис доходів і видатків здійснюється в момент отримання коштів незалежно від періоду, до якого вони належать, і метод нарахувань, за яким запис операцій відбувається в момент їх здійснення.

У тих випадках, коли частина грошових коштів на рахунках у казначействі обертається на поповнення запасів матеріалів, вважається у розрахунках (дебіторська заборгованість), залишається невитраченою у вигляді підзвітних сум і готівки в касі або використовується на погашення кредиторської заборгованості, що виникла раніше, фактичні видатки менші за касові. Якщо установа має у своєму розпорядженні запаси матеріалів, то фактичні видатки на здійснення планового обсягу робіт можуть перевищувати касові, оскільки витрата матеріалів не викликає зменшення грошових коштів на рахунках.

Якщо касові та фактичні видатки збігаються в часі, вони називаються прямими видатками. Наприклад, якщо кошти, отримані з казначейства, витрачені за прямим призначенням відповідно до кошторису (видатки за електроенергію, газ, воду, телефон, поточний ремонт та інші послуги), то фактичні видатки збігаються з касовими.

Відшкодування касових видатків відображається в момент зарахування на реєстраційний рахунок сум або перерахування коштів дебіторами згідно з платіжним дорученням. У свою чергу, відшкодування фактичних – у момент їх здійснення відповідно до актів на списання, накладних, актів виконаних робіт, приймання-передачі, рахунків-фактурів тощо.

Касові видатки не мають нічого спільного із касовими операціями, оскільки до них належать як кошти, отримані готівкою в касу установи, так і суми, перераховані шляхом безготівкової оплати рахунків [2, с. 50–53].

У процесі обліку касових видатків формується інформація про касове виконання кошторису та залишки невикористаних асигнувань на кожну конкретну дату. Облік фактичних видатків уможливорює контроль фактичного виконання кошторису видатків установи загалом та дотримання

встановлених норм за окремими статтями і структурними підрозділами. Облік касових видатків ведеться на синтетичному рахунку 32 "Рахунки в казначействі" у розрізі відповідних субрахунків. Облік фактичних видатків ведеться на активних рахунках класу 8 "Видатки" Плану рахунків бюджетних установ. Аналітичний облік касових видатків ведеться в розрізі поточних чи реєстраційних рахунків у розрізі кодів функціональної та економічної класифікації. Для аналітичного обліку фактичних видатків бюджетних установ призначено спеціальну "Картку аналітичного обліку фактичних видатків" типової форми.

Картка фактичних видатків ведеться щомісячно в розрізі кодів економічної класифікації видатків. Для кожного коду функціональної класифікації видатків, для загального і спеціального фондів, для кожного виду коштів спеціального фонду складаються окремі картки. Записи в картці про суми фактичних видатків здійснюються на підставі даних меморіальних ордерів і доданих до них первинних документів. Суми відшкодованих фактичних видатків записують на зворотному боці картки.

Фактичні видатки, зокрема за кодами 1110 "Оплата праці працівників бюджетних установ", 1120 "Нарахування на заробітну плату", у часовому вимірі випереджають касові, тобто нарахування заробітної плати та внесків на соціальні заходи відбувається раніше, ніж отримання грошей у касу на виплату зарплати або перерахування коштів у відповідні фонди. Касові видатки відслідковують у часі фактичним при придбанні основних засобів, оскільки вартість придбаних основних засобів відразу списується на фактичні видатки [4, с. 6–7]. За іншими кодами, як правило, касові видатки випереджають фактичні. Наприклад, при придбанні бензину, канцелярських, господарських товарів, медикаментів, продуктів харчування спочатку здійснюється оплата рахунків (касові видатки), потім – оприбуткування оплачених цінностей і тільки після цього – їх списання (фактичні видатки).

Якщо фактичні видатки перевищують касові, це свідчить про погашення дебіторської заборгованості, що значиться на початок звітного періоду, або про створення через отримання товарів, робіт, послуг без попередньої оплати кредиторської заборгованості на кінець звітного періоду.

Касові і фактичні видатки нерозривно пов'язані між собою. Розподіл касових і фактичних видатків та одночасний взаємозв'язок між ними дозволяють при аналізі видатків одержати чіткішу картину використання бюджетних коштів, контролю за їх цільовим використанням.

Взаємоув'язка касових видатків із фактичними здійснюється з використанням формули (1):

$$Кв = Фв + Кзпр - Дзпр - Кзкр + Дзкр, \quad (1)$$

де Кв – касові видатки за рік (період);

Фв – фактичні видатки за рік (період);

Кзпр – кредитовий залишок на початок року (періоду);

Дзпр – дебетовий залишок на початок року (періоду);

Кзкр – кредитовий залишок на кінець року (періоду);

Дзкр – дебетовий залишок на кінець року (періоду) [3, с. 113].

Ув'язуючи у такий спосіб касові та фактичні видатки за всіма КЕКВ та окремо за видатками, здійсненими за рахунок доходів загального і спеціального фонду бюджету щодо кожного виду доходів, можна не тільки встановити причини невідповідності сум касових та фактичних видатків за рахунок впливу дебіторсько-кредиторської заборгованості або залишків матеріальних цінностей на початок та кінець періоду, за який виконується механізм ув'язки, а й виявити помилки за процедурами їх обліку.

У сучасних умовах фактичні видатки часто перевищують касові, бо не завжди фінансування з бюджету дає змогу вчасно погасити заборгованість із зарплати, за енергоносії та інші господарські втрати бюджетних установ. Порівняння касових і фактичних видатків із сумами одержаного фінансування за відповідними кодами економічної класифікації видатків створює можливість контролю з боку держави (в особі відповідних розпорядників коштів, фінансових органів та органів Державного казначейства) за станом виконання кошторису доходів і видатків, за доцільністю використання виділених коштів згідно з їх цільовим призначенням. Таке порівняння уможливорює виявлення фактів порушення фінансової дисципліни, безпідставного, нецільового використання державних коштів [4, с. 112–113].

Таким чином, за останні роки в бюджетній сфері України було здійснено ряд важливих кроків, спрямованих на посилення контролю держави за використанням бюджетних коштів та дотриманням фінансової дисципліни, на вдосконалення організації обліку фактичних і касових витрат. Потребою в державному контролі за виконанням бюджету щодо того, на які цілі, наскільки раціонально, як швидко бюджетні кошти потрапляють до їх одержувачів, та необхідністю оперативного управління обмеженими державними коштами обумовлений перехід бюджетних установ на казначейське виконання державного бюджету.

Основними негативними явищами у сфері обліку видатків у бюджетних установах є відсутність єдиних підходів до розробки дієвих механізмів удосконалення системи обліку з урахуванням вимог міжнародних стандартів, недостатність відповідних заходів переходу на єдині методологічні засади, а також створення уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення обліку.

Отже, для вдосконалення обліку витрат у бюджетних установах необхідно:
врахування у процесі формування бюджетної класифікації видатків як міжнародної практики обліку діяльності державного сектору, так і економічних реалій розвитку України;
розробка та використання нових принципів, форм і методів управління обліку касових та фактичних видатків.

Наук. керівн. Жовтопул М. М.

Література: 1. Бюджетний кодекс України. – Х. : ТОВ "Одіссей", 2007. – 104 с. 2. Повіренна Т. Аналітичний облік асигнувань, касових і фактичних видатків бюджетних установ / Т. Повіренна // Школа бухгалтера. – 2009. – № 21. – С. 50–53. 3. Атамас П. Й. Основи обліку в бюджетних організаціях : навч. посібник / П. Й. Атамас. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 284 с. 4. Джога Р. Т. Бухгалтерський облік у бюджетних установах : навч. посібник / Р. Т. Джога. – К. : КНЕУ, 2006. – 250 с. 5. Кравченко О. В. Доходи і видатки бюджетних установ у вітчизняній обліковій політиці / О. В. Кравченко // Бухгалтерський облік. – 2010. – № 28. – С. 6–7.

УДК 657.22

Волковська Я. В.

Студент 3 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Анотація. Проаналізовано основні складові частини організації бухгалтерського обліку у бюджетних установах, виявлено проблеми становлення та запропоновано заходи щодо вдосконалення організації бухгалтерського обліку.

Аннотация. Проанализированы основные составляющие организации бухгалтерского учета в бюджетных учреждениях, выявлены проблемы и предложены мероприятия по совершенствованию организации бухгалтерского учета.

Annotation. The basic components of accounting of budgetary institutions are analysed, the problems are identified and the measures for improvement of accounting are suggested.

Ключові слова: бюджетні установи, бухгалтерський облік, бюджетні кошти, національні стандарти, міжнародні стандарти, організація бухгалтерського обліку.

На сьогоднішній день бюджетні установи в Україні стали своєрідними суб'єктами господарювання, чия діяльність характеризується різноманітними напрямками. У результаті впровадження в ринкові відносини функціонування бюджетних установ характеризується розширенням сфер діяльності, що не може не обходитися без заходів і методів впливу на забезпечення оптимального функціонування та життєдіяльності бюджетної установи державою. Однак внаслідок нестабільної політичної ситуації та суперечливої законодавчої бази правильне і раціональне ведення бухгалтерського обліку стає просто необхідним. Бухгалтерський облік є своєрідною системою управління, який на сьогоднішній день також має свої невідповідності та потребує вдосконалення, що збільшує актуальність даної теми.

Питаннями методики та організації обліку в різних аспектах займаються такі вчені, як: Білуха М. Т., Валуєв Б. І., Бутинець Ф. Ф., Герасимович А. М. та інші, проте розглядом проблеми методики та організації обліку в бюджетних організаціях займалася незначна кількість вчених, зокрема: Джога Р. Т., Лемішовський В. І., Панкевич Л. В., Свірко С. В. та ін. Тим не менше, не зменшуючи значення даних досліджень, слід відзначити, що бухгалтерський облік у бюджетних установах, як і раніше, підлягає вдосконаленню, а відповідно, потребує дослідження та аналізу.

Метою статті є визначення та аналіз бухгалтерського обліку в бюджетних установах і пропозиція рекомендацій щодо вдосконалення організації бухгалтерського обліку.

© Волковська Я. В., 2011

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:
визначити сутність бюджетних установ;
охарактеризувати проблеми організації бухгалтерського обліку;
установити роль Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в організації українського бухгалтерського обліку в бюджетних установах;
запропонувати заходи щодо вдосконалення організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах.

Об'єкт дослідження – організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах.

Предмет дослідження – теоретичні аспекти вдосконалення організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах.

Облік у бюджетних установах ведеться майже в 100 тисячах установах і організаціях різного профілю – освіти, науки, медицини, органів законодавчої чи виконавчої влади. Ці установи утримуються за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів і тому називаються бюджетними [1, с. 26]. У бюджетних установах бухгалтерський облік покликаний забезпечити систематичний облік виконання кошторисів, стану розрахунків з підприємствами, організаціями та працівниками цих установ, використання матеріальних і грошових ресурсів та їх збереження. Його мета – сприяти поліпшенню фінансово-господарської діяльності [2, с. 33].

З метою посилення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни Кабінетом Міністрів України були здійснені заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності використання бюджетних коштів, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю. Однак, незважаючи на конкретні кроки в питаннях зміцнення фінансово-бюджетної дисципліни (впровадження в життя Концепції програмно-цільового методу в бюджетному процесі, інших управлінських рішень урядового рівня), все одно спостерігаються негативні тенденції, зокрема, нарощування дебіторської та кредиторської заборгованості у бюджетній сфері, які усунути так і не вдалося. Підтвердженням цьому є результати проведених органами Державної контрольно-ревізійної служби ревізій і перевірок. Вони свідчать, що розпорядниками бюджетних коштів усіх рівнів значні суми бюджетних коштів на тривалі строки відволікаються у дебіторську заборгованість. У той же час установи та організації мають дефіцит коштів, у результаті чого формується кредиторська заборгованість. Виникнення заборгованості пов'язано з тим, що майже ніколи не збігаються моменти виконання зустрічних зобов'язань. Як наслідок, в одній стороні у складі господарських засобів виникає актив у вигляді дебіторської заборгованості, а в іншій – зобов'язання погасити цю заборгованість перед кредитором [3].

Отже, в умовах реалізації планового характеру доведення бюджетних асигнувань, а також враховуючи практику діяльності вітчизняних бюджетних установ, є необхідним брати до уваги Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. Слід зазначити, що вже на сьогоденному етапі ключовим напрямком модернізації обліку та звітності є розробка і запровадження у державному секторі національних стандартів на основі міжнародних. Так, результатом виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), повинна стати гармонізація нормативної бази з Постановою Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу про застосування міжнародних стандартів фінансової звітності. Створення цієї системи обумовлене необхідністю приведення основ бухгалтерського державного сектору у відповідність з умовами господарювання суб'єктів у ринковому середовищі. Виходячи з цього, КМУ затвердив Стратегію модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007 – 2015 роки, яка передбачає, перш за все, адаптацію законодавства з питань бухгалтерського обліку та звітності діяльності органів державного сектору до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектору. Одним з її ключових напрямів є удосконалення системи бухгалтерського обліку через розробку національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі [4].

До основних складових організації обліку в цілому та бюджетних установ зокрема відносять:

- організацію технології облікового процесу (організацію облікових номенклатур, вибір носіїв інформації, фіксацію інформації на окремих носіях, рух носіїв облікової інформації);
- організацію роботи апарату бухгалтерії;
- організацію забезпечення облікового процесу;
- організацію розвитку бухгалтерського обліку [5, с. 78].

На перший погляд, можна сказати, що основними складовими є перші три, тому що вони забезпечують безпосередньо обліковий процес, однак в умовах інформаційної трансформації стає просто необхідним удосконалення бухгалтерського обліку, що дасть можливість надавати інформацію про державні активи та зобов'язання, робити аналіз фінансово-господарської діяльності та оптимізувати управлінські рішення. Бюджетна установа є своєрідним суб'єктом господарювання, а відповідно, учасником ринкових відносин, які, у свою чергу, вимагають постійно нових форм і методів управління з метою підвищення ефективності діяльності, що неможливо без об'єктивної інформації, що як раз надається бухгалтерським обліком. Однак на сьогоденний день спостерігається відсутність єдиних підходів до розробки механізмів удосконалення бухгалтерського обліку, невідповідність у нормативно-правових актах, також, незважаючи на різні постанови КМУ, реальних змін у національних стандартах з урахуванням вимог міжнародних не відбулося, що зводить нанівець організацію розвитку бухгалтерського обліку, про важливу роль котрої говорилося раніше. Погіршує ситуацію й те, що фінансово-господарський контроль бюджетних установ здійснюється не одним уповноваженим органом, що негативно позначається як на діяльності установи в цілому, так і на організації бухгалтерського обліку зокрема.

Також відповідно до ст. 8 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 року зі змінами та доповненнями підприємство самостійно може обирати облікову політику, що є складовою організації бухгалтерського обліку [6]. При розгляді питання розвитку облікової політики в Україні першою стадією процесу її становлення стало саме визначення у Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", зміст облікової політики конкретизовано у листі Міністерства фінансів України "Про облікову політику". Однак ця стадія є, по суті, поточною й досі. Закономірно виходить, що при подальшому розвитку облікової політики спостерігався її зв'язок з такими ознаками, як глобалізація, інформатизація, віртуалізація економіки тощо, які вносять свої корективи і висувають нові вимоги до неї у будь-якого господарюючого суб'єкта. Тому метою формування облікової політики має стати не тільки вибір сукупності способів ведення бухгалтерського обліку, але й досягнення ефективності управління обліковими процесами, ефективності інформаційно-аналітичної підтримки прийняття рішень, оцінка впливу прийнятої системи ведення бухгалтерського обліку на фінансові результати діяльності господарюючого суб'єкта, вибір оптимальної системи управління процесами діяльності для досягнення оперативних і стратегічних цілей суб'єкта господарювання [7, с. 28].

Таким чином, можна зробити висновок, що внаслідок неефективної бюджетної політики відзначаються негативні тенденції в організації бухгалтерського обліку, що відзначається на неефективному використанні бюджетних коштів і, як наслідок, накопиченні дебіторської та кредиторської заборгованості, недійовому фінансовому контролю і наданні необ'єктивної інформації, необхідної для аналізу фінансово-господарської діяльності та розширення можливостей управлінських рішень. Виходячи з цього, з метою вдосконалення організації бухгалтерського обліку необхідно і далі впроваджувати в державному секторі національні стандарти на основі міжнародних, однак які б не суперечили існуючим на сьогоднішній день, створити єдині підходи до розробки механізмів удосконалення бухгалтерського обліку, щоб уникнути невідповідностей, а також розробити апарат управління на макрорівні, який займався б впровадженням у життя постанов КМУ щодо змін в обліковій політиці в результаті глобалізації та інформатизації з метою зменшення розриву між національним і міжнародним бухгалтерським обліком.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямку є розробка заходів щодо вдосконалення організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах.

Наук. керівн. Жовтопул М. М.

Література: 1. Джога Р. Облік у бюджетних установах: основи побудови, нормативна база, реформування / Р. Джога // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 8–9. – С. 26–36. 2. Ляшенко С. Бухгалтерский учет в бюджетных учреждениях: краткая энциклопедия / О. С. Ляшенко // Всё о бухгалтерском учете. – 2010. – № 38. – С. 33–36. 3. Прохорова О. С. Деякі питання обліку дебіторської та кредиторської заборгованості бюджетних установ [Електронний ресурс] / О. С. Прохорова. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vbumb/2009_3/1_8pdf. 4. Кравченко О. В. Доходи і видатки бюджетних установ у вітчизняній та міжнародній обліковій практиці [Електронний ресурс] / О. В. Кравченко. – Режим доступу : <http://dspace.academy.sumy.ua/bitstream/123456789/365/1/kravchenko1.pdf>. 5. Свірко С. Напрями організації розвитку бухгалтерського обліку бюджетних установ / С. Свірко // Регіональні перспективи. – 2003. – № 2–3. – С. 78–80. 6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 7. Безродна Т. Облікова політика бюджетних установ: проблеми становлення / Т. Безродна // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 8. – С. 27–29.

УДК 657. 224

Никитенко А. Н.

Студент 3 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

РЕОРГАНИЗАЦИЯ (ЛИКВИДАЦИЯ) БЮДЖЕТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ: ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ И УЧЕТНЫЕ АСПЕКТЫ

Аннотация. Посвящено вопросам, возникающим при ликвидации и реорганизации бюджетных учреждений, которые уже стали массовым явлением и требуют особого внимания.

Анотація. Присвячено питанням, які виникають при ліквідації та реорганізації бюджетних установ, що вже стали масовим явищем і вимагають особливої уваги.

© Никитенко А. Н., 2011

Annotation. The given work is devoted the questions arising at liquidation and reorganization of budgetary establishments which already became the mass phenomenon, and demand special attention.

Ключевые слова: бюджетное учреждение, ликвидация, реорганизация, имущество, бюджетные ассигнования.

В прошлом году началась оптимизация структуры центральных органов исполнительной власти, реформирование системы заведений здравоохранения, передача профессионально-технических учебных заведений из сферы управления МОН в областные государственные администрации, а также их содержания из государственного в местные бюджеты.

Сегодня процедуры оптимизации, выраженные в виде ликвидаций, реорганизаций, переименований, происходят на высшем уровне (министерства, ведомства, комитеты, службы), но немного позже они дойдут и до областного и районного уровней.

Реализация процедуры реорганизации касает бюджетных организаций нормативно не урегулирована. Процесс реорганизации усложняет и то, что бюджетным учреждениям следует соблюдать, кроме общих норм, еще и специфические бюджетные требования, что и обусловило актуальность темы исследования.

Цель статьи – изучить особенности проведения процедур ликвидации, реорганизации бюджетных учреждений.

Данная тема ранее практически не рассматривалась в научном кругу, что еще раз подчеркивает актуальность и важность ее рассмотрения.

Объект исследования – бюджетные учреждения в Украине.

Предмет исследования – организационные и учетные аспекты проведения ликвидации, реорганизации бюджетного учреждения в Украине.

В соответствии с положением п. 12 ст. 2 Бюджетного кодекса Украины бюджетными учреждениями являются органы государственной власти, органы местного самоуправления, а также организации, созданные ими в установленном порядке, которые полностью содержатся за счет государственного или местного бюджета [1]. Данные организации относят к юридическим лицам публичного права, так как они создаются по распорядительному акту Президента Украины, органа государственной власти и т. д. То есть решение о прекращении (ликвидации либо реорганизации) деятельности бюджетного учреждения, как правило, принимает тот орган, который его создавал. Это и есть первая особенность.

В распорядительном акте этого органа, кроме непосредственно решения о прекращении юридического лица, должны быть вынесены вопросы относительно порядка, сроков осуществления этой процедуры и создания комиссии по прекращению. Как только такая комиссия будет назначена, к ней перейдут все права по управлению делами учреждения.

Особенность организационного механизма проведения данной процедуры будет состоять в следующей последовательности действий:

- 1) уполномоченный орган принимает решение о прекращении юридического лица (ликвидации или реорганизации);
- 2) обращение комиссии к государственному регистратору для внесения записи в Едином государственном реестре (далее – ЕГР) по поводу решения о прекращении;
- 3) государственный регистратор вносит запись в ЕГР о таком решении и извещает об этом органы статистики, налоговой службы, Пенсионного фонда;
- 4) обращение комиссии в налоговую инспекцию и в орган Пенсионного фонда за справками об отсутствии задолженности;
- 5) налоговая инспекция и орган Пенсионного фонда проводят проверки, погашается задолженность;
- 6) комиссия закрывает счета в органах казначейства и финансовых учреждениях в случае ликвидации;
- 7) комиссия получает справки об отсутствии задолженности от налоговой инспекции и органа Пенсионного фонда;
- 8) комиссия передает документы длительного хранения в архив или их правопреемнику в случае реорганизации;
- 9) печати и штампы комиссия сдает для уничтожения в органы внутренних дел;
- 10) государственному регистратору предоставляют документы, предусмотренные ст. 36, 37 Закона "О государственной регистрации юридических лиц и физических лиц – предпринимателей" [2].

При этом каждый шаг на пути ликвидации, реорганизации бюджетного учреждения будет сопровождаться специфическими требованиями, которые выдвигаются к таким предприятиям.

Также необходимо отметить, что в результате ликвидации либо реорганизации вносятся коррективы в сеть бюджетных распорядителей.

Об изменениях в сети распорядителей главные распорядители уведомляют Государственное казначейство Украины, а нижестоящие распорядители – соответствующие органы Государственного казначейства. При этом главный распорядитель должен включить в сеть учреждения, которые на конец предыдущего бюджетного периода находились в его сети и имели бюджетную задолженность, и осуществлять мероприятия по упорядочению задолженности прошлых лет в соответствии с бюджетными назначениями текущего бюджетного периода.

Важно также помнить, что данная корректировка должна быть проведена до 1 марта текущего бюджетного периода. В противном случае распорядитель бюджетных средств несет ответственность согласно бюджетному законодательству.

Далее рассмотрим некоторые особенности данного процесса в бюджетных организациях. Как было отмечено выше, прежде всего, необходимо получить справку об отсутствии задолженности перед бюджетом с налоговой службы и Пенсионного фонда.

Для этого в течение трех дней со дня внесения в ЕГР записи о решении относительно прекращения данного учреждения нужно подать заявление в налоговую службу и ожидать в течение 10 дней решения о выдаче данной справки.

Следующим необходимым шагом является закрытие реестрационных счетов. Здесь также есть свои нюансы. Если учреждение ликвидируют, его счета в органе Государственного казначейства конечно же закрывают, а вот когда происходит процесс его реорганизации, то реестрационные счета закрывают только те учреждения, у которых изменяется идентификационный код ЕГ ПОУ.

Важным аспектом также является передача имущества и документов бюджетного учреждения при реорганизации. Первым делом комиссией по реорганизации проводится инвентаризация имущества, расчетов и статей баланса в соответствии с Инструкцией по инвентаризации материальных ценностей, расчетов и других статей баланса бюджетных учреждений (далее – Инструкция № 90) [3].

Затем согласно п. 9 Положения о порядке передачи объектов права государственной собственности (далее – Положение № 1482) осуществляют передачу в течение месяца после получения решения и согласия соответствующего главного распорядителя бюджетных средств. Для оформления используют Акт приемки-передачи, утвержденный КМУ, который составляют в четырех экземплярах и прилагают к нему извлечение из Государственного реестра прав на недвижимое имущество и их ограничений относительно объектов права, подлежащих государственной регистрации; копию свидетельства о регистрации объекта культурного наследия как памятника; выписку из бухгалтерского баланса, составленную на последнюю отчетную дату, о стоимости объекта передачи; титулы зданий и проектно-сметную документацию, если передают объекты незавершенного строительства; договоры найма (аренды) нежилых помещений.

Акты должны быть подписаны председателем и членами комиссии и утверждены органом, создавшим комиссию (п. 10 Положения № 1482) [4].

С истечением срока для предъявления требований кредиторами комиссия по прекращению юридического лица должна составить передаточный акт (при слиянии, присоединении или преобразовании) или распределительный баланс (при делении). К передаточному балансу, как правило, прилагают:

- 1) развернутое сальдо всех бухгалтерских проводок, зафиксированных в нем; расшифровку каждой статьи баланса; справку о дебиторской и кредиторской задолженности в разрезе поставщиков;
- 2) мемориальные ордера вместе с первичными документами, книгу "Журнал-главная";
- 3) аналитические, оборотные и накопительные ведомости;
- 4) инвентаризационные описи, сравнительные ведомости, протоколы инвентаризации;
- 5) отчеты: финансовые, налоговые, в фонды и др.

При этом очень важно, чтобы во всех документах были выведены остатки на одну дату. Идеальный вариант – проводить передачу документов и материальных ценностей, отталкиваясь от отчетной даты (например, на 01.04.11 или 01.07.11).

Согласно п. 1.5 Порядка составления финансовой отчетности распорядителями и получателями бюджетных средств № 164 (далее – Порядок № 164) отчетный период для распорядителей:

- а) созданные в течение отчетного года – период от создания до конца отчетного года;
- б) ликвидированные в течение отчетного года – с его начала до момента ликвидации.

Реорганизованные распорядители, у которых изменена подчиненность, финансовую отчетность подают в полном объеме по новой подчиненности, включая и остатки на начало отчетного года. И эти данные в сводной отчетности учитывают в полном объеме нарастающим итогом с начала отчетного года (п. 1.6 Порядка № 164). Для реорганизованных распорядителей допускается даже расхождение данных статей Баланса на начало отчетного года и на конец отчетного периода прошлогодней финансовой отчетности [5].

В заключении хотелось бы еще раз подчеркнуть то, что в украинском законодательстве нет ни одного нормативного акта, который бы определял данные процедуры и их особенности для бюджетников. Ведь иногда не так просто классифицировать, что именно происходит: ликвидация либо реорганизация бюджетного учреждения. И это лишь первоочередный перечень лакун законодательства Украины, который требует урегулирования, которое, в свою очередь, обеспечит принятие своевременных и более эффективных мер по оптимизации структуры органов исполнительной власти, реформированию заведений здравоохранения и т. д., в частности, позволит сократить длительность данных процедур и, как следствие, улучшить общую социально-экономическую ситуацию в стране в целом.

Научн. рук. Горяйнова Ю. С.

Литература: 1. Бюджетный кодекс Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2542-14>. 2. О государственной регистрации юридических лиц и физических лиц – предпринимателей : Закон Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.spinform.ru/show.fwx?Regnom=9489>. 3. Инструкция по инвентаризации материальных ценностей, расчетов и других статей баланса бюджетных учреждений, утвержденная приказом Главного управления Госказначейства Украины от 30.10.98 г. № 90. 4. Положение о порядке передачи объектов права

государственной собственности, утвержденное постановлением КМУ от 21.09.98 г. № 1482. 5. Порядок составления финансовой отчетности распорядителями и получателями бюджетных средств, утвержденный приказом Госказначейства Украины от 25.05.10 г. № 164. 6. О передаче объектов права государственной и коммунальной собственности : Закон Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?Regnom=17809.

Бурдовіцина А. А.

УДК 005.915+658.155

Студент 5 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА З ПОЗИЦІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Визначено зміст поняття діагностики фінансового стану підприємства; виявлено проблемні аспекти при проведенні діагностики фінансового стану та запропоновано шляхи їх вирішення.

Анотация. Определено содержание понятия диагностики финансового состояния предприятия; выявлены проблемные аспекты при проведении диагностики финансового состояния и предложены пути их решения.

Annotation. The definition of "diagnosis of the financial condition of the company" is determined; the problematic aspects of diagnosis of the financial condition were identified and the ways of solving this problem were proposed.

Ключові слова: фінансовий стан підприємства, діагностика фінансового стану, фінансові показники.

Актуальність обраної теми статті пов'язана з підвищенням уваги до проблематики діагностики фінансового стану підприємства, яка б давала змогу досліджувати сильні та слабкі сторони функціонування суб'єкта господарювання та допомагала усунути недоліки функціонування підприємства у майбутньому.

Фінансовий стан визначає місце підприємства в економічному середовищі, прибутковість та ступінь ризиковості господарювання. Тому оцінка результатів діяльності підприємства є одним з основних елементів у системі управління й обґрунтування господарських рішень. Вона цікавить інвесторів, кредиторів, постачальників ресурсів та покупців, тому в умовах посиленої конкуренції підприємству необхідно мати бездоганну репутацію та стійкий фінансовий стан. У зв'язку з цим принципове значення має проведення якісної діагностики фінансового стану.

Дослідженням актуальних проблем діагностики фінансового стану підприємства займалося чимало вітчизняних вчених, серед них: Обушак Т. А., Хотомлянський О. Л., Знахуренко П. А., Сметанюк О. А., Мних Є. В., Петряєва З. Ф., Чебан Т. М., Калінська Т. А. та ін. Засновниками оцінки фінансового стану підприємства вважають представників англо-американської школи (Р. Фулк, Дж. Кеннон, Р. Сміт, Дж. Хорріган, фахівці фірми "Дюпон" та ін.). Проте на сьогоднішній день виникають багато запитань та протиріч під час підготовки до проведення діагностики фінансового стану.

Метою статті є виявлення проблем, які виникають при діагностиці фінансового стану, та шляхів їх вирішення.

Реалізація поставленої мети потребує вирішення таких завдань:

- 1) визначення змісту поняття "діагностика фінансового стану";
- 2) виявлення проблем оцінки фінансового стану підприємства;
- 3) обґрунтування пропозицій щодо їх вирішення.

Об'єктом дослідження виступає діагностика фінансового стану як складова економічного аналізу діяльності підприємства.

Предметом дослідження є проблеми діагностики фінансового стану підприємства.

Під фінансовим станом підприємства більшість науковців розуміють економічну категорію, яка є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визнача-

ється сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів.

У свою чергу, діагностика фінансового стану є однією зі складових економічного аналізу діяльності, що надає інформацію щодо того, на якій стадії розвитку знаходиться підприємство, які кроки необхідно здійснити для його подальшого процвітання [1].

Існує багато визначень поняття діагностики фінансового стану. Так, Сметанюк О. А. під діагностикою фінансового стану підприємства розуміє ідентифікацію стану об'єкта через реалізацію комплексу дослідницьких процедур, направлених на виявлення домінуючих факторів такого стану, симптомів та причин виникнення проблеми або можливих ускладнень, оцінку можливостей підприємства реалізувати стратегічні і тактичні цілі, підготовку необхідної інформаційної бази для прийняття рішення.

На думку Мельника А. С., діагностика фінансового стану – це процес оцінки стану об'єкта, його ліквідності та платоспроможності за допомогою методів експрес-аналізу і поглибленого аналізу, що дасть змогу виявити проблеми фінансового стану підприємства, причини їх виникнення та методи покращення ситуації.

Приймак С. В. вважає поняття "фінансова діагностика" синонімом до поняття "діагностика фінансового стану". У свою чергу, автор під фінансовою діагностикою розуміє процес ідентифікації якості фінансового стану підприємства та визначення чинників, які впливають на його фінансові параметри.

Цікавим є підхід французького економіста Б. Колласа щодо визначення поняття фінансової діагностики: займатися діагностикою означає розглядати фінансовий стан підприємства так, щоб виявити в динаміці симптоми явищ, які можуть затримати досягнення поставленої мети і вирішення завдань, піддаючи небезпеці плановану діяльність.

Отже, діагностика фінансового стану підприємства особливо необхідна тоді, коли треба одержати відповідь на запитання, наскільки надійним є підприємство як партнер, і прийняти рішення про економічну доцільність продовження або встановлення відносин з ним. У кожного з контрагентів свій критерій економічної доцільності. Тому й показники діагностики фінансового стану мають бути такими, щоб кожний суб'єкт зовнішнього середовища зміг зробити вибір, виходячи з власних інтересів [2].

Найважливішою діагностикою фінансового стану є:

1) для підприємств, що займають стабільну частку на ринку і планують серйозні функціональні зміни, пов'язані з розширенням чи зміною форми власності, зміною напрямків діяльності, розширенням сфер та масштабів здійснення фінансово-господарської діяльності;

2) для підприємств, яким необхідно підтвердити рівень своєї фінансової стійкості для виходу на міжнародний фондовий ринок;

3) для підприємств, що знаходяться на межі банкрутства, які не мають змоги власними силами вийти із кризової ситуації та потребують глибокого аналізу резервів для можливого поновлення діяльності чи залучення фінансової допомоги партнерів по бізнесу.

До діагностики фінансового стану підприємства необхідно підходити комплексно й оцінювати показники фінансового стану підприємства в динаміці для одержання достатньої інформації для прийняття ефективних управлінських рішень.

Під час проведення діагностики фінансового стану підприємства необхідно враховувати специфіку діяльності галузі економіки, в якій воно функціонує, таким чином адаптувати систему оцінки стану підприємства до особливостей визначеного виду ринку. Здійснення такого механізму потребує наявності необхідної інформаційної бази для проведення поглибленої оцінки фінансового стану як в оперативному, так і в поточному режимах, при цьому необхідно враховувати всі чинники, що його визначають [3].

Визначення фінансового стану підприємства, перш за все, залежить від якості джерел інформації. Так, внутрішні користувачі приділяють значну увагу бухгалтерській та фінансовій звітності, яка містить дані щодо майнового і фінансового стану підприємства на конкретну дату. У свою чергу, для зовнішніх користувачів на перше місце виходить публічна звітність суб'єктів господарської діяльності України, яка дає змогу дослідникам орієнтуватись не тільки на внутрішню оцінку фінансового стану підприємства, а й визначити, яке місце займає підприємство у зовнішньому конкурентному середовищі.

Результати дослідження показують, що існує значна кількість методик з діагностики фінансового стану підприємства. Методичні рекомендації, що надаються різними міністерствами і відомствами в Україні, спрямовані на аналіз фінансового стану підприємства у конкретних умовах: при приватизації, санації, банкрутстві, аудиторських перевірок. Застосування таких методик ускладнюється недосконалою правовою і технологічно-культурною базою економіки. Між тим окремі теоретичні та методичні питання оцінки фінансового стану й особливо платоспроможності, фінансової стійкості підприємства недостатньо розроблені. Крім цього, існують деякі труднощі в організації роботи з проведення діагностики фінансового стану підприємства на практиці [3].

Вітчизняні та зарубіжні вчені виділяють три основні підходи до комплексної діагностики фінансового стану:

1) визначення рівня забезпеченості товарно-матеріальних запасів підприємства за джерелами їхнього формування: залежно від того, які саме джерела коштів використовують для формування запасів, робиться висновок про рівень платоспроможності та фінансову стійкість підприємства;

2) обчислення комплексу коефіцієнтів і на основі їхнього дослідження в динаміці та порівняно з нормативними значеннями розроблення висновків про фінансовий стан підприємства;

3) застосування інтегрованого показника, який складається з декількох найвагоміших коефіцієнтів, визначення певних меж його значення для ідентифікації фінансового стану підприємства [4].

Швидкоплинність економічних процесів передбачає використання різних методів, прийомів, концепцій фінансового стану підприємства.

Традиційно використовують коефіцієнтний аналіз, систему показників для здійснення якого підприємство обирає самостійно з урахуванням особливостей господарювання. Поддєрьогін А. М. пропонує свою класифікацію із 65 показників, які призначені для детальної та всебічної оцінки фінансового стану підприємства. Однак це не означає, що систематичний аналіз фінансового стану підприємства завжди має здійснюватись за всіма цими показниками [5].

На практиці використовують, як правило, всього 14 показників.

Основні з них можуть бути розбиті на такі блоки:

1. Показники оцінки майнового стану – дають змогу визначити виробничий потенціал підприємства.

2. Показники ліквідності і платоспроможності – дають можливість оцінити спроможність своєчасно і у повних обсягах здійснювати розрахунки за короткостроковими зобов'язаннями.

3. Показники оцінки ділової активності – оцінюють ефективність використання матеріальних, трудових, фінансових ресурсів.

4. Показники фінансової стійкості – визначають структуру джерел фінансування, які відрізняються доступністю, ризиковістю, вартістю.

5. Показники прибутковості і рентабельності – висвітлюють загальну ефективність вкладення коштів у дане підприємство [6].

Основними недоліками методик діагностики фінансового стану, як вітчизняних, так й іноземних авторів, є ігнорування галузевих особливостей.

Міжнародні системи діагностики фінансового стану, які використовують деякі українські економісти, неадаптовані до умов вітчизняної економіки. Це, у свою чергу, призводить до прийняття неправильних управлінських рішень, інвестування коштів у низькорентабельні напрями діяльності, а також вибору стратегії розвитку підприємства, що не відповідає сучасним реаліям функціонування підприємства на ринку.

Закордонний досвід діагностики фінансового стану доцільно використовувати в українській аналітичній практиці, проте слід звернути увагу на важливість розуміння схеми обліку, яка лежить в основі розрахунків фінансових коефіцієнтів [7].

Крім цього, існує проблема використання так званих "нормативних" показників діагностики фінансового стану підприємства, які були розроблені органами державної влади ще за методиками розрахунків СРСР. В Україні на сьогоднішній день, на відміну від світової практики, спостерігається лише часткова адаптація цих нормативних показників до особливостей вітчизняної економіки. За кордоном, навпаки, нормативні показники складаються на основі багаторічної практики ведення та аналізу статистичних даних.

Таким чином, доцільно порівнювати фінансові показники, що характеризують діяльність підприємства, не з нормативними значеннями, а з:

середніми значеннями аналогічних показників, розрахованими для сукупності підприємств кожної галузі, які виробляють основну частку її продукції;

середніми значеннями таких показників, визначеними в цілому по всьому обсягу випуску відповідної галузі;

значеннями показників, рекомендованих у працях українських дослідників, які відповідають вимогам безпечного функціонування;

показниками діяльності найкращих підприємств, для того щоб визначити місце підприємства серед еталонних підприємств тощо.

Результатом такого порівняння є визначення того, наскільки відрізняються значення відповідного показника по обраному підприємству від середнього рівня по державі; проведення оцінки діапазонів отриманих значень тих чи інших показників, які рекомендуються українськими аналітиками. Досліджені методики діагностики фінансового стану підприємства показують достовірні результати лише в тих конкретних умовах, для яких вони розроблені. Використання таких методик в Україні є можливим лише за умов пристосування бухгалтерського обліку та фінансової звітності до вимог міжнародних стандартів, а також у разі здійснення стабільної діяльності вітчизняних підприємств [2].

Отже, проведення якісної та достовірної діагностики фінансового стану підприємства можливе при використанні достовірних і вичерпних джерел первинної інформації. Наслідком є проведення контролю за правильністю формування фінансової та податкової звітності, аналізу фінансового стану підприємства, який повинен бути адаптованим до особливостей ринку та сегмента, в якому функціонує підприємство. Для проведення самої діагностики необхідно визначити цільових користувачів інформації та основні вимоги, що вони висувають до вихідного аналітичного звіту. Після цього потрібно переходити до формування методології проведення діагностики та підбору необхідних коефіцієнтів, інтегральних показників. З розрахованих показників формується аналітичний висновок, який базується на нормативних спеціалізованих показниках, що б враховували специфіку діяльності аналізованого об'єкта, середньогалузеві показники та показники компаній – лідерів галузі, значення показників у спеціалізованих наукових працях. Вміле

застосування обраної методики дає змогу створити необхідну інформаційну базу для прийняття різноманітних управлінських та фінансових рішень. Додержання цих вимог приведе до формування чіткого та достовірного аналітичного висновку діагностики фінансового стану підприємства з позицій забезпечення ефективності господарської діяльності.

Наук. керівн. Курган Н. В.

Література: 1. Гетьман О. О. Економічна діагностика : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – К., 2007. – 307 с. 2. Турило А. М. Методологічні підходи до оцінки фінансової діяльності підприємства [Текст] / А. М. Турило // Фінанси України. – 2007. – № 3. 3. Жулега І. А. Методологія аналізу фінансового стану підприємства : монографія / І. А. Жулега ; ГУАП. – СПб., 2006. – 235 с. 4. Міценко Н. Г. Особливості оцінювання фінансового стану підприємств у країнах з ринковою економікою / Н. Г. Міценко, М. М. Мікайло // Науковий вісник НЛТУ України. – 2003. – Вип. 13. 5. Фінанси підприємств : підручник / кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2001. – 460 с. 6. Івашко О. М. Деякі підходи до застосування методик оцінки фінансового стану підприємства / О. М. Івашко, Н. Г. Міценко, К. А. Львівська // Економіка, планування і управління в лісовиробничому комплексі : Науковий вісник – 2006. – Вип. 16.6. 7. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник / за ред. проф. Г. Г. Кірейцева. – Житомир : ЖІТІ, 2001. – 432 с.

УДК 657

Петрів М. В.

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ СТОРОНИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ФІФО НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. Розглянуто основні переваги і недоліки застосування методу ФІФО на підприємствах. Проведено оцінку проблем використання цього методу та чинників, які здійснюють на нього вплив.

Аннотация. Рассмотрены основные преимущества и недостатки применения метода ФИФО на предприятиях. Проведена оценка проблем использования данного метода и факторов, которые на него влияют.

Annotation. The basic advantages and lacks of application of method FIFO at the enterprises are examined. The estimation of problems of use of the given method and factors which influence it was given.

Ключові слова: метод ФІФО, інфляція, дефляція, собівартість готової продукції.

На сьогоднішній день питання оцінки матеріальних цінностей є досить актуальним, оскільки вона відіграє значну роль у формуванні облікової політики підприємства. Від правильності вибору методу оцінки запасів залежить об'єктивність даних про отриманий підприємством прибуток, оскільки неправильно вибраний метод списання в умовах збільшення або зменшення ринкових цін на ті чи інші запаси може призвести до завищення або заниження оподаткованого прибутку підприємств. Важливим постає питання доцільності використання на підприємствах саме методу ФІФО.

Питання оцінки та обліку запасів методом ФІФО досліджували Олег Коваль, Римма Грачова, Михайлова Т. П., Сопко В. В. та ін.

Мета дослідження – аналіз оцінки запасів при їх вибутті в умовах коливання цін та рівня інфляції за допомогою використання методу ФІФО.

Завдання дослідження – розгляд методу ФІФО, а також процесу його здійснення на підприємстві; дослідження проблем, які виникають при використанні даного методу.

Об'єкт дослідження – методи списання запасів підприємства.

Предмет дослідження – оцінка запасів на підприємстві методом ФІФО.

Кожен з методів оцінки запасів при їх вибутті має свої переваги та недоліки, а тому перед підприємством постає завдання вибору такого методу, який би найбільше відповідав його потре-

бам: не завищував фінансових результатів діяльності; не занижував собівартості готової продукції; був простим та легким у застосуванні. Згідно з п. 140.4 ст. 140 розділу III Податкового кодексу, платник податку проводить оцінку вибуття запасів за методами, встановленими відповідним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку. Для всіх одиниць запасів, що мають однакове призначення та однакові умови використання, застосовують лише один із дозволених методів оцінки їхнього вибуття [1].

На сьогоднішній день, на думку багатьох вчених, для домінуючої кількості українських підприємств найбільш раціональним буде використання методів ФІФО або середньозваженої собівартості.

Метод ФІФО застосовується в американській і західноєвропейській бухгалтерії лише там, де облік руху запасів протягом періоду не ведеться зовсім, де собівартість реалізованих товарів визначається не інакше як за допомогою інвентаризації. Застосування методу ФІФО автоматично (за визначенням) передбачає дооцінку запасів, що залишилися на балансі до їх поточної вартості в період інфляції, і відповідне зниження ціни в період дефляції [2].

Більшість бухгалтерів вважають, що метод ФІФО вигадали для оцінки запасів, які вибувають. До певної міри це правильно, бо оцінка запасів, що вибули, – це і є кінцева мета, що досягається за допомогою цього методу. Але, насамперед, метод ФІФО передбачає оцінку запасів, що залишилися на балансі.

Оцінка запасів за методом ФІФО базується на припущенні, що запаси використовуються у тій послідовності, у якій вони надходили на підприємство (відображені у бухгалтерському обліку), тобто запаси, які першими відпускаються у виробництво (продаж та інше вибуття), оцінюються за собівартістю перших за часом надходження запасів [3].

Слід зазначити, що на підприємствах, які здійснюють оцінку вибуття запасів із застосуванням методу ФІФО, можуть бути розбіжності між даними обліку в бухгалтерії і фактичної наявності в місцях зберігання (в коморі, на складі тощо). Це обумовлено тим, що у місцях зберігання ведеться лише кількісний облік запасів, а бухгалтерський облік ґрунтується саме на припущенні ФІФО [4].

При виборі методу оцінки вартості одиниці запасів підприємству слід урахувувати, що інформація про рух і наявність запасів відображається у Балансі та Звіті про фінансові результати. Метод ФІФО – найбільш придатний для складання Балансу, адже собівартість запасів на кінець звітного періоду наближається до поточних ринкових цін, тому більш достовірно відображається вартість активів підприємства. Це зумовлює максимальне значення показника чистого прибутку. Якщо ціни на запаси зростають у звітному періоді, то при застосуванні методу ФІФО для їх оцінки виходить найнижча собівартість реалізованої продукції внаслідок низьких цін на раніше придбану продукцію і, як результат, найвищий чистий прибуток. Водночас основним недоліком цього методу є вплив зовнішніх чинників на показник валового доходу. У таблиці розглянуто основні переваги і недоліки впливу різних зовнішніх чинників на метод ФІФО [2].

Таблиця

Вплив зовнішніх чинників на метод ФІФО

Зовнішні чинники	ФІФО	
	Недоліки	Переваги
Інфляція	Завищений показник валового прибутку у звіті про фінансові результати	1. Балансова оцінка запасів максимально близька до їх реальної (поточної) вартості. 2. Результати аналізу фінансового становища виглядають привабливо для інвесторів і кредиторів
Дефляція	Занижений показник валового прибутку у звіті про фінансові результати	Балансова оцінка запасів максимально близька до їх реальної (поточної) вартості

Доцільність використання методу ФІФО на промисловому підприємстві залежить від рівня інфляції в державі. Даний метод доречно використовувати в умовах низької інфляції, а недоцільним є його застосування за умов високої інфляції. У результаті використання методу ФІФО за умов високої інфляції на підприємстві спостерігається завищений прибуток та, як наслідок, збільшення податкового зобов'язання з податку на прибуток.

Виходячи з переваг методу ФІФО для оцінки запасів, вважаємо, що використання його на підприємствах з великим асортиментом продукції не зовсім доцільне. Це пов'язано з обробкою значного обсягу інформації і залежністю результатів розрахунку вартості запасів, відпущених у виробництво, від зовнішніх чинників. Метод ФІФО слід використовувати при плановому скороченні закупівель матеріалів і прогнозованому зниженні цін на продукцію. Проте реально ціни на продукцію не зменшуються, а постійно зростають з урахуванням впливу інфляції. До того ж використання методу ФІФО спричинює зниження величини витрат, які списуються за купівельною ціною на собівартість реалізованої продукції, що відповідно завищує фінансовий результат. Тобто використання методу ФІФО для оцінки запасів недоцільне, оскільки при його застосуванні зменшується частка закупівельної вартості в прибутку, "вимиваються" обігові кошти, не вистачає платіжних ресурсів для придбання нових партій запасів, тим більше за високою ціною [5].

При використанні даного методу спочатку відпускаються (продаються) одиниці запасів, що залишилися з попереднього звітного періоду, потім з першого надходження, з другого надходження і т. д. У наслідок дотримання такої послідовності на кінець звітного періоду залишаються запаси, які надійшли або виготовлені останніми [6].

Потрібно зазначити, що оскільки запаси, які придбаваються в умовах постійно зростаючих цін і оцінюються при вибутті методом ФІФО, списуються в реалізацію за найменшою з цін, то запаси, які залишаються на балансі підприємства, виявляються оціненими за вартістю, більш-менш наближеною до ринкової. А це означає, що при аналізі балансу такого підприємства показники власних обігових коштів, оборотного капіталу і, відповідно, коефіцієнт покриття будуть не просто оптимістичнішими, але і реальнішими.

Отже, якщо дивитись на вплив, який здійснює метод ФІФО на показники підприємства, то: чистий прибуток набуває максимального значення; кінцева собівартість запасів наближена до їх ринкової поточної вартості; собівартість реалізованої готової продукції знижується. У Балансі цей метод впливає на значення виробничих запасів, незавершене виробництво, готову продукцію, товари та нерозподілений прибуток. На практиці метод ФІФО вважається менш раціональним у використанні для обліку запасів, ніж метод середньозваженої собівартості. Це зумовлено тим, що метод ФІФО виправдовує себе лише за умов низької інфляції. Також він стає трудомістким та важким у застосуванні для підприємств з великою кількістю запасів різної номенклатури.

Наук. керівн. Безкоровайна Л. В.

Література: 1. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 2. Грачова Р. ФІФО чи ЛІФО, або Діти бухгалтера Шмідта / Римма Грачова // Дебет-Кредит. – 2003. – № 51–52. 3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №9 "Запаси" // Все про бухгалтерській облік. – 2005. – № 13. – С. 33–35. 4. Коваль О. Нюанси застосування методу ФІФО / Олег Коваль // Головбух. – 2010. – № 21. 5. Сопко В. В. Аналіз методів оцінки активів у бухгалтерському обліку підприємств / В. В. Сопко, С. В. Андросов // Вісник ЖДТУ. – 2009. – № 3 (53). 6. Михайлова Т. П. Міжнародний облік і аудит / Т. П. Михайлова. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. – 78 с.

УДК 657.371

Махоніна К. Д.

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ РОЗРАХУНКІВ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

Анотація. Розглянуто процес інвентаризації, зокрема інвентаризація розрахунків, що дозволяє визначити правильність записів у реєстрах бухгалтерського обліку, а також обґрунтованість сум, відображених на відповідних рахунках.

Аннотация. Рассмотрен процесс инвентаризации, в частности инвентаризация расчетов, позволяющая определить правильность записей в реестрах бухгалтерского учета, а также обоснованность сумм, отображенных на соответствующих счетах.

Annotation. An integral part of the inventory process is the inventory calculations, allowing to determine the correctness of entries in the registers of accounting, as well as the validity of the amounts displayed in the appropriate accounts.

Ключові слова: бюджетна установа, інвентаризація, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, депонентська заборгованість, строк позовної давності.

Для бюджетних установ, як і для інших суб'єктів господарювання, обов'язковою процедурою, що передує складанню річної звітності, є проведення інвентаризації. Одним з основних напрямків інвентаризації є інвентаризація розрахунків – встановлення реальної суми заборгованості, яка значиться в обліку. Вона проводиться з метою контролю за термінами виникнення заборгованості, її станом, перебігом строку позовної давності і виявлення заборгованості, термін позовної давності якої збіг.

Актуальність теми, що розглядається, в сучасних умовах обумовлена необхідністю чіткого визначення сум заборгованостей, які виникають на підприємстві, і правильного оформлення їх в обліку бюджетної установи.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей і аспектів проведення інвентаризації розрахунків у бюджетних установах та узгодження дебіторсько-кредиторської заборгованості.

Для досягнення даної мети встановлені такі завдання: вивчення особливостей проведення інвентаризації в бюджетній установі; визначення послідовності проведення інвентаризації; розгляд процесу звірки заборгованостей; вивчення особливостей списання заборгованості, строк позовної давності якої минув.

Вивченням проблем проведення інвентаризації займалися різні вчені, зокрема: Єфімова О. В., Ковальов В. В., Матвеева В. А., Івашкевич В. Б., Абрамова Н. В. та ін. Ними були розглянуті особливості обліку, аналізу, інвентаризації і відображення у звітності дебіторсько-кредиторської заборгованості.

Інвентаризація – один з найважливіших методів бухгалтерського обліку, який забезпечує перевірку та документальне підтвердження достовірності даних бухгалтерського обліку з фактичною наявністю майна, розрахунків та зобов'язань. Одним з напрямків інвентаризації є інвентаризація заборгованості за розрахунками.

Сутність інвентаризації розрахунків полягає у звірці документів та записів у реєстрах обліку і перевірці обґрунтованості сум, відображених на відповідних рахунках. Завдання такої інвентаризації полягає у встановленні реальної суми заборгованості, яка значиться в обліку.

Призначають інвентаризацію за наказом керівника. У наказі вказуються причини проведення, мету, дату початку і дату закінчення інвентаризації, склад комісії [1]. Порядок проведення інвентаризації розрахунків встановлено Інструкцією з інвентаризації № 90 [2].

У ході інвентаризації розрахунків повинні бути встановлені: правильність розрахунків; обґрунтованість дебіторської, кредиторської та депонентської заборгованості; реальність заборгованості робітникам і службовцям із заробітної плати; прийняття заходів для стягнення дебіторської заборгованості [3].

Інструкція № 90 вимагає, щоб на рахунках дебіторів і кредиторів залишалися тільки узгоджені суми (п. 11.2). Усім дебіторам установи-кредитори передають акти звірки взаєморозрахунків за даними свого обліку. Дебітори протягом 10 днів з дня отримання акта підтверджують дані або заявляють свої заперечення [4].

Заборгованість, строк позовної давності за якою минув, списують. Так, дебіторську заборгованість, за якою минув строк позовної давності, списують за рішенням керівника і відносять на результат виконання кошторису установи за минулий рік. Це субрахунок 431 "Результат виконання кошторису за загальним фондом" і 432 "Результат виконання кошторису за спеціальним фондом" (п. 11.5 Інструкції № 90), які кореспондують з субрахунками 363 "Розрахунки з відшкодування завданих збитків" або 364 "Розрахунки з іншими дебіторами". До списання кредиторської заборгованості треба ставитися з особливою увагою. Необхідно враховувати заборгованість за загальним і спеціальним фондами держбюджету, крім власних надходжень. У бухгалтерському обліку бюджетної установи списання простроченої кредиторської заборгованості відображається за дебетом субрахунку 675 "Розрахунки з іншими кредиторами" та кредитом субрахунків 431, 432.

За результатами звірки комісія складає Акт інвентаризації розрахунків з дебіторами і кредиторами та довідку, призначенням якої є конкретизувати контрагентів: найменування та адреса дебіторів і кредиторів, сума заборгованості за кожним із них, причину, за якою вони значаться в обліку, з якого часу і на підставі яких документів [5].

Таким чином, інвентаризація розрахунків є важливою ланкою в системі бухгалтерського обліку на підприємстві. Саме з її допомогою перевіряють правильність даних поточного обліку і виявляють помилки, допущені в обліку. Тому слід приділити особливу увагу розрахункам підприємства з його дебіторами і кредиторами. Для підприємства дуже важливо не допустити необґрунтованого збільшення дебіторів і суми їх боргів, вчасно виставляти платіжні рахунки, стежити за термінами їх оплати та своєчасно вживати заходів щодо простроченої заборгованості. У той же час потрібно дуже уважно ставитися до розрахунків з кредиторами, своєчасно повертати їм борги, інакше підприємство може мати штрафні санкції за розрахунками з контрагентами.

Наук. керівн. Жовтопуп М. М.

Література: 1. Тоненькая Р. Особенности инвентаризации расчетов у бюджетников / Р. Тоненькая // Все о бухгалтерском учете. – 2008. – № 108. – С. 24–25. 2. Инструкция по инвентаризации материальных ценностей, расчетов и других статей баланса бюджетного учреждения, утвержденная приказом Главного управления Госказначейства Украины от 30.10.98 № 90. 3. Матвеева В. Нюансы инвентаризации у бюджетников / В. Матвеева // Бюджетный учет. – 2008. – № 98. – С. 51–53. 4. Отдельные моменты проведения инвентаризации в бюджетных учреждениях // Бухгалтер & Закон. – 2009. – № 22. – С. 19–21. 5. Листровая С. Инвентаризация перед годовой отчетностью у бюджетников / С. Листровая // Все о бухгалтерском учете. – 2009. – № 104. – С. 40–43.

СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. Розглянуто значення ефективного документообігу виробничих запасів для сучасних підприємств та його організацію на всіх стадіях обліку запасів.

Аннотация. Рассмотрены значение эффективного документооборота производственных запасов для современных предприятий и его организация на всех стадиях учета запасов.

Annotation. The article considers the importance of effective document production reserves for modern enterprises and organizations at all stages of the inventory.

Ключові слова: виробничі запаси, документообіг, рахунок-фактура, первинний облік, поточний облік, підсумковий облік, оперограма.

Успішне управління виробничим процесом є можливим за наявності раціонального використання виробничих запасів. Важлива роль у реалізації цього завдання належить управлінському обліку. Для ефективного управління запасами слід дотримуватись певних вимог, обрати систему обліку запасів, яка б враховувала специфічні особливості виробничого процесу; необхідно постійно мати достатньо точну оцінку обсягу і часу попиту, виконання замовлення, а також інформацію про терміни виробництва і постачання, про їх можливі зміни, що дасть можливість контролювати надходження та використання сировини і матеріалів у процесі виробництва та забезпечить його безперервність, що особливо важливо для підприємств. В економіці України необхідно використовувати нові економічні важелі та сучасні технічні засоби побудови різноманітних інформаційних систем.

Сучасною тенденцією в Україні, як і за кордоном, є створення ефективної системи бухгалтерського обліку всіх активів підприємства, у тому числі запасів. Важливу роль у цьому відіграє документообіг, який повинен мінімізувати витрати робочого часу на обробку документів і тим самим підвищити ефективність бухгалтерського обліку. Таким чином, актуальним є створення ефективної системи документообігу на всіх стадіях обліку запасів. Для цього необхідно визначити первинні документи та дослідити господарські процеси, у яких беруть участь запаси.

Необхідність організації документообігу як складової бухгалтерського обліку досліджували Коваленко А. М., Сопко В. В. та Завгородній В. П. [1; 2]. Лишилєнко А. В. висвітлив не лише організацію документообігу, але й визначив критерії ефективного документообігу і його значення для підприємства [3]. Бутинець Ф. Ф. розглянув графіки документообігу як складові техніки ведення бухгалтерського обліку [4].

Таким чином, метою даної статті є вивчення ролі документообігу у створенні ефективної системи обліку запасів на підприємстві.

Для забезпечення правильного приймання, зберігання і відпущення запасів важливе значення має наявність належної організації складського бухгалтерського обліку. Облік у бухгалтерії становить єдину комплексну систему, яка дозволяє формувати дані як про кількість запасів, що надійшли і використовувалися за кожним номенклатурним номером, так і про їх вартість. При цьому необхідно забезпечити повну відповідність даних складського і бухгалтерського обліку. Періодична перевірка наявності такої відповідності є одним з елементів поточного контролю достовірності відображення даних і збереження запасів. Первинне спостереження, документи та документація відіграють вагомий роль в управлінні господарством: дають уявлення про фактичне становище господарських засобів; забезпечують плановість у роботі підприємства, контроль за наявністю і рухом господарських засобів; є юридичним доказом господарських операцій; використовуються не лише в процесах обліку, але і для ревізії, розробки управлінських рішень.

На підприємстві, що має велику номенклатуру запасів, повинен бути ретельно організований облік запасів. Джерелами інформації для обліку запасів є первинні документи постачальників (рахунки-фактури, накладні, податкові накладні, товарно-транспортні накладні), документи складського обліку (прибутковий ордер, картки складського обліку, книга складського обліку, матеріальний звіт), документи цехів на відпуск матеріалів (накладні-вимоги на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів, лімітно-забірні картки). Рух цих документів між різними службами на підприємстві вимагає впорядкування за допомогою організації системи документообігу. Документообіг можна визначити як шлях документа від його створення до здачі в архів. Таким чином, система

ефективного документообігу на підприємстві має бути організована на стадії первинного, поточного та підсумкового обліку запасів.

Запаси поступають на підприємство згідно з укладеними договорами на їх купівлю-продаж. У договорах визначаються умови їх придбання, порядок розрахунків, відповідальність сторін, додається також перелік іншої необхідної документації. Постачальником випишується рахунок-фактура на оплату запасів. Рахунок-фактура – рахунок, що випишується продавцем на ім'я покупця та підтверджує фактичне постачання запасів та їх вартість. Випишується рахунок-фактура після закінчення приймання запасів покупцем. Документ містить перелік операцій з продажу запасів, включаючи кількість одиниць, ціну за одиницю, загальну ціну, умови продажу, спосіб доставки. Первинним документом, що випишується передавальною стороною і є підставою для оприбуткування матеріалів, є товарно-транспортна накладна.

Спеціалізовану форму "Товарна накладна" рекомендується застосовувати для обліку відпуску (реалізації) продукції, матеріальних цінностей стороннім організаціям та підприємствам.

Товарна накладна випишується в бухгалтерії у двох примірниках на підставі договорів (контрактів), нарядів й інших відповідних документів та при пред'явленні одержувачем довіреності. Перший примірник товарної накладної залишається на складі чи іншому місці зберігання продукції у матеріально відповідальній особі, яка провела відпуск продукції, матеріалів, другий – в одержувача (покупця) продукції, матеріалів.

Товарна накладна підписується керівником підприємства, головним бухгалтером, особою, яка відпустила цінності, й одержувачем та засвідчується печаткою.

На підприємствах для обліку руху запасів використовується накладна на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів у виробництво. Також можливе застосування лімітно-забірних карт. Вони дають змогу враховувати кількість відпущених у виробництво запасів та одночасно здійснювати контроль за дотриманням норм витрат. Оскільки лімітно-забірні картки ведуться за кожним номенклатурним номером запасів, отже, це зумовлює використання значної кількості первинних облікових документів. Для запобігання зазначених недоліків можна застосовувати картки складського обліку. У картках складського обліку, крім звичайних реквізитів, вказуються також місячні ліміти відпуску запасів.

Протягом місяця лімітно-забірні картки зберігаються разом з відповідними картками складського обліку. Після закінчення місяця картки складського обліку матеріалів одночасно з іншими прибутково-видатковими документами здаються до бухгалтерії.

На стадії первинного обліку запасів необхідно так організувати обліковий процес, щоб мінімізувати витрати коштів та часу на виконання робіт і прискорити рух первинних документів з обліку запасів у бухгалтерію.

Для досягнення цієї мети треба встановити максимально короткий проміжок часу на передачу й обробку документів та визначити конкретні терміни передачі документів між виконавцями і секторами обліку.

Згідно з цим, комплекс заходів може включати організаційні та технічні способи вирішення цього питання. До організаційних заходів можна віднести визначення переліку робіт, які потрібно виконати, відповідальних виконавців, необхідних витрат часу, необхідних технічних засобів, а до технічних – складання оперограми руху кожного первинного документа.

Комплекс заходів щодо створення ефективного системи документообігу розробляє бухгалтерія підприємства.

Поточний облік запасів характеризується обробкою великої кількості даних на всіх його етапах, тому для створення ефективного документообігу необхідно розробити та впровадити певні заходи.

Завершальною стадією облікового процесу на підприємстві є підсумковий облік. Ефективна організація документообігу на стадії підсумкового обліку запасів повинна забезпечити не лише заощадження часу і коштів на підготовку звітності, але й правильне її складання і надання у встановлені терміни.

Характерною особливістю підсумкового обліку є складання і надання різних форм звітності внутрішнім та зовнішнім користувачам. Для складання деяких форм потрібна узгоджена робота декількох підрозділів підприємства, для чого кожному зацікавленому працівнику надають випуску з графіка документообігу. У виписці зазначені документи або звіти, які слід підготувати, строки підготовки та у які підрозділи необхідно їх передати.

Таким чином, можна визначити основні критерії ефективного документообігу на всіх стадіях обліку запасів: документ повинен проходити через оптимальну кількість виконавців та підрозділів, які є користувачами відповідної інформації або обробляють документ; термін надходження документа у кожному підрозділі повинен бути мінімальним; документообіг має бути раціональним, тобто етапи робіт та виконавці не повинні повторюватися; документообіг має спрощувати облікову роботу, забезпечувати можливість її автоматизації; рух документів повинен бути організований таким чином, щоб посилювати контрольну функцію бухгалтерського обліку.

Для належної організації обліку запасів на підприємстві необхідно забезпечити відповідну організацію матеріально-технічного постачання, налагодити відповідний стан складського господарства, впроваджувати прогресивні норми витрат на одиницю продукції. З метою підвищення ролі обліку запасів доцільно запровадити науково розроблену номенклатуру, налагодити чіткий документообіг, своєчасно проводити контрольні перевірки та інвентаризацію запасів, не допускати значних відхилень від норм запасів, автоматизувати обліково-обчислювальні роботи, своєчасно укладати договори на матеріальну відповідальність працівників за збереження запасів на складах. Водночас відповідні служби підприємства слід забезпечити списком посадовців, які

мають право підписувати документи на отримання та відпуск зі складів запасів, а також видавати дозволи на їх вивіз з підприємства. Одночасно покращанню ресурсозбереження сприяє також упорядкування первинної документації, упровадження типових уніфікованих форм обліку, підвищення рівня автоматизації обліково-обчислювальних робіт, забезпечення жорсткої дисципліни приймання, зберігання, витрачання запасів, обмеження кількості посадовців, яким дозволено підписувати документи на видачу особливо дефіцитної сировини.

Для забезпечення збереження запасів, правильного приймання, зберігання, відпуску вагоме значення набуває наявність на підприємстві достатньої кількості складських приміщень, забезпечених ваговими та вимірними приладами. Також необхідним є запровадження прогресивних форм попереднього і поточного контролю за дотриманням норм використання запасів. Особливу увагу слід зосередити на підвищенні достовірності оперативного обліку за рухом напівфабрикатів у виробництві. Дані обліку повинні містити інформацію стосовно резервів зниження собівартості продукції за рахунок економічного використання запасів, зниження норм витрат, забезпечення належного їх зберігання.

Від оперативності надходження документів залежить своєчасне прийняття рішень користувачами інформації. Для отримання своєчасної та корисної інформації, мінімізації витрат робочого часу на обробку документів і скорочення термінів їх пересування між окремими службами підприємства повинен бути організований ефективний документообіг, який характеризується оптимальністю та високою швидкістю руху документів.

Таким чином, ефективний документообіг необхідно організовувати на кожній стадії обліку запасів із застосуванням оперограм, сіткових та зведених графіків. Будь-яке підприємство може самостійно розробити внутрішні документи з обліку запасів та організувати систему їх документообігу.

Наук. керівн. Пасенко Н. С.

Література: 1. Бухгалтерський облік в Україні. Від теорії до практики : у 2-х т. / за ред. А. М. Коваленко. – Дніпропетровськ : Баланс-клуб, 2010. – Т. 1. – 656 с. 2. Сопко В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу / В. Сопко, В. Завгородній. – К. : КНЕУ, 2000. – 258 с. 3. Лишилєнко А. В. Финансовый учет / А. В. Лишилєнко. – К. : Центр учебной литературы, 2007. – 599 с. 4. Бухгалтерський фінансовий облік / за ред. Бутинця Ф. Ф. – Житомир : Рута, 2006. – 832 с.

УДК 659.1.011.44

Половинко К. Т.

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ЗНАЧЕННЯ РЕКЛАМИ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВА ТА СПОЖИВАЧА

Анотация. Розглянуто вплив реклами на ефективність діяльності підприємства та її спроможність змінювати поведінку споживача.

Аннотация. Рассмотрены влияние рекламы на эффективность деятельности предприятия и ее способность изменять поведение потребителя.

Annotation. The influence of advertising on an enterprise production activity effectiveness and its ability to change consumer behavior are considered.

Ключові слова: реклама, роль реклами, споживач, поведінка споживача.

Реклама пройшла довгий і складний шлях власної еволюції. При цьому її роль то зростала, то різко знижувалася. Її роль уже давно не обмежується рамками комерційних комунікацій, ні навіть рамками ринкової діяльності. Особливо велике значення реклама має в областях економіки і суспільного життя. Але ця роль досить суперечлива, що стимулює науковий пошук методів максимізації позитивних та мінімізації негативних впливів реклами.

Дослідженням питань організації рекламної діяльності підприємства, її ефективності й впливу на споживача займалися Д. О'Гілві, А. Джулер, В. Єловенко, Н. Калдор, У. Уеллс та інші вчені.

Мета даної наукової статті – розглянути соціально-психологічну і економічну роль реклами, проаналізувати механізм здійснення покупок під впливом технологій рекламної діяльності.

Серйозне вивчення реклами почалося в середині ХХ століття. Основоположник неокласичної школи А. Маршал пов'язав рекламу з необхідністю подання споживачам всебічної інформації про товари та надання допомоги у здійсненні раціонального вибору. Інший представник неокласи-

чної школи Е. Чемберлін розглядав рекламу як різновид витрат, що пов'язані зі зміною форми кривої попиту на товари. Він дійшов висновку, що ефект реклами здебільшого виражається у збільшенні попиту та розширенні обсягу продажів.

Водночас деякі авторитетні вчені економічну роль реклами зводять до мінімуму. Британський економіст Н. Калдор розглядає рекламу як засіб "субсидування" (приховану підтримку) збуту шляхом продукування інформаційних повідомлень у засоби масової інформації, а не як результат еволюції якісних характеристик товару, за які споживач має намір платити. Калдор акцентує увагу на негативних сторонах реклами. На його думку, будь-який економічний зиск, отриманий шляхом рекламування, має випадковий характер, а для споживачів вигоди від рекламування однозначно є занадто дорогими [1, с. 77].

Незважаючи на суперечливі погляди про рекламу, все ж на сьогодні домінує погляд про її сприятливий вплив на ринкову конкуренцію. У кінцевому результаті реклама приводить до зниження цін та підвищення якості товарів, сприяє підвищенню життєвого рівня населення країни. Економічна роль реклами реалізується в забезпеченні налагодження зв'язків між суб'єктами господарювання, між виробниками і споживачами товарів. Тим самим реклама прискорює проникнення товару на ринок, сприяє зростанню ділової активності, підвищенню обсягів капіталовкладень і кількості робочих місць, надає споживачеві можливість оптимального вибору.

Застосовувані в сучасних умовах засоби реклами різноманітні, багато які з них технічно досконалі за ступенем емоційного і психологічного впливу на людей. Вплив і роль реклами відомі зі світового досвіду. Перш за все, вона несе в собі інформацію, зазвичай подану у стислій, художньо вираженій формі, емоційно забарвлену і доводить до свідомості й уваги потенційних покупців найважливіші факти та відомості про товари і послуги. При цьому слід зазначити, що реклама – завжди інформація, а інформація – не завжди реклама [2, с. 142]. Реклама, з одного боку, доводить до споживачів відомості, необхідні для купівлі та використання товарів. З іншого – поєднуючи свою інформаційність з переконливістю і навіюванням, має на людину емоційно-психічний вплив. Реклама все більше втручається в життя людини, керуючи нею на усвідомленому і несвідомому рівнях, а отже, реклама – явище соціально-психологічне.

У сучасних умовах види реклами, що застосовуються використовують, прийоми навіювання, переконання, "нав'язування" переваг предмета, ідеї, особистості або явища. Дослідження рекламного механізму передбачає аналіз вчинків людини, що визначаються її купівельною поведінкою під впливом реклами. Поведінковий компонент включає в себе як усвідомлену поведінку, так і поведінку на несвідомому, неусвідомлюваному рівні. На усвідомлюваному рівні в купівельній поведінці виявляються, відображаються мотивації, потреби, воля людини. На неусвідомлюваному рівні – встановлення та інтуїція людини. Вплив реклами на купівельну поведінку означає її вплив на прийняття споживачем рішення про покупку.

Отже, реклама має неабияке суспільне значення. Щоденний її вплив на мільярди споживачів сприяє формуванню певних стандартів мислення і поведінки різних верств населення в кожній країні та в усьому світі, що можна розцінити як негативну рису реклами. До інших недоліків реклами слід віднести такі: дезорієнтація покупців унаслідок завищення оцінки якості продукту, відволікання ресурсів із більш важливих галузей, зростання витрат підприємства і, як наслідок, цін. І врешті-решт, сьогодні найголовніше завдання реклами – поліпшення становища підприємства на ринку, а не турбота про інтереси споживачів.

Таким чином, реклама як засіб маркетингу має свої переваги і недоліки, перш за все, з точки зору інтересів споживача та суспільства.

Наук. керівн. Котлик А. В.

Література: 1. Уэллс У. Б. Реклама: принципы и практика / У. Б. Уэллс, М. С. Джон. – 5-е изд., междунар. – СПб. : Питер, 2003. – 797 с. 2. Шморгул Л. Г. Посібник з рекламного менеджменту / Л. Г. Шморгул. – К. : Абрис, 2005. – 343 с.

Булгакова І. М.

УДК 331.97

Студент 3 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ В МОТИВАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Розглянуто поняття мотивації, категорії, на яких ґрунтується мотивація, наведено класифікацію мотивів.

Аннотация. Рассмотрены понятие мотивации, категории, на которых основывается мотивация, представлена классификация мотивов.

© Булгакова І. М., 2011

Annotation. The concept of motivation, motivation category are considered, classification of motives is provided.

Ключові слова: мотивація, потреба, мотив, стимул, винагорода.

Шлях до ефективного управління лежить через розуміння його мотивації. Тільки знаючи, що рухає людиною, що спонукає її до діяльності, які мотиви лежать в основі її дій, можна спробувати зрозуміти і розробити ефективну систему форм та методів управління працею, що забезпечить активізацію людського фактора.

Метою роботи є дослідження основних понять мотивації трудової діяльності.

Теоретичні та практичні розробки питань, пов'язаних з мотивацією, відображаються в наукових працях таких авторів, як А. Колот, М. Мескон, А. Пилипенко, Т. Соломандіна, В. Сладкевич та ін.

Мотивація – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають людину, задають межі й форми діяльності, надають їй спрямованості, орієнтованої на досягнення визначних цілей [1, с. 204].

Мотивація ґрунтується на таких категоріях, як потреби, інтереси, мотиви, стимули, винагорода.

Потреба – психологічне чи фізіологічне відчуття браку чого-небудь. Це відсутність того, що необхідно для існування особистості.

Виділяють первинні і вторинні потреби. Первинними за своєю природою є фізіологічні потреби, а вторинні – це потреби, які виробляються в ході набуття життєвого досвіду: потреби в повазі, успіху, владі. Коли потреба якимось чином відчувається людиною, то вона пробуджує в неї стан спрямованості, який викликаний можливою винагородою і задоволенням потреби [1, с. 204].

Потреби породжують у свідомості людини інтерес. Саме інтерес визначає цілеспрямованість та усвідомленість поведінки і дій людини. До таких інтересів належать: вибір організації, ділова орієнтація, посадові амбіції, структурна субординація, професійний імідж, підвищення кваліфікації, корпоративна культура, офіційний статус, кар'єрне зростання [2, с. 236].

Мотиви – це усвідомлене спонукання до дій людини, стан схильності чи готовності до них. Мотиваційна сукупність людини має визначену стабільність, але може змінюватися в процесі виховання, здобуття освіти і набуття досвіду.

Класифікацію мотивів наведено на рисунку.

Рис. Класифікація мотивів [3, с. 25]

Роль важелів впливу у процесі мотивації виконують стимули. Стимули – це сили, які справляють зовнішній вплив на людину з метою спонукання до певної трудової поведінки [1, с. 206].

Стимулами є матеріальна винагорода, підвищення в службовій діяльності, управлінський вплив керівника, страх, відповідальність, прагнення до самовираження і багато іншого. Відмінність

стимулів від мотивів полягає в тому, що стимули характеризують певні блага, а мотиви – прагнення людини отримати їх.

Процес використання різних стимулів для мотивування людей називається стимулюванням. Стимулювання – тільки один із засобів мотивування, причому воно тим рідше застосовується як засоби управління людьми, чим вище рівень розвитку відносин в організації.

Винагорода – це все те, що людина вважає для себе цінним і що може спонукати її до діяльності. Цінності – це уявлення людини про значущість для неї різних явищ, предметів, цілей життя, праці і засобів досягнення цілей. Однією з форм цінностей є ідеали як вища мета людини [1, с. 206].

Винагорода буває внутрішньою (почуття успіху, можливість самовираження і саморозвитку, спілкування, результат роботи, який людина бажала отримати) і зовнішньою (висока заробітна плата, підвищення в службовій діяльності, визнання оточуючими, престижний автомобіль).

З огляду на вищевикладене, можна дійти висновку, що категорійний апарат мотиваційної сфери є достатньо складним, але його розуміння і грамотне використання надасть менеджеру можливості ефективно управляти трудовими ресурсами організації.

Наук. керівн. Котлик А. В.

Література: 1. Пилипенко А. А. Менеджмент : підручник / А. А. Пилипенко, С. М. Пилипенко, І. П. Отенко. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2005. – 456 с. 2. Райченко А. В. Общий менеджмент : учебник / А. В. Райченко. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 384 с. 3. Сладкевич В. П. Мотиваційний менеджмент : підручник / В. П. Сладкевич. – К. : МАУП, 2001. – 168 с.

Балабан Д. Д.

УДК 659.11

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕКЛАМНОЇ КАМПАНІЇ

Анотація. Розглянуто поняття ефективності рекламної кампанії та методи її оцінки.

Аннотация. Рассмотрены понятие эффективности рекламной кампании и методы ее оценки.

Annotation. The article is devoted to the concept of efficiency of advertising campaign, its methods of assessment.

Ключові слова: рекламна кампанія, ефективність реклами, методи оцінки.

Проблема визначення й аналізу ефективності зусиль фірми у сфері реклами достатньо актуальна. Реклама є одним із багатьох, але не завжди найважливішим інструментом активізації продаж, тому виникають труднощі при оцінці її ролі у збільшенні товарообороту. Необхідно враховувати і те, що, крім комерційного, реклама має ще й соціальний ефект.

Метою статті є обґрунтування основних методів оцінки економічної та комунікативної ефективності рекламної кампанії як способу забезпечення взаємодії товару чи послуги з навколишнім середовищем.

Закордонний досвід давно вже показав, наскільки велике значення розробки рекламної компанії як одного із засобу стимулювання продажів і створення іміджу фірми. Ефективність проведення рекламних акцій має потребу в оцінці, тому сьогодні проблема оцінки ефекту від проведеної рекламної кампанії відіграє важливу роль. Вирішенню проблеми організації та проведення рекламної кампанії присвячено роботи Фролова Д. В., Ф. Котлера, Панкратова Ф. Г. та ін. [1 – 5].

Оцінка ефективності реклами дозволяє:

- отримати інформацію про доцільність реклами;
- виявити результативність окремих засобів її розповсюдження;
- визначити умови оптимального впливу реклами на потенційних споживачів.

© Балабан Д. Д., 2011

Ефективність проведення рекламних акцій має потребу в оцінці. При цьому визначається, чи досягнуто певний рівень ознайомлення споживачів з продуктом, чи охоплена цільова аудиторія, чи відбулися зміни у продажах рекламованого товару. При оцінці ефективності реклами змінюються акценти в рекламі з метою збільшення її результативності і досягнення оптимізації витрат на рекламні компанії.

У теорії маркетингу розрізняють поняття економічної та комунікативної ефективності реклами.

Економічна ефективність реклами може визначатись співвідношенням між результатом, отриманим від реклами, і величиною затрат на проведення рекламних заходів за фіксований від-різок часу. Для виявлення ступеня впливу реклами на зростання обороту фірми аналізують оперативні та бухгалтерські дані. Проте слід брати до уваги і те, що, крім реклами, на об'єм реалізації впливають якість, ціна продукту, місце продажу, рівень культури обслуговування споживачів, наявність у продажу аналогічних товарів.

Виділяють такі методи визначення економічної ефективності рекламних заходів [2]:

1. Для аналізу економічної ефективності реклами використовується показник рентабельності реклами, тобто відношення отриманих прибутків до рекламних витрат. Він визначається за формулою:

$$P = \frac{\Pi}{U} \times 100\%, \quad (1)$$

де P – рентабельність реклами у %;

Π – прибуток, отриманий від рекламування товарів;

U – витрати на рекламу даного товару.

Основна проблема даного методу – виділення чистого ефекту реклами, тобто тієї частини приросту об'єму збуту (прибутку), яка була забезпечена виключно рекламою того періоду, за який враховуються затрати на неї.

2. Для виділення чистого ефекту реклами з метою подальшого визначення економічної ефективності за методом "ефект – витрати" причини зміни обороту (прибутку) поділяються на основні та другорядні.

Частка основної причини зміни об'єму обороту визначається в межах [0;1]. Таким чином, різниця між одиницею і сумою часткових оцінок другорядних причин зміни об'єму обороту (прибутку) дозволяє визначити частку чистого ефекту.

До другорядних причин зміни об'єму обороту відносяться [2]:

вплив попередньої рекламної кампанії фірми;

інерція споживацької поведінки при виборі товарів;

сезонні коливання; зміна деяких життєвих потреб і установок споживачів;

рівень інфляційного очікування споживачів;

екологічні катастрофи і стихійні лиха;

заборгованість населенню із зарплати.

3. Для порівняльного аналізу здійснюється розрахунок показника ефективності витрат на рекламу порівняно з іншими компаніями-конкурентами:

$$CEI = \left(\frac{V_i}{V_j} \right) \times \left(\frac{E_j}{E_i} \right), \quad (2)$$

де CEI – показник ефективності витрат;

V_i, V_j – об'єми продаж фірми i та j за певний період часу;

E_i, E_j – об'єм затрат на рекламу цих фірм за цей період.

Розглянуті методи мають певну цінність при аналізі ефективності рекламної діяльності, проте слід урахувувати і той факт, що ефективність реклами значною мірою залежить і від ступеня її психологічного впливу на людину – тут вже мова йде про комунікативну ефективність реклами.

Комунікативна (інформаційна) ефективність реклами дозволяє встановити, наскільки ефективно конкретне рекламне оголошення передає цільовій аудиторії необхідні відомості чи формує бажану для рекламодавця точку зору. Вона характеризує в цілому охоплення аудиторії покупців.

Оцінка комунікативної ефективності реклами особливо актуальна в таких ситуаціях [2]:

перед тим, як вибраний кінцевий варіант рекламного звернення (попередній аналіз);

під час проведення рекламних заходів (поточний аналіз);

після проведення рекламних заходів (подальший аналіз).

Попередній аналіз проводиться на основі вибірки з цільової аудиторії, якій пропонується ознайомитися з розробленими рекламними матеріалами для перевірки таких параметрів, як: ідентифікація, доступність для розуміння, надійність, позитивний інтерес.

Попередні дослідження можуть проводитись трьома методами [3]:

1. Метод прямої оцінки, який передбачає опитування споживачів на предмет їх ставлення до різних варіантів одного рекламного звернення.

2. Пакутий метод, що передбачає опитування споживачів про певний перелік побачених чи почутих ними рекламних оголошень.

3. Лабораторний метод, при якому використовується апаратура для вимірювання фізіологічних реакцій споживача на рекламне оголошення – частоти пульсу, кров'яного тиску, ступеня розширення зіниць, виділення поту.

Поточний аналіз призначений для своєчасного виявлення недоліків у ході реалізації рекламної діяльності і прийняття необхідних заходів. Зокрема, корисно проводити аналіз поступових запитів, що дозволяє виявити найбільш відповідні для охоплення конкретного цільового ринку засоби реклами. При цьому основна проблема полягає у виявленні конкретного джерела, з якого споживач отримав рекламну інформацію.

З цією метою використовується досить простий та ефективний прийом – у рекламних зверненнях, що розповсюджуються через різні засоби, вказується певний відмітний знак, за яким і відбувається розпізнання. Для прикладу, такими знаками можуть бути різні номери телефонів, за якими споживач контактує з фірмою, або спеціальні розпізнавальні символи на купонах, які споживачі надсилають на розиграш призів, тощо.

Серед найвідоміших та найчастіше використовуваних методів подальшого аналізу можна назвати такі [3]:

1. Відгук з допомогою – клієнтам показують рекламну продукцію, а потім задають навідні питання для визначення того, чи було їх ставлення до фірми (рекламованого продукту) сформоване раніше, чи виникло під впливом реклами.

2. Відгук без допомоги – споживачам пропонується самостійно заповнити попередньо підготовлені анкети. Їх аналіз дозволяє визначити, наскільки реклама сприяє придбанню визначеного товару.

3. Метод Геллапа – Робінсона – використовується для того, щоб оцінити запам'ятовуваність реклами безпосередньо після рекламних контактів. Метод полягає в тому, що через декілька днів після рекламного звернення 200 вибраним з цільової аудиторії особам пропонують перелік рекламодавців. Кожен з респондентів повинен відповісти на запитання, чи пам'ятає він, що бачив рекламу певної зазначеної фірми.

4. Метод Старча. Кожен відібраний представник цільової аудиторії в присутності особи, яка проводить опитування, переглядає рекламні матеріали і відмічає ті рекламні оголошення, які він бачив раніше. При цьому респонденти поділяються на групи тих, хто:

- лише бачив рекламне звернення;
- частково його читав;
- прочитав його практично повністю.

5. Метод тайників – при його застосуванні використовуються рекламні звернення, в яких відсутні відомості про рекламодавця. Це дозволяє визначити ступінь уважності до рекламного звернення й одночасно виявити пов'язані з ним асоціації.

6. Метод купонів – в рекламне звернення, опубліковане в газеті чи журналі, включається купон на отримання певних пільг, наприклад, знижок з ціни. За кількістю отриманих фірмою купонів можна оцінити порівняну віддачу від розміщення звернень у різних засобах масової інформації.

Вивчення комунікативної ефективності дає можливість покращити якість як змісту, так і форми подачі інформації. Проте комунікативна ефективність реклами дуже мало говорить про вплив реклами на динаміку обороту.

Отже, щоб отримати найбільш якісні результати, необхідно використовувати водночас методи оцінки й економічної, й комунікативної ефективності рекламної кампанії. Таким чином можна отримати дані про те, наскільки доцільно використані кошти на рекламу та який вона має вплив на споживачів. Вибір методів оцінки ефективності залежить від цілей реклами, бюджету та виду підприємства, яке проводить рекламну кампанію. Якщо необхідно отримати дані стосовно бюджету рекламної кампанії, то ефективними будуть економічні методи, які показують співвідношення між результатом, отриманим від реклами, і величиною затрат на проведення рекламних заходів. Методи оцінки комунікативної ефективності підходять для оцінки психологічного впливу реклами на аудиторію, щоб визначити, який вплив здійснило кожне з рекламних повідомлень на мислення і спосіб дій людей, котрі приймають рішення про придбання рекламованих товарів. Також економічні методи порівняно з комунікативними займають менше часу, оскільки комунікативні включають опитування споживачів.

Залежно від розміру фірми і наявності вільного часу та коштів, можна вибрати будь-який із способів вимірювання ефективності реклами. Який би із способів не був обраний, слід пам'ятати, що ідеально ефективною реклами не існує, але до ідеальності необхідно прагнути.

Наук. керівн. Мазоренко О. В.

Література: 1. Котлер Ф. Основи маркетингу / Ф. Котлер. – М. : Прогрес, 1992. – 726 с. 2. Назайкин А. Медиапланирование на 100 % / А. Назайкин. – 2-е изд. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 460 с. 3. Панкратов Ф. Г. Рекламная деятельность / Ф. Г. Панкратов. – М. : ИВЦ "Маркетинг", 1998. 4. Панкратов Ф. Г. Основы рекламы / Ф. Г. Панкратов, Ю. К. Баженов, В. Г. Шахурин. – М. : Изд. дом "Дашков и Ко", 2005. – 525 с. 5. Фролов Д. В. Структура рекламной кампании [Электронный ресурс] / Д. В. Фролов. – Режим доступа : <http://frolovd.narod.ru/trekcom.htm>. 6. Креатив дизайн-студия Антарго. Рекламная кампания: цели и модели проведения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://antargo.com.ua/ru>.

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ КЕРІВНИКІВ ТА СПЕЦІАЛІСТІВ

Анотация. Розглянуто форми та системи оплати праці керівників і спеціалістів, їх переваги та недоліки, а також умови застосування й ефективність використання форм оплати праці для даної категорії працівників.

Аннотация. Рассмотрены формы и системы оплаты труда руководителей и специалистов, их преимущества и недостатки, а также условия применения и эффективность использования форм оплаты труда для данной категории работников.

Annotation. In given article forms and systems of the labour payment of the leaders and specialists, their advantages and defects, as well as conditions of the using and efficiency of the use of the labour payment forms of the for given categories of workmen are considered.

Ключові слова: форми та системи оплати праці, стимулювання, керівники та спеціалісти.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що в умовах ускладнення та підвищення технічного рівня виробництва, підвищення вимог до якості продукції, використання нових форм і методів організації виробництва та праці зростає роль інженерних кадрів: керівників усіх рангів і спеціалістів, які забезпечують нормальне функціонування та розвиток виробництва, визначають технічну політику підприємств, здійснюють практичну реалізацію на виробництві досягнень науки та техніки, створюють необхідні умови для поліпшення якості роботи на всіх стадіях проектування, виготовлення й упровадження нової продукції, що особливо важливо в роботі підприємств в умовах ринкових відносин. Тому дуже важливо розуміти, яку форму оплати вибрати, для яких умов, щоб вона мала стимулюючий характер та спонукала до підвищення продуктивності своєї праці.

Метою роботи є визначення форм та систем, які використовуються для оплати праці керівників і спеціалістів, визначення умов їх застосування.

Існує три форми оплати праці керівників та спеціалістів: почасово-окладна, комплексно-распорядна та змішана.

Раніше на підприємствах України переважала комплексно-распорядна форма оплати праці. Її суть полягає в тому, що керівник виступає не як ізольована особа, а як член виробничого колективу, в якому формується загальний фонд оплати праці з урахуванням колективних досягнень [1]. У час ринкових відносин найрозповсюднішою системою оплати в колективній формі є безтарифна, яка передбачає залежність заробітної плати не тільки від особистого трудового внеску й від результатів роботи всього трудового колективу підприємства. Незабаром за рішенням нашого уряду на підприємствах України використовуватиметься почасова форма оплати праці, яка передбачає, що заробітна плата робітників залежить від відпрацьованого ними часу (година, день, місяць) [2].

Тепер розглянемо, в яких же умовах застосовуються ці форми та системи оплати праці і які їх недоліки та переваги.

Почасово-окладна форма застосовується:

• коли працю працівника неможливо пронормувати чи виконувати роботи не піддаються обліку [3];

• рутинний характер виконуваних завдань, заздалегідь відомий об'єм робіт [4];

• для робітників з ненормованим робочим днем;

• на тих підприємствах, де складно виміряти та проконтролювати якість і кількість праці.

Перевагами почасово-окладної форми оплати праці є:

1. Заробітна плата розраховується дуже легко і можна легко її обґрунтувати.

2. У робітників більше впевненості в їх заробітній платі, тому що вона не залежить від об'ємів виробництва.

3. Скорочуються адміністративні витрати на розрахунок та начислення заробітної плати [5].

Недоліками є:

1. Сумарні доходи більшості керівників різного рівня ніяк не відображають результатів діяльності очолюваних ними підрозділів та підприємств у цілому [6].

2. Заробітна плата розраховується однаково, не враховуючи особистих результатів праці [5].

3. Низький рівень стимулювання, терпимість до низьких виробничих показників.

Комплексно-распорядна форма оплати застосовується у таких випадках:

• результати праці одного робітника необхідно розглядати в рамках підсумку роботи групи/бригади (наприклад, у будівництві, де оцінюється вклад бригади, а не однієї особи);

- на невеликих підприємствах, де працює злагоджений, постійний, готовий добросовісно виконувати свою роботу колектив;
- даній групі/бригаді поставлене завдання працювати з максимальною віддачею;
- є можливості для групи/бригади впливати на продуктивність своєї праці [7];
- використовується у випадках, коли необхідний розподіл праці технологічно взаємопов'язаних між собою робітників.

Перевагами бригадної форми оплати є:

1. Сприяє підвищенню ефективності роботи.
2. Сприяє раціональному використанню робочого часу.
3. Стимулює розвиток зацікавленості в успішній роботі колективу.
4. Посилює матеріальну зацікавленість робітників.

Недоліком є складність у використанні через нерівні індивідуальні зусилля.

Безтарифна система ефективна:

- для спеціалістів, які працюють у групі чи виконують схожі функції [8];
- для стимулювання керівників, відповідальних за довгострокові результати;
- трудовий колектив несе повну відповідальність за кінцеві результати його роботи;
- члени трудового колективу добре знають один одного та повністю довіряють своїм керівникам [9].

Великим плюсом є те, що члени групи, зацікавлені в підвищенні заробітної плати, а значить, колективна праця стає більш ефективним, але при безтарифній системі складно оцінити вклад кожного учасника групи, може мати місце зрівнялівка [8]. Для стимулювання цих робітників використовується спосіб участі в капіталі, тобто придбання акцій підприємства. Це забезпечує причастність робітників до справ фірми, тому вони прямо зацікавлені в підвищенні виручки чи прибутку організації, але є один мінус – між винагородою та індивідуальним вкладом працівника не існує чіткого зв'язку, розмір винагороди залежить від факторів, на які робітники не можуть впливати (фактори зовнішнього середовища) [10].

Праця деяких робітників іноді оплачується за змішаною формою, наприклад, оплата праці керівника невеликого колективу, який поєднує керівництво колективом (почасова оплата) з виробничою діяльністю, яка оплачується за відрядними розцінками [11]. Наприклад, якщо начальник виробничого цеху сам бере участь у виробничому процесі, то йому виплачується почасова заробітна плата за управління колективом робітників та відрядна заробітна плата, яка начисляється за об'єм виконаної роботи [7].

Таким чином, для стимулювання роботи бригад використовується комплексно-распорядна форма оплати праці. Для керівників, працюючих яких неможливо проформувати внаслідок ненормованого робочого графіка, використовується почасово-окладна форма оплати чи безтарифна, за рахунок придбання акцій підприємства. Для менеджерів низового рівня ефективною є змішана форма оплати, коли оклад залежить від особистих заслуг, а премія виплачується за те, як спрацював колектив.

Наук. керівн. Шапошнікова Т. С.

Література: 1. Организация оплаты труда руководителей и специалистов в условиях перехода к рыночной экономике : монография / Гончаров В. Н., Радомская М. С., Радомский С. И. и др. ; под общ. ред. Гончарова В. Н. – Донецк : Альматео, 2006 – 195 с. 2. Економіка праці : навчальний посібник / Т. І. Лепейко, Т. С. Шапошнікова, О. В. Толстікова. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2006. – 232 с. 3. www.wikipedia.org. 4. <http://www.kadrovik.ru/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=6716> 5. www.venividi.org/cretu/download/mru12.doc. 6. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 576 с. 7. <http://www.commersant-pravo.ru/article20>. 8. <http://www.klerk.ru/buh/articles/44474/>. 9. <http://kptu.org/content/view/46/53/>. 10. <http://www.pragmatist.ru/motivaciya-truda/oplata-truda-ee-sushhnost-i-opredelyayushhayarol-v-sistemevoznagrazhdeniyaformy-i-metody-oplatytruda.html>. 11. <http://audit.ru/articles/7>.

Боцюн Ю. В.

УДК 331.104

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ

Анотація. Розглянуто поняття соціально-психологічного клімату та запропоновано засоби його формування.

© Боцюн Ю. В., 2011

Аннотация. Рассмотрено понятие социально-психологического климата и предложены способы его формирования.

Annotation. In this article the notion of the socio-psychological climate and the ways of its formation were considered.

Ключові слова: соціально-психологічний клімат, колектив, керівник.

Умови, в яких відбувається взаємодія членів робочої групи, впливають на успішність їх сумісної діяльності, на задоволеність процесом та результатами праці. В одних умовах люди відчувають себе некомфортно, прагнуть покинути групу, їх особистісне зростання уповільнюється, в інших групах функціонує оптимально та її члени отримують можливість максимально повно реалізувати свій потенціал. Ці умови і формують соціально-психологічний клімат.

Соціально-психологічний клімат – стійкий стан колективу як групи, відносно стабільний та типовий для нього емоційний настрій, який відображає реальну ситуацію внутрішньогрупової взаємодії та міжособистісних стосунків [1].

Формування та вдосконалення клімату в колективі – це постійне практичне завдання керівників. Створення сприятливого клімату є справою не лише відповідальною, але й креативною.

Для того щоб вивчити соціально-психологічний клімат у колективі, керівники повинні знати ті характеристики, які його формують: настрої у колективі, ставлення його членів один до одного, можливість сумісної праці, манери спілкування, критика, моральність поведінки, ставлення до новачків та ін. [2].

Для вивчення та формування соціально-психологічного клімату в колективі використовуються різні психолого-управлінські заходи, спрямовані на визначення неформальної структури колективу, виявлення лідера та його ролі в групі, корекцію формальної та неформальної структури колективу, наприклад, через перевибори формального лідера, визначення рівня об'єднаності колективу та його психологічної атмосфери, визначення причин конфліктів і застосування соціально-психологічних способів їх конструктивного вирішення, вивчення індивідуальних особливостей робітників, розвиток комунікативних навиків виявлення впливу особистості керівника, його стиля керівництва та взаємодії з підлеглими [2].

Найбільш ефективними способами формування та підтримки соціально-психологічного клімату в колективі, які можуть використовуватися керівниками і психологами, є такі:

1) для зміцнення колективу необхідно ставити цілі та створювати умови для організації сумісної діяльності працівників, інформувати їх про хід реалізації сумісних завдань, заохочувати активність, ініціативу, креативність;

2) знаходити спільні інтереси, які б об'єднали членів колективу та на їх основі організувати спільні справи;

3) формувати традиції колективу, брати участь у загальноорганізаційних традиційних справах;

4) якщо є вільний час, то заохочувати працівників проводити його разом;

5) прагнути до емоційного залучення у життя колективу кожного робітника;

6) примножувати загальнолюдські цінності в житті колективу, заохочувати до відкритості, доброзичливості, конструктивних способів розрядки негативних емоцій, не нав'язувати один одному своєї думки, прислухатися до інтересів кожного, зупинятися на спільному, компромісному рішенні;

7) створювати умови для підвищення комфортності самопочуття робітників та збереження стабільно позитивних відносин між керівниками і робітниками;

8) розвивати комунікативну культуру, навички спілкування та співпраці;

9) розвивати емпатійні здібності членів групи, вміння та потребу в пізнанні інших людей, толерантне до них ставлення.

Таким чином, головну роль у формуванні соціально-психологічного клімату відіграє робота керівників усіх рівнів, які особистим прикладом, управлінськими методами сприяють певному настрою серед робітників. Однак це двосторонній процес, а отже, вплив кожного окремого члена колективу на його розвиток у цілому не можна не брати до уваги.

Наук. керівн. Кривобок К. В.

Література: 1. Алехина О. Е. Стимулирование развития работников организации / О. Е. Алехина. – М. : Управление персоналом, 2002. – 521 с. 2. Цветаев В. М. Управление персоналом / В. М. Цветаев. – СПб. : Питер, 2002. – 412 с. 3. Колот А. М. Мотивация, стимулирование и оценка персонала : навчальний посібник / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 1999. – 224 с.

УДК 659.113

Півненко К. В.

Студент 5 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ШЛЯХИ СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ РЕКЛАМИ

© Півненко К. В., 2011

Анотація. Розглянуто поняття реклами як двигуна торгівлі. Наведено складові ефективності реклами, такі, як економічний ефект, психологічний ефект і соціальний ефект, що виражається у повному впливі на все суспільство в цілому.

Аннотация. Рассмотрено понятие рекламы как двигателя торговли. Представлены составляющие эффективности рекламы, такие, как экономический эффект, психологический эффект и социальный эффект, выражающийся в воздействии на все общество в целом.

Annotation. Advertising is a trade motor. The concept of advertising effectiveness includes both the content of such heterogeneous elements as economic impact, psychological effect and social effect, resulting in a defined impact on the society as a whole.

Ключові слова: реклама, види реклами.

Поняття ефективності реклами містить у собі одночасно такі неоднорідні за змістом складові, як економічний ефект, психологічний ефект (психологічний вплив на представників цільових груп) і соціальний ефект, що виражається у певному впливі на все суспільство в цілому (зокрема, вплив на формування смакових переваг людей, їхніх поглядів і понять про різні моральні та матеріальні цінності). Реклама – невіддільне явище сучасності, що зародилося ще на світанку цивілізації, пережило різні етапи становлення разом з еволюцією людини, її потреб і культурного розвитку. Реклама продукції і діяльності підприємства – це найважливіша складова частина комплексу маркетингових заходів, своєрідний інформаційний вихід на споживача [1].

Реклама – двигун торгівлі. Цей слоган відомий у всьому світі, і весь світ вже давно живе за цим принципом. Одним із найбільш ефективних та доступних видів реклами є розклейка, роздача, розсилка листівок, плакатів, буклетів, що давно користуються популярністю завдяки своїй простоті та доступності.

Різні види реклами передбачають різні підходи до її опублікування. Наприклад, ефективна газетна реклама ще не гарантує успіх у вашому місцевому випуску. Ваш підхід до розміщення реклами на радіо може суттєво відрізнятись від тексту реклами в журналі. Дані поради спрямовані на те, щоб допомогти вам створити ефективну рекламу. Вони не перетворюють вас у кваліфікованого копірайтера, і, можливо, ви навіть схочете найняти професіонала. Але пам'ятайте, що не дуже багато рекламних агентств спеціалізуються на потребах підприємця, багато хто вже звик працювати з оптовими корпоративними клієнтами. Поспілкуйтеся з людьми, що працюють у вашій сфері, зв'яжіться з торговою групою чи з місцевою асоціацією художників і копірайтерів для того, щоб знайти когось зацікавленого у вашому бізнесі. Використовуйте дані поради в роботі з професійними рекламодавцями, щоб бути упевненими, що будь-яке обране вами агентство розробило ефективну для вас кампанію [2].

Газети, журнали, радіо чи телекомпанії можуть запропонувати вам створити ефективну для вас рекламу. Якщо подібне трапляється, то просто подякуйте їм за виявлений інтерес і скажіть "Ні" у відповідь на їхню пропозицію про допомогу. Дуже рідко, практично ніколи, вони можуть створити рекламу, яка б виділяла вас від ваших конкурентів.

Перед тим, як почати обмірковувати вашу рекламну кампанію, займіться дослідженням журналів, газет і телефонних довідників, подивіться телевизор чи послухайте радіо, щоб мати уявлення про бажану вами рекламу. Коли ви зробите все це, проаналізуйте досліджену рекламу з метою визначення загальних рис і спробуйте використати їх у створенні ваших матеріалів [3].

Основними каналами ефективної реклами у ЗМІ є: 1) друкована реклама (газети й журнали); 2) радіо; 3) телебачення; 4) оголошення; 5) брошури.

Детально розглянемо особливості кожного з цих каналів.

1. Друкована реклама. Незалежно від того, де ви розміщуєте рекламу, чи то в місцевій газеті, чи в журналі People, ваша реклама повинна виглядати професійно. Використовуйте високоякісний друк і яскраву графіку, щоб зосередити увагу читача на особливостях вашого товару чи послуги, що виділяють вас серед конкурентів, – на вашій унікальній пропозиції.

2. Радіо. Коли ви розміщуєте рекламу на радіо, слухачу необхідно вжити якихось дій (швидко переключитися на іншу станцію), щоб не слухати ваше оголошення. Оскільки найчастіше слухачі знаходяться наодинці з радіо (в основному в машині), ваша реклама повинна звучати як розмова віч-на-віч. Звертайтеся безпосередньо до них, і тоді ваше оголошення "спрацює" і стане ефективним.

3. Телебачення. Ви можете вважати телебачення bastionом для рекламної кампанії великих фірм. Але з розвитком кабельного телебачення і можливістю трансляції в будь-яких регіонах, телебачення може використовуватись навіть невеликими підприємствами. Телебаченням потрібно користуватися вміло, інакше погана реклама не тільки може створити вам погану репутацію, але й ви можете навіть втратити клієнтів.

4. Оголошення можуть стати прибутковим, ефективним інструментом бізнес-діяльності малих підприємств усіх видів. Вони дешевші за телевізійну рекламу і можуть навіть залучити ширше коло споживачів. У кінці практично кожної газети і більшості журналів розміщені систематичні розділи для реклами. Таким чином, якщо ви керуєте місцевим підприємством, варто спробувати розмістити вашу рекламу в місцевій газеті. Якщо ж вашими клієнтами є споживачі з усіх куточків країни, вам треба звернутися тільки до певних журналів. Перед тим як розмістити будь-яку рекламу, перегляньте систематичні розділи, щоб з'ясувати, в якій категорії має бути опублікована реклама ваших товарів чи послуг.

5. Брошури. Коли потенційні клієнти звертаються за додатковою інформацією про вашу компанію, ваші товари чи послуги, вам необхідно мати професійно оформлену брошуру. Вона повинна бути розроблена таким чином, щоб допомогти вам продати ваш товар чи послугу клієнту [4].

Підвищенню ефективності реклами сприяє створення рекламних агентств, а також рекламні дослідження, що проводяться у трьох основних напрямках: вивчення споживачів, аналіз товару та аналіз ринку. Разом із тим реклама не може існувати сама по собі. Для ефективного впливу на покупця вона повинна використовувати досвід інших галузей знань: маркетингу, психології, журналістики, лінгвістики, літератури та ін. Протягом усієї рекламної кампанії варто постійно стежити за ефективністю реклами, щоб при необхідності вчасно виправити стратегічний хід кампанії і реклама у кінцевому рахунку досягла своєї мети.

Отже, функціонування рекламної діяльності потребує вдосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду в цій галузі, однак без знання українських особливостей сприйняття реклами нашими громадянами важко досягти хороших результатів. Проте маємо всі об'єктивні умови й суб'єктивні чинники для того, щоб піднятися до світового рівня у сфері реклами: відповідний інтелект, сучасну освіту, потужну науку та національну еліту, яка формується й покликана відіграти роль каталізатора суспільного прогресу [3].

Наук. керівн. Близнюк Т. П.

Література: 1. Махмудов-огли Х. З. Реклама як чинник формування попиту і стимулювання збуту / Х. З. Махмудов-огли // Економіка і регіон. – 2008. – № 3 – С. 106–109. 2. Кутлаліев А. Эффективность рекламы / А. Кутлаліев, А. Попов. – М. : Изд-во "Эксмо", 2005. – 416 с. 3. Шевцов А. В. Сутність та сучасне розуміння реклами / А. В. Шевцов // Бухгалтерія. Економіка. Фінанси. – 2007. – № 2 – С.11–13. 4. Аспекти маркетингу: реклама та комунікації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reklama.marketing-library.info/nauka_pro_reklamu.html.

УДК 338.22.021.1

Шимко І. А.

Студент 5 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

АЛГОРИТМ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ РИЗИКУ (НЕВИЗНАЧЕНОСТІ)

Анотація. Розглянуто підходи до прийняття управлінських рішень в умовах ризику (невизначеності) на промислових підприємствах, а також фактори, які впливають на якість управлінського рішення.

Аннотация. Рассмотрены подходы к принятию управленческих решений в условиях риска (неопределенности) на промышленных предприятиях, а также факторы, которые влияют на качество управленческого решения.

Annotation. We have considered the approaches to accepting managerial decisions, and also the factors, which influence the quality of managerial decisions. We have offered such requirements, which provide the decisions' success.

Ключові слова: управлінське рішення, ефективність управлінського рішення, визначення ризику (невизначеності).

За останні роки внаслідок проведення реформ у різних галузях і широкого застосування принципу децентралізації влади значно зросла роль управління на рівні підприємства. Кожне управління здійснюється через "управлінську працю" на основі управлінських рішень – команд. Прийняте управлінське рішення має бути спрямоване на досягнення реально поставлених цілей, тільки тоді можна здійснювати управління будь-якими об'єктами. Пряме значення для ефективності прийняття рішення мають компетентність і управлінський досвід осіб, які його приймають.

Проблема прийняття управлінського рішення досліджувалась такими науковцями, як: Виханський О. С., Пилипенко С. М., Дафт Р. Л., Хміль Ф. І., Пилипенко А. А., Отенко І. П. та ін. Питання прийняття ефективного управлінського рішення є актуальним і на сьогодні. Однак більш детального вивчення вимагає проблема комплексного використання методів пізнання, урахування новітніх досягнень у сфері економіки, науково-технічного прогресу, необхідно дослідити проблемні питання організаційно-правового механізму підготовки та прийняття управлінських рішень, методи збору інформації, розглянути факторний аналіз, удосконалити експертні системи.

Мета проведеного дослідження – аналіз особливостей прийняття управлінських рішень в умовах ризику та невизначеності на промислових підприємствах і виявлення шляхів підвищення їх ефективності.

Рішення є основною формою прояву реакції менеджера на все, що відбувається на підприємстві. Результатом такої реакції стає вирішення проблеми формування, функціонування і розвитку підприємства, максимальне наближення до заданої мети. Рішення, які приймають менеджери, можуть відноситися до будь-якої сфери діяльності підприємства: структури, систем контролю, реакцій на зовнішнє середовище, людських ресурсів [1; 2]. Зустрівши проблему, менеджер повинен прийняти рішення, яке спрямоване на її подолання, реалізувати це рішення і проконтролювати наслідки. Сам процес прийняття рішень визначає дієвість управління.

Управлінське рішення завжди пов'язане з необхідністю впливу на об'єкт управління з метою приведення його в бажаний стан. Оскільки це вимагає витрат часу, варто говорити про процес прийняття рішень. Початковий імпульс у цьому процесі задає інформація про стан контрольованих параметрів керованого об'єкта. В ідеалі прийняття управлінських рішень здійснюється на підставі вичерпної інформації. На практиці це не завжди так, і рішення часто приймають в умовах невизначеності, тобто недостатності інформації й одержання додаткової інформації про альтернативні варіанти рішень. Закон Саенсера стверджує: "Кожен може прийняти рішення, володіючи достатньою інформацією. Хороший менеджер приймає рішення і в разі її нестачі, ідеальний – діє при відсутності інформації" [3].

Поняття ризику пов'язується з усвідомленням небезпеки, загрози, ненадійності, невизначеності, непевності, випадковості, збитку. На думку дослідників, термін "ризик" походить від латинського слова *resicum* – скеля або небезпека зіткнення з нею. В економічній літературі відомі численні спроби сформулювати теоретичні визначення поняття ризику. Найбільш послідовним серед них є твердження, згідно з яким ризик у своїй першооснові є невизначеністю.

Управління ризиком – це процес виявлення рівня невизначеності (відхилень у прогнозованому результаті), прийняття й реалізації управлінських рішень, негативний вплив на процес та результати відтворення випадкових факторів і при цьому забезпечується високий рівень підприємницького доходу.

Стан невизначеності можливий у кожній суспільно-економічній ситуації, якщо наперед не можна виявити причинно-наслідкового зв'язку між основними елементами процесу господарської діяльності чи суспільного буття. Невизначеність породжується непередбачуваністю кінцевого результату, який може або збігатися з очікуваним, або бути кращим чи гіршим за нього. В умовах невизначеності кінцевий результат можна передбачити лише наближено, узявши одне з потенційно можливих значень. Така невизначеність зумовлюється, як правило, суб'єктивним сприйняттям реальних явищ. Поняття ризику, на протипагу поняттю невизначеності, має практичне застосування, а тому його зміст потребує об'єктивного визначення [4].

Отже, потрібний перехід від суб'єктивно сприйнятої непевності, випадковості до об'єктивного поняття ризику, що на ній базується. Єдиний спосіб такого переходу – оцінити непевність (випадковість) кількісними методами, надавши їй реальних числових значень. Звідси випливає: ризиком буде визнано лише таку невизначеність, яку можна оцінити кількісно.

Ідея кількісного підходу до оцінки ризику ґрунтується на тому, що невизначеність може бути поділена на два види. Якщо невизначені параметри спостерігаються досить часто за допомогою статистики або імітаційних експериментів, то можна визначити частоти появи даних подій. Такий тип невизначеності має назву статистичної невизначеності. При достатній кількості спостережень частоти розглядаються як наближене значення ймовірностей подій.

При прийнятті управлінських рішень завжди важливо враховувати ризик. Поняття "ризик" використовується тут не в значенні небезпеки. Ризик скоріше відноситься до рівня визначеності, з якої можна прогнозувати результат. У ході оцінки альтернатив і прийняття рішень керівник повинен прогнозувати можливі результати в різних обставинах або станах природи. Узагалі рішення приймаються за різних обставин відносно ризику. Ці обставини традиційно класифікуються як умови визначеності, ризику або невизначеності.

Рішення приймаються в умовах невизначеності, коли неможливо оцінити ймовірність потенційних результатів, оскільки необхідні чинники є складними та новими, і про них неможливо отримати достатньо релевантну інформацію. Стикаючись з невизначеністю, керівник може використовувати різні можливості:

а) спробувати отримати додаткову релевантну інформацію і на її основі ще раз проаналізувати проблему;

б) діяти відповідно до минулого досвіду, інтуїції і зробити припущення про ймовірність подій.

В умовах невизначеності ситуації корисно розраховувати очікуване значення, середнє квадратичне відхилення та коефіцієнт варіації.

Очікуване значення показника – середня зважена, де як вага використовуються ймовірності відбуття подій, а як величини, що усереднюються, – значення показника при кожному з можливих варіантів:

$$\bar{A} = A_i \times P_i, \quad (1)$$

де $\bar{A}$ – очікуване значення;

A_i – значення при i -му варіанті;

P_i – ймовірність настання i -го варіанта.

Середнє квадратичне відхилення розраховується як квадратний корінь із середньозваженого квадрату відхилень від очікуваного значення:

$$\sigma = \sqrt{\sum_{i=1}^n (A_x - \bar{A})^2 \times P_x} . \quad (2)$$

Середнє квадратичне відхилення – це абсолютна міра ризику. Чим вище середнє квадратичне відхилення, тим вищий ризик.

Коефіцієнт варіації (*CV*) є мірою відносної дисперсії (відносний ступінь ризику):

$$CV = \sigma \times \left(\frac{\sigma}{A} \right) . \quad (3)$$

Механізм реалізації рішень визначає:

- 1) оформлення організаційної документації з реалізації рішення і доведення його до виконавців;
- 2) роз'яснення виконавцям змісту рішення, його важливості і необхідності;
- 3) конкретизація завдань за кожним виконавцем (управлінський персонал, цех, відділ і т. д.) з внесенням уточнень (коректив) у їх зміст;
- 4) призначення відповідних виконавців або утворення системи відповідальності за реалізацію певних завдань рішення;
- 5) організація всеохоплюючого, постійно діючого його стимулювання і контролю за ходом його виконання.

Для менеджера важливо вміти використовувати різні методи прийняття рішень, зокрема застосовувати метод причин і результатів, який використовується для аналізу і вирішення найрізноманітніших виробничих завдань:

1. Дерево рішень. Побудова "дерева рішень" ґрунтується на знанні елементів теорії графів та теорії ймовірності і тому є досить ефективним методом, який дає змогу з'ясувати розгалуження проблем та рішень і краще оцінити наявність альтернатив та кількість їх.

2. Методи теорії ігор. Теорія ігор — математична теорія конфліктних ситуацій. Суть ігрового прийняття рішення полягає в тому, щоб урахувати можливі дії сторін, які беруть участь у ситуації (конфлікті). Під конфліктом розуміють будь-яке незбігання інтересів сторін. На вибір рішення (стратегії поведінки) впливають: можливий варіант дій суперника; кількісний результат (виграш, програш), до якого приведе певна сукупність ходів. Стратегію, яка приведе до найвищого виграшу в грі з урахуванням можливих дій суперника, приймають як рішення [5].

3. Аналіз рішень. Аналітично-систематизаційний метод передбачає відхід від послідовності кроків, описаних вище. При застосуванні цього методу заключним етапом прийняття рішення є його системний аналіз.

Таким чином, рішення – це вибір альтернативи. Прийняття рішень – це поєднуючий процес, необхідний для виконання будь-якої управлінської функції. Рішення можуть прийматися за допомогою інтуїції, думки або методом раціонального вирішення проблем. Останній сприяє підвищенню ймовірності прийняття ефективного рішення в новій складній ситуації. При прийнятті рішень в умовах ризику першим рішенням менеджера повинна стати дія, направлена на пошук шляхів його зниження. Це можуть бути збір і отримання додаткової інформації, що відноситься до даної проблеми, різні математичні методи, моделі, які оцінюють рівень ризику.

Рішення приймається в умовах невизначеності, коли неможливо оцінити ймовірність потенційних результатів. У результаті ймовірність певного наслідку неможливо передбачити з достатньою мірою достовірності. Невизначеність характерна для деяких рішень, які доводиться приймати в обставинах, що швидко змінюються. Найвищим потенціалом невизначеності володіє соціокультурне, політичне і наукоємне середовище.

Наук. керівн. Близнюк Т. П.

Література: 1. Виханский О. С. Менеджмент / О. С. Виханский. – М. : Гардарики, 2001. – 528 с. 2. Дафт Р. Л. Менеджмент / Р. Л. Дафт. – СПб. : Питер, 2001. – 832 с. 3. Гапоненко А. Л. Стратегическое управление : учебник / Гапоненко А. Л., Панкрухин А. П. – М. : Омега-Л, 2004. – 472 с. 4. Важицький Ф. Управління в умовах стратегічних невизначеностей: основні методи і засоби / Ф. Важицький // Регіональна економіка. – 2001. – № 2. – С. 147–150. 5. Хміль Ф. І. Менеджмент : підручник / Ф. І. Хміль. – К. : Академвидав, 2003. – 607 с.

Студент 3 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

SEARCH ENGINE OPTIMIZATION AS A DOMINANT MARKETING CHANNEL

Annotation. The article focused on the role of website promotion in search networks as the most important part of internet marketing. In the article the various problems and their solutions that are related to search engine optimization in Ukraine based on the experience of foreign companies are considered.

Анотація. Присвячено ролі просування сайту в пошукових мережах як найбільш важливої частини Інтернет-маркетингу. Розглянуто різні проблеми і методи рішень, пов'язані з пошуковою оптимізацією в Україні, ґрунтуючись на досвіді іноземних компаній.

Аннотация. Посвящено роли продвижения сайта в поисковых сетях как наиболее важной части Интернет-маркетинга. Рассмотрены различные проблемы и методы решений, связанные с поисковой оптимизацией в Украине, основываясь на опыте иностранных компаний.

Key words: search engine, optimization, promotion, investment.

Nowadays search engine optimization or SEO is the most dominant channel of internet marketing. This article aims to estimate contemporary issues of SEO marketing and highlight possible ways of solving these problems. The vast majority of online users argue that this channel is important for their business. According to a survey made by the publishing house Practical eCommerce, 95% online users viewed SEO as an important tool for their business and about 83% indicated that they were already using it [1].

In USA and developed European countries methods which are different from those in Ukraine and Russia are used. For example, there is important influence of internal factors and promotion with a help of client but in our country great attention is paid on purchasing links [2]. A few years ago to promote site you could purchase 100-200 links, nowadays companies buy up to 1000 links and more [3]. So, the marketing budget for promotion is increasing. But search engines make less and less account of the links, and more of the Trust Range of the site.

Also the sites must pay more attention to the texts. Now site owners are afraid of long texts, and the design of the site doesn't plan placement of it on the home page. As a result embedded texts are made and designed for search engine robots. For people it is uncomfortable to read because of the boring content and poorly chosen font.

Next will be a tendency of long-term investment in the sites. Now many companies seek to promote new sites as soon as possible. Precocious internet portals appear and unwind through advertising and huge budgets on search engine optimization. Trust Range of such sites is not high, maybe, for the trust range is essential age of the site.

SEO market in our country only starts to develop very actively. According to research of the internet marketing agency "Matic" our SEO agencies need to increase the number of services and integrated marketing. According to its observations for promotion in internet works well a bunch of tools ("cocktail"): SEO context, SEO PR, SEO PR SMM. Traditional SEO doesn't give the same effect as one of the "cocktails" [2].

Now there are so many small companies and freelance SEO. The customer loses interest in the net SEO and begins to demand a more integrated approach with a set of tools of Internet marketing. Small companies will not be able to provide complex promotion because of lack of recourses.

In the market of optimization soon will be foreign principles when promoting of websites has annual contracts with strong plans for advertising and attracting audiences.

Scientific adviser Mazorenko O.

References: 1. <http://www.practicalecommerce.com/>. 2. Овечкин А. "Matic" отвечает на вопросы о SEO [Электронный ресурс] / Артем Овечкин. – Режим доступа : <http://www.biztimes.ru/index.php?artid=2290>. 3. Цены на продвижение растут, эффективность падает [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.biztime.ru>. 4. <http://www.marketing.web-standart.net>. 5. <http://www.bizreport.com>.

Студент 5 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ОДНА З НАЙВАЖЛИВІШИХ УМОВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Висвітлено проблему формування й розвитку інтелектуального капіталу підприємства. На підставі аналізу наукових підходів розкрито зміст поняття "інтелектуальний капітал". Визначено роль інтелектуального капіталу в економічному розвитку підприємств.

Аннотация. Отражено проблему формирования и развития интеллектуального капитала предприятия. На основании анализа научных подходов раскрыто содержание понятия "интеллектуальный капитал". Установлено роль интеллектуального капитала в экономическом развитии предприятий.

Annotation. In this article the problem of the shaping and developments of the intellectual capital of the enterprise is shown. On the basis of the scientific approach analysis. The contents of the notion "intellectual capital" is revealed. The role of intellectual capital in economic development of enterprises is determined.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, економічний розвиток.

Забезпечення конкурентоспроможності українських підприємств неможливе без усвідомлення ролі інтелектуального капіталу й оволодіння навичками управління ним.

Тільки те підприємство, яке усвідомлює необхідність застосування продуктів інтелектуальної праці людини, що знаходять своє втілення в найсучасніших інноваційних проектах, має шанс на успіх. Розвиток технологій фактично привів до того, що основними конкурентними перевагами підприємства є співробітники, їхні знання, здібності, досвід роботи й інтелектуальні продукти, створені ними. У той же час процес створення і використання інтелектуального продукту в мінливих умовах зовнішнього економічного середовища потребує однозначного визначення цього поняття, а також ролі і місця, яке воно займає в господарському процесі.

Чималий внесок у розвиток світового наукового знання у сфері досліджень інтелектуального капіталу зробили такі вчені, як: Е. Брукінг, Дж. Гелбрейт, Л. Едвінссон, В. Іноземцев, Б. Леонтьєва, М. Мелоун, Л. Мельник, К. Свейбі, Т. Стюарт, Е. Тоффлер, Ж. Фрідмен.

В Україні цій проблематиці даної категорії присвячені праці Ю. Амосова, В. Базилевича, Д. Богині, С. Варналія, О. Бутнік-Сіверського, Ю. Гави, Н. Гавкалової, О. Грішної, О. Кендюхова, Н. Маркової, А. Чухно, Д. Крупки, І. Проніної та ін.

Проте питання побудови інституту інтелектуального капіталу ще недостатньо досліджене. У результаті цього більшість підприємств не мають змоги визначити економічну сутність та сформулювати виважену стратегію управління інтелектуальним капіталом, що заважає отриманню підприємством додаткових конкурентних переваг.

Складність і недостатня опрацьованість багатьох питань, пов'язаних з проблематикою інтелектуального капіталу підприємства, обумовлює мету статті: висвітлення сутності та ролі інтелектуального капіталу, а також напрямів його використання як умови економічного розвитку підприємства.

Дослідження інтелектуального капіталу має велике теоретичне та практичне значення для економічного розвитку підприємств України. Вітчизняні вчені почали динамічну роботу з опрацювання необхідності втілення у життя концепції інтелектуального капіталу у нашій державі. Так, Н. Гавкалова та Н. Маркова [1] інтелектуальний капітал визначають як інтелектуальні ресурси, що втілені у сукупності наукових, професійних та загальних знань працівників, їх досвіді, вміннях, навичках, які створюють продукти інтелектуальної діяльності, що можуть належати як його винахіднику, так і іншим суб'єктам господарювання, та використовуються з метою одержання додаткової вартості.

Ю. Гава визначає дане поняття як особистий ресурс, інтелектуальний матеріал, що формалізується, обробляється й використовується для збільшення вартості активів компанії [2].

Заслугує на увагу дослідження академіка НАН України А. Чухна, який визначає інтелектуальний капітал [3] як "капітал, що акумулював наукові та професійно-технічні знання працівників, поєднав інтелектуальну працю та інтелектуальну власність, нагромаджений досвід,

спілкування, організаційну структуру, інформаційні мережі, тобто все те, що визначає імідж підприємства та зміст його діяльності. Усі елементи інтелектуального капіталу є, по суті, більш-менш дійовими факторами, що визначають створення багатства сучасного суспільства". Такий підхід відображає сутність усіх складових інтелектуального капіталу.

А. Василик розглядає дану категорію як результат. Він трактує дане поняття як знання, інформацію, що формуються, використовуються та примножуються в діяльності підприємства і приносять позитивний економічний та соціальний ефект.

Найбільш вдалий науково-методологічний підхід до трактування категорії "інтелектуальний капітал" представив вітчизняний вчений О. Кендюхов, що визначив його, як "здатні створювати нову вартість інтелектуальні ресурси підприємства, представлені людськими і машинним інтелектами, а також інтелектуальними продуктами, створеними ним самостійно або залученими зі сторони як засоби створення нової вартості". Він вводить поняття штучного інтелекту, котрий може відтворювати окремі інтелектуальні дії людини, що є наслідком переходу до інформаційного суспільства. Інтелектуальний капітал виступає як вартість, що створює нову вартість. Таке положення цілком відповідає визначенню капіталу як базової економічної категорії.

Як зазначають Крупка Я. Д. та Хвищун І. П., інтелектуальний капітал є головним ресурсом сучасних підприємств, від якого залежить подальший їх розвиток та продуктивність; інтелектуальний капітал дає змогу економити техніку, заощаджувати кошти і матеріальні засоби, вивільняє фінанси, підвищує життєздатність учасників економічного процесу, а також сприяє зростанню продуктивності економічної діяльності [4].

За Проніною І. В. [5], інтелектуальний капітал виконує ряд функцій (таблиця).

Таблиця

Функції інтелектуального капіталу та вплив їх реалізації на розвиток підприємства*

Назва функції	Характеристика функції	Вплив реалізації функцій інтелектуального капіталу на розвиток підприємства
1	2	3
Інформаційна	Накопичення, систематизація і передача знань, вмінь, навичок, інформації	Забезпечення необхідним рівнем знань та достатністю інформації надає змогу підприємству швидше та гнучкіше реагувати на зміни в інноваційній сфері, слідувати за науково-технічним прогресом
Пізнавально-гносеологічна	Придбання знань про процеси і явища	Генерація знань та їх адаптація до потреб підприємства розширюють можливість його інноваційного розвитку
Освітня	Перетворення знань на нові результати інтелектуальної діяльності (інформація, продукти, послуги та ін.)	Підвищення кваліфікації працівників щодо інноваційної діяльності сприяє їх орієнтації та творчому процесу розроблення ідей щодо інноваційного розвитку
Науково-дослідна	Організація і проведення наукових досліджень в економічній, політичній, соціальній, духовній сферах суспільного життя	Виконання науково-дослідних робіт щодо створення інновацій безпосередньо на підприємстві сприятиме зайняттю лідируючих позицій на ринку та забезпечуватиме зростання його інноваційного рівня
Аксіологічна	Надання допомоги індивідам в усвідомленні значущості для себе і для суспільства тих або інших подій і явищ, продуктів, робіт, послуг, участь у формуванні особистісного ставлення до них, вибір поведінки на основі свідомої дії і відповідно до цінностей	Підвищення ролі та значущості інновацій у свідомості споживачів, клієнтів та партнерів підприємства сприятиме формуванню передумов інноваційного розвитку
Інтеграційна	Орієнтація на дослідження в усіх сферах і галузях знань для створення нових продуктів, робіт, послуг	Створення інновацій, застосування наявних інновацій у інших галузях господарсько-економічної діяльності розширить можливості підприємства щодо інноваційного розвитку
Регулятивна	Установлення традиційних норм і правил, які регулюють поведінку суб'єктів	Створення творчої атмосфери, підтримка креативних пропозицій підвищить зацікавленість персоналу в інноваційному розвитку підприємства

1	2	3
Культурологічна	Участь у розширенні кругозору, освіти, самоосвіті, розвитку культури мислення суб'єктів і т. д.	Сприяння формуванню інноваційної культури на підприємстві
Виховна	Формування самосвідомості індивідів	Формування спонукальних мотивів та зацікавленості працівників в інноваційному розвитку підприємства
Практична (утилітарна)	Сприяння вирішенню соціально-економічних, культурних та інших завдань	Підвищення ролі причетності підприємства до соціально-економічного та культурного розвитку
Охоронна	Охорона результатів інтелектуальної праці шляхом їх використання в повсякденній діяльності	Підтримка та забезпечення прав власності на результати інтелектуальної праці, правовий захист інновацій, розроблених працівниками підприємства, створить передумови та забезпечить можливість інноваційного розвитку

*Складено з доповненням на основі роботи [5].

Здатність країни до формування та ефективного використання інтелектуального капіталу визначає можливість її подальшого економічного розвитку на основі переходу до вищого технологічного укладу, до постіндустріального суспільства. Завдання, що постають перед Україною, полягають у реальній зміні моделі соціально-економічного розвитку, яка має ґрунтуватися на формуванні та використанні інтелектуального капіталу, пріоритеті інноваційної діяльності. Здатність підприємства до формування, оцінки й ефективного використання інтелектуального капіталу визначає можливість його подальшого сталого розвитку та конкурентоспроможність на ринку.

Інтелектуальний капітал у сучасних умовах господарювання набуває особливого значення як інструмент розвитку. Його використання у цьому процесі надає можливість забезпечувати сприятливі умови для зростання підприємства. Комплексне використання складових інтелектуального капіталу сприятиме підвищенню продуктивності, конкурентоспроможності, збільшенню потенціалу та активізації інноваційної діяльності, що прискорить та забезпечить умови для розвитку підприємства.

Наук. керівн. Миронова О. М.

Література: 1. Гавкалова Н. Л. Формування та використання інтелектуального капіталу : наукове видання / Н. Л. Гавкалова, Н. С. Маркова. – Х. : ХНЕУ, 2006. – 252 с. 2. Гава Ю. В. Структура інтелектуального капіталу / Ю. В. Гава // Науково-технічна інформація. – 2006. – № 3. – С. 29–32. 3. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку / А. Чухно // Економіка України. – 2002. – № 12. – С. 61–67. 4. Кендюхов О. В. Ефективність управління клієнтським капіталом / О. В. Кендюхов // Економіка промисловості. – 2008. – № 43. – С. 117–121. 5. Пронина И. В. Интеллектуальный капитал: сущность, структура, функции / И. В. Пронина // Аналитика культурологии. – 2008. – № 2 (11). – С. 27–33.

УДК 005.32:331.101.3

Корецька О. Б.

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Розглянуто національні відмінності у розстановці пріоритетів, щодо мотивуючих до праці факторів. Складено рейтинг факторів моральної мотивації на підставі опитування студентів ХНЕУ.

Аннотация. Рассмотрены национальные отличия в расстановке приоритетов, касательно мотивирующих к труду факторов. Составлен рейтинг факторов моральной мотивации на основании опроса студентов ХНЭУ.

© Корецька О. Б., 2011

ISS

"Управління розвитком", №20(117) 2011

Annotation. This article describes national differences in setting priorities of motivating factors for work. Rating of moral motivation factors is composed based on a survey of students of KhNUe.

Ключові слова: система мотивації, персонал, моральна мотивація, керівництво, менеджмент.

На сучасному етапі розвитку економіки успіх у діяльності підприємства багато в чому залежить від якості роботи його працівників. Саме тому організаціям треба переглянути традиційні підходи до управління персоналом та, насамперед, засоби стимулювання й заохочення працівників, щоб своєчасно реагувати на зміни у навколишньому середовищі. Слід зазначити, що матеріальні стимули далеко не єдиний і, можливо, не найголовніший мотив, що спонукає людину старанно працювати. Останнім часом багато спеціалістів з управління персоналом [1 – 3] схиляються до думки, що підвищення заробітної плати може лише на деякий час втримати працівника, який вирішив залишити підприємство. Саме тому дослідження значення моральної мотивації персоналу підприємства набуває актуальності в наш час, але, незважаючи на це, в методологічному плані моральна мотивація персоналу підприємства ще недостатньо висвітлена в наукових дослідженнях, хоча у практиці управління персоналом підприємства дуже швидко набирає обертів.

Тема мотивації знайшла своє відображення в багатьох роботах науковців [1 – 6], але вченими найбільш ґрунтовно досліджено питання матеріальних форм мотивації і стимулювання працівників.

Формування у працівників мотивації до високопродуктивної та високоякісної праці є одним з найбільш складних, необхідних і делікатних завдань управління персоналом. Треба розуміти, що мотивування окремих індивідів є більш складним процесом, ніж мотивація колективу.

На даний час, відповідно до оцінок спеціалістів [7], постійно зростає частка працівників, які віддають перевагу нематеріальним мотивам. Це викликано тим, що все більших обертів набувають численні сучасні концепції, які закликають до підвищення соціальної та виробничої активності працівників. До даних концепцій спеціалісти відносять теорії якості трудового життя, збагачення змістовності праці, гуманізації праці та співучасті робітників [5].

Упроваджуючи систему моральної мотивації на підприємстві топ-менеджери мають ураховувати велику кількість факторів, одним з яких є те, як робітник сприймає націлені на нього засоби моральної мотивації, наскільки використовувані прийоми ефективні та розвивають у працівника лояльність до компанії, роблять робоче місце привабливим.

З огляду на це мета статті полягає у висвітленні результатів дослідження щодо порівняння сприйняття працівниками різних країн однакових елементів моральної мотивації. Об'єктом даного дослідження є працівники підприємств США, Росії та України, а предмет – національні особливості моральної мотивації персоналу.

Серед робітників малих та середніх підприємств Росії і США було проведено анкетування з метою вияву факторів привабливості роботи [3]. Розроблена анкета включає 10 факторів, яким треба присвоїти ранги, враховуючи, що 1 – це найважливіше, а 10 – менш за все впливає на рівень привабливості роботи. Отримані результати наведені нижче (таблиця).

Таблиця

Результати опитування оцінки факторів привабливості [3]

№ п/п	Фактори	Роблять роботу більш привабливою	
		США	Росія
1	Робота без великих напруг та стресів	1	7
2	Зручне розташування	2	6
3	Чистота навколишнього середовища та робочого місця	3	10
4	Робота з людьми, які подобаються	4	1
5	Добрі стосунки з керівництвом	5	3
6	Достатня інформація про те, що відбувається на фірмі	6	8
7	Стабільний темп роботи	7	9
8	Гнучкий робочий час	8	5
9	Значні додаткові пільги	9	2
10	Справедливий розподіл об'ємів робіт	10	4

Аналіз даних наведеної таблиці показав, що оцінки не співпадають за жодним фактором, що, напевно, обумовлено ментальністю та різним рівнем життя.

Для росіян найважливіше працювати з людьми, які їм подобаються, мати значні пільги та гарні відносини з керівником, але мати стабільний темп роботи при цьому необов'язково й чистота робочого місця та навколишнього середовища їх турбує найменше.

Американці ж на перші позиції обрали роботу без великих напруг та стресів, зручне розташування та чистоту навколишнього середовища й робочого місця, найменш для них важливі пільги та справедливе розподілення об'ємів робіт.

До спільних прагнень працівників обох держав, на думку автора, можна віднести пункти відхилення в яких не більш двох балів. Отже, це достатня інформація про те, що відбувається на фірмі взагалі, про стабільний темп роботи та гарні відносини з керівництвом.

Малий та середній бізнес на даному етапі розвитку української економіки є дуже перспективними напрямками, а тому було вирішено провести аналогічне до вже представленого дослідження серед майбутніх бізнесменів, які ще зі студентських років вирішили розпочати свій шлях у підприємстві.

Для дослідження вагомості факторів привабливості роботи було визначено репрезентативний розмір та склад вибірки. До неї увійшли 20 працюючих студентів ХНЕУ різних статей та віку, що були обрані із загального списку за допомогою способу випадкових чисел. Метод опитування – електронна розсилка. Аналіз отриманих відповідей був проведений ранжуванням сумарних показників за кожним елементом та на його основі було сформовано такий рейтинг факторів:

1. Робота без великих напруг та стресів.
2. Зручне розташування.
3. Чистота навколишнього середовища та робочого місця.
4. Робота з людьми, які подобаються.
5. Гнучкий робочий час.
6. Добрі стосунки з керівництвом.
7. Значні додаткові пільги.
8. Достатня інформація про те, що відбувається на фірмі.
9. Справедливий розподіл об'ємів робіт.
10. Стабільний темп роботи.

Загалом чотири найважливіші фактори, на думку студентів ХНЕУ, такі ж, як і у працівників з США, та й відхилення показників рейтингу від результатів російського опитування більше, ніж від американського, що говорить про націленість на західний стиль роботи та сприйняття її працівниками. Те, що стабільний темп роботи опинився на останньому місці, обумовлено тим, що опитано було студентів, які працюють лише у вільний час, а тому погоджуються на тимчасові підробітки.

Таким чином, у результаті дослідження сформовані такі рекомендації: роботодавець повинен відстежувати тенденцію потреб, що знаходяться у працівників на першому місці, та прагнути задовольнити їх якісно та вчасно. Упроваджуючи систему моральної мотивації на підприємстві, треба враховувати цілий спектр факторів та використовувати для оцінки ситуації системний підхід, адже хоч моральна мотивація й не приносить грошей співробітнику в чистому вигляді, затрат для компанії потребує чималих, бо стимулювання відбувається за рахунок фірми.

Якщо компанія цінить своїх працівників, то вона просто зобов'язана постійно їх мотивувати, розвивати силу прив'язаності, прихильності, лояльності, відданості саме нинішньому місцю роботи.

Головне завдання будь-якої системи мотивація праці персоналу – це реалізація цілей підприємства, таких, як підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції та послуг, інтенсифікація збуту чи виробництва. Для досягнення їх необхідне узгодження інтересів компанії та співробітників, які є її основним ресурсом.

Результати цього дослідження можна буде використати в різних сферах життєдіяльності, а саме безпосередньо в організаціях та установах, на підприємствах будь-якої форми власності, у консалтингових (консультаційних) фірмах, у центрах зайнятості населення та у вищих навчальних закладах як відносно працівників та студентів, так й стосовно мотиваційного менеджменту.

Проблема мотивації була, є і буде актуальною, хоч і існує велика кількість підходів, концепцій та систем мотивації, нема однієї універсальної, яка б дозволила підняти до максимуму прихильність та лояльність працівника до компанії, якістю і продуктивністю його праці. Тому кожен менеджер, який займається управлінням персоналом (HR-менеджер), має творчо підходити до своєї роботи та враховувати як особливості компанії, так і індивідуальні особливості працівників.

Наук. керівн. Лелейко Т. І.

Література: 1. Гриньова В. М. Проблеми мотивації праці персоналу підприємства / В. М. Гриньова, І. А. Грузіна. – Х. : ВД "ИНЖЕК", 2007. – 184 с. 2. Доронина М. С. Управление мотивацией : научное издание / Доронина М. С., Наумик Е. Г., Соловьев О. В. – Х. : ХНЭУ, 2006. – 240 с. 3. Комарова Н. В. Теоретические основы менеджмента : конспект лекций / Н. В. Комарова. – М. : Доброе слово, 2005. – 64 с. 4. Маслов Е. В. Управление персоналом предприятия : учебн. пособ. / Е. В. Маслов. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 302 с. 5. Сладкевич В. П. Мотивационный менеджмент : курс лекций / В. П. Сладкевич. – К. : МАУП, 2001. – 166 с. 6. Уткин Э. А. Мотивационный менеджмент / Э. А. Уткин. – М. : Ассоц. авторов и изд. "ТАНДЕМ", 1999. – 256 с. 7. <http://job.management.com.ua/articles/11/108/>. 8. <http://www.HR-management.com.ua>. 9. <http://www.management.com.ua>.

Студент 5 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА РИЗИКУ

Анотація. Розглянуто теоретичні аспекти методів виміру ризику та засобів його зниження як етапів управління ризиком діяльності підприємства. Обґрунтовано необхідність інтегрованого підходу до системи управління ризиками на підприємстві, що охоплює всі його структурні підрозділи.

Аннотация. Рассмотрены теоретические аспекты методов измерения риска и способов его снижения как этапов управления риском деятельности предприятия. Обоснована необходимость интегрированного подхода в системе управления рисками на предприятии, которая охватывает все его структурные подразделения.

Annotation. The theoretical aspects of risk measurement techniques and ways of its decrease are considered in the article as the stages of risk management activity of the enterprise. Necessity of an integrated approach for a control system of risks at the enterprise which covers all its structural divisions is proved.

Ключові слова: ризик, підприємство, управління ризиками, оцінка ризику.

Діяльність господарських суб'єктів здійснюється в умовах постійної невизначеності, непевності та ризику. Більш того, економічні реформи в Україні вносять у підприємницьку діяльність додаткові елементи невизначеності, розширюють зони ризикових ситуацій. Також треба відзначити, що в умовах глобалізації ризикові та кризові явища, що мають місце на макроекономічному рівні, здійснюють значний вплив на вітчизняну економіку і перешкоджають її стабільному та динамічному розвитку.

Успішні бізнесмени та інвестори – ті, хто вміє знаходити баланс між ризиком та дохідністю, а для цього необхідні ефективно працюючі методи управління ризиком.

Дослідженням питань, пов'язаних з управлінням ризиками діяльності підприємства, займалися такі вчені: Вітлінський В. В., Верченко П. І., Івченко І. Ю., Лепейко Т. І., Коюда В. О., Лук'янова В. В., Устенко О. Л., Фомичев А. Н., Шапкин А. С. та ін. Проте недостатньо розробленими є питання, що пов'язані з комплексними технологіями управління ризиком.

Метою статті є розгляд етапів управління ризиками, а саме методів виміру ризику та засобів його зниження. Також обґрунтування необхідності інтегрованого підходу в управлінні ризиками на підприємстві.

Загальний концептуальний підхід до управління ризиком полягає в такому: виявлення на основі аналізу впливу внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства й можливих наслідків підприємницької діяльності в ризиковій ситуації; розробка заходів, що не допускають або запобігають, або зменшують розмір збитку від впливу до кінця неврахованих ризикових факторів, непередбачених обставин; реалізація такої системи адаптації підприємства до ризиків, що дозволяє не тільки нейтралізувати або компенсувати негативні ймовірні результати, а й максимально використовувати шанси на одержання високого доходу [1, с. 67].

Отже, управління ризиками – це процеси, пов'язані з ідентифікацією, аналізом ризиків і ухваленням рішень, які включають максимізацію позитивних та мінімізацію негативних наслідків настання ризикових подій [2]. Процес управління ризиками звичайно включає виконання таких процедур [2]:

1. Планування управління ризиками – вибір підходів і планування діяльності з управління ризиками.

2. Ідентифікація ризиків – визначення ризиків, здатних вплинути на діяльність підприємства, і документування їх характеристик.

3. Якісна оцінка ризиків – якісний аналіз ризиків і умов їх виникнення з метою визначення їх впливу на успіх.

4. Кількісна оцінка – кількісний аналіз вірогідності виникнення і впливу наслідків ризиків.

5. Планування реагування на ризики – визначення процедур і методів з ослаблення негативних наслідків ризикових подій та використання можливих переваг.

6. Моніторинг і контроль ризиків – моніторинг ризиків, визначення ризиків, що залишаються, виконання плану управління ризиками й оцінка ефективності дій з мінімізації ризиків.

Система управління ризиком може забезпечувати виконання цілого ряду управлінських цілей організації. Вона може виступати як основа всієї управлінської діяльності, на її базі будуть сформульовані управлінська стратегія і система контролю. Далі наведена ієрархія цілей і етапи розробки системи управління ризиком організації [2]:

- сформулювати на концептуальному рівні бачення, стратегії та завдання управління організацією й уточнити їх на предмет взаємозв'язку і внутрішньої логіки;

- встановити принципи визначення, оцінки і діагностики ризику як основу при постановці пріоритетних стратегій та завдань;

- використовувати дані принципи як базу для створення найважливіших процедур управлінського контролю, зокрема при створенні схеми організаційної структури, підготовці документів про делегування повноважень, а також технічних завдань основних і допоміжних підрозділів;

- визначити процедури забезпечення відповідальності, самооцінки й оцінки результатів діяльності відповідно до принципів управління ризиком і системи контролю;

- використовувати дані процедури як чинники вдосконалення процесу управління;

- орієнтуючись на вищезазначені принципи і процедури, слід розробити механізм моніторингу та зворотного зв'язку з метою забезпечення високої якості процедур, оцінки і перевірки їх дотримання.

Система управління ризиками припускає всебічний аналіз сукупності наявних ризиків, їх ідентифікацію, оцінку й вироблення механізмів контролю. Вимога системного підходу припускає максимальне охоплення всіх видів ризику.

Проблема управління ризиками не може бути ефективно вирішена набором окремих заходів і послуг. Дане завдання розв'язується виключно впровадженням комплексної технології управління ризиками, діяльності компанії, що зачіпає всі аспекти. В основі технології повинен лежати принцип, згідно з яким жодне бізнес-рішення не може бути прийняте без усвідомлення ступеня ризику, адекватного схвалюваному рішення.

Результатами розвитку управлінських технологій ухвалення рішень і мінімізації можливих втрат з'явилася концепція комплексного (глобального) управління ризиками.

Комплексне управління ризиками повинне бути невід'ємною частиною стратегічного та оперативного управління будь-якою компанією, що прагне стати лідером на ринку.

Ефективне функціонування системи управління ризиками вимагає дотримання ряду принципів, які повинні бути закладені в неї на етапі її проектування і побудови [2]:

- максимальне охоплення сукупності ризиків передбачає прагнення до найповнішого охоплення можливих сфер виникнення ризиків, що дозволяє звести ступінь невизначеності до мінімуму;

- мінімізація впливу ризиків вимагає зусиль у напрямках мінімізації спектра можливих ризиків і ступеня їх впливу на діяльність компанії;

- адекватність реакції на ризики припускає можливість адекватної і швидкої реакції на всі зміни в сукупності ризиків;

- ухвалення обґрунтованого ризику, тобто ухвалення ризику можливе лише в тому випадку, якщо він ідентифікований і оцінений, вироблений та упроваджений механізм його моніторингу.

У літературі виділяють різні принципи результативного функціонування системи управління ризиками [1; 3; 4]. Наприклад, Вітлінський В. В. зазначає, що при виборі стратегії та тактики управління ризиком менеджер повинен дотримуватися таких принципів [4, с. 119]:

- недоцільно ризикувати більшим заради меншого;

- недоцільно ризикувати більше, ніж це дозволять власні засоби;

- необхідно заздалегідь піклуватися відносно можливих наслідків ризику.

Слід відзначити, що кожна система заходів має бути націлена на забезпечення такого мінімуму:

- надійність та ефективність роботи організації;

- ефективність внутрішнього контролю;

- відповідність законам та нормативам.

Заходи з управління ризиками забезпечують надійність та ефективність діяльності організації завдяки виявленню тих ризиків, які потребують уваги керівництва й виявлення пріоритетних ризиків з точки зору цілей організації [5, с. 8]. До позитивних наслідків управління ризиком можна також віднести: покращення процесу прийняття рішень, більшу вірогідність досягнення намічених цілей, ефективний розподіл капіталу, збільшення ефективності виробництва, меншу кількість несподіванок [3, с. 10–11].

Управління ризиками включає декілька етапів, одним з яких є оцінка ризику. Цей етап проводиться за допомогою різноманітних методів. Незважаючи на те, що ризики є неоднаковими на різних підприємствах, по-різному проявляються, існують деякі однакові підходи до оцінки ризику, але мають місце і підходи, що відображають специфічність діяльності виробників. Крім того, оцінюючи ризик, можна працювати з вербальними оцінками, а можна давати й кількісну оцінку.

Тому методи виміру ризику можна класифікувати на: загальні та спеціальні, якісні (методи виміру ризику за допомогою експертного аналізу) і кількісні (характеризуються отриманням кількісної оцінки).

Спеціальні методи вимірюють ризик конкретної сфери діяльності виробників, а загальні методи виміру ризику застосовуються незалежно від сфери діяльності підприємства [6, с. 87]. Далі автор пропонує розглянути деякі із загальних методів оцінки.

Статистичний метод. За стабільності внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства, достатньої кількості даних про перебіг окремих операцій (доходи і втрати), процесів, напрямки економічної активності використовують процедури статистичного методу оцінки ризику.

Статистичний метод – розрахунок ймовірностей виникнення втрат на основі аналізу всіх наявних статистичних даних, які стосуються результативності здійснення операцій, що розглядаються [7, с. 255].

Теорія ігор. Предметом теорії ігор є такі ситуації, в яких важливу роль відіграють конфлікти і сумісні дії.

Конфлікт може виникнути через відмінності цілей, які відображають не тільки неспівпадаючі інтереси різних сторін, але й численні інтереси однієї і тієї ж особи. Конфлікт також може бути результатом дії тих або інших "стихійних сил", тобто зовнішнього оточення. Тому математична модель, що адекватно відображає будь-яке соціально-економічне явище, повинна відображати властиві йому риси конфлікту, тобто описувати:

- а) безліч зацікавлених сторін, які в теорії ігор називаються гравцями;
- б) можливі дії кожної із сторін, які називаються стратегіями, або ходами;
- в) інтереси сторін, що є функціями виграшу, або платіжною матрицею [7, с. 133–134].

Методи експертних оцінок. Коли неможливий статистичний підхід до оцінки ризику, застосовують методи, що використовують результати досвіду й інтуїцію, тобто евристичні методи чи методи експертних оцінок. Особливістю цих методів є відсутність строгих математичних побудов і доказів оптимальності одержуваного результату. Для одержання кількісних оцінок використовується людина як вимірвальний прилад.

Прикладом традиційних евристичних методів є різні консиліуми, експертизи, наради і т. д. Експертний метод може бути реалізований шляхом обробки думок окремих досвідчених підприємців і фахівців. Бажано, щоб фахівці супроводжували свою думку даними про ймовірність виникнення різних величин утрат. Можна обмежитися оцінками ймовірностей припустимого і критичного ризику або оцінити ймовірність втрат у даному виді підприємницької діяльності.

У практичній діяльності застосовують індивідуальні і групові експертні процедури. Серед груп можна виділити 3 види експертних процедур [8, с. 116]:

1. Відкрите обговорення поставлених питань.
2. Вільне висловлювання без обговорення і голосування чи метод мозкової атаки.
3. Закрите обговорення з наступним закритим голосуванням чи заповненням анкет експертного опитування.

Перевагою індивідуальної експертизи є оперативність одержання інформації для прийняття рішень і відносно невеликі витрати. Як недолік слід виділити високий рівень суб'єктивності і як наслідок – відсутність впевненості у вірогідності отриманих оцінок. Івченко І. Ю. зазначає, що традиційні методи обговорення питань, поставлених перед групою експертів, що належать до першого типу експертних опитувань, не завжди забезпечують ефективне досягнення мети – вірогідність отриманих оцінок.

Ці методи мають ряд недоліків, таких, як вплив авторитетних і "напористих" учасників на судження інших та небажання учасників обговорення відмовлятися від точок зору, раніше висловлених привселюдно. Тому на практиці при підготовці рішень із широкого кола питань усе більшого поширення набувають другий і третій типи групових експертних оцінок.

Другий тип групових експертних оцінок передбачає відсутність будь-якого виду критики, що перешкоджає формулюванню ідей, вільну інтерпретацію ідей у рамках поставленої проблеми. Такий метод обговорення одержав назву методу колективної генерації ідей, або методу "мозкової атаки". Процес висування ідей протікає у певному розумінні лавиноподібно: висловлювана одним із членів групи ідея породжує творчу реакцію в інших. Дослідження ефективності методу колективної генерації ідей показало, що групове мислення виробляє на 70 % більше цінних нових ідей, ніж сума індивідуальних мислень.

За допомогою цього методу може успішно розв'язуватися ряд завдань управління ризиком [8, с. 117]:

- виявлення джерел і причин ризику, установлення всіх можливих ризиків;
- вибір напрямків і шляхів зниження ризику;
- формування повного набору і якісна оцінка варіантів, що використовують різні способи зниження ризику чи їхню комбінацію та ін.

До різновиду закритих групових опитувань можна віднести метод Дельфі. Він характеризується анонімністю висновків членів експертної групи і керованим зворотним зв'язком. Метод передбачає проведення декількох турів опитувань. Під час кожного туру експерти повідомляють свою думку і дають оцінку досліджуваному явищу.

Таким чином, через кілька турів розбіжність в оцінках стане незначною. Потім фіксуються розбіжні точки зору і приймається рішення. Цей метод доцільний при визначенні ймовірності настання ризикових подій, оцінки величини втрат та ймовірності попадання втрат у визначений інтервал [6, с. 115–118].

Аналітичний метод. Цей метод є комбінацією статистичного оцінювання і принципів експертного аналізу.

Аналітичний метод оцінювання ризику – система статистичних оцінок на основі попереднього експертного відбору ключових параметрів з подальшим аналізом впливу факторів ризику на них [11, с. 269].

Перейдемо до розгляду засобів зниження ризику. Зниження ступеня ризику може здійснюватися або шляхом його передачі, тобто зовнішніми засобами, або за допомогою внутрішніх ресурсів (самострахування), розподілу фінансових, матеріальних коштів з урахуванням принципів лімітування, диверсифікації, тобто внутрішніми засобами. До внутрішніх засобів зниження ризику відносять також здобуття додаткової інформації.

Далі розглянемо безпосередньо зовнішні засоби зниження ступеня ризику.

Передача ризику здійснюється або шляхом його розподілу, або через механізм зовнішнього страхування.

Розподіл ризику полягає в тому, щоб, наприклад, покласти певну частку відповідальності за ризик на того співучасника реального проекту, який здатний його контролювати краще від інших. Передача ризику може здійснюватися також шляхом укладення ф'ючерсного контракту.

Ф'ючерси дають змогу передавати ризик несприятливої зміни цін у майбутньому протилежній стороні торговельної угоди.

Найпоширенішою формою передачі ризику є страхування. Суть зовнішнього страхування ризику виражається в тому, що інвестор згоден відмовитися від частини доходу аби уникнути ризику, тобто він згоден заплатити за зниження рівня ризику до нуля.

Якщо поняття "вартість ризику" розглядати як суму фактичних збитків підприємця від реалізації цього ризику і витрат на відшкодування таких збитків та їх наслідків, то страхування дає змогу зменшити цю суму до розміру страхової премії.

Сьогодні витрати на страхування підприємств у розвинутих промислових країнах варіюють від 1 до 20 % обсягу щорічних продажів залежно від галузі, місцезнаходження фірми тощо.

Менеджер може передати на утримання страхової компанії такі види ризиків [4, с. 122]:

ризик пошкодження/знищення майна внаслідок пожежі, стихійного лиха, технологічної аварії тощо;

ризик повної/часткової втрати працездатності співробітником підприємства під час виконання службових обов'язків унаслідок нещасного випадку;

ризик, пов'язаний з необхідністю відшкодування збитків, що їх зазнала третя особа внаслідок певних дій з боку підприємства, його співробітників, а також ризик збитків, спричинених даному підприємству некваліфікованими діями його співробітників;

фінансово-комерційні ризики, які можуть реалізуватися у вигляді недоотримання прибутку, збільшення періоду кругообігу коштів тощо в результаті дії зовнішніх непередбачуваних чинників.

Страховик, отримуючи плату за страхову послугу, приймає на свою відповідальність ризик. Він має компенсувати наслідки реалізації цього ризику, але в розмірі, що не перевищує розмір страхової суми. Слід підкреслити, що страхування компенсує збитки (їх частину) у грошовій формі, а не відшкодовує товарно-матеріальні цінності, а тому не може повністю усунути ризик затримки відтворювального процесу.

До методів, що за своєю суттю близькі до страхування, можна віднести також деривативи (опціони, ф'ючерси, свопи тощо).

Перейдемо до розгляду внутрішніх способів зниження ступеня ризику.

Лімітування передбачає обмеження потоків (грошових, товарних, кредитних, інвестиційних), спрямованих у зовнішнє відносно підприємства середовище. Лімітування застосовується банками при наданні позик, укладанні договору на овердрафт. Підприємства можуть застосовувати цей засіб під час продажу товарів у кредит, при наданні позичок, прийнятті рішень щодо визначення обсягу коштів, що спрямовуються на інвестування.

Диверсифікація є процесом розподілу інвестованих коштів між різними об'єктами вкладання, які безпосередньо не пов'язані між собою. На принципі диверсифікації базується діяльність інвестиційних фондів, які продають клієнтам свої акції, а одержані коштикладають у різноманітні цінні папери, які купуються на фондовому ринку і приносять стійкий середній прибуток.

Диверсифікація дає змогу уникнути частини ризику при розподілі капіталу між різноманітними видами діяльності. Так, придбання інвестором акцій різних акціонерних товариств замість акцій одного акціонерного товариства збільшує ймовірність одержання ним середнього доходу і знижує рівень ризику.

Створення резервів, запасів на покриття ймовірних непередбачуваних витрат у майбутньому також є внутрішнім засобом зниження ризику, свого роду самострахуванням. Це дозволяє оперативніше усувати тимчасові ускладнення у виробничій, фінансово-кредитній діяльності.

Створення власних грошових, товарно-матеріальних резервів є альтернативою страхуванню і доцільне тоді, коли вартість майна, що наражається на певний ризик, відносно невелика порівняно з майновими та фінансовими параметрами всього проекту. Самострахування шляхом резервування коштів також може застосовуватися відносно однотипного обладнання, майна підприємства, коли ймовірність пошкодження незначна.

Здобуття додаткової інформації є одним з важливих способів щодо зниження ризику. Під час використання неточних економічних даних виникає питання щодо доцільності їх уточнення. Що стосується планових заходів, особливо інноваційних проектів, то постає запитання: чи необхідно терміново почати їх впровадження, чи є сенс провести ще якийсь додатковий експеримент для уточнення економічних показників. З одного боку, додатковий експеримент дозволив би знизити економічний ризик, що обтяжує певний проект, зменшити можливі збитки. Але, з іншого – експеримент, у свою чергу, пов'язаний з певними затратами та збитками, і якщо впровадження проекту відкладається, то економічні збитки збільшуються. Природно, що коли б у менеджера була більш повна інформація, він би зміг зробити кращий прогноз й знизити ступінь ризику. Це робить

інформацію товаром, за який менеджери (інвестори) згодні платити великі гроші, а коли так, то вкладення капіталу в інформацію необхідно оцінювати [4, с. 121–123].

Ризик – це об'єктивна даність будь-якої підприємницької діяльності, який усе більше переворюється на товар через розвиток та вдосконалення методів управління ним.

В управлінні ризиком необхідно перейти до інтегрованого підходу, в якому засоби і методи спільно використовуються на всьому підприємстві, а в управлінні компанією є добре продумана стратегія. Інтегрований підхід – це активна позиція, оскільки має на увазі передбачення, а не пасивну реакцію на ризик, такий підхід надає більше можливостей і обмежує небезпеку. Таким чином, актуальність цього питання зумовлює необхідність поглиблення досліджень і подальших розробок у галузі управління ризиками.

Наук. керівн. Близнюк Т. П.

Література: 1. Коюда В. О. Система управління економічними ризиками на підприємстві / В. О. Коюда // Економіка розвитку. – 2006. – № 2(38). – С. 67–71. 2. <http://www.risk24.ru/upravlenie.htm>. 3. Введение в управление рисками // Финансовая консультация. – 2006. – № 15–16. – С. 10–14. 4. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В. В. Вітлінський, П. І. Верчено. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с. 5. Стандарти управління ризиками / Раєвнева Е. В. // Финансовая консультация. – 2006. – № 15–16. – С. 5–9. 6. Клебанова Т. С. Теория экономического риска : учебное пособие / Т. С. Клебанова, Е. В. Раєвнева. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х. : ИД "ИНЖЭК", 2007. – 208 с. 7. Лук'янова В. В. Економічний ризик : навч. посібн. / Лук'янова В. В., Головач Т. В. – К. : Академвидав, 2007. – 464 с. 8. Івченко І. Ю. Економічні ризики : навчальний посібник / І. Ю. Івченко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 304 с.

Серафимова Д. О.

УДК 336.7

Студент 5 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ

Анотація. Розглянуто поняття фінансових ризиків на підприємстві, а також питання оцінки фінансових ризиків у сучасній економіці України. Досліджено заходи, які дозволяють мінімізувати втрати від ризиків, а також такий аспект, як формування й реалізація політики управління фінансовими ризиками.

Анотация. Рассмотрены понятия финансовых рисков на предприятии, а также вопросы оценки финансовых рисков в современной экономике Украины. Исследованы меры, позволяющие минимизировать потери от рисков, а также такой аспект, как формирование и реализация политики управления финансовыми рисками.

Annotation. Concepts of financial risks at the enterprise, and also questions of an estimation of financial risks in modern economy of Ukraine are considered. The measures allowing to minimize losses from risks, and also such aspect as formation and realization of a policy of management by financial risks are investigated.

Ключові слова: ризик, фінансовий ризик, прибуток, оцінка, діяльність.

На сьогоднішній день у нашій країні недостатньо розвинута оцінка фінансових ризиків та ризиків загалом. На погляд автора, актуальність теми зумовлена тим, що незначна кількість підприємств здійснює достатню оцінку фінансових ризиків та розробляє заходи щодо усунення їх наслідків, що є перспективним напрямом у ринковій економіці, а також, виходячи з того, що діяти в умовах невизначеності важко і можливо понести великі втрати у ході здійсненню будь-якої діяльності.

Розглядом аналогічних проблем займалися такі вчені, як Вітлінський В. В. та Наконечний С. І., Матвійчук А. В., Клебанова Т. С. та Раєвнева О. В., Бланк І. О. та інші, які зробили значний внесок у дослідження цього питання. Але даній темі потрібний подальший розгляд, з огляду на те, що на сьогоднішній день є ще така проблема, як фінансова криза.

Метою статті є розгляд сутності та особливостей фінансових ризиків на підприємстві.

© Серафимова Д. О., 2011

Фінансова діяльність підприємства пов'язана з багатьма ризиками, ступінь впливу яких на результати його діяльності значно підвищується з переходом до ринкової економіки. Ризики, що супроводжують цю діяльність, виділяють в окрему групу фінансових ризиків, що відіграють найбільш значущу роль у загальному "портфелі ризиків" підприємства. Збільшення ступеня впливу фінансових ризиків на результати фінансової діяльності підприємства пов'язано із швидкою зміною економічної ситуації в країні і кон'юнктури фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин, появою нових фінансових технологій і інструментів.

Під фінансовим ризиком підприємства розуміється ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу чи капіталу у ситуації невизначеності умов здійснення його фінансової діяльності [1].

Фінансові ризики відіграють найбільш значущу роль у загальному портфелі ризиків підприємства. Зростання ступеня впливу фінансових ризиків на результати фінансової діяльності підприємства пов'язано із швидкою зміною економічної ситуації в країні і кон'юнктури фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин, появою нових фінансових технологій та інструментів.

Ризику можна уникнути шляхом відмови від заходу, пов'язаного з ризиком, але в основному це означає відмову від можливого прибутку. Ризиком можна управляти, тобто використовувати різноманітні способи та методи, що дозволяють певною мірою спрогнозувати настання ризикового явища і приймати заходи щодо зниження ступеня ризику [2, с. 58].

У фінансовому менеджменті використовується таке групування фінансових операцій за зонами ризику з позицій втрат при настанні ризикового випадку (таблиця) [3, с. 536].

Таблиця

Характеристика різних зон фінансових ризиків

Гарантований фінансовий результат	Можливі фінансові втрати		
У розмірі розрахункової суми прибутку	У розмірі розрахункової суми прибутку	У розмірі розрахункової суми доходу	У розмірі суми власного капіталу
Безризикова зона	Зона допустимого ризику	Зона критичного ризику	Зона катастрофічного ризику

Отже, існують такі зони фінансових ризиків:

а) безризикова зона. У зв'язку з безризиковим характером здійснюваних у ній операцій можливі фінансові втрати за ними не прогножуються. До таких фінансових операцій можуть бути віднесені хеджування, інвестування засобів у державні короткострокові облігації (при низьких темпах інфляції в країні) та ін.;

б) зона допустимого ризику. Критерієм допустимого рівня фінансових ризиків є можливість втрат за даною фінансовою операцією в розмірі розрахункової суми прибутку;

в) зона критичного ризику. Критерієм критичного рівня фінансових ризиків є можливість втрат за даною фінансовою операцією в розмірі розрахункової суми доходу. У цьому випадку збиток підприємства обчислюватиметься сумою понесених ними витрат (втрат);

г) зона катастрофічного ризику. Критерієм катастрофічного рівня фінансових ризиків є можливість втрат за даною фінансовою операцією в розмірі всього власного капіталу або істотної його частини. Такі фінансові операції при невдалому їх результаті призводять звичайно до банкрутства підприємства.

Результати проведеного групування дозволяють оцінити рівень концентрації фінансових операцій у різних зонах ризику за розміром можливих фінансових втрат. Для цього визначається, яку питому вагу займають окремі фінансові операції у кожній із відповідних зон ризику. Виокремлення операцій з високим рівнем концентрації у найбільш небезпечних зонах ризику (зонах катастрофічного, або критичного, ризику) дозволяє розглядати їх як об'єкт завищеної уваги у процесі подальших етапів управління фінансовими ризиками [3, с. 536–537].

Для оцінки фінансових ризиків використовують сукупність методів якісного і кількісного аналізу. Якісний аналіз передбачає ідентифікацію ризиків, виявлення джерел і причин їх виникнення, встановлення потенційних зон ризику, виявлення можливих вигод та негативних наслідків від реалізації ризикового рішення.

Кількісний аналіз полягає у визначенні конкретного розміру грошових збитків від окремих видів фінансових ризиків. Для цього можна використовувати економіко-статистичні методи, розрахунково-аналітичні, експертні, аналогові та ін.

Для мінімізації негативних наслідків фінансових ризиків існує багато внутрішніх механізмів їх нейтралізації. Серед них: запобігання ризику, лімітування концентрації ризику, самострахування, хеджування, розподіл ризику, диверсифікація та інші методи [4].

Формування й реалізація політики управління фінансовими ризиками передбачає здійснення таких основних заходів:

1. Ідентифікація окремих видів ризиків, пов'язаних із фінансовою діяльністю підприємства. Процес ідентифікації окремих видів фінансових ризиків здійснюються за такими трьома етапами:

• На першому етапі в розрізі кожного напрямку фінансової діяльності (окремих видів фінансових операцій) визначають властиві їм зовнішні чи систематичні види фінансових ризиків.

• На другому етапі визначається перелік внутрішніх або несистематичних (специфічних) фінансових ризиків, які властиві окремим видам фінансової діяльності, або намічених фінансових операцій підприємства (ризик зниження фінансової стабільності, ризик неплатоспроможності, структурний ризик, кредитний ризик).

• На третьому етапі формується запропонований загальний портфель фінансових ризиків, що пов'язані з майбутньою фінансовою діяльністю підприємства, що включають можливі систематичні і несистематичні фінансові ризики.

2. Оцінка широти і достовірності інформації, необхідної для визначення рівня фінансових ризиків. Вибір методів оцінки рівня фінансових ризиків, а також надійності її результатів багато в чому визначає використовувану в цих цілях інформаційну базу. У процесі оцінки якості цієї інформаційної бази перевіряється її повнота для характеристики окремих видів ризиків; можливість побудови необхідних рядів динаміки (для оцінки рівня ризику, що проявляються в динаміці, – інфляційного, валютного, процентного); надійність джерел інформації (власна інформаційна база, статистичні дані, що публікуються). Недостовірні чи неякісні інформаційна база, яка використовується у процесі оцінки рівня фінансових ризиків, посилює суб'єктивізм такої оцінки, а, відповідно, знижує ефективність усього наступного процесу ризик-менеджменту.

3. Вибір і використання відповідних методів оцінки ймовірності настання ризикової події за окремими видами фінансових ризиків. Вибір конкретних методів оцінки визначаються такими факторами: видом фінансового ризику; повнотою і достовірністю інформаційної бази, сформованої для оцінки рівня ймовірності різних фінансових ризиків; рівнем кваліфікації фінансових менеджерів, що здійснюють оцінку; технічною і програмною оснащенням фінансових менеджерів, можливістю використання сучасних комп'ютерних технологій проведення такої оцінки; можливістю залучення до оцінки складних фінансових ризиків кваліфікованих експертів.

4. Визначення розміру можливих фінансових збитків при настанні ризикової події за окремими видами фінансових ризиків [1].

Таким чином, розгляду питання щодо ефективної оцінки і вимірювання фінансових ризиків необхідно приділити увагу в комплексі. Це питання й залишилося недостатньо розкритим, що й буде напрямком подальшого дослідження.

Наук. керівн. Близнюк Т. П.

Література: 1. <http://www.vuzlib.net/fdsg/2.htm> 2. Вишневська Б. Методи мінімізації фінансових ризиків / Б. Вишневська // Економіст. – 2007. – № 6. – С. 58–59. 3. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : учебный курс / И. А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Эльта, Ника-Центр, 2006. – 656 с. 4. <http://ukrtref.com.ua/index.php?id=MTI2NTc=&g=2>.

Богдан Ю. О.

УДК 658.212

Студент 5 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Розглянуто теоретичні основи формування і розподілу прибутку підприємства, а також ступінь важливості вдосконалення даного процесу.

Аннотация. Рассмотрены теоретические основы формирования и распределения прибыли предприятия, а также степень важности совершенствования данного процесса.

Annotation. This article examines the theoretical bases of the formation and distribution of enterprise profits, as well as the degree of importance of improving the process.

Ключові слова: прибуток, формування прибутку, розподіл прибутку, підприємство, ринкова економіка, конкурентоспроможність.

Основою ринкового механізму є економічні показники, необхідні для планування та об'єктивної оцінки виробничо-господарської діяльності підприємства, формування та використання спеціальних фондів, порівняння витрат і результатів на окремих стадіях виробничого процесу.

© Богдан Ю. О., 2011

В умовах ринкової економіки головну роль у системі економічних показників відіграє прибуток. Категорія прибутку є предметом дослідження багатьох вчених економістів. Великий внесок у розробку теоретичних і практичних аспектів прибутку внесли такі вчені, як: Ковальов В. В., Бланк І. А., Яцюк Н. А., Чернов В. І., Шамхалов Ф. Р., А. Сміт та ін.

Обрана тема є актуальною на сьогоднішній день, тому що функціонування всієї організації в цілому залежить від того, наскільки правильно на підприємстві формується й використовується прибуток. Правильний розподіл і використання прибутку частково впливають на економічну ситуацію в країні, оскільки впливають на формування внутрішнього валового продукту.

Метою виконання даної роботи є теоретичне обґрунтування використання прибутку підприємства.

Прибуток – складна та неоднозначна категорія. Відомий американський вчений-економіст Пол Ентоні Самуельсон [1] визначав прибуток як безумовний дохід від факторів виробництва, як нагородження за підприємницьку діяльність, технічні нововведення та вдосконалення, за вміння ризикувати в умовах невизначеності, як монопольний дохід, як етичну категорію, із цим визначенням не можна не погодитися.

Розглянемо, що таке прибуток. Прибуток – це кінцевий фінансовий результат, який характеризує виробничо-господарську діяльність усього підприємства, тобто складає основу економічного розвитку підприємства. Зростання прибутку створює фінансову основу для самофінансування діяльності підприємства, здійснює поширене виробництво. За рахунок нього виконується частина зобов'язань перед бюджетом, банками та іншими підприємствами. Таким чином, прибуток стає найважливішим для оцінки виробничої та фінансової діяльності підприємства.

Поряд з формуванням прибутку на кожному підприємстві необхідне забезпечення ефективним управлінням його розподілу. При цьому необхідно мати на увазі, що кожен цикл розподілу прибутку звітного періоду – це одночасно і процес забезпечення ефективних умов його формування на поширеній основі в майбутньому періоді, і реалізація цілей стратегічного розвитку підприємства.

Фінансовий стан підприємств – це характеристика його конкурентоспроможності, тобто платоспроможності, кредитоспроможності, використання фінансових ресурсів і капіталу, виконання зобов'язань перед державою та іншими організаціями [2].

Зростання прибутку створює фінансову основу для здійснення розширеного відтворення підприємства та задоволення соціальних і матеріальних потреб засновників і працівників.

Перейдемо до розгляду єдиної моделі формування прибутку, прийнятної для всіх підприємств, незалежно від форм власності. Вона наведена на рисунку.

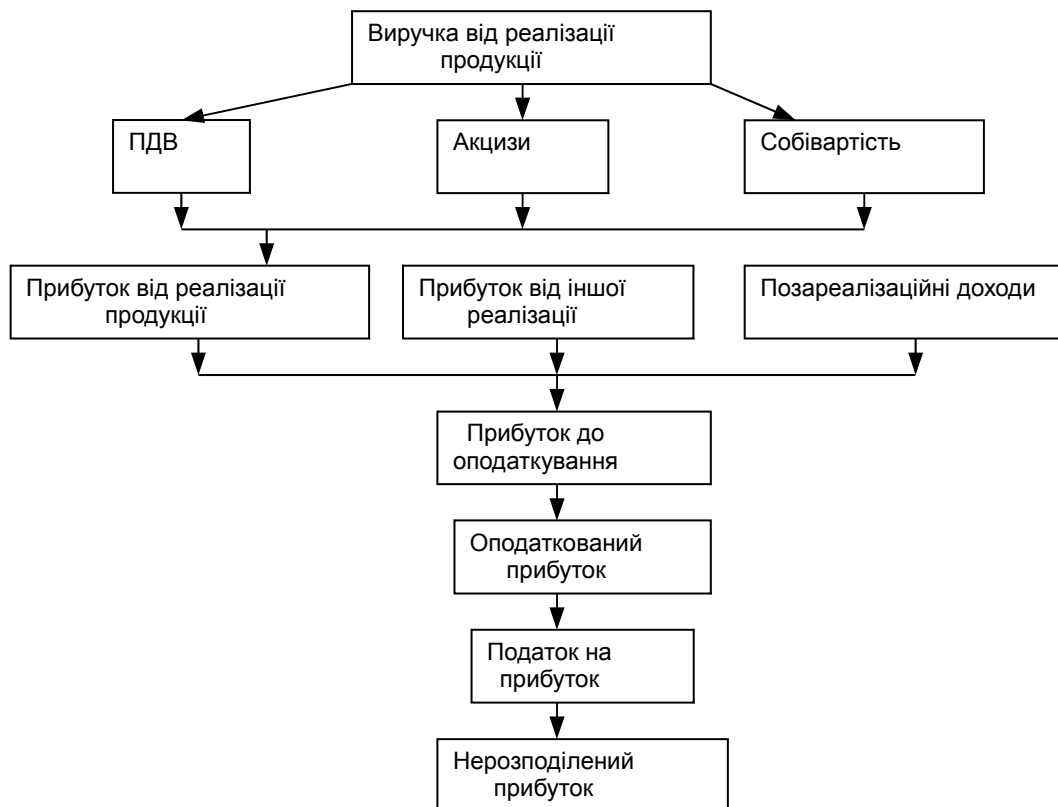

Рис. Схема формування прибутку господарюючого суб'єкта [3]

Відомо, що основним показником прибутку, який використовується для оцінки виробничо-господарської діяльності, виступають: балансовий прибуток, прибуток від реалізації продукції, що випускається, валовий прибуток, оподатковуваний прибуток, прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, або чистий прибуток.

Оскільки основну частину прибутку підприємства отримують від реалізації продукції, що випускається, сума прибутку знаходиться під взаємодією численних чинників: зміни обсягу, асортименту, якості, структури виробленої та реалізованої продукції, собівартості окремих виробів, рівня цін на ринку, ефективності використання виробничих ресурсів.

Крім того, на неї впливають дотримання договірних зобов'язань, стан розрахунків між постачальниками і покупцями тощо. З прибутку проводяться відрахування до бюджету, сплачується відсотки за банківськими кредитами

Однією з найважливіших проблем розподілу прибутку як до переходу на ринкові відносини, так і в умовах їх розвитку, є оптимальне співвідношення частки прибутку, що акумулюється в доходах бюджету і залишається в розпорядженні підприємства. Для підвищення ефективності виробництва дуже важливо, щоб оптимальність у сумі відрахувань була оптимальною.

У міру отримання прибутку підприємство використовує його відповідно до чинного законодавства держави та установчих документів підприємства. Порядок використання прибутку Державного підприємства "Завод хімічних реактивів" здійснюється таким чином:

- 1) сплачується до бюджету податок на прибуток (дохід);
- 2) здійснюються відрахування в резервний фонд;
- 3) утворюються фонди і резерви, передбачені установчими документами підприємства.

Розподіл чистого прибутку дозволяє розширювати діяльність організації за рахунок власних, більш дешевих джерел фінансування. При цьому знижуються фінансові витрати організації на залучення додаткових джерел.

Таким чином, формування прибутку на кожному підприємстві повинно забезпечуватися ефективним управлінням його розподілом, а також забезпеченням ефективних умов його формування на розширеній основі в майбутньому періоді.

Аналіз прибутку підприємства дозволяє виявити велику кількість тенденцій розвитку, які покликані вказати керівництву підприємства шляхи підвищення прибутку підприємства, а також його конкурентоспроможності. У подальшому планується проводити дослідження щодо вдосконалення процесів формування та розподілу прибутку.

Наук. керівн. Миронова О. М.

Література: 1. Игнатова О. О. Анализ финансового результата деятельности предприятия / О. О. Игнатова, Г. М. Пушкарева. – М. : Издательство "Генеза", 1990. – 96 с. 2. Абрютин М. С. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия : научно-практическое пособие / М. С. Абрютин, А. В. Грачев. – М. : "Дело и Сервис", 1998. – 256 с. 3. Кузнецова В. И. Доход / В. И. Кузнецова. – М. : Издательская группа "Прогресс", "Универс", 1993. – 176 с. 4. Смит А. Исследование про природу и причины богатства народов / А. Смит. – М. : Издательство "Глобус", 1965. – 245 с. 5. Риккардо Д. Начало политической экономии и налогового состояния / Д. Риккардо. – М. : Издательство "Фолио", 1964. – 345 с.

Жолудєв О. С.

УДК 658.8

Студент 3 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

НОВІ ТЕОРІЇ МАРКЕТИНГУ: "МАРКЕТИНГ 3.0" ТА ТЕОРІЯ "ДОВГОГО ХВОСТА"

Анотація. Наведено нові теорії маркетингу: "Маркетинг 3.0" і теорія "Довгого хвоста". Відображено їх основні принципи та причини виникнення.

Аннотация. Приведены новые теории маркетинга: "Маркетинг 3.0" и теория "Длинного хвоста". Описаны их основные принципы и причины возникновения.

© Жолудєв О. С., 2011

Annotation. In the article new marketing theories are proposed: "Marketing 3.0" and the theory of "Long tail". Their main principles and the occurrence reasons are described.

Ключові слова: "Маркетинг 3.0", теорія "Довгого хвоста", коммодитизація, реклама.

Люди шукають потрібну їм інформацію, об'єднуються у групи за інтересами, спілкуються, здійснюють покупки у мережі Інтернет не виходячи з дому. Усе це призводить до того, що традиційні методи маркетингу та реклами втрачають колишню популярність та ефективність. Ситуацію також ускладнює і складний економічний стан світу. Більшість країн ще відновлюються після кризи 2008 – 2009 рр., а через лихо у Японії та війну на Близькому Сході, за оцінкою Zenithoptimedia (входить до групи Vivaki — медійної структури транснаціонального комунікаційного холдингу Publicis Groupe), збиток рекламної індустрії складає \$2,4 млрд. Отже, підприємцям потрібні нові ефективні та відносно дешеві засоби реклами, а також методи і теорії маркетингу, що враховують соціальні і технологічні зміни у суспільстві. Саме цьому питанню присвячена більшість наукових конференцій з маркетингу.

Розробкою та поясненням необхідності трансформації маркетингу займаються такі наукові діячі, як: Ф. Котлер [1], К. Андерсон [2], С. Шау, Д. Корт, А. Сливотски, Р. Йенсен та багато інших.

Метою даної статті є визначення основних тенденцій маркетингу та формування уявлення про його ближче майбутнє у сучасному суспільстві.

Маркетинг змінюється, виходить на новий рівень, як назвав його Президент Українського маркетинг-клубу "Marketingjazzz" Жан Смотріч у Києві на конференції з інноваційного маркетингу "Marketing Drive" – "Маркетинг 3.0" [3]. Ф. Котлер порівнює всі три сходинки розвитку маркетингу (таблиця).

Таблиця

Порівняння маркетингу 1.0, 2.0 та 3.0 (переклад за роботою [1, с. 6])

	Маркетинг 1.0 товаро-центризм	Маркетинг 2.0 клієнто-центризм	Маркетинг 3.0 людський маркетинг
Завдання	Продати продукт	Задовольнити потреби споживача	Зробити світ краще
Сподвижна сила	Промислова революція	Інформаційні технології	Нова хвиля технологій
Як компанії бачать ринок	Маса покупців з потребами	Розумний споживач з інтелектом та серцем	Людина з інтелектом, серцем і духом
Ключова концепція маркетингу	Розвиток продукту	Диференціація	Соціальні цінності
Напрями маркетингової діяльності компанії	Специфікація продукту	Позиціонування компанії та продукту	Корпоративні місія, бачення, цінності
Пріоритет	Функціональність	Функціональність та емоціональність	Функціональність, емоційність, духовність
Взаємодія зі споживачем	Операція "один до багатьох"	Взаємовідносини "один до одного"	Співробітництво "багатьох до багатьох"

За словами М. Крикунова (декана Київської бізнес-школи), основними вимогами нинішніх споживачів є:

спілкування споживача з виробником на рівних "поговори зі мною";
прозорість зворотного зв'язку "фідбек 3.0."

"швидше і коротше". Споживачі вимагають інформацію коротшу і простішу.

Також Крикунов підкреслив високий рівень коммодитизації (втрата оригінальним продуктом своєї унікальності, розчинення його серед аналогічних, деколи дешевших, але не на багато менш якісних продуктів).

Споживач більше не чекає поки його сегментують, а завдяки Інтернету сам об'єднується у групи і завдання сьогодишнього маркетингу – знайти схожі групи і влитися у них, зрозуміти, стати в них лідером та створювати там пріоритети.

Ще п'ять років тому Кріс Андерсон презентував нову бізнес-модель під назвою "Довгий хвіст". Головна ідея теорії Андерсона зводиться до того, що в економіці і культурі відбувається поступовий зсув фокусу з реалізації великої кількості хітових продажів (масмаркет і його товари). Андерсон приводить декілька прикладів. 57 % від усіх продажів книг Інтернет-магазину Amazon складають "небестселерні" книги, відсутні в більшості "офф-лайнних" книжкових магазинів. Більш того, сумарна вартість маловідомих товарів може виявитися на порядки вище за вартість "хітів"

Навіть розподіл пошукових запитів Google (зрозуміло, й інших пошукачів теж) складається з невеликого числа однакових популярних запитів ("download mp3", "Barack Obama") і величезного числа рідких і специфічних ("How do I patch KDE2 under FreeBSD"), що графічно зображено на рисунку.

Рис. Приклад "Довгого хвоста" у пошуку **Google**

Головні правила "Довгого хвоста" [2]:

1. Дайте сказати і почуйте, що хоче споживач, і, більш того, змусьте його працювати на себе опосередковано. Енциклопедія "Вікіпедія" і користувачі Skype є яскравим прикладом.

2. Один засіб дистрибуції неприйнятний. Робіть що завгодно, аби задовольнити попит споживачів з різних ніш.

3. Скоро психологія людей зміниться, і вони не будуть скупитися платити за те, до чого неможливо доторкнутися. Віртуальні світи "Second Life" є тому доказом.

4. Зробіть ціноутворення "розтягнутим поняттям".

5. Діліться інформацією — хай про вас знають і говорять.

6. Додайте додаткові властивості своєму товару — не "або", а "і".

Підбиваючи підсумки, відмітимо еволюцію маркетингу у зв'язку з розвитком комунікацій та технологій. З'являються нові теорії маркетингу, які консерватору можуть здатися абсурдними та без змісту. Але ці теорії вже працюють і мають багато прикладів успіху: Amazon, Wikipedia, YouTube, TiVo і т. д. Отже, маркетинг — це жива, постійно "еволюціонуюча" наука, що розвивається разом із суспільством та його культурою, а іноді й впливає на неї.

Наук. керівн. Котлик А. В.

Література: 1. Kotler P. Marketing 3.0 / P. Kotler, H. Kartajaya, I. Satiawan. — USA : John Wiley & SONS, INC. — 2011. — 181 с. 2. Вовк С. "Длинный хвост", или новая сказка Андерсона [Электронный ресурс] / С. Вовк // Журнал "&СТРАТЕГИИ" / Сайт management.com.ua. — № 4. — 2009. — Режим доступа : <http://www.management.com.ua/marketing/mark197.html>. 3. Ваганова О. Найближче майбутнє реклами та поради українським рекламодавцям [Електронний ресурс] / О. Ваганова, Д. Кутовий. — Режим доступа : <http://www.innovations.com.ua/uk/articles/4/18/2003>. 4. Винниченко А. Директ-маркетинг мертв. Да здравствует маркетинг 3.0! [Электронный ресурс] / Александр Винниченко. — Режим доступа : http://www.reklamaster.com/articles/show/mark_articles/year/2010/id/26486/index.html. 5. Інтернет-тренди: що вони змінять для бізнесу? [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://aconline.com.ua/news/nternet-trendi-csho-voni-zmnjat-dlja-bznesu/>. 6. PRESS RELEASE Embargoed until 00.01 GMT Monday 11 April 2011 [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.zenithoptimedia.com/files/media/image/news/Press%20Release%20files/2011/April/Adspend%20forecasts%20April%202011.pdf>.

Зміст

Нестеренко Г. О. Переваги та недоліки металевих депозитів.....	3
Воробйов П. О. Методи управління кредитними ризиками банку.....	4
Чепурна К. Б. Форвардна угода як метод хеджування валютного ризику банку.....	6
Захарова О. М. Удосконалення показників методик оцінки кредитоспроможності позичальника.....	8
Скаковський В. І. Використання системного аналізу для побудови моделі іпотечного кредитування первинного іпотечного ринку.....	10
Біляєва В. Ю. Переваги та недоліки сек'юритизації як методу управління кредитним ризиком банку.....	12
Грибенкин Б. С. Ризики, пов'язані з використанням платіжних карток.....	14
Денисенко Д. Д. Шляхи оптимізації витрат банку.....	16
Ткачова О. В. Кредитний ризик та методи управління ним.....	18
Яцко А. О. Удосконалення здійснення валютних операцій комерційних банків України.....	20
Гуцин І. М. Шляхи вдосконалення методів оцінки кредитоспроможності позичальника.....	22
Яркова Н. В. Методика оцінки фінансового стану банку.....	23
Халіулїна Ю. О. Рекомендації щодо підвищення ліквідності та платоспроможності комерційного банку.....	26
Різниченко В. В. Оцінка кредитоспроможності позичальника.....	27
Нехай М. Б. Дослідження факторів, що найбільше впливають на ціну споживчого кредитування в Україні.....	29
Рижков О. М. Методи управління ліквідністю комерційного банку.....	31
Бережний Є. О. Формування ресурсного потенціалу банку.....	33
Ляшенко О. В. Використання економіко-математичного моделювання для визначення факторів, які впливають на збільшення кредитних операцій у банку.....	35
Чумак М. І. Мінімізація кредитного ризику як основа беззбитковості банку.....	37
Щавїнська І. В. Дослідження ефективних напрямів вкладення заощаджень населення в сучасних умовах.....	38
Кравченко Д. А. Удосконалення механізму управління ефективним функціонуванням підприємства.....	40
Тамарян К. М. Формування депозитної політики банку.....	42
Карнаух А. С. Напрями підвищення ефективності депозитної політики банків.....	44
Чаговец А. М. Основні засади створення "бридж-банку" в Україні.....	46
Черненко О. О. Оцінка ризиків валютних операцій комерційних банків.....	47
Польська Н. С. Розробка методичного забезпечення аналізу фінансового результату банку.....	49
Богомаз О. Ю. Розробка методичних рекомендацій щодо аналізу безготівкових розрахунків банку.....	51

Живов В. В. Роль банківських закладів у сфері недержавного пенсійного забезпечення.....	54
Шаповал Я. П. Особливості розвитку споживчого кредитування в Україні.....	56
Строменко Д. А. Кредитні ризики банку та способи їх мінімізації.....	57
Зайченко С. С. Проблеми та перспективи розвитку депозитних операцій вітчизняних банків.....	59
Черелюк В. О. Заходи з мінімізації проблемних кредитів банків України.....	61
Биченко А. А. Управління кредитними ризиками як фактор підвищення ефективності банківської діяльності.....	63
Селівьорстова Н. І. Проблеми та перспективи Національної системи масових електронних платежів.....	65
Мануйленко Н. В. Забезпечення якості роботи Ощадбанку в картковій платіжній системі як чинник зниження його кредитного ризику.....	67
Козлова О. А. Історична ретроспектива становлення та розвитку ринку цінних паперів.....	71
Васильєва Ю. О. Шляхи організації роботи з постачальниками.....	75
Мелешко В. С. Статистичний аналіз динаміки доходів населення України.....	77
Пузанова А. І. Особливості діагностики фінансового стану малого підприємства.....	79
Саверченко І. В. Особливості існуючих систем обліку запасів.....	82
Мищенко І. Ю. Облікова політика навчальних закладів: проблеми становлення.....	84
Панфілова О. А. Зарубіжний досвід обліку витрат при визначенні собівартості продукції.....	87
Царенко І. М. Перспективні напрямки автоматизації обліку в бюджетних установах.....	90
Литкін Є. Є. Особливості організації обліку в бюджетних установах: проблеми та перспективи.....	93
Остапенко І. І. Проблеми складання фінансової звітності малого підприємства згідно з Міжнародними стандартами фінансової звітності.....	95
Ліманова С. М. Організація обліку розрахунків з оплати праці.....	98
Панаско Ю. І. Бюджетування як інструмент удосконалення управління підприємством.....	100
Стенько Т. В. Державні закупівлі за новими умовами.....	103
Стрельченко А. В., Бондаренко К. В. Проблеми впровадження системи управлінського обліку на підприємствах.....	106
Богданова Н. М. Проблеми управління грошовими потоками підприємства.....	108
Захаренко Т. О. Особливості обліку операцій руху коштів через банкомати, заходи щодо їх захисту від шахрайства.....	110
Матющенко С. С. Управленческий учет в Украине: проблемы и тенденции развития.....	112
Токарева О. О. Проблеми формування облікової політики та шляхи їх вирішення.....	114

Логвінов Б. Ю. Напрями реформування бюджетного обліку.....	116
Карпішена М. Г. Процес бюджетування на підприємствах, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.....	118
Карпович Ю. В. Облік та контроль витрат і доходів за центрами відповідальності.....	120
Євко Н. О. Сутність та економічне значення касових і фактичних видатків бюджетних установ.....	122
Волковська Я. В. Удосконалення організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах як засіб підвищення ефективності використання бюджетних коштів.....	125
Никитенко А. Н. Реорганизация (ликвидация) бюджетных учреждений: организационные и учетные аспекты.....	127
Бурдовіцина А. А. Проблеми діагностики фінансового стану підприємства з позицій забезпечення ефективності господарської діяльності.....	130
Петрів М. В. Позитивні та негативні сторони застосування методу ФІФО на підприємстві.....	133
Махоніна К. Д. Особливості проведення інвентаризації розрахунків у бюджетних установах.....	135
Кононенко Ю. В. Створення ефективного документообігу виробничих запасів на підприємстві	137
Половинко К. Т. Значення реклами для підприємства та споживача.....	139
Булгакова І. М. Основні поняття в мотивації трудової діяльності.....	140
Балабан Д. Д. Методи оцінки економічної та комунікативної ефективності рекламної кампанії.....	142
Ганьшина К. О. Стимулювання праці керівників та спеціалістів.....	145
Боцюн Ю. В. Способи формування соціально-психологічного клімату в колективі.....	146
Півненко К. В. Шляхи створення ефективною реклами.....	147
Шимко І. А. Алгоритм прийняття управлінських рішень в умовах ризиків (невизначеності).....	149
Movchan I. Search engine optimization as a dominant marketing channel.....	152
Слюсарева Л. С. Інтелектуальний капітал як одна з найважливіших умов економічного розвитку підприємств.....	153
Корецька О. Б. Національні особливості моральної мотивації персоналу підприємства.....	155
Балахніна А. В. Управління підприємством в умовах невизначеності та ризику.....	158
Серафимова Д. О. Оцінка фінансових ризиків.....	162
Богдан Ю. О. Особливості формування та розподілу прибутку вітчизняних підприємств.....	164
Жолудев О. С. Нові теорії маркетингу: "Маркетинг 3.0" та теорія "Довгого хвоста".....	166